

LES GESTES
DES
DUCS DE BRABANT.

LES GESTES
DES
DUCS DE BRABANT,

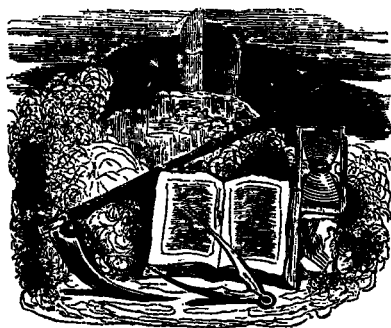
EN VERS FLAMANDS DU QUINZIÈME SIÈCLE,

PUBLIÉS PAR

J. F. WILLEMS,

MEMBRE DE L'ACADÉMIE ROYALE DES SCIENCES ET BELLES-LETTRES DE BRUXELLES.

TOME SECOND.

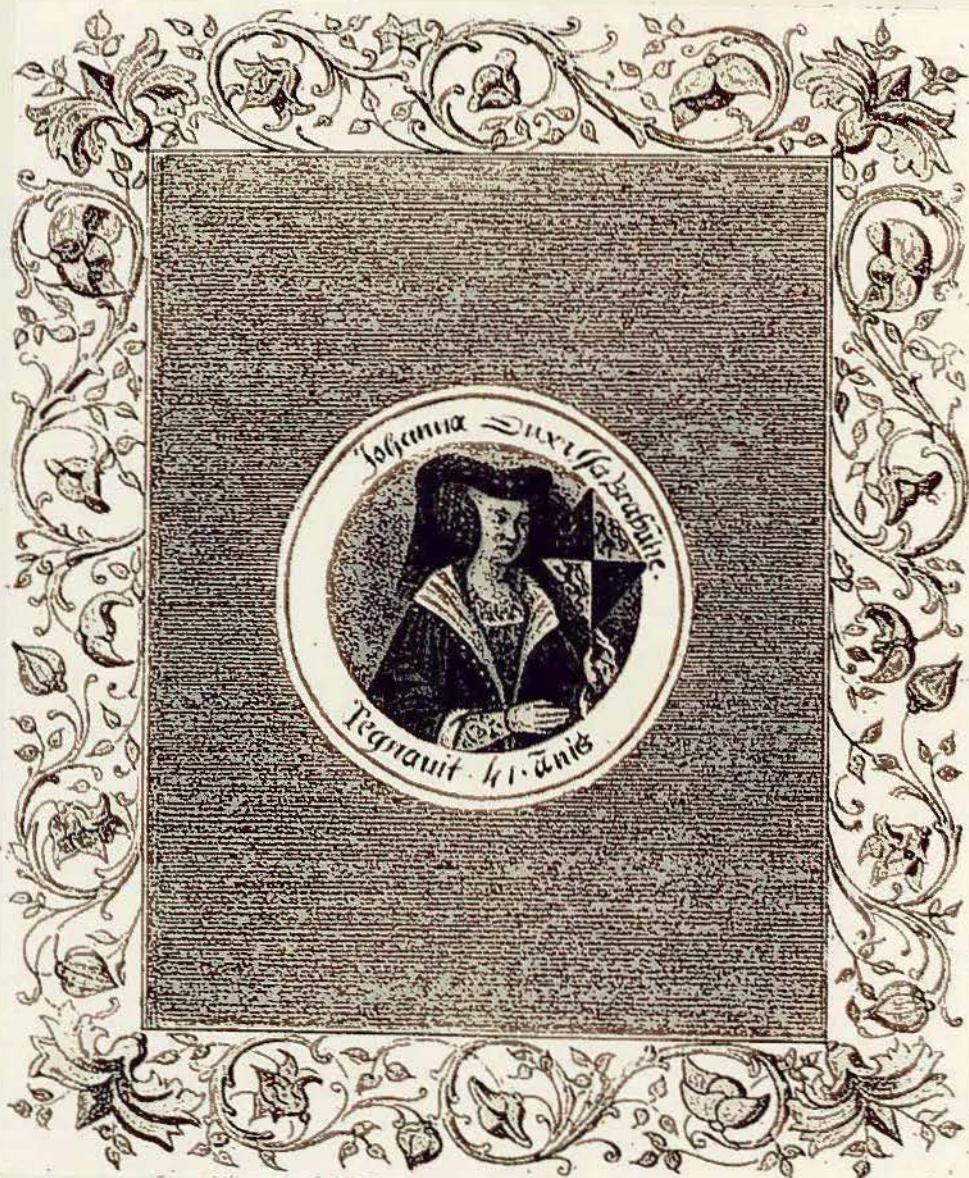

BRUXELLES,

M. HAYEZ, IMPRIMEUR DE LA COMMISSION ROYALE D'HISTOIRE.

1843.

DE
BRABANTSCHÉ YEESTEN.

Engraving of a woman, likely a queen, depicted in a circular medallion. The text around the medallion reads "Iohanna Sixti Sabaudie" at the top and "Regnavit .l. annis" at the bottom. The medallion is centered within a large rectangular area filled with dense horizontal lines. This central area is framed by an ornate border of floral and scrollwork designs.

DE
BRABANTSCHIE YEESTEN,

OF

RYMKRONYK VAN BRABAND,

UITGEGEVEN DOOR

J. F. WILLEMS,

LID DER KONINGLYKE ACADEMIE VAN BRUSSEL.

—
TWEEDE DEEL.

BRUSSEL,

M. HAYEZ, DRUKKER DER KONINGLYKE ACADEMIE.

—
1843.

INTRODUCTION.

Ce volume, qui forme le sixième livre des *Gestes* des ducs de Brabant, contient le récit des événements qui se sont passés sous le règne de Wenceslas et de Jeanne; règne malheureux, marqué dans l'histoire par la croix noire des désastres, je veux dire par l'extinction de l'antique race des ducs de Brabant de la maison de Louvain dans la personne de Jeanne, par des dissensions graves survenues non-seulement entre les états du pays et le pouvoir souverain, mais aussi entre le peuple et la noblesse de certaines villes, et enfin par des guerres ruineuses qui ont détaché deux beaux fleurons de la couronne ducal qu'avait portée Jean III (Malines et Anvers).

Tout cela est raconté fort simplement, fort naïvement et dans les plus grands détails, par un poète peu digne de ce nom, écrivant sans la moindre inspiration, et peu soucieux de ses rimes, qu'il chercha le plus souvent dans des affirmations oiseuses ou des chevilles entassées les unes sur les autres, telles que *syt seker das, suldi weten, twaren, nemt goem, si u bekant, in trouwen, dats waerhede, wilt verstaen, sekerlyc, hoerdic liden, verstaet die dinc, seggic di, in lieghe u niet, doe ic ghewach, si u verclaert, alsoe ic weet, doe ic u cont, wilt versinnen, verstaet den fyn, syt des wys*, etc., etc. Il eût mieux fait, sans doute, d'écrire en prose; mais de son temps le

peuple aimait encore à réciter en vers l'histoire de la patrie ; puis il s'agissait pour lui de continuer la chronique rimée de **DE KLERK**, à l'instigation d'une personne notable, qui lui promettait son appui et sa collaboration. C'est ce qu'il dit dans son prologue :

Ic bidde hem, die mi des bat
Vort te dichten dese historie, etc.

Nous verrons bientôt quel était ce personnage. D'ailleurs, l'auteur aurait cru faire tort à la vérité en l'enveloppant de quelques ornements empruntés à son imagination :

Dat ic, in midden, noch vore, noch na,
Buten der waerheit niet en gha,
Noch af en doe, noch uut, noch in,
Dan blote waerheit ende claeren sin.

Le nom du chroniqueur nous est resté inconnu, seulement il nous a appris à la fin du sixième livre qu'il l'a écrit et terminé la veille de la Sainte-Barbe de l'année 1432, dans le bois de Soigne :

Dit was ghescreven ende voldicht
Int wout van Sonyen, doe ic u cont,
Op sente Berbelen avont
Als men screef, noch min noch mee,
M. IIIe XXX ende twee,
Des nachts omtrent der thiender uren.

Nous savons aussi par le 137e chapitre du septième et dernier livre des *Gestes*, que l'auteur a vécu longtemps au service de Jean IV, duc de Brabant, et qu'il parla très-souvent avec ce prince, dont il déplorait la perte en ces vers :

Ende boven al soe was hy
Van sinen dieneren, sy u ghesaegt,
Onsprekelike sere gheclaegt.
Ic spreke oec wel, acherme ! met recht;

Ic was sijn dienare ende sijn knecht :
 Sijn doot mach ic wel claghen sere.
 Die edel goedertieren here
 Gaf my, tot soe menegher stont,
 Soe menich suet woort met sijnen mont,
 Dat my, alle dat leven mijn ,
 In mijn herte gheprent sal sijn.

Il est donc probable qu'il occupait un poste à la cour de Jean IV, ce qui le mit en position de consulter des hommes instruits et savants,

Wise meesteren ende vroeden (VI, 122).

On pourrait croire, peut-être, que les deux derniers livres ne sont pas du même auteur ; mais nous citerons ces vers de son manuscrit (voir page 173, dans les notes) :

Icsachen selven [*Jan Van Cuyck*], doeic ghewach,
 Daerna, over menegen dach,
 Te Loven ende te Bruessel mede,
 Als hertoge Philips sijn incomst dede
 Van Bourgognen ende here wert daer
 In Brabant, in Ons Heren jaer
 XIIIe XX met twee viven
 Als ic u namaels sal bescriven.

Citons aussi la fin du septième livre, terminé par le poète sous le règne de Philippe-le-Bon, lorsque ce prince avait déjà épousé sa troisième femme et qu'il gouvernait le Brabant depuis dix ans et demi. C'était donc en l'année 1440 ; là il affirme positivement qu'il est l'auteur des deux derniers livres des Gestes :

Dese hertoghe Philips, verstaet den sen,
 Heeft nu sijn derde vrouwe, dats clær...
 Van desen hertoghe, wide bekant,
 Van Bourgungien ende van Brabant,
 Die nu elfdalf jaer, soe wy lesen,

Hertoghe van Brabant heeft ghewesen,
 Ware herde vele vromicheiden
 Te beschrivene, ter waerheiden;
 Maer des en willic niet aen nemen
 Te doene, alsoet soude betemen.
 Des bevelic iemende anders voert,
 Die dat sal setten alsoet behoert...
 Hier met willic mijn dichten laten...
 ...Alsoe die saken sijn ghesciet
 Ende ict vernemen conde, dat wet,
 Hebbiet in rime cort gheset,
 Ende vermete my (hier op glose!)
 Desen rijm, waerechtich als die prose,
 Ic hebber dic om gewaect,
 Tseste ende sevendende boeck volmaect.

L'académicien **DES ROCHES**, qui a fait une dissertation sur les *Brabantsche Yeesten* de **DE KLERK** et de son continuateur ¹, dit de ce dernier : « C'est un homme éclairé qui avait sous les yeux les lettres des princes et des ministres, et qui rapporte les raisons alléguées dans les assemblées des états et dans les cours des souverains. Par exemple, à la minorité de Jean IV, quand le duc de Bourgogne demanda, comme le plus proche parent, la tutelle du jeune prince, que les états de Brabant ne se sentaient point du tout disposés à lui confier, il détaille parfaitement bien les prétentions de l'un et les réponses des autres; il n'oublie pas l'argent des états, au moyen duquel le duc se désista, ni la manière dont cet argent lui fut compté. De même, dans ces négociations longues et importantes avec l'empereur Sigismond, qui eurent pour objet les prétentions de ce prince sur le duché de Luxembourg, la justification de la manière dont on avait renvoyé madame Élisabeth, et la succession du Brabant même,

¹ Lue à l'académie de Bruxelles dans la séance du 5 février 1777. Voyez le *Journal des séances* du second volume des *Mémoires* de cette compagnie, pag. XL. Cette dissertation se trouve aujourd'hui à la bibliothèque de Bourgogne (*Bibliotheca Hulthemiana*, tom. VI, n° 349).

qu'il prétendait être dévolue à l'empire, notre poète nous apprend jusqu'aux discours des ambassadeurs et jusqu'aux propres termes dans lesquels l'empereur y répondit. On voit d'un bout à l'autre de cette chronique, que l'auteur a bien tenu la promesse qu'il fit dans son prologue, de consulter les sages et les personnes les plus instruites des affaires. Ces *wisen meesteren* et ces *vroeden* auxquels il s'adressa, sont peut-être le prieur des Chartreux de Seelhem et EDMOND DE DINTER, qui jouèrent un si grand rôle dans toutes ces négociations, le dernier surtout ayant porté plusieurs fois la parole dans ces ambassades. Ce qui peut confirmer cette idée, c'est que les instruments authentiques mis en rimes par le poète, sont exactement les mêmes que Dinter a conservés dans sa chronique. Mais ce célèbre secrétaire, cet habile homme d'état, n'est pas le seul qu'il ait consulté; car on ne trouve point dans l'ouvrage de DE DINTER tous les événements et tous les détails exposés dans la chronique flamande. » Ajoutons que BUTKENS n'a point trouvé d'autre autorité pour rapporter la plupart des événements survenus dans le Brabant au XIVe siècle. Cet historien désigne constamment notre chronique sous le nom de *Rymcronyk*.

On a cru longtemps qu'elle était une traduction de l'ouvrage d'A-THYMO qui contient l'histoire diplomatique du Brabant¹; mais c'est à tort, et M. DES ROCHES, dans la dissertation mentionnée ci-dessus, s'est donné beaucoup de peine pour prouver qu'il n'a pu exister rien de commun entre A-THYMO, trésorier de Sainte-Gudule, à Bruxelles, mort en 1473 à l'âge de 80 ans, et le continuateur de CLERICUS, qui, dit-il, acheva la première partie de son supplément en 1402, lorsque A-THYMO avait tout au plus neuf ans accomplis. En cela M. DES ROCHES est allé trop loin, comme nous l'avons démontré dans une notice particulière insérée dans le premier

¹ LATOM *Corsendunca*, pag. 182; VALERII ANDREÆ *Bibliotheca Belgica*, édit. in-4° de 1643, pag. 764; édit. de FOPPENS, II, pag. 4015; PAQUOT, *Mémoires*, IX, p. 257.

volume du *Compte-rendu des séances de la Commission royale d'histoire*, pages 78-82. En effet, au lieu de consulter le manuscrit original, qu'il avait sous la main, il copia la fausse date d'un autre exemplaire des *Gestes*, où on lit effectivement :

Dit was gescreven ende voldicht...
 Als men screef, noch min noch mee
 Dusent vier hondert ende twee (1402, au lieu de 1452).

Le célèbre académicien aurait pu reconnaître l'erreur, par cela seul que le sixième livre, où se trouvent ces mots, contient le récit de plusieurs faits d'une date postérieure à 1402. Il négligea aussi d'examiner le motif par lequel nos anciens biographes ont été portés à considérer l'ouvrage flamand comme une traduction du latin d'A-THYMO. Tous se fondaient sur le témoignage de l'auteur de l'*Excellente cronyke van Brabant*, composée à la fin du XVe siècle, et imprimée à Anvers en 1497, 1512, 1518 et 1530. Or, ce dernier chroniqueur avait déclaré avoir composé son histoire au moyen de plusieurs ouvrages, tels que *les chroniques de Brabant, rédigées par JEAN LE CLERC d'Anvers, et par maître PIERRE VAN DER HEYDEN, trésorier de l'église de Sainte-Gudule à Bruxelles, qui a rédigé tout au long sa chronique latine, et la fit composer ensuite en rimes flamandes en VII livres, jusqu'au temps de Charles, duc de Bourgogne et de Brabant*¹, ce qui veut dire tout simplement que PIERRE A-THYMO, ayant composé une chronique latine fort étendue du pays de Brabant, en fit composer une autre en vers flamands. *Composer* (MAKEN) n'est pas *traduire*; il est vrai que l'expression est un peu ambiguë, à cause du

¹ « Uten croniken van Brabant die ten eynde vergadert sijn van meester Janne de clerck van » Antwerpen, ende daer na van den eerwerdighen heere meester PETER VANDER HEYDEN, tresorier van der kercken Sinte-Goedelen, in Bruessel, die de latijnssche cronike int lange stelde, » ende lietse voert maken in duytscher rijmen in vij boecken, tot hertoghen Karels van Bourgondyen ende Brabants tiden. »

rapport indiqué : *la fit composer ensuite* (ENDE LIETSE VOERT MAKEN).

Aujourd'hui, que nous avons récupéré le grand recueil d'A-THYMO, longtemps enseveli à l'hôtel de ville de Bruxelles, nous savons que ce dernier ouvrage n'est pas à proprement parler une *chronique*, mais une collection de diplômes du Brabant et de la ville de Bruxelles; collection précieuse, qui ne mérite cependant pas de porter le titre d'*histoire*, car la vie de nos ducs y est racontée en si peu de lignes qu'on n'oserait pas même l'appeler un *sommaire* ou un *abrégé d'histoire*. En revanche, on y trouve grand nombre de documents du plus haut intérêt, dont les originaux sont perdus, ou dont on chercherait en vain ailleurs des copies. Nous les avons mis à contribution pour le *Codex diplomaticus* de ce volume. Je ne sais comment M. DE NELIS, évêque d'Anvers, a pu affirmer que c'est dans ce recueil que « les événements publics sont développés dans le plus grand détail et avec le plus grand soin, tandis qu'il (A-THYMO) se contente, pour ainsi dire, d'effleurer les faits particuliers et moins importants. » Si telle a été la pensée du savant prélat, nous dirons *qu'il n'avait pas lu* le texte de l'auteur dont il annonçait la publication, chose extrêmement rare de son vivant, mais qui arrive fréquemment de nos jours. Nous aimons mieux, et il est plus juste sans doute, de mettre cette phrase sur le compte de son traducteur¹.

Quoi qu'il en soit, A-THYMO, qui n'avait point composé son recueil, fruit de tant d'années de recherches, pour être publié ou mis au grand jour, mais pour servir exclusivement au magistrat de

¹ Le texte latin porte : « Et quidem, quae hanc laudem egregiè confirmant, autor ubique res » publicas summâ curâ prosequitur; privatas sic ubi attingit, parcius id et velut *εἰς παραδω.* » Ce n'est pas précisément la même chose. J'ajouterai toutefois (pour l'acquit de ma conscience) que M. DE NELIS, selon toute probabilité, n'a pas été étranger à la publication du texte français. La première édition de son *Prodromus*, où se trouve cette phrase, a paru en latin et en français en 1790, chez l'imprimeur de l'évêque d'Anvers. Celui-ci avait l'habitude de corriger lui-même les épreuves de tout ce qu'il publiait, comme me l'a souvent assuré M. Schoeseters, imprimeur à Anvers, premier éditeur de *l'Aveugle de la montagne*. Suum cuique.

Bruxelles ¹, sentit lui-même l'imperfection de son œuvre, sous le rapport de la relation des faits auxquels se liaient les documents qui y sont consignés. Il chercha donc un homme capable, sous sa direction et avec sa coopération, de les mettre à la portée du plus grand nombre, et il trouva cet homme dans l'auteur du 6e et du 7e livre des *Gestes*. Ceci, nous allons le démontrer, par la seule description du manuscrit qui a servi de base à notre publication.

Ce manuscrit est un in-folio en papier, d'une écriture de la première moitié du XVe siècle pour les 94 premiers feuillets et la table placée à la fin. Le reste, jusqu'au 210e feuillet, est une copie du 7e livre faite au XVIIe siècle; chaque page a deux colonnes de texte ². Le volume a appartenu successivement à Jean Gevartius, mort à Anvers en 1623, dont il porte en tête la signature; à son fils, CASPAR GEVARTIUS, secrétaire de la même ville, mort en 1666; à Jean-Baptiste Verdussen, mort en 1773; à M. DES ROCHES, secrétaire de l'Académie de Bruxelles, mort en 1787; à M. le vicomte Édouard Walckiers, et à l'avocat Tarte aîné, de qui M. Van Hulthem l'a acheté le 12 mai 1812. Aujourd'hui il appartient à la bibliothèque royale, section des manuscrits de la bibliothèque de Bourgogne, où il est inventorié sous le n° 17,017. Les 94 premiers feuillets, comprenant le 6e livre des *Gestes*, sont autographes, à ce qu'il paraît, sauf quelques feuilles interposées,

¹ Voici ce qu'on lit à la fin de son deuxième volume : « Egregius quondam vir ac recolendae » memoriae magister PETRUS DE TIMO, vulgariter dictus VANDER HEYDEN, de Ghierlo, juxta Herent- » hals, partium Campinae, oriundus, artium magister, in jure canonico licentiatus, in legibus » baccalarius, thesaurarius et canonicus ecclesiae collegiatae Sanctae-Gudilae Bruxellensis, » quinquaginta annis istius insignis opidi Bruxellensis advocatus stipendiarius fuit, et *ad ejus-* » *dem opidi utilitatem* istud secundum majus volumen, cum primo praecedenti et tertio se- » quenti compilavit, in quibus tribus voluminibus sequentibus continentur diversae historiae, » privilegia et statuta patriae Brabantiae ac opidi Bruxellensis. Desideravit igitur idem magister » Petrus, dum vixit, quod ista tria volumina ad usum dominorum suorum ac rectorum dicti » opidi in libraria eorum Bruxellae reponerentur, quodque ibidem catenis ferreis, ad finem ut » perpetuis temporibus inibi permanere possint, firmarentur. »

² Voir le *fac-simile*, qui représente à peu près les deux tiers de la première colonne, en regard de la page première.

d'une écriture moderne et qui remplacent des feuillets perdus.

En tête, M. Verdussen a écrit ce titre :

HOC CHRONICON PETRI THIMONIS, EODEM AUCTORE CURANTE, IN RYTHMOS
VERNACULOS TRANSLATUM EST.

Au haut du premier feuillet de la table du 6e livre, on lit dans une écriture du XVe siècle, assez semblable à celle du texte :

Tafele van den VI^{en} boeck vanden Croniken van Brabant, welke croniken in latyn gecompileert zyn van meester PETER DE THIMO, tresorier van sinte Goedelen te Brussel, uten welken dese yerst in dietsce gemaect zyn, ende van hem gevisiteert.

C'est-à-dire : « Table du sixième livre des Chroniques du Brabant, lesquelles chroniques sont compilées en latin par maître PIERRE A-THIMO, trésorier de Sainte-Gudule à Bruxelles, et sur lesquelles les présentes ont été composées en flamand, pour la première fois, et par lui revues. »

On y trouve en effet grand nombre de ratures, de changements et de suppressions. Nous avons eu soin d'indiquer les uns (quand ils en valaient la peine) et de transcrire les autres au bas des pages ; les manuscrits désignés dans le premier volume des *Gestes* nous servant toujours de comparaison ¹.

Ces changements, ces corrections, l'auteur les avait provoqués par les vers suivants de son prologue :

Ic bidde hem, die mi des bat
Vort te dichten dese historie,
Dat hi aensie die clein memorie
Mijns aermen stompers, grof ende ruut,
Die corrigere, set in, doe uut,
Alsoe hem dat sal genoegen,
Ende hulp altoes ten besten voegen,

¹ Sauf que le MS. A indique ici celui écrit par le frère *Antoine*.

Die waerheit volgen , die logen vlien :
 Oetmoedelic biddic hem tot dien ;
 Want hijs slapende bat es vroet
 Dan ic , hoe hijs niet en bestoet ;
 Maer hem te lieve provic mijn best.
 Clein vogelken maect cleinen nest.
 Op sijn verbeteren doe ict al...

Et plus loin :

Op dat verdonkert niet en bliven
 Die hoge werken salic vort scriven ,
 Na mijn arm macht, dat ware bediet
 Wes den heren es ghesciet...
 Soe verre als ics mi conde bemoeden
 By wisen meesteren ende bi vroeden...
 die mi beval dit werc
 Die woude den esel maken clerc ;
 Maer troulic hopic in hem vast
 Dat hi den esel met sinen last
 Ten minsten doch sal laten gestaen.

Ce qui signifie en français : « Je prie celui qui m'a invité à continuer ces *Gestes*, d'avoir égard à mon peu d'intelligence et de mémoire, car je ne suis qu'un pauvre gâte-métier, un maladroit. Qu'il me corrige, qu'il ajoute et ôte à mon ouvrage tout ce qu'il voudra, en me servant d'aide pour mettre tout en ordre, et en me faisant suivre la vérité et fuir le mensonge. Je l'en supplie en grâce ; car en dormant il en sait plus que moi, bien qu'il n'ait pas voulu entreprendre lui-même (cette tâche). Par amitié pour lui j'essaierai de faire de mon mieux. Les petits oiseaux font de petits nids. Il corrigera tout ce que j'écris : c'est convenu... Afin de ne pas laisser perdre la mémoire des grandes actions de nos seigneurs, j'écrirai la continuation de leur histoire, pour autant que j'en suis instruit par *des mattres sages et savants*... Celui qui m'a commandé ce travail, a sans doute

voulu métamorphoser un âne en clerc; mais j'espère bien qu'au moins il laissera subsister cet âne avec tout son bagage. »

De tout cela, ne faut-il pas conclure que le père A-ТНУМО a pris une part active à la composition de cette continuation de *Clericus*, soit en communiquant à l'auteur les diplômes de son grand recueil, soit en lui transmettant des extraits de certaines chroniques manuscrites en langue latine qu'il possédait, par exemple, de celle de DE DINTER, soit enfin en lui fournissant des notes? Il *compilait* pour lui, nous venons de le voir. En voulez-vous encore une preuve? nous la trouvons à la page 251 de notre volume, où il est question du temps que le duc Wenceslas a passé en fêtes et tournois, à Bruxelles, après son retour du siège de Louvain. *Ignore*, dit le poète, *combien de temps le prince y est resté, car mon MAÎTRE ne me l'a point écrit clairement* :

Als hertoghe Wencelijn hadde gheset
Loven in vreden, toech hi met
Sinen volcke unghespaert
Wederomme te Bruessel waert,
Daer hi van der hertoginne
Was ontfaen met bliden sinne,
Daer hi hovede, danste ende spranc,
Stac ende brac, sanc ende clanc,
In ghenuechten, in riveele,
Met menegher scoender damoiseele;
Maer hoe langhe hi daer bleef
Mijn meester mi niet claer en schreef.

Ce maître, c'était A-ТНУМО.

Nous pourrions nous étendre plus longuement sur l'importance historique du sixième et du septième livre des *Gestes*, ainsi que sur celle des diplômes inédits que nous publions en ce volume; mais cela nous mènerait trop loin. Il suffira de faire remarquer une seule chose : c'est qu'au moyen de cette publication, on pourra reconnaître les

inadvertances et les erreurs où sont tombés *tous* nos historiens, en ce qui concerne la guerre des années 1356 et 1357, entre la Flandre et le Brabant. Par un mémoire que je présenterai incessamment à l'Académie royale des sciences et belles-lettres, à Bruxelles, on verra que l'histoire de cette guerre n'a été bien connue d'aucun d'eux, et qu'elle est entièrement à refaire. J'ose appeler l'attention du public sur les pièces qui s'y rapportent dans le *Codex diplomaticus*, et spécialement sur celles que j'ai tirées du registre de *Sohier de le Beke*, chancelier de Flandre, recueil précieux, que mon collègue M. GACHARD a eu le bonheur de réintégrer dans le dépôt de nos archives nationales. La plupart des diplômes ont été copiés sous mes yeux. Je dois de la reconnaissance à M. le baron de Saint-Genois, archiviste de la Flandre orientale, à Gand, et à MM. SCHAYES et Pior, employés aux archives générales du royaume, à Bruxelles, pour l'extrême obligeance qu'ils ont mise à me procurer, d'après mes indications, la copie des actes que je n'ai pu transcrire moi-même. M. ÉMILE GACHET a bien voulu donner ses soins à la révision des épreuves du *Codex*, et mon ami le docteur SNELLAERT, à Gand, m'a aidé dans le travail de la confection des tables. J'aime à reconnaître devant le public les services rendus par ces estimables collaborateurs.

BRABANTSCHĒ YEESTEN

OF

RYMKRONYK VAN BRABAND.

Des vaders almachticheit
Des soens eebeghe bysheit
Die goedertieren sekerliche geest
Ghele die psone in een volkeest
Sijn ewighe besen een eebich licht
Doer schone themelsche ghesicht
Over lichtende hemel ende erde
Den vader bidde dat hi geborde
Mij te bleney cracht ende macht
Den sone bysheit voersiench bygedacht
Den heilige geest een daer bekennen
Een clare beskeren dat ic beginnen
Te dichten mach ^{baerrechticheit} ~~met eewigedichtert~~
Ter eeren der Onveroldicheit
Dat ic in midden noch goe noch na
Aften daer baerheit met en gha
Noch af en doe noch bit noch in
Dan blote baerheit en clareen sin
Doer ghoust doer eere die miende doer ghsicht
Gheen sin en roere in dit ghedicht
Dan alsoet clarelyc es gheschiet
Doch enmeo soe en mein ige niet
Weten te denete geene stat

RYMKRONYK
VAN BRABAND.

ZESDE BOEK.

Des Vaders almechticheit,
Des Soens eeweghe wijsheit,
Die goedertierenheit sHeilichs Geest,
Welc drie persone in een volleest
5 Sijn een godlijk wesen, een ewich licht,
Doerschinende themelsche ghesticht,
Verlichtende hemel ende erde :
Den Vader biddic, dat hi gewerde
Mi te verlenen cracht ende macht ;
10 Den Sone wijsheit voersienich wijs gedacht ;

Vs. 4 Welc, A dwelc. — Volleest, volkomen. C welc drie personen sijn volleest.

DEEL II.

- Den Heiligen Geest een claer bekinnen ,
 Een claer verstaen , dat ic beginnen
 Te dichten mach waerechticheit ,
 Ter eeren der Drievoldicheit ,
 15 Dat ic in midden , noch vore , noch na ,
 Buten der waerheit niet en gha ,
 Noch af en doe , noch uut , noch in ,
 Dan blote waerheit ende claeren sin ,
 Doer gonst , doer eere , door miede , doer ghicht ,
 20 Gheensins en roere in dit ghedicht
 Dan alsoet claerlijc es gheschiet ;
 Doch emmer soe en mein icx niet
 Wetens te doene , te geenre stat.
 Ic bidde hem , die mi des bat
 25 Vort te dichten dese historie ,
 Dat hi aensie die klein memorie
 Mijns aermen stompers , grof ende ruut ,
 Die corrigere , set in , doe uut ,
 Alsoe hem dat sal genoeghen ,
 30 Ende hulp altoes ten besten voegen ,
 Die waerheit volgen , die logen vlien :
 Oetmoedelic biddic hem tot dien ;
 Want hijs slapende bat es vroet
 Dan ic , hoe hijs niet en bestoet ;
 35 Maer hem te lieve provic mijn best.
 Klein vogelken maect cleinen nest.
 Op sijn verbeteren doe ict al.
 Ic bidde Gode , die berch ende dal ,
 Vier , water , erde ende lucht ,
 40 Ghescapen heeft , ende alle vrucht

Vs. 15 *Waerechticheit*, A *warachticheit*.

19 *Doer*, om. — *Miede*, geldelyke belooning
 of uitkoop. — *Ghicht*, gift.

20 *Roere*, A *voere*.

24 *Die mi des bat*. Zie de Inleiding.

27 *Ruut*, ruidig, ruig.

33 *Want slapende is hy meer deskundig*.

34 *Hoe hijs niet en bestoet*, schoon hy-zelf
 het niet bestond (niet ondernam).

35 *Provic*, beproef ik.

- Wassen doet, na sinen wensche,
 Om dien nootdorst van den mensche,
 Dat hi lone met eeweghen lone,
 An sinen gloriosen trone,
 45 Die ziele van den wisen man,
 Die de ieesten ierst began,
 Van Brabant die edel croniken,
 Die hi alsoe notabeliken
 Heeft gheset ende verclaert;
 50 Of si oec niet volbracht en waert
 Bi hem allene, des mach men moeden,
 Soe biddic Gode dat hi wil hoeden
 Hare alre ziele, wi si sijn,
 Of wie si waren, voer dewege pijn,
 55 Ende met den eewegen licht verlichten,
 Die dese ieesten holpen dichten,
 Ende soe wijslic gheparseelt
 In vijf boeken hebben ghedeelt,
 Ende neder bracht, van grade te grade,
 60 Die gheboerte, die hoge dade,
 Dat coen gelaet, dat manlijc wesen,
 Der hertogen uut ghelesen
 Van Brabant die hoghe geboren vorsten,
 Daer iegeliken mach na dorsten,
 65 Om te hoerne haer avontuere,
 Die hem dicken wort te suere,
 Als ghi voren wel hebt ghehoort,
 Hebdi onthouden des dichters woort.
 Diet hebben ghelesen ende verstaen
 70 Ende horen sin daer toe ghedaen,
 Te bat soe hebben sijt besonnen;
 Maer diet lesen ende niet en connen

Vs. 44 *An*, de anderen *in*.
 51 *Moeden*, vermoeden.

57 *Gheparseelt*, in parceelen afgedeeld.
 64 *Iegheliken*, *A yeghelijc*.

- Begripen, in horen dommen sin,
 Dien brenget luttel baten in :
- 75 Hets pijn verloren, in goeder trouwen,
 Perlen voere die zwine te strouwen.
 Ic sceide des af, het dunct mi best :
 Intelligentibus satis dictum est.
 Noch biddic met oetmoedicheden
- 80 Der Heiliger Drivoldicheden
 Voer hen, die dicken hebben gewaect,
 Menegen nacht, eer sijt volmaect
 Hadden, ende te gader bracht,
 Daer hem toe halp die Godes cracht,
- 85 Sonder wiens hulpe, als elc wel weet,
 Hadt hen gheweest ongereet.
 Dus hebben si die croniken
 Volbracht, alsoe notabeliken,
 Al toten derden hertoge Jan,
- 90 Van Brabant den hoge gebornen man,
 Dat haer werc wel es te prisén.
 God wille haer ziel ten hemel wisen ;
 Ende want, na deser heeren doot,
 In Brabant sijn bleven heeren groot,
- 95 Ende princhen van hogher macht,
 Bi den welcken dat volbracht
 Sijn soe vele notabel saken,
 Dat wel betemt daer af te maken
 Een boec, om te continueren
- 100 Die croniken der brabant's heeren ;
 Want die istorien ierst waren vonden,
 Om dat in soe corten stonden
 Die ghedinckenisse vergeet,
 Ende als een dinc bescreven steet,
- 105 Soe maeght een iegelic dan lesen ;

Vs. 76 *Strouwen*, strooijen.98 *Betemt*, betaemt, A *beteemt*.

- Dus en maeght niet vergeten wesen.
 Die nijt bevelt hier in dit leven
 Name, die men soude geven
 Den menighen in desen tijt ,
 110 Maer na die doeght soe ent die nijt
 Daer nijt ent ende leven ,
 Es die istorie staende bleven ,
 Op dat verdonckert niet en bliven
 Die hoge werken salic vort scriven ,
 115 Na mijn arm macht, dat ware bediet ,
 Wes den heren es ghesciet
 Die na hertoge Janne sijn bleven ,
 Haer gescienesse ende haer leven ,
 Haer hanteringe, haer regement ,
 120 Daer macht aen cleeft, oft groot bewent ,
 Soe verre als ics mi conde bemoeden
 Bi wisen meesteren ende bi vroeden.
 Ic bidde hen allen, diet sullen lesen ,
 Tgone dat hen daer in dunct wesen
 125 Mesgrepen, in eneger manieren ,
 Dat si dat willen corrigieren
 Ende verbeteren, ic weets hen danc ,
 Of ic te cort of iet te lanc ,
 Mits die grofheit mijnre sinnen ,
 130 Ende cranc bevoelen, dat ic van binnen
 Leider hebbe, dat si dat al
 Verbeteren willen, groot of smal,
 Ja alsoe verre als sijs sijn vroet.
 Ic weets hem danc met herten goet;
 135 Want seker, die mi beval dit werc
 Die woude den esel maken cleric;
 Maer troulic hopic in hem vast,

Vs. 107 *Bevelt*, velt, slaet neder.121 *Bemoeden*, A en C *bevroeden*.130 *Bevoelen*, A *ghevoelen*.131 *Leider*, helaes.

- Dat hi den esel met sinen last
 Ten minsten doch sal laten gestaen.
- 140 Oetmoedichlic biddic vort aen
 Hare, die heeft met hare macht
 Benomen al des viants cracht,
 Vriendelic dat si mi tot desen
 Wercke wille behulpich wesen,
- 145 Ter eeren van haren lieven kinde,
 Te volbringene tot den inde,
 Alsoet tot her toe es ghesciet.
 Vort biddic te vergeten niet,
 Diet lesen sullen, ende dan leven
- 150 Als ic dese werelt hebbe begeven,
 Dat si dan stellen haer ghedacht
 Dat vort die ieeste worde volbracht
 Bi hen, ende gecontinueert,
 Op dat die dingen ghedeclareert
- 155 Den menschen in den sin mach wesen,
 Diet horen sullen ofte lesen,
 Dat si daer ane mogen leren
 Die quaetheit haten, die doeght vort keren,
 Op dat die scoen ghesciennessen
- 160 Bliven in ghedinckenessen,
 Die anders souden verdonckert bliven,
 En woude mense niet bescriven,
 Mids cranc onthout ende klein memorien.
 Nu willic keeren ter istorien,
- 165 Ende vort continueren
 Hoe dat die brabantische heeren
 Brabant hebben geregeert,
 Die af sijn comen ghedescendeert
 Van den derden hertoge Jan.
- 170 Ten alder besten dat ic can

Vs. 141 *Hare*, namelyk O-L. Vrouw.

146 *Tot den*, de anderen *toten*.

Hebbic der waerheit gedaen besoec.
 Nu sal dit sijn die seste boec
 Van der Brabantscher coroniken,
 Daer men inne sal sien bliken
 175 Capittelle C achte ende dric.
 Ic bidde der reinder maeght Marie,
 Dat si mi des wille ghehengen,
 Dat ict ten ende mach volbrengen.

De recapitulatie van den derden hertoge Janne.

I.

Soe ghi int vijfste boec hier voren
 180 Van hertoghe Janne hebt mogen horen,
 Den derden, alsoet daer es bescreven,
 Sijn hanteringhe ende sijn leven,
 Soe verre alst tier tijt was ghesciet,
 Doen die dichter sijn dichten liet,
 185 Ende om dat ics niet al en vinde
 Dat hem ghesciede, ics mi bewinde,
 Soe es u in den sin wel bleven,
 Hoe hem te wive was gegeven,
 Die wile dat hi was een kint,
 190 Ende van verstennessen blint,
 Een edel vrouwe ende een scone,
 Gheboren uter vranxscer crone.
 Dien selven voerseiden huwelijc
 Was groot ende sere heerlijc,
 195 Maer si bestonden ten derden lede.
 Die paus dispensatie dede,

Vs. 175 A *Capittelle meneghe ende varie*. B geeft geen getal der kapittels op.

185 en 186 ontbreken in A, B en C.

190 *Verstennessen*, verstand, A *verstandesse*, B *verstannessen*.

195 *Bestonden*, versta : *bestonden elkander*.

- Ende consenterde thuwelijc.
 Haer vader hiet Lodewijc,
 Des conincs sone van Vranckerike,
 200 Die wan desen Lodewike
 Aen die suster van den edelen man
 Die den strijt te Woeronc wan,
 Die welcke vrouwe hiet Marie.
 Soe dede haer dochter, als ic sie,
 205 Na den name van harer moeder.
 Dus mach een iegelijc worden vroeder,
 Hoe na dese vrou Marie ende Jan
 Malcanderen van sibben gingen an.
 Dese jonge Jan, verstaet algadre,
 210 Hadde twee die best ouder vadere
 Die men in haren tiden vant :
 Deen was die coninc van Ingelant
 Edewaert, die met sijnre macht
 Trac over zee met heerecracht,
 215 Dander die ierste hertoge Jan
 Die den strijt te Woeronc wan.

Van des derden hertoghen Jans kinderen.

II.

- Nu willic u in corter spacie
 Bescriven al die generacie,
 Die van desen here ghetrouwe
 220 Quam, ende van dier goeder vrouwe,
 Die in state lange regneerden,
 Ende Brabant wijslijc regeerden,

Vs. 204 A en B *Soe dede haer nichte als ic lye.* 208 *Van sibben*, uit hoofde van stamverwantschap.
 205 *Van harer*, A *vander-ander*, B *vander ouder.* 210 Hadden de twee beste grootvaders.

- Ende hadden, binnen haren levne,
 Kindere een min dan sevene,
 225 Drie sonen ende dochteren drie.
 Scoenre gheselschap en sach man nie
 Dan si waren al te samen,
 Jan, Heinric, Godevert, bi namen
 Waren ghenant die sonen drie;
 230 Johanne, Margriete ende Marie
 Die dochteren bi namen hieten,
 Daer qualic iemende mocht verdrieten
 Bi te wesen, om haer maniere:
 Si waren scoen ende goedertiere,
 235 Hovesch, sedich ende goet,
 Simpel van wesen ende vroet,
 Vordachtich, sinnich, ende wijs,
 Des men hen wel mach geven prijs
 Ende haren lof wel openbaren;
 240 Daer om die sonen niet en waren
 Te min te prisen, sonder waen;
 Al latict metten cortsten staen
 Van haren love te doen recort,
 Nochtan waert wel noit gehoert,
 245 Want mense qualijc mocht volprisen.
 Eerbaerheit in alder wisen
 Mach men hen wel te recht toe scriven.
 Hadse ons Here laten bliven
 Langer, eer hise hadde gheplaeght
 250 Metter doot, men hadde gewaeght
 Van hen noch grote vromicheit;
 Na datsi in hare joncheit
 Hen begonsten te regeren,
 Men hadse noch te grote eeren
 255 Ende te hogen state sien risen.

Vs. 226 *Nie*, nooit.

229 *Ghenant*, *A ghenaeamt*.

Tes recht, nature moest hen wisen
 Haren ouders te volgen naer,
 Die soe vrome, ende soe vorbaer,
 Soe mechtich waren, ende soe ontsien;
 260 Maer Gods wille moest ghescien,
 Dat si scieden van desen live
 Eer dat si bi haren wive
 Vrucht cregen, in haren dagen,
 Dat Brabant lange mocht beclagen
 265 Dat groot verlies, die grote scade.
 Maer, tiegen die lieve Gods genade
 Soe en hulpt clagen, noch oec carmen.
 Der zielen wille God ontfarmen,
 Dore sijn grote ontfermicheit,
 270 Ende brengense in die eewicheit,
 Te aenhoerne der inglen sanc,
 Van eeuwen teeuwen, sonder verganc.

Hoe die derde hertoge Jan sijn drie soenen bestaetde.

III.

Nu willic u int corte verclaren
 Hoe hertoge Jan, die edelbaren,
 275 Die van doeghden was soe rike,
 Sijn kinder stelde te huwelike.
 Al eest dat ghijt hebt mogen horen
 In den V^{en} boec hier voren,
 Alsoet bescreven es al daer;
 280 Maer om te bat te doen verclaer,
 Ende te bliven in u memorie
 Dese na volgende istorie,

Vs. 258 *Vorbaer*, voornaem, B *voerbaer*.
 266 *Tiegen*, de anderen *teghen*.

274 *Die edelbaren*, A, B en C *die edel baren*,
 die edel geboren.

- Van grade te grade, alsoet behoert,
 Soe doe ics u alhier recort,
 285 Op dat ghijs sijt te bat te binnen.
 Die outste sone, wilt versinnen,
 Die Jan bi namen was gheheten,
 Na den vader, dat suldi weten,
 Dede huwelijc herde rike
 290 Aen sconincs dochter van Vrancrike :
 Coninc Philips hiet die gone.
 Ende Heinricke, den middelsten sone,
 Wert gegeven te huwelike
 Heren Jans dochter van Vrancrike,
 295 Coninc Philips sone dies heren,
 Die hi troude met groter eeren.
 Den joncsten sone Godevert
 Wort ghegeven een vrouwe wert,
 Scoen ende hovesch in al haer doen,
 300 Des hertogen dochter van Bourboen,
 Een machtich here ende een rike :
 Dus waren si in Vrancrike,
 Dese drie sonen, daer ic af spreke,
 Alle ghestelt te huweleke.

Hoe de derde hertoghe Jan sijn drie dochteren bestaetde.

IV.

- 305 Nu willic u vort doen bekant
 Hoe die dochteren van Brabant,
 Johanne, Margriete ende Marie,
 Bestaet worden alle drie,
 Te huwelike met groter eeren,
 310 Aen mechtighe vermogende heeren,

Vs. 285 Op dat gy des te beter het onthoudt. 295 *Sone, A outste sone.*

- Die omtrent Brabant waren geseten,
 Alle drie, dat suldi weten.
 Der outster dochter, die hiet Johanne,
 Ghegeven soe wort hare te manne
 315 Grave Willemme van Hollant,
 Van Henegouwe ende van Zeelant;
 Margriete wort te huwelike
 Ghegeven grave Lodewike,
 Van Vlaenderen den mogenden here,
 320 Die na de doot van sinen zwere
 Brabant orloeghde, entie sine,
 Op den hertoge Wenceline.
 Die joncste dochter, vrou Marie,
 Nam te manne, bi svader tide,
 325 Van Gelder den hertoghe Reinoute.
 Dus bestaedde die wise, die stoute,
 Die derde Jan, dus hoechelike,
 Sijn drie sonen in Vrancrike,
 Dat keiser, coninc, noch ander heeren
 330 Qualic hadden met meerder eeren
 Mogen bestaden, of alsoe scone,
 Haer kinder, als aen die vranxsche crone,
 Die edelste van kerstenrike.
 Dus hoghe ende dus notabelike
 335 Bestaedde die hoghe geborne man
 Sijn III sonen, ende vort an,
 Daer hem groot wijsheit toe beruerde.
 Hi sijn goede lant ommuerde
 Met sinen III dochteren avenant,
 340 Met Gelre, Vlaenderen, ende Hollant,
 Dien hise te huwelic heeft gegeven,
 Om dat hi wilde met rusten leven
 Ende sijn ondersaten bevreden,

Vs. 520 *Zwere*, schoonvader.524 *Tide*; doch, om het rym, te lezen *tiē*.

- Sijn borge, sijn lande, ende sinen steden
 345 Te houden in vreden ende in rusten.
 Aldus mocht iegeliken lusten
 Te sine onder hem gheseten.
 Ende tusscen alle (suldi weten)
 Dese huwelike, dat elc verstaet,
 350 Was die maegscap alsoe nae,
 Dat die VIe paus Clement
 Moest daer in dragen sijn consent,
 Ende dispensereren daer mede;
 Want na der heiliger kerken sede
 355 En hadt niet anders mogen gescien;
 Maer ghemerct ende oversien
 Van den paus, onsen heiligen vader,
 Die nutschap die altegader
 Aen dese huwelike was gelegen,
 360 Wort sijn consent daer toe gedregen,
 Om te sterckene kerstehede,
 Ende om te vuedene pais ende vrede
 Tusscen die lande al te samen,
 Die ic vore hebbe genoemt met namen.
 365 Ten nes geen noot dat ict verhale.
 Nu mercke een iegelic hoe wale
 Dat hertoge Jan als een heere
 Sijn lant hilt in groter eere,
 Ende sijn kinder soe heerlike
 370 Bracht te soe groten huwelike,
 Binnen sinen levenden live,
 Des billic manne ende wive
 Hem des sullen spreken eere.
 Nu dunct mi tijt dat ic u leere
 375 Te weten die istorien vort,
 Die ghi noch niet en hebt gehoert,

Hoe des derden hertoghe Jans drie sonen aflivich worden sonder oer.

V.

- Ghi hebt ghehoert allegader
 Hoe hertog Jan, Jans vader,
 Gheworven hadde voer sinen sone
 380 Die dochter van der vranxsche crone,
 Coninc Philips, dat wilt verstaen:
 Als dus dese huwelic was ghedaen
 Sant die hertog eerbaerlike
 Sinen sone in Vrancrike,
 385 Bi den coninc sinen zweere,
 Diene ontfinc met groter eere,
 Ende bi hem helt als sinen sone;
 Maer, leider! herde cort na tgone
 Soe betaelde die vrouwe haer scout,
 390 Die wi moeten, jonge ende out,
 Betalen als Gods wille si.
 Aldus soe bleef die heere vri
 Sonder oer, die jonge Jan
 Van Brabant, die edel man.
 395 Doen aldus was gestorven
 Des conincs dochter ende si verworven
 Aldus hadde die bitter doot,
 Doe sant die coninc met eeren groot
 Den jongen Jan, si u bekant,
 400 Weder omme in Brabant,
 Met groter menichte, met sconen gesinde,
 Tot sinen vader, diene minde,
 Diene minlic heeft ontfacen.
 Niet langhe daer na, dat wilt verstaen,
 405 Dat hi in Brabant hadde gewesen,
 Es hem een siecheit aen gheresen,

- Die hem toter herten ruerde,
 Dat hi die doet daer om besuerde
 Binnen sinen jongen dagen,
 410 Dat Brabant sere mocht beclagen
 Dat hi dus van der werelt sciet,
 Ende gheen oer achter hem en liet.
 Met eeren ende met groter werde
 Deden die vader doen ter erde,
 415 Doene die doet hadde ghehaelt
 Ende hi sijn scout hadde betaelt.
 Ghi hebt in den boec hier voeren
 Mogen lesen ende hoeren,
 Hoe hertoge Jan, op eenen tijt,
 420 Jegen die Ludekeren hadde strijt,
 Die hi verwacht ende verwan,
 Daer Heinric, die jonge man,
 Sijn sone ridder wort gheslagen,
 Die in sinen jongen dagen
 425 Hem ter wapenen alsoe voeghde,
 Dat iegeliken wel genoeghde,
 Die sijn vromicheit aensach:
 Dit ghesciede den anderen dach
 Voer sente Marien Magdalenen,
 430 Dat menich Ludeker moest beweenen,
 Dit was in ons Heeren jaer
 M III^c dat es waer,
 Ende daer toe XL ende sevene.
 Dese Heinric was in sinen levne
 435 Van den keiser soe seer ghemint,
 Recht of hi hadde gheweest sijn kint,
 Ende soe was hi derghelike
 Van den coninc van Vrancrike,

Vs. 421 *Vervacht*, overvocht, in 't vechten
 overwon.

428 *Anderen*, tweeden.

429 *Magdalenen*, dus den 21 july.

- Ende was alree soe verre comen,
 440 Dat hi hem screef ende dede noemen
 Heer van Mechelen, ende hertoge
 Van Limborch, met moede hoge :
 Hi was ghemint ende seer vercoren ;
 Maer, cort daer na, dat suldi hoeren,
 445 Starf hi in sinen jongen jaren,
 Dat menich herte dede beswaren ;
 Sonder oer soe starf dese here
 Van sinen wive, dat wel sere
 Te clagen was, in goeder trouwen.
 450 Die hertoghe bleef bevaen met rouwen
 Als dat wel was proeffelijc ;
 Soe deden oec ghewarichlijc
 Alle sijn vriende, ende sijn maghe
 Beweendene, met groter clage.
 455 Deser redenen sceidic van,
 Ten alder corsten dat ic can.
 Die joncxte sone Godevert
 Die hadde ghetrouwt die vrouwe wert
 Van Bourbon des hertogen kint,
 460 Die seer van hem was ghemint,
 Staerf oec jonc in Vrancrike,
 Sonder oer, ghewarichlike.
 Es hi van erterijc ghesceiden
 Sijn ziele die wil God geleiden,
 465 Doer sijn grote ontfermicheit,
 Ende bringense ter ewicheit,
 In eewege blisscap, sonder yerganc.
 Wat holpt dat ict nu maecte lanc ?
 Ic hadder wel meer af bescreven ;
 470 Maer om dat si sonder oer sijn bleven,
 Soe laetict metten minsten varen.

Vs. 451 Gelyk wel aen hem te zien was.

452 *Deden*, deed hy.

- Ay, Brabant! ghi moeght wel mesbaren
 Ende ontfermelijc beclagen
 Der jammerliker groter plagen,
 475 Die u hier inne es wedervaren.
 Ic ducht ghi binnen hondert jaren
 Verwinnen en sult die scade groot,
 Die u aen deser heeren doot
 Worden es, ende tbitter sneven
 480 Dat si dus sonder oer sijn bleven
 Alle drie dus haestelike,
 Ende si doch alle te huwelike
 Soe hoeghelike waren getogen.
 Hadt Gode al soe gelieven mogen,
 485 Het hadde den lande herde houde
 Van Brabant X dusent merc van goude
 Ghebaet, des mach men wel vermoeden;
 Maer doch, als ment wel wilt bevroeden,
 Soe steet alle dinc ten ghebode
 490 In der almechticheit van Gode.
 Daer omme en eest genen noot
 Dat men make clage groot
 Tegen den wille van Onsen Heere;
 Want ten baet noch min noch meere.
 495 Van des God wilt ghehingen
 Soe en helpt geen wederdringen;
 Maer die crancheit der natueren
 Die den mensche doet berueren
 Dat hi in al des God bevelt
 500 Sinen wille niet en stelt,
 Dat doet des vleesch gebreckelijcheit,
 Entie onsaleghe broescheit.
 Dit clagen willic laten varen

Vs. 485 *Herde houde*, zeer spoedig.487 *Ghebaet*, waerd geweest, te baet gekomen.495 *Ghehingen*, gehengen, gebeuren laten.501 *Ghebreckelijcheit*, A *ghebrekelicheit*.

Ende u vort gaen verclaren
 505 Van den outster dochter achemant
 Des derde Jans van Brabant.

Hoe vrouwe Johanne van Brabant, na dat huer verste man voer die Vriesen bleven
 was, te wive wort ghegeven hertoghen Wencelijn.

VI.

Van Brabant vrou Johanne
 Die genomen hadde te manne
 Van Henegouwe van Hollant den grave,
 510 Daer ghene geborte en quam ave,
 Want, in sinen jongen jaren,
 Soe woude hi op die Vriesen varen
 Met hercrachte, als hi dede,
 Ende menich edel man daer mede,
 515 Daer hi met torne ende met crige
 Verslagen bleef in eenen wige,
 Ende met hem menich man voerbaer.
 Dit gheschiede in Ons Heeren jaer
 M. CCC. viertich ende vive.
 520 Ende want van sinen live
 Geen wetteghe geboorte en quam
 Van der vrouwen lofsam
 Johannen, dochter van Brabant,
 Die outste, dat si u bekant,
 525 Dachte hertoge Jan, haer vader,
 Na dat sijn sonen allegader
 Sonder oer ghestorven waren,
 Des hi te recht wel mocht mesbaren

Vs. 505 *Achemant*, versierd (van deugden);
 fransk, van het verbum *ACHESMER*, *orner*, *pa-*
rer, *embellir*. Byna 't zelfde als boven, Vs. 359,
avenant.

517 *Voerbaer*, voornaem, A en B *voerwaer*.

525 *Dochter van Brabant*. Zoo in VAN HEBLU,
 Vs. 763: *Sone van Brabant ioncfrouwe Marie*.

- (Doch moest gescien alsoet God woude),
- 530 Soe dachte hi, dat Brabant soude
Op sijnre outster dochter comen ;
Want haer God hadde genomen
Haren man, ende weduwe ware,
Ende si noch luttel hadde der jaren
- 535 Ende jonc was, ende scoen van leden,
Docht hem dat hise woude besteden
Noch anderwerf te huwelike.
God here, ende hoe wiselike
Overdacht hi in sinen sin
- 540 Den orbore, die daer mocht liggen in
Sinen lande, ende tgroot profijt
Dat hise, binnen sijnre tijt
Bestaedde, ende te wive gave
Eenen edelen man, daer si ave
- 545 Oer mocht crigen met salicheden,
Te orbore ende te nutlijcheden
Sijns goeds lants, sier ondersaten,
Aensiende die scade utermaten,
Dongheval, ende tgroot verdriet
- 550 Op dat des en gesciede niet,
Dat daer af Brabant mocht gescien
Na sijn doot; ende mids dien
Heeft hise, binnen sinen leven,
Weder te huwelijc gegheven
- 555 Van Behem heeren Wencelijn,
Hertoge van Lutsenborch : die vader sijn
Was coninc van Behem ende heere
Mogende ende mechtich seere.
Aldus hertoge Jan verwarf
- 560 Dit huwelic, eer dat hi starf,
Dat nut was ende orberlijc

Vs. 544 *Daer si ave*, daer zy af.561 *Orberlijc*, B *oirborlijc*.

- Sinen lande ghemeinlijc ,
 Als ic u wel sal doen verclaer ,
 Alst point sal geven noch hier naer ,
 565 Entien materien entien sin
 Volcomelijc sal houden in.
 Die sake , daerom dat hi dit dede ,
 Was om pais , om rust , om vrede
 Sijns lants , ende sijnre ondersaten.
 570 Dit was wijsheit utermaten ,
 Als ic u noch bat sal verclaren.
 Dese Wencelijn was jonc van jaren
 Als hi desen huwelijc dede.
 Die Paus dispenserder mede ;
 575 Want si bestonden alsoe naer
 Dat die Paus , dat es waer ,
 Ende niement anders , als clercken leeren ,
 Dat huwelijc mocht consenteeren .
 Dan dit was , der ic orconden ,
 580 Want si ten derden lede bestonden.
 Aldus was dit die uterste macht.
 Dat huwelijc mochte volbracht
 Worden tusscen na ghemagen ,
 Als ic clercken hebbe horen sagen.
 585 Aldus , seggic u sekerlike ,
 Trac vrou Johanne te huwelike
 Tweewerf , binnen haers vader tide ,
 Des Brabant wel mocht wesen blide.
 Nu latic van vrou Johannen staen ;
 590 Ende wil u int corte overgaen
 Hoe die maechscap was soe naer
 Tusscen Wencelijn ende haer.

Vs. 565 *Entien*, en te dien.

579 en 584. Desunt in A, B en C.

Die afcomende geborte van Wenceline en Johannen ende andere daer na.

VII.

- Die alder ierste hertoge Jan,
 Die den strijt te Woeronc wan,
 595 Gaf Margrieten te huwelike,
 Sijnre dochter, eenen Heinrike
 Van Lutzenbourch, dats waerheit bloot,
 Wiens vader hi versloech ter doot
 Voor Woeronc, al in den strijt.
 600 Dese Margriete, des seker sijt,
 Die was emmer suster dan
 Van den tweeden hertoge Jan,
 Ende moye, nu hoerter na,
 Van den derden (dat elc versta)
 605 Hertoge Jan, vrou Johannen vader.
 Hoert vort soe moeghdi allegader
 Die maeghscap kennen, ende leeren :
 Heinric van Lutzenborch, die met eeren
 Ghetrouwet hadde vrou Margrieten,
 610 Des hem billec niet en dorst verdrieten,
 Want si was edel ende hoegheboren.
 Haer vader was soe uutvercoren,
 Van vromicheiden soe uitgelesen,
 Dat hi qualec mocht sijn volpresen.
 615 Dese Heinric, daer ic af leere,
 Wert sint keiser ende heere
 Almechtich van den Roemscen rike,
 Dat men nie sint sijns gelike
 Van doeghden en vant alsoe goet;
 620 Soe hovesch, soe milde, ende soe vroet,
 Soe wijs, noch alsoe goedertieren
 En vant men noit van manieren,

- Soe godfruchtich, noch soe reine ;
 Bedies heet menne int gemeine
- 625 Die goede keiser Heinrije.
 Leider, die alsoe jammerlijc
 Van eenen valschen jacoppine
 Wort vergeven met venine,
 Dat hi, onder den nagel fijn,
- 630 Hilt (die valsche jacoppijn,
 Daer hi Gods heilege vleesch ende bloet
 Nutten soude die keiser goet)
 Dat werde heilege sacrament.
 Van Gode moet hi sijn gescent,
- 635 Die valsche pape, die bosc hont,
 Dat hi ye sulc werc bestont
 Te vergevene alsulken heere,
 Die Gode minde alsoe seere.
 Rechtvort soe wert geware das
- 640 Die keiser, dat hi vergeven was,
 Ende gaeft hem te kennen clare
 Dat hi die baersculdige ware,
 Ende bat hem, op ghenade,
 Dat hi hem uut den wege dade,
- 645 Want hi hem claerlijc, al bloot,
 Voer Gode vergaf sijn bitter doot.
 Alsoe die scriften getuge geven,
 Soe es hi een heilich sant verheven,
 Keiser Heinric, dese edel man :
- 650 Aen vrou Margrieten dat hi wan
 (Sijnre vrouwen, die dochter was
 Van hertoge Janne, als ic las)
 Eenen sone, die hiet oec Jan,
 Ende dien bestaedde die wise man

Vs. 624 *Bedies*, by dies, doordien, hierom.
 636 *Ye*, immer.

639 *Rechtvort*, dadelyk.
 647 en 648, desunt in A en C.

- 655 Met eeren, binnen sinen leven,
 Eer hi dus jamerlijc wert vergeven,
 Aen van Behem des conincs kint;
 Ende want die coninc, dat versint,
 Van Behem daer na es gestorven,
 660 Sonder ander oer heeft verworven
 Die jonge Jan, keiser Heinrics sone,
 Van Behem tconincrijc, dat gone
 Hem van sinen wive es bleven.
 Dus wert hi coninc in Behem verheven.
 665 Dese coninc van Behem, dat volgt hier an,
 Ende die derde hertoge Jan
 Van Brabant, vrou Johannen vader,
 Dese waren beide gader
 Ghesuster ende gebroeder kinder.
 670 Dese coninc Jan woude meer en minder
 Deilinghe hebben, si u bekant,
 Van sinen neve van Brabant,
 Als van sijne moeder wegen.
 Om dat die hertoge viel daer tegen,
 675 Ende hem des niet en woude ghestaden,
 Heeft hine swaerlijc verladen
 Met seventhiene lants heeren,
 Die hi wederstont met eeren.
 Van Behem dese coninc Jan,
 680 Dese mechtige, hoge geborne man,
 Die hadde, bi der vrouwen sijn,
 Vier sonen ende een dochterkijn,
 Als ic terstont sal doen bediet:
 Karle die outste hiet,
 685 Ende bleef na die doot van hem
 Coninc ende heer van Behem,
 Ende wert sint gheweldichlike

Vs. 676 *Verladen*, overlast gedaen.687 *Gheweldichlike*, met magt.

- Keiser van den roemscen rike ;
 Die ander sone hiet Wencelijn ,
 690 Van Lutsenborch hertoge fijn ,
 Grave van Chiny ende vort meere
 Van Elzaten voeght ende heere.
 Dese , als ic u dede bekant ,
 Hadde Johannes van Brabant ,
 695 Die hem ten derden lede bestont.
 Die derde sone , doe ic u cont ,
 Hiet Joes , ende hadde in besorgh
 Dmercgraefscap van Brandenborch ,
 Ende van Moravien des ghelijc.
 700 Die vierde sone wert geestelijc
 Verheven in der heiliger kerken ,
 Een van den viere patriarken.
 Coninc Jans dochter , die maget fine ,
 Suster van Karlen ende van Wenceline ,
 705 Die dede huwelijc herde rike
 Aen coninc Philips van Vrancrike
 Sone , die hiet bi namen Jan ,
 Die sint dat conincrijc ghewan ;
 Na die doot van sinen vader ,
 710 Van Vrancrike al tenegader
 Wert hi coninc ende heere ,
 Dat hi besat met groter eere.
 Om die doeght , die hem claf an ,
 Hiet hi die goede coninc Jan.
 715 Dese coninc Jan , daer ic af scrive ,
 Die ghewan bi sinen wive
 Sonen IIII ende I dochter ,
 Dies hi leefde vele te sochter.
 Die outste sone Karle hiet ,
 720 Dien hi dat conincrike liet

Vs. 715 *Cluf aen* , aenkleefde.718 *Sochter* , zachter , gelukkiger.

- Van Vrancrike na sijn doot,
 Dat hi regerde met eeren groot,
 Ende soe wijslijc, verstaet tbediet,
 Dat hi die wise Karle hiet,
 725 Scoen van leden ende lanc,
 Dat men in den ommeganc
 Van al sinen conincrike
 Ridder en vant sijns ghelike,
 Als ic ter waerheit mach orconden;
 730 In spele ende in tafelronden
 Was hi die vroemste die men vant,
 Verre of bi, in al dat lant;
 Maer leider! int beste van sinen leven
 Wort hem een puysoen gegheven,
 735 Alsoe men seght bedectelike;
 Maer niet en weetict claerlike,
 Daer die cracht van sinen sinnen
 Seer met waren ghequetst van binnen,
 Dat hi dicwijn, meest altoes,
 740 Ommechtich was ende sinneloos.
 In desen state was dese heere
 Coninc twintich jaer ende meere.
 Mids sinen gebreke soe es gesciet
 In Vrankrike groot verdriet,
 745 Alst noch blijct alle dage.
 Gode ontferme der groter plage
 Over dat edel conincrike!
 Maer om dat in der coronike
 Van Brabant te seggen niet en hoert,
 750 Soe willicker af swigen vort.
 Die ander sone hiet Lodewijc,
 Coninc Jans sone van Vrancrijc,

Vs. 725—750 Desunt in A, B en C. Zynde die
 regels in het oorspronkelyke doorgeschrapt.

734 *Puysoen*, fr. *poison*.

736 *Weetict*, in den tekst staet *Willict*.

- Die vromich was ende getrouwe :
 Hertoghe was hi van Anjouwe ,
 755 Gheweldich vermogen heere ,
 Dat hi hilt met groter eere.
 Van hem quam waerachtelije
 Van Sicilien coninc Lodewijc.
 Die derde sone was gheheten
 760 Jan bi namen, seldi weten ,
 Van Berry hertoge ende heere :
 Hi minde boven maten seere
 Perlen , ghesteinte ende gout ;
 Ende chierheit menichfout
 765 Cocht hi binnen sinen leven.
 Den menegen heeft hi verheven ,
 Die const conden enegertieren.
 Qualije soe mocht hem ontdieren
 Enich dinc , dat hem aen stoet :
 770 Daer ieghen en spaerde hi geen goet.
 Camuus was hi , ende mesmaect
 Int anschijn , maer welgeraect
 Was hi van sinne sekerlike.
 Wanneer hi sach sijn gelike
 775 Van maecsele trac hi te hem wert seere ,
 Ende brachtse te groter eere.
 Hi wort out ende seere bedorven ;
 Maer sonder oer es hi ghestorven.
 Philips die IIIIe sone hiet ,
 780 Die coninc Jan achter hem liet :
 Van Burgoingien was hi heere ,
 Dat hi hilt met groter eere :

Vs. 767 *Enegertieren*, eenigerhande.

768 *Ontdieren*, door duerte ontgaen.

777—778 A en E :

Twee dochteren hadde hi sekerlijc
 Daer doutste af hadde den grave rijc
 Philips, ens.

Na de woorden *den grave rike* springt C tot de
 regels over, hierachter in de aenteekening op
 Vs. 820 medegedeeld, en vervolgt daarna met
 Vs. 779. Eene later hand heeft diezelfde regels
 op eene strook papier ingelascht.

- Hi was seer wijs ende vroet,
 Ende van regemente goet.
- 785 Al dinc hi te paise stelde,
 Ende alle onrust hi bevelde;
 Daer hi conde ende mochte
 Stelde hi daer toe sijn ghedochte;
 Want doen Karle was verstorven,
- 790 Sijn outste brueder, ende verworven
 Sijn sone hadde die vranxsche crone,
 Regerde hine wel ende scone.
 Hi wert out ende ghedaeght.
 Hier na sal u noch sijn ghewaeght,
- 795 Alst point ende tijt sal geven,
 Doer dat achter hem es bleven.
 Die dochter Philips van Vrancrike
 Die hadde ghetrouwet Heinrike,
 Den middelsten sone, si u bekant,
- 800 Des derden Jans van Brabant;
 Maer, om dat si sonder oer versciet
 Soe latic dat ic van haer niet
 Meer te deser tijt en scrive;
 Maer mi dunct goet dat ic blive
- 805 In mijn propoest, dat ic begonnen
 Te dichten hebbe, wils mi God onnen;
 Want hertoge Jan mercte ende sach
 Den swaren last, die menegen dach
 Jan, sijn neve, hem, sonder waen,
- 810 Die coninc van Behem hadde gedaen,
 Ende dat sijn kinder ghemeinlike
 Soe mogende worden, ende soe rike,
 Beduchte hi den swaren pant
 Die op sijn kinder ende op sijn lant

Vs. 786 *Bevelde*, nederveldé.788 *Ghedochte*, gedachte.792 *Hine*, A *hien*.807 *Want*, vermits.

- 815 Daer af gescapen waren te comen.
 Als hi inde hadde genomen
 Ende van der werelt ware versceiden,
 Om dat hi dit met wijsheiden
 Wel aensach ende over woech,
 820 Hi sijn consent daer toe droech,
 Bi rade van sinen wisen mannen,
 Dat hi sijnre dochter Johannen,
 Die outste, gaf heere Wenceline,
 Om te verhueden die grote pine,
 825 Die in sijn lant hadde mogen porren,
 Dies dan qualic iement dorren
 Soude beginnen of pijn bestaen,
 Als dit huwelijk ware ghedaen,
 Tusscen sijnre dochter ende hem,
 830 Des coninx sone van Behem,
 Om dat bliven souden in vreden

Vs. 820. *Daer toe droech.* Hier volgt in A :

Van Savoye ghetrouwt teenen man,
 Die een sone aen haer wan,
 Die Amedeus wort geheten;
 Hy bleef grave, dat suldi weten,
 5 Van Savoye, na sijns vaders doot.
 Daerna wort hy hertoghe groot
 Van Savoyen ghemaect, seggic dy.
 Sijn moeder, die dochter van Berry,
 Nam tot eenen man daer naer
 10 Den grave van Armenjack, dits waer,
 Die namaels, dat sy u verclaert,
 Te Parijs verslaghen waert.
 Daer af hadde si oec enen sone.
 Na die doot sijns vaders bleef die gone
 15 Greve van Armenjack gheheten,
 Die leefde noch, dat suldi weten,
 Doe men dese cronike buscreef.
 Dander dochter die van Berri bleef
 Hadde te manne van moede vry
 20 Die grave van Deu, daer af dat sy
 Hadde enen sone, die alau es
 Greve van Deu, des sijt ghewes.
 Een dochter hi oec aen haer wan,
 Die hadde ghetrouwt tot enen man

25 Den greve van Nyviere, hoert mi gewaghen,
 Die voor dinghelse bleef verslaghen.
 Mer, eer verslaghen bleef die man,
 Twee sonen dat hi aen haer ghewan,
 Ic sal u namaels noch verclaren
 30 Waer af dat si heren waren;
 Maer ic laet nu achter bliven.
 Dese vrouwe, daer wi nu af scriven,
 Troude, nae die doot van haren man,
 Philipse den vromen, hout u daeran,
 35 Van Bourgoingen wide becant,
 Die nu es hertoghe van Brabant;
 Maer haer moeder, dat seggic dy,
 Des hertoghen dochter van Berry,
 Troude na haers eerste mans doot
 40 Den greve van Clermont, verstaet al bloet,
 Tshertoghen van Bourboen outste sone:
 Hertoghe wart daerna die gone
 Van Bourboen, ende in enen strijt
 Bleef hi voer dinghelsche, des seker sijt.
 45 Enen sone hi aen sijnre vrouwe wan:
 Hertoghe van Bourboen es nu die man.
 By rade, enz.

825 *Porren*, peuren, opreizen.

Sijn slote , sijn lant ende sijn steden ,
 Ende oft van enegen vremden gast
 Namaels sijn lant worde aengetast ,
 835 Dat heeren Wencelins hoghe magen
 Sinen last souden hulpen dragen ,
 Ende hem dien hulpen wederstaen ;
 Want hiere vele hadde , sonder waen ,
 Mechtich , ende wide bekant ,
 840 In Vrancrije ende int duitsce lant ,
 Ja alle die mechtichste , sekerlike ,
 Van algader kerstenrike.

Van der doot des derden hertoghen Jans van Brabant.

VIII.

Dus heeft van Brabant die heer ,
 Die derde Jan , met groter eere
 845 Sijn kinder tot huwelijc ghestelt ,
 Als u die ieeste vore vertelt.
 Na dat sijn sonen waren doot
 Sonder oer , dat scade groot
 Was ende te clagen sere ,
 850 Ende hi sijn dochteren te groter eere
 In hogen state hadde gestelt ,
 Soe toende die doot haer ghewelt
 Aen hem , die niemende en spaert ,
 Dat hi moeste die lange vaert
 855 Trecken , ende van der werelt sceiden.
 Sijn ziele die wille God gheleiden
 Doer sijn grote ontfermechede !
 Sijn ende , dat hi dede
 Op dese werelt , dat si u cont ,

Vs. 857 Ende hem dien hulpen, A Ende hem hulpen dien.

- 860 Op senter Niclaeus avont ,
 Die lach in Ons Heeren jaer
 Als men screef int openbaer
 M. CCC. vijftich ende vive.
 Doen hi versceiden was van den live
- 865 Wort hi met eeren ende met werden
 Te Vileer gedaen ter erden.
 Ach leider ! ende wat scaden groot
 Lach Brabant aen des heeren doot
 Die soe wijs was ende soe vroet ,
- 870 In allen dien des hi bestoet ,
 Soe ghehertich , ende soe milde ,
 Soe vrome ten spere en ten scilde ,
 Soe hovesch , soe suet van gelate ,
 Soe eerbaer , ende soe hoge van state ,
- 875 Soe wel regerende sijn lant ,
 Soe overdadich sinen viant ,
 Soe ontsachlic in den stride ,
 Soe vrolijk , ende soe blide ,
 Soe merckende , soe verre siende ,
- 880 Soe ernstich , daert tot orboer diende !
 Brabant regeerde hi , dat es waer ,
 Hertoge XLIII jaer ,
 Eer hi van hier dede ghesceit.
 God , doer sijn ontfermherticheit
- 885 Wil sijn ziele daer hoven bringen
 In vrouden , daer die ingle singen ,
 In eewigheiden , sonder verganc.
 Segt amen alle , ic weets u danc.

Vs. 876 *Overdadich*, door daden overtreffend.

Hoe hertoge Wencelijn ende vrouwe Johanne in Brabant ontfangen worden ende hoe doirloge gerees tusschen Brabant en Vlaendren.

IX.

- Als die werelt hadde begeben
 890 Hertoge Jan, es Brabant bleven
 Der ouster dochter, vrouwe Johanne,
 Die Wenceline hadde te manne,
 Van Behem des conincs sone,
 Van Lutzenborch soe was die gone
 895 Gheweldich hertoge ende heere.
 Dus worden ghehuldt met groter eere
 Johanne, ende Wencelijn mede,
 Haer man, te Loven in de stede,
 Yerst werf op den derden dach
 900 Die in Januario lach,
 Als men screef int openbaer
 XIIIe vijfve ende vijchtich jaer.
 Daer na te Bruessel, ende alsoe vort
 Van steden te steden, daer dat behoert.
 905 Nu es hertoge Wencelijn
 Ende vrou Johanne, die vrouwe sijn,
 In Brabant ghehuldt ende ontfaen,
 Die beide noch, dat wilt verstaen,
 Jongc waren ende clein ghedaeght,
 910 Doen metter doot wert geplaeght
 Vrou Johannens vader, die edel man.
 Cort hier na soe began
 Een ghescil sekerlike,
 Tusschen grave Lodewike
 915 Van Vlandren ende Wencelijn,

Vs. 894 *Die gone*, dezelve.

902 1355, nieuwe styl 1356. Zie de blyde in-

komst in den *Luyster van Brabant*, deel I,

bl. 127, en dat was de eerste blyde inkomst.

- Vrou Johannen man, den zwager sijn,
 Die susterdeilinge wilde genieten
 In Brabant, van vrou Margrieten,
 Sinen wive, die suster was
- 920 Van vrou Johannen, ende om das
 Hi die meerder wilde begeren,
 Dan men se hem wilde consenteren,
 Ende hi daer af wou sijn bewesen,
 Es dit ghescil ierst op geresen.
- 925 Van Gelre hertoge Reinout,
 Die die joncste hadde getrouwt
 Van den III susteren, vrouwe Marien,
 Die en maecte geen partien,
 Ende hilt hem gepayt guetlike
- 930 Met dat hem in huwelike
 Toe was gheseight ende gegheven;
 Ende sijn in minnen staende bleven
 Hertoge Wencelijn ende hi;
 Maer van Vlaenderen die grave vri
- 935 Alsoe niet ghepait en waert.
 Dus soe wert een dachvaert
 Gheordenert te Mecheline
 Tusscen hem ende Wenceline,
 Om dat men daer soude tracteren
- 940 Vriendelijc te veracorderen
 Dese II heeren, op dat men conde,
 Op dat daer af niet op en stonde
 Orloge tusscen beiden de heeren,
 Die soe na ghebueren weeren,
- 945 Ende soe mechtich ende soe groot,
 Daer af den landen groten noot
 Ende groot verdriet wel mocht comen,
 Soe was die dachvaert aengenomen
 Te Mechelen al in die stede;
- 950 Maer cleinen orbore men daer dede.

- Met alle den wegen die men sochte
 Mense vereneghen niet en mochte.
 Aldus soe en dede men daer niet;
 Maer eer dat die dachvart schiet
 955 Sloot men dat, in beide siden
 Die heeren uut Mechelen souden riden
 Effen, ghelijc alsoe si deden.
 Daer na quam met suptylheden
 Van Vlaenderen grave Lodwijn
 960 Te Mechelen, die seere ernstelijc
 Daer dedingde, soe verre soe vort,
 Dat si vielen aen sijn acort,
 Ende hem swoeren trouwe ende hulde.
 Mechelen, die u soe verdulde,
 965 Miete luttel op u eere;
 Dus wert ontfaen over heere
 Te Mechelen grave Lodewijn.
 Die stat besette hi wijslijc,

Vs. 955. *Daer niet.* Hierop volgen deze elf deze zeventien regels, wederom met de pen door-
 regels, welke met de pen doorgehaeld zyn : gehaald :

Ende hertoge Wencelijn van daer sciet
 Ende reet wech sijne straten,
 Te Brabant wert, ende heeft gelaten
 Aldaer den grave Lodewike
 5 Van Vlaenderen, die suptyllike
 Bat const om gaen met wisen keere,
 Dan Wencelijn, die jonghe heere,
 Die op die cloecheit niet en dachte
 Die Lodewike te doene achte.
 10 Als Wencelijn dus was gereden
 Uut Mechelen bleef in der steden.
 Maer, enz.

961 *Dedingde*, onderhandelde.
 962 *Si*, de Mechelenaren.
 965 *Miete*. Er behoorde te staen : *Ghi miete*.
 967 *Lodewijn*. Nu volgen, in het origineel,

Elc mach mercken hoe redelijc
 Dat dese dingen sijn gesciet.
 Mechelen, al haddi noch verdriet
 Ten waer geen wonder van Gods plagen,
 5 Om donrecht dat in dien dagen
 Van u lieden was bedreven.
 God ons Heere wilt vergeven
 Hen allen, die daer sake af waren,
 Ende wille die goede stat gesparen
 10 Ven Mechelen : soe wat ic kalle,
 Mi waer leet van haren mesvalle;
 Maer ic en caent ghelaten niet
 Te scrivene alsoet es ghesciet.
 Dus heeft beset wijselijc
 15 Mechelen grave Lodewijn;
 Ende daer na nam hi sine vaert
 Weder omme te Vlaendren waert.
 Die stat, enz.

Ende nam daer na sine vaert
970 Weder omme te Vlaendren waert.

Vs. 970 *Te Vlaendren waert*. De volgende regels zyn met de pen doorgehaeld :

<p>Mechelen, hoe seldijt liden dorren
Voer Gode? Wat mocht u daer toe porren,
Sonder vrese of sonder noot,
Of sonder slach of sonder stoot,
5 Hare te doene die ontrouwe,
Vrou Johannen, uwer vrouwe?
Ghi ginct haer af dus lichtelike,
Haer, wiens vader soe trouwelike
U bi stont in uwen zeere,
10 Ende huldet eenen anderen heere,
Dat mi dunct wesen min dan recht.
God sal u eyscen, nu ende echt [<i>namaels</i>]
Die ontrou die ghi daer bewiset!
Te min soe suldijs sijn gepriset
15 Soe lange als die werelt staet,
Van dier groter ondaet,
Die ghi in desen werke beginct,
Dat ghi huldet ende ontfinct
Den grave van Vlaenderen tenen heere,
20 Dies en bestont, min noch meere.
Het schijnt dat ghi dolet seere.
Heeft u vergeten nu algader
Wat grave Lodewijc, Lodewijcs vader,
U vortijts pinen heeft ghedaen,
25 Wiens sone ghi nu hebt ontfacen,
Ende ghehuldt tot'enen heere?
Het is verkeert nu al te seere;
Ghi sout daer billic dincken op
Hoe dat hi tegen den bisscop
30 Van Ludeke, des Lodewijcs vader,
Mechelen cocht, ende midsgader
Dat desen coop was gesciet
Soe en hildijs van werden niet,
Noch en woulen over heere niet kinnen,
35 Noch ontfacen in genen sinnen,
Daer hi u om dede swaren pant,
Die grave van Vlaenderlant,
Soe dat ghi waert in groter vresen,
Ende quaemt, met node van desen,
40 Tot hertoge Janne, vrou Johannen vader,
Ende claget hem algader
Uwen noot, seere claeghelike,
Ende haedt hem begerlike</p> | <p>Beide om hulpe ende om troest,
45 Ende om succoers; want ghi benoost
Ende belast waert seere in desen,
Dat hi u wilde bistendich wesen,
Als hertoge Jan, verstaet die dinc,
U bede hi vriendelijc aenginc
50 Ende stont u bi, in uwer noot,
Daer hi om sette in vresen groot
Hem selve ende sijn goede lant,
Jegen den grave van Vlaenderlant,
Ende jeger heeren. XVII.
55 Daert hem om stont herde onsiene
Van orloghe en van swaren laste;
Doch hi wederstont die gaste
Met groter pinen, al wert hem suere.
Dus stelde hi in aventure
60 Om uwen wille hem ende sijn lant,
Ende help u uut dien swaren pant,
Daer ghi hadt moeten inne sneven,
En haddi u niet bi gebleven
Soe ghetrouwelijc, als hi dede.
65 Nu comdi ende loent hier mede
Sijnder dochter, der goede vrouwe,
Met gerechter ontrouwe,
Des ghi u ewelijc moegt scamen,
Ende sceidt aldus met groter blamen
70 Van Brabant, ende gaet hem ave,
Ende huldte van Vlaenderen den grave,
Sonder slach of sonder stoot,
Wiens vader u soe groten noot
Dede, ende soe groten leit,
75 Ende verget die getrouwicheit
Die u voertijds es gheciet;
Maer sonder niet soe en hebdijs niet
Aldus ghedaen, noch begonnen;
Maer om dat hi u heeft gheonnen
80 Drie mercten, die hi u heeft ghegeven
Ghelijc hier na sal sijn bescreven,
Van visce, van haver ende van soute,
Soe ontfinngdi, als die stoute,
Greve Lodewike tot enen heere,
85 Daer ghi u in ontginct wel seere!</p> |
|--|---|

Van den garnisoenen die die hertoghe van Brabant ende de greve van Vlaenderen
jegen malkandren leiden.

X.

- Als van Vlaendrén Lodewijc
Mechelen aldus suptyllijc
Ghecregen hadde aen sijn acort,
Besette hijt, ende daerna vort
975 Die palen oec van Vlaenderlant,
Daer hi volc van wapenen sant,
Die op Brabant scade deden,
Ende met feite daer in reden;
Dies hertoge Wencelijn wert gram
980 Als hi die overdaet vernam,
Ende leide des gelijcs, die coene,
Jegen Mechelen garnisoene
Ende oec jegen Vlaenderlant.
Tien tiden was in Brabant
985 Van allen ridderscape tgrein,
Menich vrome stout capitein,
Die hem verstonden van wapenspele;
Want sijs cortelinge vele
Geplogen hadden met groter eeren
990 Jegen die XVII lantsheeren,
Ende metten coninc Eduwaert
Van Inglant, den here vermaert,
Vore die stat van Camerike,
Ende voer Doirnike desghelike,
995 Ende oec andersins nog mere
Jegen van Vrancrijc den here,

Vs. 978 *Met feite*, feitelijk.

985 *Tgrein*, de kern.

- Coninc Philips, den here vaillant.
 Dese capitein, wide becant,
 Die vrome waren, stout als werge,
 1000 Midsgader den greve Van den Berghe,
 Ende met meneghen anderen wigant
 Gheboren uut Overlant,
 Die Wenceline, tot sijne vromen,
 Alle te dienste waren comen :
 1005 Die hilden Mechelen alsoe inghe,
 Dat si om geenrelei dinge
 (Van dies hem baten mocht of vromen),
 Te Brabant wert uut en dorsten comen.
 Die van Brussel der goeder stede,
 1010 Ende die van Antwerpen mede
 Hilden die Vlaminge soe seere
 Wacker, dat si niet meere
 In Brabant en dorsten spelen comen.
 Die vaert die was hen benomen
 1015 Daer in te riden soe gheringhe.
 Die van Antwerpen sonderlinghe
 Die doerreden al omtrent
 Dlant van Waes, al tót bi Gent,
 Daer si grote scade in deden;
 1020 Des seere qualijc was te vreden
 Van Vlaenderen Lodewijc die grave,
 Ende meinde dat hi noch hier ave
 Die van Antwerpen dancken soude,
 Tierst dat hi coste ende God woude,

Vs. 999 *Werge*, wolven, ysl. *vargr*, een zeer
 oudduitsch woord voor *roovers*, *woestelingen*, enz.,
 waerover zie BENECKE EN LACHMANN, *Iwein*, bl.
 581. In den *Grimbergschen oorlog* leest men :

Si gaven slaghen ocht waren *dwerge*,

Waer misschien ook *werge* diende gelezen te

worden. De handschriften Ben Chebben *dwerge*.

1001 *Wigant*, oorlogsheld.

1002 *Overlant*, Duitschland over Rhyn.

1014, 1015 De weg was hun afgesneden om
 zoo gemaklyk daerin te ryden.

1019 *Daer si grote scade in deden*. Dit ge-
 beurde in het vóórjaer van 1356.

1025 Ende hijs crighen mochte die macht,
 Dwelcke hi namaels heeft volbracht,
 Als ghi behoerlijc sult vernemen,
 Ter plaetsen daer dat sal betemen.

Dan den verbonde tusschen keiseren Karlen ende hertoghe Wenceline van Brabant,
 sinen broeder.

XI.

Als dus hertoghe Wencelijn
 1030 Beset hadde die palen sijn,
 Tegen den grave Lodewike,
 Besprac hi hem wiselike
 Met sinen rade, ende heeft bedocht
 Dat hi troest heeft ghesocht
 1035 Aen keiser Karlen, sinen broeder,
 Den vierden Kaerle, die behoeder
 Was van al den Roemscen rike:
 Met hem wert eendrachtelike
 Een dachvaert gheleest, in de stede
 1040 Van Trichte, daer vrou Johanne mede
 Over was, na ende bi,
 Ende daer soe overquamen si
 Eens sekens verbonts, eer si scieden,
 Dwelc dat ic u sal bedieden
 1045 Hier na, claerlijc, ongheloghen,
 Uut der copien des briefs ghetogen,
 Die rechte waerheit, den claren sin.

Vs. 1039 *Gheleest*, geleist, vergund.

1040 *Trichte*, Maestricht.

1041 *Over was*, by was. Zoo zegt men nog
ten overstaen van iemand.

1042 *Overquamen*, overeen kwamen.

1046 *Des briefs*. Zie denzelven in het eerste
 deel van de *Trophées du Brabant* van BUTKENS,
Preuves, p. 190.

- Primo was vorwarde int begin,
 Dat die hertochdomme ende tlant
 1050 Van Limborch-ende van Brabant
 Bliven soudén hertoghen Wenceline,
 Ende Johanne, der vrouwen sine,
 Als aen hunne natuerlike
 Wettighe princen, desghelike,
 1055 Ende soude die selve Wencelijn
 Vort ane ghebrukende sijn
 Die hertoeghdomme, sonder scheiden,
 Lande ende heerlicheiden,
 Met al den toebehoorten, die si
 1060 Hadden, mogentlic, los ende vri,
 Als een waerachtich wettich heere,
 Ende natuerlic prince, ende meere
 Sal hi beheeren ende regeren
 Die leengoede, welc si weren,
 1065 Rechten, goeden, in al der manieren,
 Gheven, leveren. Die officieren,
 Met wat titele dat si
 Ghenoeemt worden, die sal hi
 Setten ende ontsetten al,
 1070 Altijt alst hem ghenoeegen sal;
 Ghemeenlic, los ende vri, volbringen,
 Administreren in allen dingen,
 Als waerachtege, erflike
 Ende wittige ende natuerlike
 1075 Princen ende heeren plegen
 Te administreren, sonder daer jegen
 Iemants seggen te regeren.
 Dit sal hi doen ende disponeren
 Van al den vorscreven dade,
 1080 Bi wetene ende oec bi rade

Vs. 1064 *Welc si weren* (waren), hoegenaemd.

- Van vrou Johannen , in allen sinnen ,
 Sijnre liever ghesellinnen ,
 In sulker voegen , waert dat sake
 Dat vrou Johanne wedersprake ,
 1085 Ende consenteren niet en wilde
 Die administratie , ende teghen hilde
 Te volghene die dispositie sijn ,
 Soe soude hertoghe Wencelijn
 Nochtans des hebben volcomen macht
 1090 Bi hem selve te sine volbracht
 Alle die dingen , die voorscreven staen ;
 Ende wes dus bi hem worde gedaen ,
 Soude vort aen onverbreckelijc
 Gehouden worden , behoudelijc
 1095 Dat die vorscheven heere Wencelijn ,
 Soe lange als die vrouwe sijn
 Johanne leefde , sonder haren wille
 Ende consent , lude noch stille ,
 Vercopen en soude noch aentasten ,
 1100 Veranderen , vervremden , noch belâsten
 Negeensins die erflijcheit
 Des hertoechdomme der heerlicheit ,
 Noch oec mede desghelike
 Die goede onberuerlike.
 1105 Item , oft bi den Gods ghebiede
 Vrouwe Johanne van der werelt sciede
 Voer den hertoghe Wencelijn ,
 Sonder oer van den live sijn ,
 Soe soude Wencelijn succederen ,
 1110 Entie hertoeghdomme regeren ,
 Die heerlicheiden entie landen ,
 Sonder iemans wederstanden ,
 Als een natuerlec prince ende heer .

- Item, oft hertoghe Wencelijn eere
 1115 Storve dan vrou Johanne en dede,
 Sonder oer, als ic voer sede,
 Te latene van sinen live,
 Es vorwarde dat si dan blive,
 Vrou Johanne, al haer leven,
 1120 Prince ende vrouwe der lande vorscreven.
 Item, oft ghebeurde tsine,
 Dat na die doot van Wenceline
 Vrou Johanne van enegen anderen man
 Wettich oer creghe, dat die dan
 1125 Na haer doot selen succederen
 Int hertoeghdomme, ende regeren
 Die lande, entie heerlicheiden.
 Item, of si beide verscheiden
 Sonder oer van haren liven,
 1130 Soe soude die hertoeghdomme bliven,
 Die lande, ende die heerlicheide,
 Van Brabant ende van Limborch beide,
 Op keiser Karlen, sonder rigeur,
 Als op den wittegen successeur;
 1135 Ende of keiser Karle alsdan
 Niet en leefde, soe soude vort an
 Die lande, daer wi nu af scriven,
 Op den naestlevenden bliven,
 In regemente ende in besorch
 1140 Der gheborten van Lutzenborch.
 Item, noch vorwaerden sijn
 Dat vrou Johanne ende Wencelijn
 Noch die lande, die ic voersede,
 Van Brabant ende van Limborch mede,

Vs. 1116 *Sede*, zeidde.

1121 *Tsine*, te zyn.

1135 *Op keiser Karlen*. Dit is niet juist. De

charter zegt alleen *ad proximiorum domus seu prosapiae Lucenburgensis haeredem, qui pro tempore fuerit*.

- 1145 Met haren vianden in genen sake
 Pays noch bestant en sullen maken ,
 Sonder consent ende eendrachticheit
 Karlen , des keisers vorseit ,
 Ende des gelike soe en sal
- 1150 Die keiser aengaen , groot noch smal ,
 Met den vianden voreghenant
 Pays maken noch bestant ,
 Sonder den wille van Wenceline ,
 Des lants , ende der vrouwen sine.
- 1155 Item , alle dese poente vorseit
 Gheschieden bi wille ende wetentheit ,
 Bi vrien consente openbaer
 Van vrou Johanne , die aldaer
 Gheloefde dese vorseide dingen
- 1160 Onverbrekelec te volbringen ,
 Ende sonder ergenlist te houwen
 Vast ende ghestade , in goeder trouwen.
 Ende hieraf worden bescreven
 Die brieve , gesegelt ende ghegeven
- 1165 Te Brussel in Ons Heren jaer
 XIIIe ses ende vijftich , naer
 Die costume blikelike
 Van den sticht van Camerike ,

Vs. 1166 *Ses ende vijftich*, dat is , volgens den roomschen styl, 1357. Des Roches, Dewez, en anderen hebben zich leelyk vergist met deze charter in 1356 te stellen, vóór den inval der Vlamingen in augustus van dit jaer. Zy zouden by Butkens, *Trophées*, I, p. 472, *in margine*, toch moeten gezien hebben 1356, *stil. rom.* 1357. Onze schryver, die dit stuk wat te vroeg aenhaelt, heeft hen waerschynelyk misleid. De onderhandeling met keizer Karel IV had plaets te *Maestricht*, in het midden der maend february 1357, doch de overeenkomst werd maer eerst te

Brussel bezegeld den 20 derzelve maend, en door de brabantische steden bekrachtigd, te weten : door Brussel den 21, en door de andere den 23 daerna. Zie de stukken hierachter in het *Codex diplomaticus*. Divaeus (later door Haraeus nageschreven) maekt het nog erger, en zegt : *Acta haec fine anni 1355. Die alder excellentste Cronijke van Brabant* (waerin eenige goede aenmerkingen over dit stuk voorkomen) stelt *MCCCLVI, smanendachs voor Asschdach*. Zie de uitgave van 1818, bl. Y, 2, verso, of de uitgave van 1830, bl. DD ij, verso.

Des maendaegs voer , dat ghijt wit ,
 1170 Als men singt *invocavit*.

Hoe de stede van Brabant twiirschreven verbond gheloefden te houden.

XII.

- Als al dese dinghen waren volgaen
 Te Tricht , alzo e ghi hebt verstaen ,
 Hertoge Wencelijn ende vrou Johanne
 Versochten al die goede manne
 1175 Van Brabant , aldaer ghedeputeert ,
 Met ernstegen versueke , ende met begert
 Dat si dese dinghen besegelen wouden ,
 Ende onverbrekelec vortan houden ;
 Ende ten bevele ende ernsticheit
 1180 Des hertoghen ende hertoginne voerseit ,
 Ende bi goetduncken der edelre al ,
 Soe hebben die stede , groot ende smal
 Van Brabant , alle samentlike ,
 Den keiser van den roemschen rike ,
 1185 Hertoge Wenceline , ende vrou Johanne ,
 Bi trouwen geloeft , als goede mannen ,
 Bi der hulden die si hadden gedaen ,
 Ende sculdich waren , ende tasten aen
 Des keisers hant , met ripen sinne ,
 1190 Den hertoghe ende den hertoginne ,
 Dat si dese vorseide pointen al ,
 Ende elc van hen , houden sal
 Voer hen , haer oer , haer erfgenamen ,

Vs. 1171 *Volgaen*, ten vollen afgeloopen waren. niet dat de afgevaardigden (Brussel uitgezon-
 1175 *Aldaer ghedeputeert*. Uit de adhesie der derd) te *Maestricht* byeengeroepen zyn. Het
 steden, hierachter in *Codex dipl.*, blykt juist stuk is te *Brussel* opgemaakt en uitgevaardigd.

- Ende alle dien dat sal betamen,
 1195 Of in enegher wijs aen rueren,
 Sullen vast houden ende volvueren,
 Onverbrekelic, sonder begeven,
 Soe verre als hen mach aen cleven,
 Sonder ergenlist of malengien,
 1200 Ja, behoudelic allen dien
 Chartren, privilegien, vrieden,
 Rechten, costumen, die de vorleden
 Keiseren, coningen, ende hertoghen
 Den lande verleent hebben mogen
 1205 Van Brabant, of enegher stat
 Besondere; ende van alle dat
 Sijn brieven ghemaect ende ghescreven,
 Onder die stede zegle ghegeven,
 Des anderen daegs, des sijt ghewes,
 1210 Na date des briefs, die vorscreven es,
 Van die hertoge Wencelijn
 Ende vrou Johannen, der vrouwen sijn.
 Dus sciet de keiser met minlichede,
 Die hertoge ende vrou Johanne mede.

Van den stride die opten quaden goensdach voor Bruessel was.

XIII.

- 1215 Dit en bleef niet soe heimelijc
 Ten wert cont den grave Lodewijc,

Vs. 1209 *Des anderen daegs*. Zie onze aenmerking op Vs. 1166.

1216. *Ten wert cont den grave Lodewijc*; vertaeld by Anonymus: *ita haec comitem Flandriae latere non potuerunt*. Wy hebben reeds vroeger aengetoond dat graef Lodewyk in den zomer

van 1556 onmogelyk heeft kunnen weten wat eerst in februarius daerna is vastgesteld. Doch deze graef kon vermoeden dat keizer Henrik IV zynen broeder Wencelyn met een krygsheer zou bystaen, en daerom viel hy zoo op het onverwachtst in Brabant. De grootste verwarring

Die hem beduchte voer skeisers macht,
 Ende heeft ghemeint ende gheacht
 Dat hi sijn saken vordren sal
 1220 Eer die keiser, ende oec al
 Sijn volc, vergaderen soudén mogen.
 Oec mercte hi dat hem luttel soude dogen

treft men omtrent dezen oorlog aen by schier al onze historieschryvers. Volgens OUDGHEEST (*Annales*, II, pag. 491, édit. LESBROUSSART) en EGINDIUS DE ROYA (apud SWERTII *Rerum Belgiarum Annales*, p. 62), AD. DE BUDT (*Corpus chron. Flandriae*, tom. I, p. 332) zou de slag tusschen de Vlamingen en de Brabanders hebben plaets gehad te *Bouchout*, een gebucht onder de gemeente Hekelgem, by Brussel (HAYARD, *Dictionnaire des communes de la Belgique*, p. 14), terwyl al de andere schyvers, benevens onze dichter, *Scheute* of *Schote* als de plaets van dit samentreffen opgeven. De vergelyking der diplomatieke stukken, hierachter, en de *Reimchronik von Flandern*, uitgegeven door KAUSLER, Tubingen, 1840, p. 297, stellen my in staet de zaken, zoo als zy wezentlyk voorgevallen zyn, op te klaren. Hoo- ren wy eerst de *Reimchronik*:

Vs. 8891. Dies trac hi (*graef Lodewyk*) met machte
 In Brabant, up eene sente Jans nachte
 Tote up t' Bouchout vorwaer.
 Maer pays wart ghemaect al daer;
 8895 Maer curtelike wart hi te broken
 Bi den Brabanters; dat waert ghewroken;
 Want Lodewijc metten Vlaminghen quam
 Voor Bruesele, daer hi strijt nam,
 Daer de Brabanters tonder ghinghen.
 8900 Dit ghesiede in waren dinghen
 In den oust up sente Lauwereins octave
 Int jaer LVI, ende den grave
 Was Bruesele ende Brabant up ghegheven.

Deze plaets, in verband beschouwd met de charters van het *Cod. dipl.* hierachter, zoo herstel ik de volgorde der gebeurtonissen in dezer voegen:

15 juny 1356. Graef Lodewyk scryft aen Wencelyn, *hertoghe van Lucemborgh*, dat hy gaet

middelen gebruiken om in zyn regt te komen.

24 juny 1356 (*up sente Jans nachte*). Inval in Brabant door het krygsvolk van graef Lodewyk. Zy rukken voort tot Bouchout, by Hekelgem, niet verre van Assche. Het blykt niet dat daer gevochten zy.

28 juny 1356. Overeenkomst van vrede te Assche. Hertog Wencelyn, om het geschil tusschen hem en den graef van Vlaenderen te vereffenen, verklaert zich te zullen houden aen de uitspraak van acht scheidsmannen, te weten, vier uit Brabant en vier uit Vlaenderen. De hertog laet toe dat de graefin het bezit van Mechelen kome.

6 july 1356. De graef van Vlaenderen committeert vier scheidsmannen om, overeenkomstig den gesloten vrede van Assche, over zyne pretentien uitspraak te doen. In dit stuk geeft hy aen Wencelyn den titel *van duc de Brabant* en spreekt geen woord van zyn erfregt op dat land.

17 augusty 1356. Tweede inval in Brabant en slag te *Scheute*, onder de muren van Brussel. Wencelyn, zich waerchynelyk op den vrede van Assche verlatende, is buiten staet om tegenweer te bieden. BUTKENS en andere schryvers varen dus ten onregte in verwytingen tegen dezen vorst uit. De kronykschryver by DE SMET (*Corpus chron. Flandriae*, I, p. 229) geeft het getal der strydende Vlamingen op. *Et dicitur*, zegt hy, *ille (comes Flandriae) habuisse centum millia Flemingorum et insulensium*, wat blykbaer een grootspraak is. 'T geen deze annalist verder wegens den slag *ten Hellekine* bybrengt, betreft een ander gevecht. Zie daerover het 36^e kapittel van boek V, Vs. 3053 en volgg.

Vs. 1222 *Dogen*, deugen, te stand komen.

- Die garnisoenen , die hi leide
 Op die frontieren , als ic voer seide ,
 1225 Van Vlaendren ; want met hogen moeden
 Die Brabantre dat weder stoeden ,
 Soe verwerf hi ongespaert
 Een ghemeine herwaert
 Met sijnre gemeente al te hant
 1230 Van Vlaendren , jegen Brabant.
 Als die mare in Brabant quam ,
 Wert hertoge Wencelijn des gram ,
 Ende haestelijc hi ontboot
 Alle sijn lude , clein ende groot ,
 1235 Die edle ende die goede steden ,
 Die hem willichlijc daertoe deden ,
 Ende bereiden haer vaert
 Haestelijc te Bruessel waert ;
 Maer eer van Antwerpen die stede
 1240 Ende van den Bossche , ende andere mede ,
 Vergadren conden , si u bekant ,
 Was grave Lodewijc in Brabant
 Met sinen here , een groot conroot ,
 Die branden ende daden scade groot.
 1245 Eer hertoge Wencelijn mocht comen ,
 Met sinen edlen , heeft hi genomen
 Aldus dese groote scade ,
 Dwelc hi , bi der Gods genade ,
 Te wreken meende , op dat hi can.
 1250 Hi hadde soe menegen edlen man
 In sijnre hulpen , wijs ende vroet ,
 Dat hen desen overmoet
 Aldus te lidene niet en stonde ,
 Op dat hijt gebetren conde.
 1255 Die van Lovenē waren comen

Vs. 1227 *Ongespaert*, onverwyld.1246 *Genomen*, vernomen.

- Te Bruésel, ende daer heeft men vernomen
 Dat grave Lodwyc met sijnre scare
 In Brabant neder gheslegen ware.
 Als die gemeinten dat vernamen
- 1260 Van Loven, van Bruessel, al te samen,
 Riepen si, met groten ghemute,
 Dat si wouden trecken ute
 Jegen die Vlaminge te velde,
 Ende wederstaense met ghewelde.
- 1265 Die edele heeren, die wise lieden
 Ernstelic dat wederrieden,
 Ende rieden dat men soude beiden
 Tot dat met sijnre mogentheide
 Die hertoge aen waer comen,
- 1270 Met sinen edelen ende vromen
 Lieden, die met hem quamen gereden,
 Ende oec die andere goede steden,
 Die noch comen niet en waren,
 Ende men dan wijslic mocht uutvaren,
- 1275 Bi acorde ende met avise,
 Want haesticheit in sulker wise
 Noit goet en was tot sulker saken.
 Maer wat dat die wise spraken,
 Gheen onderwijs en dede daer stade.
- 1280 Si togen bi haers selfs rade
 Uut, als onbestierde liede,
 Daer hen groot jammer af ghesciede,
 Groote bloetstortinge, ende swaer sneven,
 Om dat si niet en wouden leven
- 1285 Bi rade van den goeden lieden,
 Die hem nochtan tbeste rieden,
 Alsoet hen cortelinge scheen;

Vs. 1261 *Ghemute*, opschudding. In den tekst
 staet *Ghenuyte*. By A *ghemite*, B *gemyle*.

1279 *Dede stade*, hielp.
 1285 *Swaer sneven*, zware val.

- Maer als tgemeinte overeen
 Begint te rochelen, elc seit tsine,
 1290 Soe es wisen raet verloren pine,
 Als men dicke, te vele stonden,
 Tot meneger plaetsen hevet vonden.
 Dus trac tgemeinte, met haren rote,
 Buten Bruessel tot aen den Scote,
 1295 Van Loven en van Bruessel beide,
 Jegen des graven mogentheide.
 Der edelre was daer clein ghetal,
 Die uut scaemten volghden al.
 Dus vergaderden si om striden.
 1300 Die Brabantre hadden in haren siden
 Van den Berghe, den greve vermogen,
 Die met hen uut es ghetogen,
 Die der Vlaminge scare doervacht,
 Al dore en dore, met sijnre macht;
 1305 Maer mits dat hi verwapent was
 Met den swerten leeuwe, soe waenden das
 Alle die Vlaminghe, uut desen,
 Dat hi haer vrient hadde ghewesen.
 Als hi met sijnre vroemheit groot
 1310 Hadde doerbrosen haer conroot,
 Sloech hi weder van achter in
 Die Vlaminghe, maer meer noch min
 Soe en halp daer sijn weringhe;
 Want in die ierste verghaderinge
 1315 Wort die banniere van Brabant
 Nederghevelt in dat sant.

Vs. 1289 *Rochelen*, ruchelen, rommelen; by
 KIL. *grunnire*.

1295 *Rote*, bende.

1294 *Schote*, Scheute; waer het katuizers-
 klooster heeft gestaen.

1295 *Van Loven*, enz. Niet de Schote van
 Leuven en Brussel, maer tgemeinte van die

beide steden. Zulke zonderlinge tusschenvoegin-
 gen vindt men meer by de oude dichters.

1308 *Haer vrient*. Daer zyn wapen, even als dat
 der Vlamingen, een zwarte leeuw was, zoo meen-
 den dezen dat zyn volk tot hun heir behoorde.

1311 *Van achter*, A *Van bachten*.

1315 *Sijn weringhe*, zyn gevecht.

- Hoe dat gheschiede, dat weet Ons Here!
 Maer men spraecks luttel eere
 Den heere van Assche, die te dier tijt
 1320 Die banniere voerde in dien strijt,
 Ende hadse in sier ghewelt.
 Dat si dus haest wert ghevelt
 Heeft sint den menegen vroeden wisen
 Dien heere van Assche horen misprisen,
 1325 Ende sint, naer sijre doot,
 Horen vermanen in scaemten groot.
 Als dus die banniere was ghevelt
 Waren die Brabantre ontstelt,
 Ende elc stelde hem ter vlochte
 1330 Te Bruessel wert; die ierst mochte
 En verbeide des anders niet.
 Grave Lodewijc niet en liet
 Hen te volgen metter spoet,
 Daer die menege onder die voet
 1335 Vertreden bleef ende verslagen;
 Beiden in bosschen ende in hagen
 Vlouwen si, dient mocht ghebueren.

Vs. 1321 *In sier ghewelt*, in zyn macht, dat is, hy was belast die te dragen.

1326 *Scaemten groot*. Hier volgen, in het HS., eenige regels, byna onleesbaer geworden door het afslyten van het blad, onderaen. Zy zyn met de pen doorgehaeld, en in geen der andere afschriften te vinden: Zie hier wat ik er heb van kunnen lezen:

Te Lovenen, daer ment overlaut
 Heeft gheroepen, ter payen uut,
 Daer meest die edele waren al,
 Ende die stede een groot getal
 5 Van Brabant, die ghetugenesse
 Gaven vander verradenesse,
 Der scaemten, ende ongetrouwicheden,
 Die de heere van Assche daer dede,
 Dier daer noch was, in dat verclaren,
 10 Genoech, die des indachtich waren;

Des men hem, vort emmermere,
 Scoude sal spreken ende onneere.
 Waer men vermaent deser dinghen,
 Soe sal sinen nacoemelingen
 15 Ewelec dat sijn verweten;
 Want dat nimmer en wert vergeten;
 Want ouden, jongen, wijf ende kint
 Eest soe in den sin geprint,
 Dat doude den jongen des doen vermaen.
 20 Dus sal die fame ewelec staen,
 Soe lange als die werelt staet.
 God wille hem die ondaet
 Bi siner genade doch vergeven:

(*Eenige regels onleesbaer.*)

Den somegen die daer was omtrent.
 25 Niet vorder en steet in mijn bewent.

1328 *Brabantre, A Brabander.*

1337 *Vlouwen si, A en C, Vloen si.*

- Vele moester daer die doot besueren ,
 Die al vliende waren verslegen ,
 1340 Hare enthare lants den wegen ,
 Die gerne hadden te Bruessel inne
 Ghevlouwen ; daer sprancker in de Sinne
 Ende in die gracht vele van vare ,
 Ende verdroncken alsoe dare.
- 1345 Aldus quam , si u bekant ,
 Grave Lodewijc stridender hant
 Tot binnen Bruessel , verstaet den sin ,
 Ende heeft die stat genomen in ,
 Ende stac sijn bannier in die stede
- 1350 Ten rathuse uut , ende oec mede
 Op die porten van der stat
 Sijn wimpel ; ende na dat
 Dede hi hem hulden ende ontfaen
 Als overheere , ende daerna saen
- 1355 Maecte hi amman met ghewelde
 Her Zegeren van den Heetvelde ,
 Ende maecte scepenen van sijnre hant.
 Dese grote haeste , si u bekant ,
 Van der ghemeinten , brachtse int sneven ,
- 1360 Des si niet raets en wilden leven.
 Dese scoffelture , dat es waer ,
 Ghesciede in Ons Heren jaer
 MCCCL ende sesse ,
 Hout dat in ghedenckenesse ,
- 1365 Des goensdaegs , doe ic u ghewach ,

Vs. 1340 *Hare enthare*, hier en daer.

1341 *Gerne*, A *garen*.

1342 *Sinne*, A *Zenne*.

1343 *Vare* ; angst.

1357 *Van sijnre hant*. De volgende vier regels
 zyn met de pen doorgehaeld :

Maer niet wel nes mi bekant
 Of hi hem hulden dede ende sweren

DEEL II.

Die selve, die tier tijt scepenen weren,
 Of ander maecte in die steden van tlant.

1360 Dewyl zy den gegeven raed niet wilden
 naleven. Zy hadden namelyk niet willen luisteren
 naer den raed der edelen, die de troepen van
 Wencelyn wilden afwachten, alvorens den stryd
 te beginnen.

1361 *Scoffelture*, neerlaeg.

In oeghstmaent den seventhienden dach :
 Te Bruessel es hem den name gegeven
 Den quaden goensdach , mid's desen sneven.

Van drien redenen ofte saken mid's den welken die van Brabant den strijt
 verloren.

XIV.

- Hier mach men mercken claerlijc
 1370 Hoe vreesam ende hoe sorchlijc
 Dat striden es met haesticheit,
 Sonder goede voorsienicheit.
 Hadden van Loven van Bruessel beide
 Die ghemeinte met wijsheide
 1375 Haers heren verbeit, ende oec mede
 Die edele ende die goede stede,
 Soe hadden si met meerder macht,
 Met rade, ende met avise volbracht
 Ende ghewroken haren toren,
 1380 Ghewonnen daer si nu verloren.
 Oec mach men mercken banderside
 Dat goede hoede behoeft in stride,
 Ende groot besorch hoert ter banniere;
 Want als die ondergeet soe sciere
 1385 Es dweren ghedaen, die troost verloren,
 Alst scen in den stride hier voren.
 Sorghe groot soe leght in dat
 Te stridene alsoe bi der stat,
 Voer die van binnen ende groten ducht.

Vs. 1566 *Den seventhienden dach.* Al de vlaem-
 sche kronyken stellen op de octaef van sint Lau-
 wereins, wat hetzelfde is.

1370 *Vreesam*, vreeszaam, vol vrees.

1377 *Meerder*, A meere.

1379 *Toren*, verdriet, leed.

1381 *Banderside*, ter andere zyde.

1385 *Dietroost verloren*, 'tvertrouwen verloren.

- 1390 Veel eer sijn si bereet ter vlucht
 Als si hen duncken huus soe bi;
 Si vlien eer dan of si
 Verre waren uut hare contreye,
 Alst hier bleec in dese maleye.
- 1395 Hadden si bi aventueren
 Die porten entie vaste mueren
 Hem niet gheweten alsoe bi,
 Hets te moedene dat si
 Hen bat ter were hadden ghestelt,
- 1400 Ende zeghe ghevochten op dat velt,
 Bi avontueren, ende ghewonnen
 Daer si nu lichtlic thuiswert ronnen;
 Want, soe wel als ic voren sede,
 Dat dedele, noch die andere stede
- 1405 Van Brabant, noch daer niet en waren,
 Soe hadden si, in haren scaren,
 Volcx ghenoech te weder stane,
 Haer viande op die bane;
 Maer dingen met quader haest bestaen
- 1410 Qualijc siet mense dicke vergaen.

Hoe greve Lodewijc gehult waert ende hoe hi van Lovenen schiet.

XV.

- Als grave Lodewijc was ghehuldt
 Te Bruessel, ende sinen wille volvult,
 Dede hi al sinen lieden
 Seere ernstelijc ghebieden
- 1415 Dat si wel ende guetlike
 Betalen souden erm ende rike,

Vs. 1394 *Maleye*, fr. *mélée*.

1405 *Soe*, A *hoe*.

- Ende niemende overlast en deden ,
 Ende meinde , met deser guetlijcheden ,
 Van Brabant die steden , groot ende clene ,
 1420 Aen hem te trecken al ghemeene.
 Hi was vorsienlich ende wijs ,
 Des men hem billic sal geven prijs.
 Aldus besette hi die stat
 Van Bruessel , ende na dat
 1425 Heeft hi genomen sine vaert
 Met sinen volcke te Loven waert ,
 Ende onderwegen , dat moet ic rueren ,
 Creech hi de borch van der Vueren
 Ende die vrijheit , wet cartein ,
 1430 Ende sette daer eenen capitein.
 Aldus trac hi te Loven vort ;
 Want die van Loven , hebdi ghehoert ,
 Met die van Bruessel neder lagen ,
 Soe lieten si ; sonder weder dragen ,
 1435 Grave Lodewijc in ; ende alsoe saen
 Als hi daer quam , heeft hi ghedaen
 Met guetlijcheden groot ende cleine
 Tvolc vergaderen al ghemeine ,
 Die goede liede , ende oec al
 1440 Die ghemeinte , groot ende smal ,
 Die behoerden tot der stad.
 Seere wiselic soe dede hi dat
 Opdoen , ende aldaer verclaren
 Dat het sijn begeerten waren ,

Vs. 1429 *Wet cartein* , weet dit zeker (fr. *cartein*).

1435 *Alsoe saen , als hi daer quam*. De schryver loopt hier de gebeurtenissen een weinig vooruit. De stad Leuven erkende den graef voor haren heer by brief van den 26 augustus 1556 (zie het *Codex dipl.*, hierachter). Hetgeen

hier verhaelt wordt wegens den tegenstand , veroorzaekt door de aanspraak tot het volk door *Willem de Zadelare*, kan wel niet vroeger hebben plaets gehad dan in de maend october, toen graef Lodewyk zich als *hertog van Brabant* wilde doen erkennen en inhuldigen. DIVÆUS en onze andere Brabantsche historieschryvers tasten hier mis.

- 1445 Dat sine hulden ende ontgingen
 Over heere, die welcke dingen
 Alsoe daer worden overdraghen;
 Sonder letten oft verdragen
 Soude sinen wille daer af gescien;
- 1450 Daer souden si sweren, ende mettien
 Dat men hen staven soude den eet.
 Ende tvolc stont al bereet,
 Ende hadden haer vinger op gesteken
 Om te swerne, hoerde men daer spreken
- 1455 Met luder stemmen eenen here
 Van Sente Geertruden, die riep zeere:
 « Wat wildi doen, vermalendide
 Liede? Gedenct u niet die tide,
 Dat ghi swoert uwen rechten here,
- 1460 Ende uwer vrouwen trouwe ende eere?
 Wildi hen nu aldus afgaen
 Ende, jegen Gode ende recht, ontfaen
 Eenen anderen ongerechten heere?
 Die scande en verwindi nemmeere;
- 1465 Ghi sulter sekerlijc, te waren,
 Alle qualijc mede varen,
 Ende varen in den helscen wiele,
 Beide met live ende met ziele. »
 Doen tvolc hoerde dese mere
- 1470 Die heer Willem de Zadelere
 Hem dus cloelijc brachte an,
 Die goede, wise, eerbaer man,
 Worden si alsoe verslagen.
 Haer vinger, die si opghedragen
- 1475 Te voren hadden, ende opghesteken,
 Doen si heer Willeme hoerden spreken

Vs. 1448 *Letten*, vertragen.1466 *Mede*, daermede, deswege.1467 *Wiele*, draeikolk.1469 *Mere*, mare.

Lieten sise neder sinken , . .
 Ende iegelijc begonst te dincken
 Dat si quaet souden hebben gedaen ,
 1480 Ende sijn alsoe thuus wert gegaen ,
 Die een voren ende dander naer.
 Als des grave Lodewijc wordt ghewaer ,
 Dorst hi daer langer toeven niet,
 Maer haestelijc hi van daer sciet ,
 1485 Ende hief weder aen die vaert
 Met sinen lieden te Bruessel waert ,
 Ende cort daer na sciet hi van daer
 Te Vlaendren wert; maer , dat es waer ;
 Bruessel besette hi van sijnre hant
 1490 Ende trac alsoe in Vlaender lant.

Hoe her Everhart Tserclaes de stat van Bruessel weder creegh tot hertoghe Wencelijc ende vrouwe Johanne behoef.

XVI.

Cort daer na , verstaet tbediet ,
 Doen dese dingen waren gesciet ,
 Quam een ridder uut vercoren ,
 Die van Bruessel was gheboren,
 1495 Gheheten was hi here Everaert
 Tserclaes , in doeghden wide vermaert ,
 Ende hi was brueder sekerlike
 Van den bisscop van Camerike,
 Here Jan Tserclaes , des goeden heren ,

Vs. 1488 *Te Vlaendren wert*. Den elfden october 1556 was de graef te Brugge, volgens eene charter in het *Register van Decreten van grave Lodewijk*, ter archiven van Oost-Vlaenderen, bl. ccxiii.

1496 *Tserclaes*, soms ook, in oude stukken, *Sherenclues* genoemd. Over hem en zyn geslacht schreef de heer baron De St-Gexois eene Notice in den *Messenger des sciences et des arts de la Belgique*, 1855, pp. 258-270.

- 1500 Diet bisdom hilt met groter eeren :
 Dese heer Everaert, des seker sijt,
 Die en was niet in den strijt
 Voer Bruessel, maer bi Wenceline
 Den hertoge, ende bi die sine,
- 1505 Die tier tijt (hi ende sijn liede)
 Lach over Mase, doen dat gesciede,
 Te Tricht, ocht aldaer omtrent.
 Nu hoert heer Everaerts regiment.
 Als hi vernam hoet was gesciet
- 1510 Te Bruessel, hadde hijs verdriet
 In sijn herte, ende groten toren;
 Want hi van Bruessel was gheboren,
 Als ic u hier voren las.
 Doen hi vernam die waerheit das,
- 1515 Dat grave Lodewijc was ghesceden
 Van Bruessel, ende wech gereden
 In Vlaendren, hoert wat hi dede.
 Heimelec, met groter wijshede,
 Vergaderde hi met stilder laghe
- 1520 Beide sijn vriende ende sijn maghe,
 Dier hi hadde een groot ghetal;
 Ende die vergadert sijnde al
 Soe quam hi in eender nacht
 Tot Bruessel toe in de gracht,
- 1525 Ende tot aen den muer ghehende,
 Ter plaetsen, die hi wel kende,
 Die al noch hiet dat Wermoesbroec,
 Heeft hi ghedaen sijn besoec.
 Ende noch aldoen, ter diere uren,
- 1530 En waren die butenste muren
 Van der stat noch niet begonnen,
 Toen Bruessel dus was ghewonnen;

Vs. 1508 *Regement*, schikking, ondernemingsplan. 1525 *Ghehende*, A, B en C, *ghehende*, naby.

- Maer men bestontse, dat elc versta,
 Die butenste muere, int jaer daer na.
- 1535 Dus quam here Everaert in de grecht
 Tot aen den muer, ende heeft gherecht
 Lederen al aen den muere,
 Ende beclam, al wert hem suere,
 Die stad met suptilen listen,
- 1540 Dat des die Vlaminge niet en wisten
 Die daer waren in dien tide
 Blevē van grave Lodewijcs side,
 Die des namen cleine wachte
 Des hem ghesciede, in dier nachte,
- 1545 Des men her Everaerde den heere
 Lof moet spreken emmermeere,
 Van der groter vromichede
 Ende oec der getrouwichede,
 Die hi sinen heere al daer
- 1550 Bewijsde, dat es openbaer :
 Des mach men sijns, te allen banen,
 In eeren eewelijc vermanen,
 Daer men van eeren doet recort.
 Nu willic u seggen vort
- 1555 Wes hi begreep met groter vromen.
 Als hi dus binnen der stad was comen
 Rechtvort, hoert hier abuus,
 Begreep hi der heeren huus
 Ende sprac sinen vrienden toe,
- 1560 Die hi daer binnen hadde doe,
 Ende trac af, alsoe sciēre,
 Des graven Lodewijcs banniere
 Van der stathuus, met siere sortē,

Vs. 1535 *Men bestontse*, men ondernam ze te veel moeite, al viel het hem zuer te doen.
 maken.

1557 *Lederen*, ladders.

1558 *Al wert hem suere*, al koste het hem

1555 *Vromen*, baet.

1558 *Begreep*, greep, nam.

1560 *Met siere sortē*, met zyn soort (volk).

- Ende ooc mede van den porten ,
 1565 Ende stac daer uut , met groter eere ,
 Die banniere van sinen heere ,
 Den edelen hertoge Wenceline.
 God behuede voor deewege pine
 Die ziele van den edelen man ,
 1570 Die dit soe cloekelec began
 Ende tot den ende heeft volbracht ,
 Metten sinen , in dier nacht !
 Als des die liede gheware worden
 Van Bruessel , sijn si bi hem ghetorden ,
 1575 Ende vergaderden op die merct.
 Saen was hem sinen hoop ghesterct ,
 Al waest dat si , cort daer voren ,
 Grave Lodewijc hadden ghesworen
 Ende ghehult over heere.
 1580 Dat bedwanc dede dat meere
 Als blikelec es , dan die minne.
 Aldus was die vrienſcap dinne ,
 Die si droegen samentlike
 Tot den grave Lodewike ,
 1585 Ende eet , die bi bedwange ghesciet ,
 Es van werden clein ocht niet ;
 Ende als dit die Vlaminge sagen
 Die aldoen te Bruessel lagen ,
 Die de grave daer hadde ghelaten ,
 1590 Trocken si heimelec harer straten ,
 Ende staken haestelec haer scute ,
 Ende maecten hen te Bruessel ute ,
 Ende en dorsten daer niet langer bliven ,
 Van angste dat mense soude ontliven .

Vs. 1574 *Ghetorden* , getreden.

1576 *Saen* , spoedig. In de andere *daer*.

1582. *Vrienſcap* , A *Vriesscap*. — *Dinne*,

dun , klein. Hun vrienſchap was gering.

1586 *Werden* , A *waarden*.

1591 *Scute*, schuit, staken hun schuit van kant.

- 1595 Aldus gingen si henen draven
 (Met meer sonden met min haven)
 Te Vlaendren wert, soe si ierst mochten,
 Daer si sulken niemare brochten,
 Dat ic meine dat niet groot
- 1600 Daer af en was haer bodenbroot.
 Her Everaert, die heere vaeillant,
 Heeft boden haestelec ghesant,
 Sonder beiden, tot sinen heere,
 Tot wien hi hem gheboot wel seere,
- 1605 Ende heeft hem doen verclaren
 Hoe hi te Bruessel hadde gevaren,
 Ende hoe hem God hadde gheonnen
 Dat hijt weder hadde ghewonnen,
 Ende der stat gheweldech ware.
- 1610 Dit was een blide niemare
 Wenceline, den heere ghetrouwe,
 Ende Johannes, der goeder vrouwe,
 Ende theerscap, groot ende clene,
 Prijsden alle int ghemeene;
- 1615 Ende spraken alle lof ende eere
 Her Everaerde, den vromen heere,
 Ende oec alle wijf ende man
 Die dese niemare hoerden an,
 Dat hijt dus cloelije hadde besuert,
- 1620 Ende soe seere gheaventuert.
 Alsoe hertoghe Wencelijne verstoet
 Deze niemare reet hi metter spoet
 Te Bruessel wert, al sonder beiden,
 Ende vrouwe Johanne : met vrolicheiden
- 1625 Quamen si te Bruessel binnen,
 Daermense ontfinc met groter minnen.
 Die werdicheit, die eere groot

Vs. 1600 *Bodenbroot*, bodeloon.1609 *Der stat gheweldech*, in het bezit der stad.

- Die hertoge Wencelijn boot
 Her Everaerde, ende vrou Johanne,
 1630 Ende altemale die goede manne,
 Die was soe groot, dat ict bescriven
 Niet en soude, dies latiet bliven,
 Ende wille u vort doen bediet
 Wes van der saken es ghesbiet;
 1635 Met rechter waerheit, soe ic naest can,
 Saliet bescriven, ofs mi God an.

Hoe hertoghe Wencelijn van Brabant ende grave Lodewijc van Vlaendren hen
 ghekeert hebben int seggen hertoghen Willems van Beyeren, sgreven van
 Henegouwe.

XVII.

- Hertoghe Willem, si u bekant,
 Van Beyeren, grave van Hollant,
 Van Henegouwe, van Zeelant mede,
 1640 Ende Heere van Vriesen, die dede
 Dedinghen tusscen die heeren beide
 Met alsulken ondersceide,
 Soe dats hen alle beide die heeren
 In sijn seggen wouden keeren;
 1645 Want hi hen beiden na bestoet
 Van maeghscapen, des sijt vroet,
 Ende es der saken overcomen
 Ende hevet te hemwert ghenomen
 Van beide den heeren, groot ende smal,
 1650 Wes hi daeraf seggen sal,
 Dat dat ghehouden soude wesen,

Vs. 1636 *Ofs mi God an*, indien God my zulks
 vergunne.

1641 *Dedinghen*, overeenkomst, vergelyk.

1644 *Seggen*, uitspraek.

- In beiden siden , alsoe wijt lesen.
 Als dit dus verre was bedreven
 Worden hier brieven af ghegeven
 1655 Van submissien , van beide den heeren ,
 Daer si hem ganslec in keeren
 In grave Willeme , sonder breken
 Te houdene vast sijn uutspreken.
 Dit geloefden die heeren beide ,
 1660 Bi trouwen , eeren ende sekerheide ,
 Ende dadent oec , tot harer beden ,
 Den baenrotsen , edelen , ende steden
 Met hen besegelen te hande ,
 Iegelijc in sinen lande ,
 1665 Om dat te houden tallen tiden.
 Hier met schieden in beiden siden
 Die heeren van elc anderen daer.
 Nu soe sal hier volgen naer
 Tseggen dat grave Willem seide
 1670 Tusschen dese heeren beide ,
 In al der vormen , alsoe dat was
 Uut ghesproken , alsoe ict las
 Int walsche ghescreven die copie ,
 Van worde te worde , alsoe die
 1675 Besegelde brieve mensie maken ,
 Die tot Aedt van desen saken
 Uut hangende besegelt waren ,
 Dwelck ic u bat sal verclaren ,

Vs. 1652 *Alsoe wijt lesen.* Nu volgen, in het
 HS. deze doorgeschrapte regels :

Dat die hertoghe Wencelijn
 Ende Johanne, die vrouwe sijn,
 Brabant souden al gheheel
 Behouden sonder stuc oclit deel,
 5 Daer af te scheden in ghenen sinnen,
 Ende den grave met sier ghesellinne,
 Vrou Margrieten , als ic voren las ,
 Die suster vrou Johanne was,

Susterdeilinghe hebben soude,
 10 Sulc als grave Willem seggen woude.

1655 *Brieven van submissien* van den 4 mei
 en 12 juny 1537, by MIERIS, *Groot Charterboek*,
 III, bl. 21 en 23 (de eerste gegeven te *Bergen*
 en niet te *Brugge*).

1657 *Sonder breken*, zonder in gebreke te
 blyven.

1676 *Aedt*, Ath.

- Ende metter waerheit doen recort,
 1680 Hier naer, ter plaetsen daer behoert.
 Al eest dat ic in rime sette
 Dese uutsprake, elc lette
 Daerop, dat si in walscher prose
 Uut was ghesproken, maer sonder glose
 1685 Sal ic den text hier translateren
 Uut walsche in dietsche, ende mijn begeren
 Dat es der waerheit te volgen na,
 Soe verre als ics mi versta,
 Ende ic die waerheit van den dingen
 1690 Ten cortsen in rime can volbringen,
 Ende ic ghedraeghs mi ten verclaren
 Ten brieven dier af besegelt waren,
 Ende ter correctien vort an
 Van iegenliken goeden man.
 1695 Die een beter weet daertoe
 Ter waerheit, ic bidde hem dat hijt doe.
 Ende hier beginnic, ter Gods eeren,
 Uut walsche in dietsche te translateren.

Dit is tseggen hertoghen Willems van Beyeren, sgreven van Henegouwen,
 van Hollant.

XVIII.

- Hertoghe Willem van Beyerlant,
 1700 Grave van Henegouwen, van Hollant,
 Van Zeelant, here van der Vrieschen riken :
 Doen te weten iegheliken,
 Aensiede die grote verderflijcheit
 Manslacht ende sterflijcheit,
 1705 Die van brande sijn aengheresen,
 Ende scaden, die hebben ghewesen

- Tusschen onsen gheminden verderflijc
 Onsen neve grave Lodewijc
 Van Vlaendren , hertoghe van Brabant ,
 1710 Grave van Nevers , dat goede lant ,
 Van Rethes ende van Mechelen heere ,
 Sinen goeden steden , ende vort mere
 Sinen goeden lieden , edel ende rike ,
 Ende onedelen des ghelike
 1715 Van Vlaendren , ten eender side ,
 Ende ons liefs neven bander side
 Van Lutzenborch , hertoghe Wencelijn ,
 Ende van Brabant , metter vrienden sijn ,
 Daer noch meer quaets uut hadde geresen
 1720 Hadde dit opnemen niet ghewesen
 Bi onsen versueke vervolght dus vort ,
 Dwele wi , om pays , om goet accort ,
 Aen hebben genomen tonser pine ,
 Uut rechter minnen , die sculdich tsine
 1725 Es tusschen hen onverbrekelike ,
 Mids dat si in huwelike
 Twee susteren hebben , si u bekant ,
 Ende oec harer beider lant
 Deen aen dander es gheleghen ,
 1730 Soe sijn si sculdich van te plegen
 Goeder minnen , ende ghebuersamheit ,
 Tegader , met ghetrouwicheit ;
 Ende om dat wi , in rechter trouwen ,
 Van maeghscape sijn daer in ghehouwen
 1735 Te blusschen ende te doen belet
 Alsoe vreseliken opset
 Als si daden , in allen wegen ,
 Sal elc goed mensce sijn genegen ,
 Ende stellen tot pays sijn begert :

Vs. 1720 *Opnemen*, A *openen*. In de charter : *Ne s'en eussent miz par nostre requeste.*

- 1740 Hier om wi Willem voere verclert
 Van Beyeren , mids der machtichede
 Onser neven , onser moyen mede ,
 Mids openen brieven , claer bescreven ,
 Ons die sentencie hebben ghegeven ,
- 1745 Ordeneren wi , ende verclaren
 Ende seggen ons seggen , ende openbaren ,
 In der vorme , in der maniere
 Na volgende nu al hiere :
 In den iersten , wi pais uitgeven
- 1750 Tusschen onse vorscreven neven
 Ende onser moyen tsine in vreden
 Edle , onedle , lant ende steden ,
 Van desen daghe nu vort ane ,
 Ende nemmermeer weder op tstane
- 1755 Om enich ocsuyn dat es gheleden ,
 Tusschen hen , tot den dage van heden ,
 Ende getrouwe minne , ende anders niet ,
 Dragen , ocht noit en waer gheschiet ,
 Ende nemmermeer , om dese saken ,
- 1760 Orloghe noch vermaen maken.
 Item , alle die sijn ghevanghen ,
 Die wile dorloge heeft ghehanghen
 In dene of in dander partie ,
 Ja alsoe verre als sie
- 1765 Haer ranchoen niet en hebben betaelt ,
 Noch daer af dach en hebben ghetaelt ,
 Maer die ghevanghen sijn buten desen ,
 Selen quijt ende vri wesen
 Met redeleke coste , sonder te doene
- 1770 Vervolch van enegen ranchoene.
 Item , wi sien aen dat ghone

Vs. 1755 *Ocsuyn*, oorzaak.

1758 *Ocht*, A en C oft.

1762 *Die wile*, terwyl.

1766 *Ghetaelt*, besproken.

- Dat om den twist eenegē persone
 Ute den haren sijn verdreven,
 Ende mids den orloge uut sijn bleven,
 1775 Die volgen ocht volgen mochten bi tide,
 In deen of in die ander side,
 Daer af mocht bliven haet ocht nijt,
 Hier na, in toecomender tijt,
 Op dat elcken, die es verdreven,
 1780 Tsine niet weder en ware ghegeven,
 Soe seggen wi, om goede eendrachticheit,
 Om pays der landen voerseit,
 Dat elc op tsine comen sal,
 In der vormen ende manieren al
 1785 Dat hijt voer den orloghe
 Te houden plach, sonder prologe,
 In payse, sonder vermaninghen
 Van den vorleden dinghen.
 Ende sal ons gheminde neve doen
 1790 Van Vlaendren rumen sijn garnisoen
 Van Haffligem, ende in sijn regement
 Den abt setten, in sijn covent,
 Ende vort bi geen van onsen neven
 En sal daer werhuus sijn verheven,
 1795 Noch belasten van nu vort;
 Maer laten tgodshuus, soet behoert,
 Den dienst Gods daer in te doene,
 Als huus van religioene.
 Noch seggen wi ende ordoneren
 1800 Om dat somme steden ende baenritsheeren

Vs. 1786 *Sonder prologe*, het zy zonder om-
 slag gezeid.

1794 *Werhuus*, in den franschen tekst *forte-
 resse*.

1796 *Tgodshuus*, fr. *l'église*.

1798 *Van religioene*. Men was in die oude ty-

den wel eens gewoon de kerken tot forteressen
 te gebruiken. Voorbeelden vindt men daarvan
 in HEELE. De graef van Vlaenderen mocht de
 kerk van Afflighem tot geen *maison deffendable*
 (zoo luidt de charter) meer maken.

1800 *Somme*, sommige.

- Van Brabant, ridders, ende knechten verkoren,
 Manscap, trouwe ende eet geswóeren
 Hebben onsen vorseiden neve
 Van Vlaendren, soe lange als hi leve,
 1805 Dat Loven ende Bruessel mede,
 Nivele ende Thienen die stede,
 Hem eens des jaers alle viere
 Dienen, elc met eenre banniere
 Van harer wapen, verstaet den sijn,
 1810 Van ses weken den termijn,
 Onder elc XXV man
 Ghewapent, wanneer si van
 Onsen neve des werden versocht,
 Tegen wien dat wesen mocht
 1815 Sijn orloghe, behouden daer inne
 Den hertoghe ende der hertoginne,
 Onser moyen van Brabant,
 Of oec tegen haer goede lant.
 Onder dese banniere sullen wesen
 1820 Twee baenrutse, ij ridders gepresen.
 Dit sullen si doen, als voren ghenant,
 Ten coste des lands van Brabant;
 Ende mids dien sal ons neve vorseit
 Quijt schelden trouwe ende eit
 1825 Den goeden steden van Brabant,
 Ende den edelen, ende te hant
 Te nieute doen ende overgeven
 Die brieve, diere af waren gescreven.
 Ende want, ten versuecke der steden
 1830 Enten edelen, die hem eet deden,
 Ende bi haren rade, ons neve tsier vromen

Vs. 1801 *Knechten verkoren*, uitverkoren kna-
 pen (fr. *escuiers*).

1809 *Den sijn*, den zin.

1811 *Onder elc*, onder elke bannier.

1821 *Als voren ghenant*, als hiervoor gezeid is.

1831 *Tsier vromen*, tot zyn voordeel.

- Den titel heeft aenghenomen
 Hertoge van Brabant hem te scriven,
 Soe sal hem dien titel bliven,
 1835 Op dat hi wille, al sijn leven,
 Om des dienst wille vorsecreven.
 Item, alsoe salegher ghedochte
 Ons lieve gheminde neve cochte
 (Van Vlaendren ons neven vader)
 1840 Die stat van Mechelen, ende algader
 Die dorpen ende haer toebehoeren,
 Ende ons geminde heere vercoren
 Ende oem, Philips van Vranckrike,
 Wiens ziele God van hemelrike
 1845 Ghenedich si, ordeneerde sijn seggen,
 Soe wanneer hi soude af leggen
 Dien coep, dien hi hadde ghedaen
 Ons vorseiden neve, soude hi ontfaen
 Sesentachtich dusent vijf hondert ryale
 1850 Van goude, verstaet mijn tale;
 Ende want ons neve nu ter tijt
 Van Vlaendren, mids dit ghestrijt,
 Die wile dorloghe heeft ghereden,
 Cost ende scade groot heeft leden,
 1855 Mids dat den peis, si u verclaert,
 Die gemaect ende besegelt waert
 Tot Assche, alsoe die brieve uut spreken,
 Hem niet ghehouden en was sonder breken,

Vs. 1852 *Dit, A dies.*

1855 Terwyl de kryg aen den gang is geweest.

1858 *Hem niet ghehouden en was sonder breken.*
 Zoo ook in de vlaemsche *Rijmkronijk*, vers
 8894 :

Maer pays wart gemaect aldaer (*te Bouchout by Assche*)
 Maer curtelike wart hi te broken
 Bi den Brabanters.

Dat de Brabanders in de maend july 1556, dat
 is, na het sluiten van het compromissale vrede-
 tractaet van 28 juny, eenige *vyandlykheden*
 tegen de Vlamingen hebben gepleegd, is moge-
 lyk, doch moeilyk te gelooven; dewyl Wence-
 lyn op den 17 augusty daerna nog zyn troepen
 niet byeen verzameld had. Men zal dus het *niet*
houden van den vrede in dezen zin moeten ver-
 staen, dat *Wencelyn*, kort na het sluiten van den-

- Soe seggen wi ende ordeneren,
 1860 Om sijn scade te compenseren,
 Ende in beternessen van desen dingen,
 Dat hi ende sijn nacomelinghen,
 Graven ende gravinnen mede,
 Sullen heren sijn van der stede
 1865 Van Mechelen, ende al haer aencleven,
 Erflec, ewelec, sonder begeven,
 In al der vormen, in al der saken,
 Dat die brieve des coeps mensie maken,
 Alsoe hi eet ende manschap dede
 1870 Den bisscop enten kapittel mede,
 Daer men af hout die stat te lene,
 Openbaerlijc int gemene,
 Dat die ons neve van Vlaendren al
 Ewelec vri behouden sal,
 1875 Hi ende sijn oer, in erflecheden,
 Sonder iement anders heerlicheden
 Daer in te hebben, oft eenich recht,
 Ende sal ons vorseide moye slecht
 Ende ons neve van Lutzenborch
 1880 Ende van Brabant, om tbesorch
 Dat toecomende mocht op risen,
 Over geven ende bewisen
 Alle die brieve samentlike
 Des seggens ons oems van Vranckrike,
 1885 Die si op Mechelen hebben moghen,

zelve, hinderpalen stelde aen de bezitneming van Mechelen, die onmiddelyk volgen moest. Die vorst zal getracht hebben de overgave van Mechelen te verschuiven, tot na de uitspraak der acht ridders, door beide partyen tot scheidsmannen genoemd wegens de *andere* punten van verschil.

Vs. 1868 *Mensiemaken*. De charter spreekt hier van geen koop, noch van den eed of de man-

schap aen den bisschop van Luik gedaen. Onze dichter, om de verliezen van Brabant een zachter kleur te geven, glosseert er zoo wat by.

1878 *Slecht*, slecht weg, glad weg, zonder haperen.

1880 *Tbesorch*, de bezorgdheid, de kommer, de onzekerheid.

1884 *Des seggens*, enz. Zie ons *Codex diplomaticus*.

- Binnen drie weken , onvertoghen.
 Item , alsoe ons gheminde nichte
 Gravinne van Vlaendren gheen gherichte
 Van onsen sere gheminden neve
 1890 Haren vader (wien God vergeve
 Sijn mesdaet!) noch bewisinghe
 Ghehad en heeft, noch betalinghe
 Van huwelike , noch van allen
 Rechte , des haer mocht toe vallen ,
 1895 Noch in haven , noch in kasteelen
 Van haren susterliken deelen ,
 Daer ierst uut sproot die werringe ,
 Wi , als voer een rechtinghe
 Van desen , seggen ende ordeneren
 1900 Onser nichten , ende accorderen
 Hare , ende haer oer , ende al
 Dat oir , dat si namaels crigen sal
 Van onsen neve haren man
 Van Vlaendren , elcs jaers vort an
 1905 Die somme van x^m florine
 Van Florenchen , goet ende fine ,
 Ende voer welke somme vorseit
 Sal ons nichte in erflecheit ,
 Si ende haer oer voere ghenant ,
 1910 Van onser moyen van Brabant ,
 Ende van haren oeire vort an ,
 In manscape ende te lene ontfaen
 Die stat van Antwerpen , met al
 Haren toebehoerten , groot ende smal ,
 1915 Met neder ende hogher heerlicheit ,
 In afslaghe van der sommen vorseit.

Vs. 1888 *Gherichte* , geregdoening, goedma-
 king, bevrediging.
 1897 *Die werringe* , den oorlog.

1898 Wi , tot regtmaking daarvan. *Rech-
 tinghe* , oprichting , *redres*.
 1907 *Voer* , in het IIS. en in A voert.

- Ende, of die renten ende opcomingen
 Der vorseider stad niet en volstringen
 Die x^m florine vore gelesen ,
- 1920 Sullen wi, na datum van desen ,
 Binnen eenre maent, met justen prisen ,
 Van den ghebreke vort bewisen ,
 Op die naeste renten, daer naest ghelegen ,
 Ende sal ons vorseide nichte hier tegen
- 1925 Manscap ende eet van ghetrouwichede
 Doen, ende ons neve mede ,
 Als hare momboer, sijts ghewes ,
 Ende haer oer, als vorseit es ,
 Onser gheminder moyen, ende vort
- 1930 Den ocire van Brabant, als behoert
 Den joncsten brueder of suster mede ,
 Den outsten te doene, na die sede ;
 Ende sal van Antwerpen die port
 Hulden ende sweren vort ,
- 1935 Ten naesten iij weken, of daeren binnen ,
 Onser nichten der gravinnen ,
 Ende onsen neven daer toe meere ,
 Als hare momboer ende heere.
 Ende mids desen, soe sal
- 1940 Ons nichte ende neve hen houden al ,
 Gheloven ende confirmeren
 Vri te houden al haer hanteren ,
 Chartren, privilegien, vriheden,
 Die si hebben lange vorleden
- 1945 Van den hertogen gheworven
 Van Brabant, die sijn ghestorven.
 Noch seggen wi, ende ordoneren
 In ons seggen ende declareren

Vs. 1917 *Opcomingen*, inkomsten. fr. heeft *acompler*. *Strengen* vindt men echter ook
 1918 *Volstringen*, voldoen. Misschien te le- wel eens gebruikt voor *strekken*, in den zin
 zen: *volstingen*, volstonden, van *volstaen*. Het van *zoo verre de streng* (de koorde) *loopen kan*.

- Dat van desen dage vortan
 1950 Ons gheminde moye, noch haer man,
 Hertoghe van Lutzenborch ende van Brabant,
 Als haer momboer, tgoede lant
 Moghen en selen, om ghene letten,
 Beswaren, vercopen noch versetten,
 1955 Noch becommeren, in ghenen keere,
 In al noch in deele, nemmermere.
 Noch seggen wi, met ripen sinne,
 Dat ons lieve nichte de gravinne
 Van Vlaendren, ende ons neve mede
 1960 Als haer momboer, met eede
 Sweren sullen eet van trouwen
 Om des si Antwerpen sullen houwen
 Voer tien dusent penningen voer ghelesen,
 Des jaers, soe hen dat es bewesen;
 1965 Des sullen si manscap doen ende eit
 Onser liever moyen vorseit,
 Voer hare ende voer haer oerlinghe;
 Ende selen gescien dese dinge
 Binnen xv dagen met lieve,
 1970 Na die date van desen brieve.
 Ende in al dat seggen vorseit,
 Of daer eneghe donkerheit
 In gheviele, van enegher side,
 Namaels in toecomenden tide,
 1975 Wi hertoghe Willem openbaren
 Behouden daer in ons verclaren,
 Ons goedduncken, ons declareren,
 In al, in deele, als wi des weren

- Vs. 1951—2966 Desunt in C.
 1955 *Om ghene letten*, om geenerlei letsel
 (leed).
 1955 *In ghenen keere*, geen enkelen keer.
 1967 *Oerlinghe*, nazaten van *oir en ling*, gelyk
 men in den *Reinaert*, Vs. 6975, 7746, *nevelinc*
 voor *neef* leest.
 1969 *Met lieve*, met liefde. Men zegt nog: *in*
lief en leed.
 1976 *Behouden*, voor *dat wy behouden*.

- Versocht, van enegher partie.
- 1980 Ende midt al der ordenanchen, die wie
 Hebben voorsproken ende uut gheseit,
 Seggen wi pays ende eendrachticheit
 Tusschen onse lieve neven,
 Haer lande, ende des daeraen mach cleven.
- 1985 Ende dit seggen wi midt die cracht,
 Bi onser discreciën, ende midt macht
 Die ons onse vorseide neven
 Met obligaciën hebben ghegeven,
 Met besegelde brieven wel gheraect,
- 1990 Die ons daeraf sijn ghemaect.
 Noch seggen wi ende verclaren mede,
 Om meerder minne ende vriendelichede,
 Deen ten anderen vort aen te dragen,
 Ende vreesse ende donckerheit te verjagen,
- 1995 Dat alle coopliede van Mechelijñ,
 Van Antwerpen, van Loven, wie si sijn,
 Van Bruessel, ende van den anderen steden
 Van Brabant, selen vort met vreden
 Haer comenscap minlijc hanteren,
- 2000 Vredelec liden ende keeren
 Deen stat ter andre, met vreedsaemheit,
 Sonder ander nuwicheit,
 Ocsuyn, of nuwe costume te maken,
 Ende sullen bliven al die saken
- 2005 Soe si stonden, van nu vort an,
 Eer dat orloghe ierst began.
 Ende om dat van outs es bleven
 Dat die hertogen hebben ghescreven
 Van Brabant, alst es blikelike,
- 2010 Mercgraven van den roemschen rike,
 Overmidt der heerlicheit

- Van der stat van Antwerpen vorseit,
 Ende al eest alsoe dat wi
 Gheordeneert hebben, waer bi
- 2015 Onse lieve nicht van Vlaendren sal
 Hebben die bewisinghe al
 Op Antwerpen, groot ende cleene,
 Als vorseit es, sal sijt te lere
 Van onser liever moyen ontfaen
- 2020 Van Brabant, ende haren oeire vort aen.
 Wi ordeneren ende verclaren
 In ons uutsprake, ende openbaren
 Dat vort dien titel bliven sal
 Onser vorseider moyen, ende al
- 2025 Haren oeire, teewegen dagen,
 Die den name van Brabant dragen,
 Mids der soverainlijcheit
 Van der hogher heerlicheit,
 Ende ment van hare hout te lene.
- 2030 In orconden alghemene
 Ende in ghetughe der waerheit,
 Wi Willem van Beyeren vorseit
 Hebben uuthangende ghedruct, met lieve,
 Onsen segel aen dese brieve,
- 2035 Jeghenwordich ghemaect, ghegheven
 In onser stat van Aedt, ghescreven,
 Op der Heileger Drivoldicheit dach,
 Die iij daghe in junio lach,
 Int jaer van gracien openbaer
- 2040 Dertien hondert ende seven ende vijftich jaer.

Dit is verclaren op hertoghen Willems seggen voerscreven.

XIX.

- Des anderen daghes , na dat
 Grave Willem tot Aedt , in sijn stat,
 Sijn seggen hadde ghepronunceert ,
 Soe wert dat seggen van hem vercleert
- 2045 Tot Lessines in die stede ,
 Met openen brieven , die hi dede
 Daeraf besegelen ende maken ,
 Daer in verclarende alle saken
 Van donkerheide , soe hem dochte ,
- 2050 Die daerinne liggen mochte ,
 Ende sijn meininghe seide aldaer ,
 Op deen point voeren , ende op dander naer.
 Op dierste , daer hi wel aen dede ,
 Daer hi uutsprac peis ende vrede ,
- 2055 Tusschen beide de heeren vort an ,
 Heeft hi verclaren daerop ghedaen
 Dat alle hulpers ende hulperen
 In den pays begrepen weren ,
 Wi si weren , van welcker partie ,
- 2060 In deen , of in die ander sie.
 Op dander point doet hi verclaren
 Dat die gene , die verdreven waren ,
 Comen souden elc opt sine ;
 Ende wes binnen den termine
- 2065 Van den ghescillen waren opgheheven ,
 Ghequijt ochte ghegeven

Vs. 2046 *Met openen brieven.* Zie het *Codex Diplomaticus*. tekst der charter , *aidans et confortans*.

2057 *Hulpers ende hulperen.* In den franschen

2060 *Sie* , zyde.

2061 *Dander point* , het tweede punt.

- In beiden sidén , dat bleven quijt
 Tot deser jegewordiger tijt.
 Opt point als van der dienste vorseit
- 2070 En heeft hi af noch toe gheleit
 Dan dat die steden , alle viere ,
 Elc dienen souden met eenre baniere
 Van haerre wapenen notabeliken ,
 Als dat int seggen claer mach bliken.
- 2075 Item , op die verrechtighe
 Van den coste ende lastinghe ,
 Die grave Lodewijc hadde ghehat
 In den orloghe , ende op dat
 Seggen des conincs van Vranckerike
- 2080 Tusschen den grave Lodewike ,
 Des Lodewijcs vader , ende vort an
 Tusschen den derden hertoge Jan ,
 Als van lxxxvj^m ryale
 Ende v^c , alsoe dat wale
- 2085 Int seggen hier voeren is ghenareert ,
 Verclert hi , ende ordenert ,
 Op dat hi bevindt claerlijc
 Dat sijne neve Lodewijc
 Van der sommen voeren verhaelt
- 2090 Volcomelec niet en es betaelt ,
 Dat hi hem in grave Lodewike
 Daer in sal quiten trouwelike.
 Item , ende op die bewisinghe
 Van den tien dusent penninghe ,
- 2095 Die vrouwe Margriete hebben sal
 Op Antwerpen , ende op al
 Des daer ane cleeft ende toebehoort
 Verclaert hi , ende gheloeft vort ,
 Dat hi sijne nichten al
- 2100 Die somme volvullen sal
 Van tien dusent guldenen vorseit ,

Van dien dat men seit : Heusden mijn.

XX.

Dit segghen ende dit verclaren
 Hebdi horen openbaren ,
 2145 Van worde te worde, den rechten sin ,

<p>Ende cregen bynnen der selver tijt
 80 Een plaetse, groot ende wijt,
 Bynnen Bruessel, in eenen hoeck,
 Die men heet in Wermoes broeck,
 Daer sy van al oft sy wouden
 Bullen ende brieven af toenen souden.
 85 Na dat oirloge voirseit
 Gepeyst was ende affgeleit,
 Soe waren eenige moniken twaren
 Die uut Vlaendren geboren waren,
 Die en wouden emmer niet
 90 Te Bruessel bliven, wats gesciet,
 Ende wouden emmer, ongespaert,
 Weder omme te Afflegem waert.
 Ende doen sy, by haers selfs opsetten,
 Tier tijt niet wel en conden heletten,
 95 Daden sy met voirsiencheiden
 Haer vrienden daer aen arheyden,
 Aen den greve, dat hy des niet
 Emmer en woude gedoegen niet,
 Dat sy souden te Bruessel plichten [<i>verkeeren</i>],
 100 Oft neen, hi woude een cloester stichten
 In Vlaendren, ende ordineren,
 Daer hi toe soude appliceren
 Die goede, die van Afflegem
 Gelegen waren onder hem.
 105 Aldus en mochte niet volschien
 Die translatie, ende mettien
 Es die abt, ende met hem
 De covente, getogen tot Afflegem,
 Daer sy met vreden bleven sijn,
 110 Tot dat tusschen Wencelijn
 Ende greve Lodewijc opstoet
 Die crijch, ende dien overmoet,
 Doer doirloge ende die werringe.
 Dan quamen weder die Vlaminge
 115 Te Afflegem, dat sy te voren
 Verbrandt hadden, in Goids toren,
 Ende stretten yegen Brabant doen,
 Ende leyden daer inne garnisoen,
 Ende versmaedden Gode, in confuyse,
 120 Ende maecten van Goids bedehuyse</p> | <p>Een speloncke te dien tiden
 Daer roeveren ende quade lieden
 Lagen; dus schende greve Lodewijc
 Die heilige moncken, des gelijc
 125 Sijn vader hadde daer te voren
 Verbrandt, ende beraken [<i>berokkenden</i>] toren;
 Want hi daer dede leggen doen
 Met machte sijn garnisoen,
 Ende behoerde, als te voren,
 130 Op dat hijse oic woude verstoren.
 Dit heeft grave Willem wijselike
 Besorcht ende godlike,
 Ende sijn seggen dat hy sede,
 Oft hijt ter goeder meyningen dede,
 135 Ende tgodshuys te bewaernissen.
 Maer, hoe wel te beswaernissen
 Die woirden luden meer daer ave
 Opten hertoge, dan opten grave,
 Alsmen clairlic mach gewegen;
 140 Want Afflegem doch is gelogen
 Bynnen den palen van Brabant,
 Ende nochtan van Vlaenderlant
 Greve Lodewijc, ende oic sijn vader,
 Dat cloester belasten sy algader,
 145 Met overdade ende met gewoude,
 Des men billics niet en soude
 Laten geschien cleyn oft groot.
 Daerom soe waert grooten noodt
 Dat greve Willem besorghde dat,
 150 Op dat soe heiligen scadt
 Sulc overdaet niet meer en gesciede;
 Mer die hertoge noch sijn lieden,
 Noch sijn vorderen voir verclaert,
 En hebben tgoishuys niet beswaert,
 155 Noch belast, in geender maten,
 Dwelke sy hebben gelaten
 Ter eeren Goids, dat gheen confuyse
 By hen gesciede den godshuyse,
 Achterdeel, no scade, noch scande,
 160 Ende sunderlinge binnen haer selfs lande
 Iemande daer uut scadigen wouden,
 Ende tgoishuys daer om stooren souden.</p> |
|--|---|

- Alsoe dat seggen hadde in ,
 Luttel min ochte luttel meere ,
 Alsoet grave Willem , die heere ,
 Uut sprac , na sijn ghelieven ;
- 2150 Des vermetic mi der brieven ,
 Die besegelt waren ende bescreven
 Te Aedt , ende te Lessenen gegheven.
 Nu willen eneghe seggen meere ,
 Als dat grave Willem , die heere ,
- 2155 Oec soude hebben gheseit , int fijn ,
 In dit seggen : *Hosden mijn* ;
 Des en es niet ; hets gheloghen.
 Daer sonder en hadt niet wesen mogen ,
 Die brieven en souden van dien saken
- 2160 Emmer eneghe mensie maken ;
 Maer emmer men te seggen plecht.
 Dwort , dat ment int gemein seght .
 Alsoe men tot noch toe seght van desen
 En pleght niet al vergeefs te wesen ,
- 2165 Al en seide hijt in dien seggen niet ,
 Soe eest andersins gheschiet ;
 Want men wel weet , onghelogen ,
 Dat hijt aen hem heeft ghetoghen
 Met onrechte : het en was niet sijn ,
- 2170 Maer hi maecter af *Hosden mijn* .
 Ten was niet sine , weet menich man ,
 Eer dorloghe eerst began

Vs. 2156 *Hosden mijn*. De spreuk was eigenlyk *Mechelen dijn*, *Heusden mijn*! Zie J. VAN OUDENHOVEN, *Beschryving der stad Heusden*, Amst., 1745, in-4°, bl. 191, en vergel. BUTKENS, *Trophées*, I, p. 475. Doch dit gezegde van graef Willem behoort welligt aen vroeger tyden. De evengenoemde OUDENHOVEN en de schryver van het VIIe deel van den *Tegenwoordigen staat der Vereenigde Nederlanden*, bl. 256, vermelden het op 1550, daerby voegende dat Heusden sedert dat jaer aen den graef van Holland is gebleven, wat onjuist is. Volgens brieven van 15 oktober 1556 (MIERIS, III, bl. 5 en 6) behoorde die stad toen nog aen Braband; maer den 28 augustus 1557 had Willem van Beyeren dezelve in bezit (*ib.*, bl. 27). Wegens de overgave aen dezen vorst, dient gelezen een oud document by OUDENHOVEN, l. c., bl. 366 en 367.

- Tusschen Vlaendren ende Brabant,
 Als dat claerlijc blijkt, ende want
- 2175 Torconden der waerachtichede,
 Als vrou Johanne haer incomst dede
 In Brabant, ende hertoghe Wencelijn,
 Soe hadt dan te vergheefs gesijn,
 Dat si swoeren in haren eede,
- 2180 Ende geloefden alle bede
 Limborch, Dalem, ende Spremont,
 Rode, Karpen, vort talder stont
 Van Brabantren te sine beset
 Ende wel versekert, daer met
- 2185 Dat vrou Johanne ende Wencelijn
 Ende dlant des souden te vreden sijn,
 Met goeder borgen utermaten,
 Die op desside der Masen saten,
 Dat alle die slote ende huse in desen
- 2190 Brabant souden gheopent wesen,
 Noch om sake gheenreleiden
 Vort an meer van Brabant sceiden;
 Ende dan vort swoeren si dat
 Onse lant van Hosden, borch ende stat,
- 2195 Desghelijc van allental
 Beset, versekert werden sal,
 Soe eest dan claer dat Hosden dlant
 Toehoerde den hertoghe van Brabant.
 Ende, om dat eneghe coroniken
- 2200 Dat niet soe claer en laten bliken,
 Waer uut dat ierst oorspronc nam,
 Dat Hosden aen Brabant quam,
 Soe salict u, met corter talen,
 Met claerder waerheit, hier verhalen;

Vs. 2178 *Gesijn*, geweest.
 2180 *Bede*, beide.

2188 *Desside*, dezerzyde, aen dezen kant.
 2195 *Van allental*, van al end'al, geheel en al.

- 2205 Op dat die ghene, diet sullen lesen
 Des moghen te bat te binnen wesen,
 Die, op dat sijs niet en hoerden,
 Gheabusert mochten worden,
 Ende dincken dat het anders waer,
 2210 Soe salics u hier doen verclaer.

Hoe Hoesden ierst aen Brabant quam.

XXI.

- Na dat die ierste hertoge Jan,
 Die den strijt te Woerone wan,
 Verloren hadde sijn ierste vrouwe,
 Die edel was ende ghetrouwe,
 2215 Ende dochter sekerlike
 Des conincs van Vranckerike,
 Ende hi ghetrouw hadde te wive
 Grave Guyots dochter, rein van live,
 Van Vlaendren, cortelinge daer na saen,
 2220 Es een onminne op ghestaen
 Tusschen van Hosden heeren Janne
 Ende van den Bossche die goede manne,
 Die hen becroenden des heeren,
 Donghelijc dat hi vort woude keeren
 2225 Tegen die vorseide stat
 Van den Bossche, ende midts dat
 Trac die drossate van Brabant
 Voer Hoesden logeren te hant.
 Als dit die heere van Hosden sach
 2230 Trac hi, soe hi ierste mach,

Vs. 2206 Dit te beter mogen onthouden. Als
 in vs. 285.

2225 *Becroenden*, bekreunden, beklaegden.

2224 *Donghelijc*. Ik volg de lezing van C; de
 andere hebben *donghelimps*, welk woord ver-
 keerd geschreven schynt.

- Om succours, om onderstant,
 Aen den grave van Hollant,
 Dwelc hem die grave heeft toe gheseit,
 Met alle sijne mogentheit.
- 2235 Als dat den drossate wert bekant
 Condechde hijt althant
 Den hertoge, dat hi mids desen
 In sorge daer lage, ende in vresen.
 Die hertoghe was cort bedacht.
- 2240 Ende trac met heercracht,
 Seere vermogen, te Hoesden waert.
 Doen si vernamen sine vaert,
 Die ghene die op die borch lagen,
 Dorsten si daer niet langer dagen,
- 2245 Noch op die comst van den grave
 Hen troesten, si en trocken ave,
 Ende sijn van der borch ghevlouwen,
 Ende ghestoven uter couwen,
 Van anxste ende van groten vare,
- 2250 Als musschen voer den sperware.
 Dus van die hertoge althant
 Hosden, borch, stat ende lant,
 Sonder weren oft belet.
 Doen hijt inne ladde, ende beset,
- 2255 Heeft hijt te sinen behoef doen houwen,
 Daer hijs hem wel toe dorst betrouwen.
 Doen dit al leden was ende bleven,
 Soe heeft hijt wederom ghegeven
 Den heere van Hosden, op sulke dingen
- 2260 Dat hi, ende sijn nacomelingen,
 De borch van Hosden, stat ende lant,

Vs. 2244 *Dagen*, verblyven; zie DE KLERK,
 boek V, vs. 1692.

2246 *Troesten*, vertrouwen.

2247 *Gherlouwen*, gevloten, gevlugt.

2248 *Uter couwen*, uit de kouw, uit de kevie.

2259 *Op sulke dingen*, op zulk bedingen.

- Van den hertoghe van Brabant
 Vort aen te lene souden ontfaen,
 Ende hem daer af te dienste'staen,
 2265 Ende altijd, als die hertoge woude,
 Dat sijn open huus sijn soude.
 Aldus soe creech heere Jan weder
 Dlant van Hosden, die ye seder
 Den hertoge diende in sijn besorch,
 2270 In den orloge van Limborch,
 Ende voer Woeronc desghelike
 In den strijt, seere trouwelike,
 Alsoe dat claer bescreven steet
 Ter plaetsen, die ic daeraf weet.
 2275 Hi ende sijn oer aldus vort an
 Bleef dienende de hertoge Jan,
 Als man van lene, in allen dingen,
 Hem ende sinen nacominghen,
 Tot des derden Jans tijt
 2280 Van Brabant, des seker sijt.
 Doen quam van Saffenberghe die here,
 Ende meinde dat verstorven were
 Hosden op sijn vrouwe, sijn wijf,
 Ende quam te Bruessel sonder blijf,
 2285 Ende begeerde sijn leen tontfaen
 Van den hertoghe. Om dat soe saen
 Niet en ghesciede, als hi begerde,
 Sat hi op ende reet sire verde,
 Ende heeft Hosden althant
 2290 Vercocht grave Willem van Hollant,

Vs. 2268 *Die ye seder*, die sedert dien tyd.
 2274 *Ter plaetsen, die ic daeraf weet*. De schry-
 ver bedoelt hier de plaets by VAN HEELU, Vs.
 1005 — 1037, 8251 — 8252. Het Vs. 2250 hier-
 boven schynt zelfs uit HEELU overgenomen :

Stoven als musschen voor den sperware.

2281 *Saffenberghe*, by DE KLERK, boek V,
 Vs. 1515, 1528, 1588 verkeerdelyk geheeten
Scaffenberghe. Zie een charter van hem by OUDEN-
 HOVEN, bl. 222.

2284 *Sonder blijf*, onverwyld.

2288 *Sire verde*, zyner vaert.

- Des graven Willems ouder vader ,
 Daer si lange om , beide gader ,
 In orloge stonden , ende in twiste ,
 Soe langhe dat ten lesten tsiste ,
 2295 Mids middel van enen parlemente ,
 Daer tdlant van Hosden , met al der rente ,
 Wort toegheseit , borch ende lant ,
 Den hertoge Jan van Brabant ,
 Ende den greve van Hollant af ,
 2300 Die dorlogen doe begaf.
 Als dit die heere van Saffenberge
 Vernam , soe wert hi met erghe
 Beruert , ende wert te hant
 Des lants van Brabant viant ,
 2305 Ende heeft ; op eenre nacht ,
 Thuernhout verbrant met sijnre macht ,
 Ende schadichde Brabant , vore ende naer ,
 Als men dat vindt bescreven claer .
 Doen dit een wile hadde gheregneert ,
 2310 Wort tusscen den hertoge ghetracteert ,
 Ende van Saffenberghe den heere ,
 Als dat van desen dage vort meere
 Die hertoghe Jan van Brabant
 Behouden soude stad , borch , ende lant
 2315 Van Hosden , met al der toebehoere ,
 Voer hem ende voer al sijn oeire ;
 Dies soude van Saffenberge die heere
 Van sier vrouwen wege vort meere
 Ende haer oeir vort , eewelike ,
 2320 Renten hebben erfelike ,
 Ende jaerlijc ghebruken ende ontfaen ,
 Op die renten altijt vort aen

Vs. 2294 Zoolang tot dat het ten laetste gesust werd.

2297 *Borch* , A en B *stat*.

2302 *Erghe* , *ergernis*.

2308 *Bescreven* , by VAN HEERLU.

2309 *Een wile* , een tyd lang.

- Van den Bossche bewesen wale ,
 Elcx jaers drie hondert riale ;
 2325 Ende daer af soe gaf met lieve
 Die hertoge segele ende brieve
 Den heere van Saffenberge te hant ,
 Ende behilt van Hosdene dlant
 In rusten vort aen , al sijn leven ,
 2330 Ende na hem eest vrou Johannen bleven ,
 Die in haer incomst met eide
 Ende hertoge Wencelijn , alle beide ,
 Als ghi ghehoert hebt hier voren ,
 Gheloeft hebben ende ghesworen
 2335 Wel te versekeren van Hosden dlant ,
 Ende niet te scheiden van Brabant.
 Aldus eest openbaer bekant
 Dat die greve van Hollant
 Daer aen en hadde clein noch groot ,
 2340 Al stac hi daer in sinen poot ,
 Doen dat orloge was gheresen ,
 Daer ic u vore af hebbe ghelesen ,
 Tusscen beide die heeren rike ,
 Wencelaus ende Lodewike ,
 2345 Ende meinde het waer sijn algader ,
 Mids den coop sijns ouder vader ,
 Die hi dede wilen eere ,
 Jegen van Saffenberge die heere ,
 Welcken coop in werdicheide
 2350 Men niet en hilt , soe ic voerseide ,
 Want hi hem niet en mochte dogen ,
 Als die sake wel was ghewogen .
 Nochtan , uut ocsuyne van desen ,
 Als tvorseide orloge was gheresen ,
 2355 Heeft hi Hosden , borch ende lant ,
 Al ghetogen aen sijn hant ,

Vs. 2355 *Uut ocsuyne*, ter orzake.

2356 *Ghetogen aen sijn hant*. Wy hebben bo-

ven, op vs. 2156, gezeid dat Heusden den
 28 augustus 1357 in zyne magt was.

Ende voer sine ghehouden twaer ,
 Al en doet hijs gheen verclaer
 Noch in sijn seggen gheen ghewach.
 2360 Als men hem te vragen plach
 Hoet met Hosden soude sijn ,
 Soe mocht hi seggen : *Hosden mijn!*
 Daer af dat die worde vorscreven
 Noch al int ghemein sijn bleven.

Van den ouden state der stat van Mechelen.

XXII.

2365 Want bi des seggens mogentheiden
 Mechelen nu es ghescheiden
 Van Brabant , soe ghi hebt ghehoert ,
 Soe willic hier vertellen vort ,
 Met corten worden , donderscheet ,
 2370 Des een iegelijc niet en weet ,
 Hoe Mechelen aen Brabant comen es ,
 Ende hoe dat weder , sijts ghewes ,

Vs. 2357 *Twaer*, waerlyk, A *openbaer*.

2364 *Sijn bleven*. De volgende regels zyn met
 de pen doorgeschrabt :

O hoech gheboren , vermogen heere ,
 Hertoge van Beyerem! ende hoe seere
 Waerdi in deser saken ontweght,
 Dat ghi Mechlen hebt aengheseght
 5 Den grave van Vlaendren erfelijc,
 Mids tseggen sconincs van Vranckerije,
 Dat over X jaer was ghehaeit [*vereffend*],
 Dies des mans vader was ghopayt
 Van hertoge Janne, wel uter maten ,
 10 Ende had hem also lange ghelaten
 Sonder weder seggen iet,
 Tot dat hi van der werelt sciet.
 Proeflijc es te merken dat.
 Hadde hi seggen daertoe ghchadt,
 15 Ochte aensprake enegertiere,

Hi en hadt in dier maniere
 X jaer oft meer niet laten dan
 Also besitten den hertoge Jan ;
 Maer beide hilden si ganscelike
 20 Tseggen des conincs van Vranckerike;
 Maer grave Willem , soe ghijt verclert,
 Hehdi dat seggen ghecorumpert
 Ende verkeert na uwen sin.
 Ocht daer gherechticheit laech in,
 25 Of gonst of minne, haet of nijt,
 Bevelic Gode te deser tijt ;
 Maer cort na dat ghi hadt gedaen
 Dese utsprake moest ghi ontfaen
 Die teikene van Gode openbaer,
 30 Die u te dragene waren swaer,
 Als men hier na sal bat vernemen ,
 Ter plaetsen daer dat sal betemen.
 Hier af en ruere ic nu niet meere,
 Maer ter matterien ic nu keere.
 Want bi des seggens , enz.

- Daer af ghescheiden es daer naer.
 Van ouden tiden, dats claerlijc waer,
 2375 Hoerde de stat van Mechelen toe
 Den heeren van Grimbergen, ende doe
 En was si nergens na soe goet,
 Als si sint worden es, sijts vroet.
 Dese heeren van Grimbergen ghemeene,
 2380 Die hielden al haer lant te leene
 Van den hertoge van Brabant overal,
 Tot dier tijt toe, dat ongheval
 Over hertoge Karlen moeste gaen,
 Die te Louwen bleef ghevaen
 2385 Van Hughen Cappet, ende daerna bleef
 TOrliens doot, als men voren screef.
 Daerna hertoghe Otte, sijn sone,
 Sterf sonder oeir, ende die ghone
 Hadde een suster, die Geerberge hiet :
 2390 Gheen ander oeir hi na hem liet.
 Eenen man soe hadde die schone
 Gheerberghe : Lambrecht hiet de ghone
 Metten baerde : in eenen strijt
 Bleef hi verslagen, des seker sijt,
 2395 Om dat hi wilde wederstaen
 Donrecht, dwelcke was ghedaen
 Gheerberghen, der vrouwen sijn.
 In desen tijden, verstaet den fijn,
 Hilt van Ardenen grave Godevaert
 2400 Lottrike, dat si u verclaert,
 Dwelc hem die keiser hadde ghegeven,
 Als u voren es bescreven.
 Vrouwe Gheerberghe niet meer en helt
 Dan Lovén, Bruessele, in haer ghewelt,
 2405 Met Henrike haren sone tien tien,

Vs. 2405 *Tien tien*, te dien tyden.

- Ende tmercgreefscap van Rien.
 Als Heinric aldus hadde verloren
 Vranckrijc, Lotthrike, tsinen toren,
 Wapen, titel, altegader,
- 2410 Ouder vader, oem, ende vader,
 Soe daden vele heeren, die int ghemeen
 Van sinen vorderen hoer lant hoer leen
 Ghehouden hadden, ende hen ghedaen
 Hulde ende manscap, wilt verstaen,
- 2415 Ghelijc men dagelijcs noch siet,
 Wannec die aventuere vliet
 Ende tgheluc van enegen man,
 Elc keert hem den rugge dan,
 Die hem boet den lachenden mont,
- 2420 Als sijn sake ten schoensten stont.
 Aldus, ende derghelike
 Voert met greve Heinrike;
 Want als van Grimbergen die heere,
 Ende noch som ander meere,
- 2425 Die waerheit wisten van sinen mesvalle,
 Soe pijnden si hem af te breken alle
 Manscap, hulde, ende eet van trouwen,
 Die si vortijts hadden ghehouwen
 Sinen vorderen, als overheeren,
- 2430 Ende hielden, na haer begheeren,
 Al haer lande, wilt versinnen,
 Sonder overheere te kinnen.
 Aldus hielden si haer lant,
 Tot dat die hertoge van Brabant,
- 2435 Godevert, die heere waerde,
 Die men hiet metten baerde,
 Titel, wapene, ende lant
 Al weder creegh in sijn hant.

Vs. 2408 *Tsinen toren*, tot zyn verdriet.

- Ende binnen desen tiden
2440 Worden die landen tallen siden
 Toehoerende den Grimberchheeren,
 Bi menichte, hoerdic vercleeren,
 Van oerien, hier ende daer,
 Ghedeilt alsoe, dat daer naer
2445 Een was, die tot sinen parcheele
 Half die heerlicheit viel te deele
 Van Mechelen, dit es waerhede,
 Met somegen dorpen ende renten mede;
 Die wort daerna, doe ic u cont,
2450 Alsoe beruert in sinen gront,
 Dat hi hem keerde tot Onsen Heere,
 Ende gaf sijn lant, doer Gods eere,
 In verlatenessen siere sonden,
 Ende al sijn heerlijcheit, tien stonden,
2455 In die abdie van Lobus;
 Maer na sijn doot, verstaen wi dus,
 Waren die grimbersche heeren,
 Die noch hadden in regeren
 Die helicht van Mechelen, dats waer,
2460 Dien van Lobus alsoe swaer,
 Dat godshuus zeer weinich tier tijt
 Daer af ghenieten mocht profijt.
 Mids dien verwisselde metter spoet
 Die abdt sijn deel, om ander goet,
2465 Jegen den bisscop van Ludeke, mids dat
 Die welke meinde te houden bat
 Die heerlijcheit in harer eeren,

Vs. 2445 *Oerien*, hoiryen, erfenissen.

2452 *Doer Gods eere*, ter eere Gods.

2455 Tot vergiffenis van zyne zonden.

2459 *Die helicht van Mechelen*. Dit wordt tegengesproken door SOLLERIUUS, VAN GHESTEL en door mynen vriend, den eerw. heer DAVID (deze in zyne voortreffelyke verhandeling over de Heer-

lykheid van Mechelen, geplactst in den *Middelaer*, I, bl. 212). De heeren van Grimbergen, later de Berthouts, waren slechts voogden over de *kerk* van Mechelen. Eerst in 1251 (want eene charter van 1226 schynt onecht) noemt Wouter Berthout zich *Dominus de Machlinia*.

2466 *Die welke*, dezelve.

- Jegen die grimbersche heeren,
 Dan dabt van Lobus en dede;
 2470 Maer noch bleven in haren sede
 Die heeren van Grimbergen tier tijt,
 Soe dat des bisscops profijt,
 Dat hem van Mechelen mocht gheboren,
 Alsoe clein was als te voren,
 2475 Ende niet vele meer en creegh met vreden
 Dan die van Lobus voren en deden,
 Ghelije ic u verclaren sal
 Noch bat hier na, hebbics gheval.

Van den oorloge tusscen hertoge Godewaerde metten haerde ende den heere van
 Grimbergen.

XXIII.

- Als hertoge Godevert nu met allen
 2480 Gheworven hadde dat ontvallen
 Sinen vorders was, hier voren,
 Ende hi verjaeght hadde, ende in toren
 Hertoghe Heinricke van Limborch bracht
 Uut Lotthrike, met sijnre macht
 2485 Verdreven, soe ghi dat hiervoren
 Bescheedelijc hebt mogen horen,
 Soe wert hi mechtich utermaten,
 Ghemint van sinen ondersaten,
 Ende van sinen ghebueren ontsien;

Vs. 2470 *Sede*, C *stede*.

2475 *Gheboren*, gebeuren.

2479 *Als hertoge Godevert*, enz. DE KLERK heeft de *Grimbergsche oorlogen* slechts aengestipt. Zie over dezelve eene verhandeling van prof. DAVID, in het eerste deel der *Mémoires de la*

société littéraire de l'université catholique de Louvain, p. 226—246; alsmede het *Examen critique des anciens monuments sur lesquels les historiens ont fondé le récit de la guerre de Grimberge*, par J.-J. DE SMET, in het XVe deel der *Mémoires de l'académie de Bruxelles*.

- 2490 Want hi dede aen hem tien,
 Sonder enigh langer sparen,
 Die sijre vorders manne waren,
 Waest hem lief, och waest hem leet.
 Dier was een, alsoe ict weet,
- 2495 Die heere van Hoerne, dien hi na dat
 Ontboot te Lovene, in sier stat,
 Daer hi sonder letten quam,
 Ende ontfinc, soe ic vernam,
 Van hem sijn lant, sijn leen, sijn goet.
- 2500 Na dat ghedaen, trac metter spoet
 Die hertoghe te Bruessele binnen,
 Daer hi ontboot, wilt mi versinnen,
 Die heeren van Gaesbeke beide,
 Ende den heere, als men mi seide,
- 2505 Van Edingen, dit was waer,
 Dat si tot hem quamen daer,
 Haer lant ende haer leen ontfaen.
 Als hen dese botscap was ghedaen
 Quamen si, sonder te letten iet,
- 2510 Want si en dorstens laten niet,
 Ende ontfingen al ghemeene
 Haer lant, ende haer goet te leene,
 Ende hebben den hertoge ghedaen
 Hulde ende manscap, wilt verstaen.
- 2515 Hier na ontboot, als die boude,
 Die hertoge mijn her Aernoude,
 Die van Grimbergen was heere,
 Dat hi quame met snellen keere
 Sijn leen ontfaen, met corten worden,
- 2520 Ende manscap doen, alsoet behoerde,
 Alsoe sijn vordren hadden geplogen,

Vs. 2490 *Tien*; vertyen, trekken, het hoogd.
 Zieken.

2505 *Edingen*, fr. Enghien.
 2515 *Boude*, stoutmoedige.

- Wilen eer, den hertoghen
 Van Lotthrike ende van Brabant.
 Dese her Arnt was seere vaillant,
 2525 Mogende, mechtich, ende rike,
 Van magen, van landen, mogentlike
 Was hi van Grimbergen heere,
 Van Mechelen, van Duffel, ende meere
 Van Walem, van Rumpst, met ghewelt,
 2530 Al tot Antwerpen op der Schelt,
 Van Heist, ende van Hairlaer,
 Van Ghele, van Rethie, van Berlaer,
 Ende alsoe vort, onghescheiden,
 Al tot Postele opter heiden :
 2535 Alle dese lande, groot ende cleene,
 Waren sine, ocht te leene
 Hilt mense van hem, wilt versinnen,
 Daer menich goet dorp stont binnen,
 Ende menich starc huus oec mede,
 2540 Sonder Mechelen die stede,
 Ende sunderlinge, sijt seker das,
 Die borch van Grimbergen, die was
 Sonderlinge vast aen elcken kant,
 Dat men dieghelike en vant
 2545 Nergens daer omtrent tien daghe.
 Vele groter heeren hadde hi te maghe,
 Ende in sijn lant ridderen, knapen,
 Die hem verstonden wel der wapen.
 Drie sonen haddi, sijt seker das,
 2550 Daer af die een noch jonc was,
 Onder sijn daghe, ende niet bejaert;
 Die ander twee waren vermaert,
 Ridders beide, vroem ende coene,
 Wide vermaert, van hogen doene.
 2555 Her Wouter dat die outste hiet
 Berthout, ic en lieghe u niet ;

- Dander hiet her Gheeraert
 Na sinen vorders Drakenbaert,
 Mids der redenen voren verclert,
 2560 Gaeft den heere seere onwert
 Van Grimbergen, dat es waerhede,
 Tversoec, dat hem die hertoghe dede,
 Ende ontboot hem weder te hant
 Dat hi van niemende sijn lant
 2565 Te lene en hilde, dan properlike
 Van Gode allene van hemelrike,
 Ten ware dat hi hielde alleene
 Die straten van den keiser te leene.
 Des en was hi in wille niet
 2570 Sijn leen van hem tontfangen iet;
 Want hi, noch die vordren sijn,
 Binnen C jaren den termijn,
 Eenegen hertogen, wilt verstaen,
 Van Brabant manscap hadden gedaen;
 2575 Ende dus waert verstorven al
 Trecht algader, groot ende smal,
 Dat die hertogen van Brabant
 Hadden int grimberghsche lant.
 Dus en woude hi, in ghenen sinnen,
 2580 Den hertoghe over heere kinnen.
 Aldus dorloge baerde
 Tusscen hertoge Godevaerde
 Ende van Grimbergen den heere,
 Die malcandren scaedden seere;
 2585 Ende sunderlinge, si u verclaert,
 Heeft die hertoge Godevaert
 Den heere van Grimbergen, ter waerheden,
 Ontweldicht dorpe, ende ander steden,
 Ende een deel der renten sijn
 2590 Te hemwerts ghenomen, verstaet den fijn.

Vs. 2560 *Onwert*, verontweerdiging, verachting. 2581 *Baerde*, brak los.

Van der oorloghe tusschen den tweesten hertoghe Godenaerde van Brabant ende den here van Grimberghen.

XXIV.

Als hertoge Godevert sterf,
 Sijn sone trike na hem werf,
 Die orloeghde, in allen keeren,
 Weder jegen die Grimberch heeren,
 2595 Maer niet soe wijslic, hoedic verclaren;
 Want, ten inde van iij jaren,
 Verloes hi weder ategader
 Dat ghewonnen hadde sijn vader,
 Ende oec meer, wilt dit ghevroeden.
 2600 Vele van sijn selfs goeden
 Namen si hem, sijt seker das,
 Dat sijn vader houdende was.

Van den oorloghe ende groten stride tusschen den derden hertoge Godenaert van Brabant ende den here van Grimberghen.

XXV.

Na die doot, si u verclaert,
 Van den tweesten Godevaert,
 2605 Liet hi sijn lant, verstaet den fijn,
 Godeverde, den sone sijn:
 Die was de derde, si u verclaert,
 Hertoge, die men hiet Godevaert,
 Die te dier tijt, sijt seker das,
 2610 Noch negheen jaer out en was.
 Als Brabant aldus, dat versint,
 Was verstorven op dit kint,

- Sijn die grimberghsche heeren comen ,
 Ende hebben hem met macht ghenomen
- 2615 Die vaste borch te Needlaer,
 Bi Stroembeke , die si aldaer
 Beleiden , bestormden , te dier stont ,
 Wonnen , ende braken in den gront ;
 Ende des ghelijc , met corten worden ,
- 2620 Verbranden si tdorp te Vilvorden ;
 Ende de borch , entie schoen sale
 Die daer stont , hebben si te male
 Ghewonnen , ghebroken , al ontwee.
 Dit dede den Brabanters wee.
- 2625 Hier na hebben si , si u verclaert ,
 Her Heinric van Diest , ende heer Gheeraert ,
 Die heere was van Wesemale ,
 Her Jan van Bierbeke , verstaet mijn tale ,
 Ende van Wemmele her Aernout ,
- 2630 Die welke waren om tslants behout ,
 Eendrachtichlike doen ghecoren
 Des joncs hertogen momboren.
 Dese heeren , ongespaert ,
 Daden ghebieden een heervaert ,
- 2635 Ende sijn alsoe , seere vermogen ,
 Tot voer Grimberghen ghetogen ,
 Dwelcke seer sterc , sijn seker das ,
 Alomme vast ghebollewerct was.
 Maer die Brabantre , tier stont ,
- 2640 Wonnent ende berdent , si u cont ,
 Ende desghelijc , algemeene ,
 Tcloester , sonder die borch alleene ,

Vs. 2629 *Ende van Wemmele her Aernout.* uit latynsch-duitsche bronnen ontleend heeft. De
 De heer MOXE (*Histoire de la Belgique*, p. 126),
 zegt : *Les barons de Diestheim, de Birbach et de*
Wesemael, et le sire de Wemmel furent nommés ses
tuteurs. Men ziet dat deze schryver zyne opgave
 zoogenaemde baronnyen bestonden toen nog niet.
 Elke hofridder was baron.

2635 *Ongespaert*, zonder tydverlies.

2640 *Berdent*, verbranden 't.

- Die seer vast was, in trouwen :
 Daer es die here op gevluwen
 2645 Van Grimbergen, te dien stonden,
 Metten sinen, soe verre si conden.
 Des andren daeghs braken op, daer naer,
 Die Brabantre, ende schieden van daer,
 Ende togen voer Mechelen te hant,
 2650 Ende verbranden alle dlant
 Van Grimberghen metter spoet,
 Dat tusscen daer ende Mechelen stoet,
 Ende beleiden, met snellen keere,
 Mechelen. Nu heeft die heere
 2655 Van Grimbergen om hulpe ghesonden
 Aen allen die ghene, die te dien 'stonden
 Om maechscap, gunst, of om soudie
 Hem dienen wilden, soe dat, tien tie,
 Vele heeren hem te dienste quamen,
 2660 Met allen dien si conden versamen.
 Als al sinen hoop vergadert was,
 Die Brabantre worden geware das,
 Die doen noch vore Mechelen lagen :
 Si braken op, sonder verdagen,
 2665 Ende quamen dien nacht, dat seggie di,
 Logeren Grimbergen herde bi.
 Des anderen daeghs seere vermogen
 Sijn si tot Grimbergen ghetogen,
 Om metten vianden met ghewelde
 2670 Te stridene, al opten velde,
 Ende hebben bi rade, si u bekant,
 Des heeren van Hoirne, ghesant
 Eenen hieraut, met snellen keere,
 Aen van Grimberghen den heere,
 2675 Dien si ontboden, met moede hoghe,

Vs. 2664 *Sonder verdagen*, zonder uitstel. Vergelyk Vs. 2244.

- Dat hi den jongen hertoghe
 Te ghenaden quame, sonder verlaet,
 Ende dat hi van sier mesdaet
 Hem keerde lichtelijc te hande
 2680 In die baenrotse van den lande,
 Si selen hem doen, metter spoet,
 Een ghenedich vonnesse goet;
 En wilt hi des niet doen te tide,
 Dat hi hem bereide ten stride,
 2685 Ende blijft hi verwonnen in dien,
 Sal hem na sijn verdiente gescien.
 Die heere van Grimbergen, wats ghesciet,
 En begherde haers vonnesse niet,
 Maer ontboot haer weder houde
 2690 Dat hi met hen striden woude.
 Doen dese antworde hadden verstaen
 Die Brabantren, soe sprac saen
 Her Godevert van Gaesbeke :
 « Mi dochte goet, ghewarichleke,
 2695 Dat men onsen jongen heere
 Hier haelde: wi souden al te seere
 Ons pijnen alle wel te doene.
 Den bloden sout maken coene. »
 Iegelijc die volghdes hem.
 2700 Doen reet her Arnt van Crayenem
 (Want sijs hem alle baden seere),
 Te Bruessele, om den jongen heere,
 Dien hi brachte, sonder deere,
 Des avonts in dat brabantse heere.
 2705 Des anderen daegs, al onghespaert,
 Als die Brabantre waren ghescaert,

Vs. 2677 *Sonder verlaet*, zonder fout.

2686 *Verdiente*, verdienste.

2689 *Houde*, spoedig.

2694 *Ghewarichleke*, waerlyk.

2697 *Pijnen*, trachten.

2699 *Die volghdes hem*, oordeelde daerover
 als hy; van den ouden regtsterm *volgen*.

2700 *Crayenem*, Crayhem of *Crainhem*.

- Hingen si haren heere, nemt ghoom,
 Metter wiegen aen eenen boom,
 Alsoe hoghe, doe ic ghewach,
 2710 Dat menne in dander heer wel sach,
 Ende dadenen, al sonder sparen,
 Herde ernstelijke verwaren.
 Van den stride swigic vort ane;
 Ten behoert hier niet te stane
 2715 Hoe elc daer met vromen vacht;
 Maer si streden toter nacht,
 Diese schiet, in beiden siden.
 Daer bleef menich man, tien tiden,
 Doot ende bitterlijke ghewont.
 2720 Des derden daegs, dat si u cont,
 Vergaderden si, in beiden siden,
 Daer men bitterlijke sach striden;
 Maer ten utersten, met ghewelt,
 Behilden die Brabantre tvelt.
 2725 Rechtvort daerna, vindic bescreven,
 Wort den hertoge op ghegeven
 Die borch van Grimbergen terstont,
 Die afgeworpen was in den gront.
 In desen twee grimberschen striden
 2730 Blevē, van der brabantster siden,
 Die heeren verslegen altemale:
 Diest, Rotselaer, Wesemale,
 Bierbeke, Marbais, Leefeldale, sijts wijs,
 Hoirne, Revie, Hoisden, Tresengijs,
 2735 Donghelberghe, Campenhout, ter waerhede,
 Wavre, ende Hildeberghe mede;
 Her Philips van Wavre, op die vaert,
 Her Thomas van Winegem, her Gheerart

Vs. 2707 *Nemt ghoom*, neemt acht.

2711 *Dadēnen*, deden hem.

2712 *Verwaren*, bewaren.

2733 Deest in B.

2734 *Hoisden*, C *Hosdain*.

2736 *Wavre*, C *Waenrode*.

- Van Cockelberghe, bitterlijk,
 2740 Her Gherart van den Bossce, her Heinrijc
 Van Haren, te dier selver wile,
 Ende oec heer Gheraert van Vile,
 Her Willem van Wange, dit es waer,
 Her Jan van Hanuyt bleef oec daer,
 2745 Ende Her Willem vander Molen.
 Haer zielen moeten Gode volen
 Varen in dat eewege rike;
 Ende vele meer andere desghelike
 Bleven daer uut Brabant doot;
 2750 Sonder die ghene, die, te dier noot,
 Den hertoge waren te dienste comen
 Van buten lants, hebbic vernomen,
 Diere oec menich bleef tien tiden.
 Ende van der grimberscher siden
 2755 Bleef daer verslagen, tier vaert,
 Mijn her Gheeraert Drakenbart,
 Van Grimbergen des heeren sone,
 Die vromichede was ghewone,
 Die greve van Vierson, ende daer bi
 2760 Die edel heere van Coutsy,
 Casteillon, Arcle, dits waerhede,
 Bronchorst, Keppele, Yselstein mede,
 Her Jan, her Zeger, dat elc. versta,
 Des heeren sonen van Breda;
 2765 De heere van Ittre, dit vernem,
 Scoudebroec, ende Bairleghem,
 Her Heinric van Oyenbrugge, wilt geloven,
 Ende her Willem van Massenhoven,
 Her Heinric van Hombeke, ende noch meere

Vs. 2745 *Molen*, C *Moelen*.

2746 *Gode volen*, God bevolen.

2756 *Drakenbart*, C *Danckenbaert*.

2765 *Ittre*, by Anonymus *Itte*.

2766 *Scoudebroec*, Anonymus *Schoenderbroec*.

2767 *Oyenbrugge*, Anonymus *Hyenbrugge*.

2768 *Massenhoven*, Anonymus *Wassenhoven*.

2769 *Hombeke*, Anonymus *Henbeke*.

- 2770 Her Arnt van Grimbergen, die heere,
 Ende her Wouter Berthout, sijn sone.
 Ghevangen soe worden die ghone,
 Ende alle haer hulperen, hoedic ghewagen,
 Die daer tlijf hadden ontdragen.
- 2775 De heere van Grimbergen, doe ic u cont,
 Was soe over seere ghewont
 Dat hi en leefde, des seker sijt,
 Maer iij weken na den strijt.
 Her Wouter Berthout, sijn sone,
- 2780 Ghevangen soe bleef lange die gone,
 Tot dat quam een seevaert
 Doen dede hi, al onghespaert,
 Soe vele verwerven, al te hant,
 Aen tshertogen raet van Brabant,
- 2785 Dat hi ghecregen heeft respijt
 Duerende enen sekeren tijt,
 Ende liet den hertoghe, verstaet den fijn,
 Te ghisele den jongen broeder sijn,
 Ende nam aldus die seevaert aen,
- 2790 Ende van Massenhoven her Paridaen,
 Daer si Gods vianden bestreden seere,
 Ende verworven prijs ende eere.
 Soe langhe heeft hi daer ghestreden
 Dat sinen tijd was overleden,
- 2795 Die hem die hertoge hadde gheset:
 Doen quam sijn brueder onghelet
 In tshertogen vangenesse, sijts gewes,
 Daer hi inne gestorven es.
 Doen heer Wouter, die vrome heere,
- 2800 Bejaeght hadde prijs ende eere,
 Keerde hi te lande, dats waerheit fijn.

Vs. 2772 *Die ghone*, dezelve.

men toen een togt naer het heilige land.

2781 *Seevaert, A overzee vaert*. Zoo noemde2782 *Al onghespaert*, zonder verwyl.

- Om te lossen den brueder sijn ;
 Maer eer hi conde in Brabant comen
 Die doot sijns brueder heeft hi vernomen.
 2805 Doen toegh hi, sonder te letten mee,
 Ander werf weder over zee ,
 Daer hi ten lesten sijn leven liet
 Voer Damiaten , in liege u niet.
 Na desen her Wouteren sijn bleven
 2810 Twee sonen , dus vindict bescreven :
 Die outste , dat si u verclaert,
 Hiet Woutre , dander Gheerart.

Hoe heer Wouter Berthouts kindren met den hertoge te soene quamen.

XXVI.

- Als dese derde Godevert
 Mondich was ende bejaert,
 2815 Soe hebben heer Wouters kinder beide
 Doen vervolgen met arbeide ,
 Om te vreden te sine , si u bekant,
 Met den hertoge , ende haer lant
 Weder te hebbene in haer ghewelt,
 2820 Dwelcke die hertoghe te hemwert helt :
 Ten utersten waest soe verre bedreven
 Dat sijs int tshertogen seggen bleven ,
 Dwelcke si swoeren , sonder verdragen ,
 Te houdene teewelegen dagen.
 2825 Hier af die hertoge heeft ghedaen
 Sijn uitsprake , soe ghi selt verstaen.
 In den iersten , dat in gheenen keere

Vs. 2808 *In*, ik en.

2815 *Hebben*, versta *hebbenne*, hebben hem.

2825 *Sonder verdragen*, zonder verschoo-

ning, zonder uitstel, zonder eenig tydverdrag.

2827 *In den iersten*, enz. A maekt hiervan

een byzonder kapittel.

- Die borch van Grimbergen nemmere
 Betemmert en soude mogen wesen :
- 2830 Dit was deerste point van desen.
 Ten anderen male , verstaet den fijn ,
 Dat hi vort ane souden sijn
 Ende haer nacomelingen al
 Onderdanich , groot ende smal ,
- 2835 Den hertogen van Brabant , ende vort aen
 Haer lande van hem te leene ontfaen ,
 Ende doen hem manscap , hulde ende eit ,
 Ende sweren hem ghetrouwicheit.
 Ten derden , wale verstaet tbediet ,
- 2840 Om dat her Wauter Berthout liet
 Sinen joncsten brueder met drueffenesse
 Sterven in den vangenesse ,
 Soe ordeneerde die edel heere
 Dat van dier tijt vort meere
- 2845 Int lant van Grimbergen overal
 Die joncsten brueder hebben sal
 Die heerlicheit , wilt mi verstaen ,
 Entie outste brueder sal ontfaen
 Dleen van den joncsten , doe ic ghewach.
- 2850 Noch hout ment op desen dach

Van der stat van Mechelen.

XXVII.

Ende want nu dient die reden mijn
 Op die stat van Mechelijn ,
 Soe sal men ghedencken vort
 Dat deen helicht toebehoort

- 2855 Der kerken van Ludeke, sijts ghewes,
 Ghelijc dat voren verclert es;
 Dander helicht, nu mercket tgone,
 Es Wouteren Berthoude, den outsten sone,
 Met meer anderen heerlijcheiden
- 2860 Te deele ghevallen, die ongesceiden
 Van sinen joncsten brueder, wilt verstaen,
 Dat al heeft te leene ontfaen,
 Na uutsprake des hertoghen,
 Alsoe ghi vore hebt horen mogen,
- 2865 Ende die joncste brueder, Gherart ghenant,
 Heeft allé die heerlijcheit ende dlant
 Tsamen te leene, wilt verstaen,
 Van den hertoghe ontfaen,
 Ende alsoe wel als dandre, si u gheseit,
- 2870 Tstat van Mechelen, entie heerlijcheit.
 Aldus vervolghde dit vele jaren;
 Maer bi lancheiden, hoerdic verclaren,
 Soe worden die lande, die toe behoorden
 Dien van Grimbergen, met corten worden,
- 2875 Ghespleten, bi menichte van oeirien.
 Theerscap van Mechelen, hoerdic lien,
 Tdwelcke, als ic rechtvort las,
 Van Wouteren Berthoude comen was,
 En woude daerna die grimbercheeren
- 2880 Gheen manscap doen, in gheenen keeren;
 Ende want dat leen seere mids desen
 Des hertogen soude vermindert wesen,
 Soe nam hem des ane ernstelije
 Van Brabant die tweeste Heinrijc,
- 2885 Binnen wiens tide dat gheschiede,
 Den welken hieten meest die liede
 Die grootmoedege, int ghemeen :

Vs. 2865 *Ghenant*, genoemd.2879 *Grimbercheeren*, A *grimbersche heeren*.

- Dese en woude aldus sijn leen
 Niet laten vermindren, ende midts desen
- 2890 Es een onminne opgheresen
 Tusschen den hertoghe, ic seker ben,
 Ende den heere van Mechelen,
 Die oec her Wouter Berthout hiet;
 Doch eest bi middle soe gheschiet
- 2895 Van greve Otten van Gelre, die welgheraect
 Een compositie heeft ghemaect,
 In der manieren dat vort aen
 Her Wouter Berthout sal ontfaen
 Alle tgone, groot ende cleene,
- 2900 Dat hi hadde, ende dat te leene
 Sijn manne van hem hielden vort,
 Soe verre alst Brabant toe behoert,
 Ende den mercgrevescape van Rien,
 Dwelcke her Wouter, der ic lien,
- 2905 Den hertoghe opdroeg in de hant,
 Ende ontfinct, si u bekant,
 Van den hertoge al te leene,
 Dat hi hadde, groot ende cleene.
 In deser compositien houde
- 2910 Wert tusschen Woutren Berthoude,
 Heeren Wouters outste sone, dits waer,
 Een huwelijc ghededingt daer,
 Ende Marien, sijt seker das,
 Die de oudste dochter was
- 2915 Der gravinnen, des nemt ghoem,
 Van Averne, daer af dat oem
 Hertoge Heinric was, sijts vroeder;

Vs. 2895 *Welgheraect*, schoon, wel getroffen.
 2904 *Der ic lien*, durfik belyden (verklaren).
 2909 *Houde*, vriendelyke.
 2912 *Ghededingt*, by *dedinge* (verbond) vast-
 gesteld.

2915 *Ghoem*, acht.
 2916 *Averne*, by *Alvernen*. Zy was de doch-
 ter van graef Willem van Auvergne; gelyk men,
 onder andere, zien kan by BUTKENS, *Trophées du*
Brabant, II, p. 62.

- Want hi was harer moeder broeder ;
 Want die gravinne ende hi
 2920 Van Avernen , dat seggic di ,
 Waren kinder , beide , ghewarichlijc ,
 Van den ouden hertogen Heinrijc .
 Dit huwelijc wordt , ter Gods eeren ,
 Te Loven ghededingt int jaer Ons Heeren
 2925 XII^c XXXVIII , doe ic ghewach ,
 In december den iersten dagh .
 Dus heeft van Grimbergen die heere verloren
 Sijn leen van Mechelen , soe ghi moegt horen ,
 Ende men heldet te leene nu ,
 2930 Ja , voer deen helicht seggic u ,
 Sonder middel , si u bekant ,
 Van den hertoge van Brabant ,
 Ende dander helicht hoerde doe
 Der kerken van Ludeke toe ;
 2935 Maer die Berthouders hilden die stat
 Van Mechelen in handen , alsoe dat
 Die bisscop van Ludicke , te dier tijt ,
 Daer af const crigen clein profijt ;
 Want niement der kerken , hoerdic verhalen ,
 2940 Van Ludicke cheis en woude betalen ,
 Daer en moesten ij canoencke bi
 Ten cheinsdage sitten , seggic di .
 Oec en liet men hen in haer ghewout
 Coren , havre , hoy , noch hout ,
 2945 Ergens vueren , na haer begheren ,
 Si en moestent binnen der stat verteren .
 Dit was al ghedaen midts dien
 Dat si gherne hadden ghesien
 Die Berthouders , met sulken wegghen ,
 2950 Dat si dander deel ghecregen ,

- Van Mechelen hadde, si u bekant,
 Uut der vorseider kerken hant;
 Maer niet min al in een
 Soe ontvingen si haer leen
 2955 Van den hertoge sekerlike,
 Ende dienden hem ghetruwelike;
 Want doen hertoge Heinric was ghestorven,
 Ende dierste Jan hadde verworven,
 Sijn middelste sone, alle trike,
 2960 Soe daer af tuught die cronike,
 Was her Wouter Berthout, dat verstaet,
 Altijt bi hem sijn overste raet,
 Ende diende hem in elcken wike;
 Als man van leene, trouwelike,
 2965 Ende te Woeronc, soe dat es bescreven,
 In den strijt, liet hi sijn leven.
 Des es ghenoegh; dat latic varen.
 Hier na, over een deel van jaren,
 Als bisscop Hugo, doe ic ghewach,
 2970 Van Ludicke mercte ende oversach
 Dat te Mechelen openbare
 Sijn kerke van Ludicke sculdich ware
 Te hebben seker heerlicheiden,
 Die de Berthouders met mogentheiden
 2975 Hem ontweldechden, met harer macht,
 Wert die bisscop soe bedacht
 Dat hi ghemaect heeft een ghespan
 Metten tweesten hertoge Jan,
 In deser manieren, dus waest begost,
 2980 Dat hertoge Jan, op sijns selfs cost,
 Toter kerken van Ludicke brengen sal
 Al sulken recht, groot ende smal,

Vs. 2960 *Die cronike*, namelyk de *Brabant-*
sche Yeesten en VAN HEELU.

2977 *Een ghespan*, een verbond, eene sa-
 menspanning.

- Setten in shertogen hant ,
 3045 Sinen wille daer met te doene.
 Die hertoge dede , na dien doene ,
 Die porten , die muere , onghespaert ,
 Over de side te Bruessel waert ,
 Destruweren , in corten stonde ,
 3050 Ende afworpen toten gronde ,
 Ende die stat , verstaet die saken ,
 En mochtse weder niet doen maken
 Sonder shertogen orlof , verstaet dat.
 Van der beternessen , die de stat
 3055 Vort doen soude , vandic bescreven :
 Dies sijn die heeren beide bleven
 Int seggen van sekeren heeren ,
 Die daer toe ghenoept weren.
 Die van Mechelen tien tiden
 3060 Blevens oic ter ander siden :
 Welcke heeren met goeder staden
 Hieraf hare uutsprake daden ,
 Int jaer Ons Heeren , dat seggic die ,
 Derthien hondert ende drie ,
 3065 Des saterdaegs , doe ic ghewach ,
 Voer mijns heeren sente Lambrechts dach.
 Mechelen behilt aldus hier naer
 Die hertoghe omtrent vij jaer ,
 In den name , des sijts ghewes ,
 3070 Der kerken van Ludicke , soet vorseit es.
 Doe de Ludekeren , si u gheseit ,
 Sagen dat die heerlijkheit
 Van Mechelen weder was ghebracht
 Tot haren hairden , waren si bedacht ,

Vs. 5066 De oorkonde , by BUTKENS, I, *Preuves*, p. 157. een verloren schaep). *Haerde* is ook een stapel-
 plaets , blykens een schepenakt by DIERICX, *Mé-*

5074 *Tot haren hairden* , tot haren herder (als *moires sur la ville de Gand*, II. p. 156.

- Van Mechelen hadde , si u bekant ,
 Uut der vorseider kerken hant ;
 Maer niet min al in een
 Soe ontgingen si haer leen
 2955 Van den hertoge sekerlike ,
 Ende dienden hem ghetruwelike ;
 Want doen hertoge Heinric was ghestorven ,
 Ende dierste Jan hadde verworven ,
 Sijn middelste sone , alle trike ,
 2960 Soe daer af tuught die cronike ,
 Was her Wouter Berthout , dat verstaet ,
 Altijt bi hem sijn overste raet ,
 Ende diende hem in elcken wike ;
 Als man van leene , trouwelike ,
 2965 Ende te Woeronc , soe dat es bescreven ,
 In den strijt , liet hi sijn leven .
 Des es ghenoegh ; dat latic varen .
 Hier na , over een deel van jaren ,
 Als bisscop Hugo , doe ic ghewach ,
 2970 Van Ludicke mercte ende oversach
 Dat te Mechelen openbare
 Sijn kerke van Ludicke sculdich ware
 Te hebben seker heerlicheiden ,
 Die de Berthouders met mogentheiden
 2975 Hem ontweldechden , met harer macht ,
 Wert die bisscop soe bedacht .
 Dat hi ghemaect heeft een ghespan
 Metten tweesten hertoge Jan ,
 In deser manieren , dus waest begost ,
 2980 Dat hertoge Jan , op sijns selfs cost ,
 Toter kerken van Ludicke brengen sal
 Al sulken recht , groot ende smal ,

Vs. 2960 *Die cronike* , namelyk de *Brabant-*
sche Yeesten en VAN HEELU.

2977 *Een ghespan* , een verbond , eene sa-
 menspanning.

- Als die Berthouders vele jaren
 Der kerken hadden ontweldicht dare ;
 2985 Ende want niement, sijts ghewes,
 Sculdich torlogene en es
 Op sijns selfs cost, soe ic u tughe,
 Soe heeft die vorseide bisscop Hüge
 Den hertoge Janne gelovet daer vore,
 2990 Voer hem ende voer sijn oeire,
 Ende erfghenamen, met ripen rade,
 Ja, al toten derden grade,
 Oft beter, daer voere te gheven
 Rechten ende heerlijcheiden vorsecreven,
 2995 Metten renten, vruchten, ende vervallen,
 Ende opcomingen, al met allen,
 Die de hertoge alsoe ghecrighen sal,
 Ende weder ter kerken brengen al,
 Alsoe die brieve dat verclaren,
 3000 Die daerop ghemaect waren
 Ende met des bisscopen zegel, dats waer,
 Ghevesticht, in Ons Heeren jaer
 MCCC, doe ic ghewach,
 Des saterdaegs na St Lucas dach.
 3005 Dese hertoge Jan, met corten wegen,
 Heeft dese heerlijcheit ghecreghen,
 Met den renten, vervallen, ic segge u dat,
 Binnen Mechelen der stat,
 Tot der kerken behoef van Ludicke al,
 3010 Ende dander helicht, groot ende smal,
 Heeft Jan Berthout, wilt verstaen,
 Van den hertoghe te leene ontfaen.
 Na desen hebben si sekerlike,
 Als heeren van Mechelen, samentlike,
 3015 Seker pointe van vriheiden

- Der stat verleent, onder hen beiden.
 Dit gheschiede, si u verclaert,
 Doen de hertoge dare ontfangen waert
 XIIIe ende een, doe ic ghewach,
 3020 Opter goeder St Lucien dach,
 Onder welke pointe, dits waer,
 Si der stat verleenden daer
 Die vischmerct, ende die soutmerct mede,
 Die havermerct oec, dats waerhede,
 3025 Te Mechelen te blivene, dat ghijt wet,
 Ende alle vlot oec onghelet,
 Van beide den heeren vorseit,
 Behouden haer recht, haer heerlijkheit,
 Al erghelist uut ghescheiden in desen.
 3030 Om welcs points wille sint es geresen
 Vele onleden, als u hier naer
 Ghecondicht sal sijn int openbaer,
 Ter plaetsen daer dat hooren sal.
 Cort na dese gheschiesse al
 3035 Wort hertoge Jan, die edel heere,
 Op Mechelen verbolgen seere,
 Mids haren mesgripe, alsoe dat hi
 Ende Jan Berthout, seggic di,
 Als heeren van Mechelen, beide te samen,
 3040 Met heercrachte voer Mechelen quamen,
 Dat si beleiden met haren crachten,
 Ende met orloge daer toe brachten
 Dat si porten ende vesten al te hant

Vs. 3020 *Opter goeder St-Lucien dach*. Zie DE KLERK, *Brab. Yeesten*, I, *Codex dipl.*, bl. 695 en 696.

3026 *Alle vlot*, dat is, alle soort van kleine vaertuigen, schuiten, enz. Prof. DAVID wist aen dit woord geen bepaelden zin te hechten, in zyne *Historische verhandeling over Mechelen (Middelaer*, I, bl. 306). Zulke kleine schepen dra-

gen nog heden den naem van *vlotschepen*, gelyk men zien kan in het *Woordenboek van WEILAND*. Vergelyk ZIEMANN, *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, bladz. 377, en hierachter Vs. 4056 en 4057, waer men duidelyk ziet dat er vaertuigen door bedoeld worden.

3051 *Onleden*, hindernissen, iets wat belet dat mén niet *doorliden* kan.

- Setten in shertogen hant ,
 3045 Sinen wille daer met te doene.
 Die hertoge dede , na dien doene ,
 Die porten , die muere , onghespaert ,
 Over de side te Bruessel waert ,
 Destruweren , in corten stonde ,
 3050 Ende afworpen toten gronde ,
 Ende die stat , verstaet die saken ,
 En mochtse weder niet doen maken
 Sonder shertogen orlof , verstaet dat.
 Van der beternessen , die de stat
 3055 Vort doen soude , vandic bescreven :
 Dies sijn die heeren beide bleven
 Int seggen van sekeren heeren ,
 Die daer toe ghenoept weren.
 Die van Mechelen tien tiden
 3060 Blevens oic ter ander siden :
 Welcke heeren met goeder staden
 Hieraf hare uutsprake daden ,
 Int jaer Ons Heeren , dat seggie die ,
 Derthien hondert ende drie ,
 3065 Des saterdaegs , doe ic ghewach ,
 Voer mijns heeren sente Lambrechts dach.
 Mechelen behilt aldus hier naer
 Die hertoghe omtrent vij jaer ,
 In den name , des sijts ghewes ,
 3070 Der kerken van Ludicke , soet vorseit es.
 Doe de Ludekeren , si u gheseit ,
 Sagen dat die heerlijkheit
 Van Mechelen weder was ghebracht
 Tot haren hairden , waren si bedacht ,

Vs. 5066 De oorkonde , by BUTKENS, I, *Preuves*, p. 157.

5074 *Tot haren hairden* , tot haren herder (als een verloren schaep). *Huerde* is ook een stapel-
 plaets , blykens een schepenakt by DIERICX, *Mé-*
moires sur la ville de Gand, II, p. 156.

- 3075 Ende seiden, int openbare,
 Dats gheen bisscop mechtich en ware
 Langer te versetten iet
 Dan sinen leefdach, wats gheschiet,
 Sonder des paus consent, dats waer,
- 3080 Enter cappittlen, ende daer naer
 Des lants van Ludicke ghemeinlicj :
 Daer omme dede cortelijc
 Bisscop Ewout, sonder verdragen,
 Den hertoge te Romen dagen
- 3085 Voer den paus, des sijt ghewesse,
 Die wijsde metten vonnesse
 Voer recht dat bisscop Huge des niet
 Mechtich en was te doene iet.
 Dus es deen helicht, hebbic vernomen,
- 3090 Van Mechelen weder omme comen
 Aen die kerke van Ludicke vorscreven,
 Ende dander helicht die es bleven,
 Na des vorseiden Jan Berthouts doot,
 Op Gielise Berthout, seggic u bloot;
- 3095 Na Gielise Berthout, verstaet den fijn,
 Op her Floreise, den neve sijn.
 Als nu die stat ende heerlicheit
 Voer deen helicht, soet es vorseit,
 Op her Floreise comen es
- 3100 Berthoude, des sijt ghewes,
 Die hem verstarf in derre wise
 Van sinen nevé Gielise,
 Heeft hi die heerlicheit te hant
 Van hertoge Janne van Brabant
- 3105 Rechtevort te leene ontfaen,
 Ende hulde ende manscap ghedaen,
 Ende hem gheloeft, vort daer nare,

- Te dienen jegen wien dat ware,
 Met dien van Mechelen, hoert mi bedieden,
 3110 Ende allen anderen sinen lieden,
 Die welcke hi verwerven coste,
 Tot sinen ende sijnre lieden coste.
 Vort heeft hi bekinnet claer
 Dat hi sculdich te houden waer,
 3115 Ende te doen houdene, in sier stat
 Van Mechelen, alle dat,
 Ende vort in alle sijn lant,
 Dat die hertoge van Brabant
 Gheboden ende ordineren dade,
 3120 Ja, met sinen ghemenen rade,
 Ende acorde, si u bekant,
 Der baenrotse van Brabant,
 Ende wes bi den steden (hoert mi lesen)
 Sal enichsins uutgheroepen wesen,
 3125 Ghelije als sijn brieve daer af
 Menssie maecten, die hi gaf
 Den hertoge, verstaet den sin,
 Daer meer punten stonden in,
 Wael besegelt, doe ic ghewach,
 3130 Op sente Peeters ende sente Pauwels dach,
 Als men screef Ons Heeren jaer
 Derthien hondert twalve, dats waer.

Vs. 5112 Deest in A.

5122 *Brabant*. Hier volgen in C :

Ende wes bi den steden, hoert my bedieden,
 Sal eenich uutroep geschieden,
 Gelijc als, enz.

5150 *Op sente Peeters ende sente Pauwels dach*. De oorkonde kan men lezen by BURKENS, *Trophées*, I, *Preuves*, p. 142; doch daer vindt men : *Données lendemain du jour S. Pierre et S. Paul*.

Hoe Mechelen aen den greve van Henegouwe verset wert, ende daerna vercocht
den greve van Vlaendren.

XXVIII.

- Doen tjaer Ons Heeren stont ghescreven
Derthien hondert derthiene daer neven,
3135 Ende Adolph, sijt seker das,
Van der Marke bisscop worden was
Van Ludicke, heeft hi niet lange gelet
Hi en heeft Mechelen verset
Aen grave Willeme van Hollant,
3140 Van Henegouwe, ende van Zeelant,
Voer xv dusedent gulden doe.
Die paus gaf sijn consent daertoe,
Op sulken bespreck, hoerdic verclaren,
Dat die bisscop binnen vijf jaren
3145 Weder sal quiten, ende lossen dien pant.
Uut des graven Willems hant.
Hier na es te weten claer
Derthien hondert xvj Ons Heeren jaer,
Die selve grave Willem, si u bekant,
3150 Van Henegouwe ende van Hollant,
Cochte Mechelen met goude
Jegen her Floreisen Berthoude,
Ende, na dien coep, al te hant,
Ontfinct grave Willem, si u bekant,
3155 Te leene, ende es worden man
Van den derden hertoge Jan,
Van Brabant, ende gheloefden clare
Te dienen, jegen wien het ware,

Vs. 3138 *Verset*. Zie BUTKENS, I, bl. 385. *terboek der graven van Holland*, II, bl. 152, en
3151 *Cochte Mechelen*. Hy kocht Mechelen den BUTKENS, I, *Preuves*, p. 149.
10 maart 1315 (1316). Zie MIENIS, *Groot Char-* 3157 *Gheloefden*, beloofde hem.

- Op sinen cost ende op sier lieden ;
3160 Voert gheloefde hi , hoerdic bedieden ,
 Te Mechelen te doene houden al
 Dat men in Brabant ghebieden sal ,
 Bi ghemeinen consente , ter waerheden ,
 Der baenrotsen ende der goeder steden ,
3165 Alsoe dat claerlijc bliken mach
 Bi den leenboeke , doe ic ghewach.
 Dese grave was vader , sijt seker das ,
 Grave Willems , die dierste man was
 Van vrou Johannen van Brabant ,
3170 Als u hier voren wel es bekant.
 Dus hadde grave Willem , verstaet dat ,
 De helicht van Mechelen der stat
 Beleent , soe ic u doe bediet ,
 Hopende dat die bisscop niet
3175 Lossen en sal noch quiten mede ,
 Op die hope dat hi dede
 Den coop (iegelijc dit onthoude !)
 Jeghen hertoge Floreise Berthoude ,
 Van der ander helicht , hopende seere
3180 Dat hi daeraf gheheel heere
 Bliven soude , dit es waer ;
 Maer het verkeerde , want cort daer naer
 Dat hi den coop dus hadde ghedaen ,
 Quijtte bisscop Adolph saen
3185 Van Ludicke die helicht sijn
 Van der stat van Mechelijc ,
 Ende lostese uut grave Willems handen .
 Als dit grave Willem hadde verstanden
 Dochte hem wel , int openbare ,
3190 Dat hem clein beholpen ware
 Metter ander helicht ; want si

- Nergens sinen lande bi
 En laghe, maer verre daer af ghescheiden,
 Ende dat hi die heerlijcheiden
- 3195 Van sier helicht, dat docht hem cleene,
 Van den hertoge hilt te leene
 Van Brabant, ende, mids deser daet,
 Ghedroegh alsoe grave Willems raet,
 Dat hi verwerf, in corter tijt,
- 3200 Datten coop wort ghesconden quijt,
 Die hi dede, soe ic vore screef,
 Jegen her Floreise, ende aldus bleef
 Her Floreis weder, doe ic ghewaeh,
 Heere van Mechelen, soe hi plach,
- 3205 Eer dat den coop was ghedaen,
 Ja, vore deen helicht, wilt verstaen.
 Dese heer Floreis Berthout, dit versta,
 Hadde een dochter, die Sophia
 Bi namen hiet, die hadde ghetrouwt
- 3210 Greve Otten sone Reinout
 Van Gelre : dus es die helicht bleven,
 Doen her Floreis liet sijn leven,
 Van Mechelen, elc dit versinne,
 Op dier dochter, die gravinne
- 3215 Van Gelre was, in lieghe u niet.
 Hier na, te wetene, soe gheschiet,
 Als men screef Ons Heeren jaer
 Dusent drie hondert ende daer naer
 Drie en dertich, dit wilt mercken,

Vs. 3200 *Datten coop wort ghesconden quijt.* By brief, gegeven te Dort den 18 october 1519, ontsloeg de graef van Holland de Mechelaers van hunnen eed aen hem. Zie de oorkonde in de *Collectaneu* van den archivarius GYSELEERS-THTS, I, bl. 74.

3215 *In*, ik en.

3219 *Drie en dertich.* Zie de oorkonde, by MIRAEUS, *Dipl.*, II, p. 1017. De dagteekening der maend is opengelaten, en zoo vind ik het stuk ook overgeschreven in het handschrift van А ТИХО, *Historia Brabantiae diplomatica*, II, fol. 151 verso. Waerschylyk stond in het oorspronkelyk diploma 28 majj 1533.

- 3220 Dat bisscop Adolph van der Mercken,
Bisscop van Ludeke, verstaet den fijn,
Bi rade der capittlen sijn,
Vercochte sijn helicht altemale,
Om honderd dusentich riale,
3225 Van Vlaendren grave Lodewike,
Met condicien properlike,
Daer inne bevoorwaert ende ghedaen,
Dat greve Lodewijc sal ontfaen
Die helicht van Mechelen ghemeene
3230 Van der kerken van Ludicke te leene,
Ende dat hijt met vorwaerdicheiden
Nemmermeer en sal laten scheiden
Van Vlaenderen, sekerlike,
Ruerende van den keiserike,
3235 Ende dat Geeraertbergen ende Bornhem,
Dwelcke waren, ic seker ben,
Oude vergheten leene doe
Der kerken van Ludicke horende toe,
Metter stat van Mechelen oec dan
3240 Te leene sal houden, ende worden man
Der kerken, soe die brieve der saken
Claerlijc mensie daer af maken,
Des bisscops ende des greven mede.
Cort na dit, dat es waerhede,
3245 Cocht greve Lodewijc met penninghen sijn
Die ander helicht van Mechelijn
Jegen greven Reinoute, sijn seker das,
Van Gelre, die doen momboir was
Sier outster dochter, dat versinne,
3250 Die sint van Cleve was gravinne
Daer op die helicht, sijn des vroeder,
Van Mechelen van harer moeder
Haer was verstorven, dat versint :
Si was her Floreis Berthouts kint;

- 3255 Want her Floreis die heere
Was deser maghet witheere.
Alst dus greve Lodewijc hadde volbrocht
Ende beide die helichten ghecocht
Van Mechelen, soe ghi hebt ghehoert,
- 3260 Heeft hi ghesonden rechtevort
Sijn procureurs, sonder verbeit,
Metten brieven des coeps vorseit,
In der stat van Mechelen. Tien stonden
Heeft die bisscop oec ghesonden
- 3265 Sijn procureurs, ende daer met
Die greve van Gelre, dat wet,
Die sine, als momboir, verstaet den fijn,
Van der oudster dochter sijn,
Om dien van Mechelen, dats waerhede,
- 3270 Quijtscedinge te doene van haren eede,
Die si vortijds hadden ghedaen
Haren ouden heerscape, wilt verstaen,
Ende hen vort te versueken meere,
Dat si den greve voer haren here
- 3275 Ontfingen, ende hem hulde ende eit
Daden van ghetrouwicheit;
Op welc versuec die stat tier tijt
Van Mechelen begherde respijt,
Om hen te beraden, hoert mi ghewagen.
- 3280 Als dat die procureurs aensagen
Dat si niet meer ghecrigen en conden,
Scieden si van daer, tien stonden,
Int jaer vorseit, doe ic ghewach,
In julio den xiiij^{sten} dach.

Vs. 5256 *Witheere*, grootvader, *avus*, van *wit*, vroed of wys, en *heer*. Onze voorouders waren gewoon aen den ouderdom wysheidstitels te geven. Zoo zei men ook *bestevader*.

5279 *Om hen*, om zich.

5284 *In julio den xiiij^{sten} dach*. Zoo ook by A ТИХО, II, fol. 231, verso. Derhalve kan de verkoop (boven Vs. 5219) niet gebeurd zyn den 16 july 1555, gelyk BALUZIUS meende (*Vitae Papporum Aveneonensium*, t. II, p. 549).

- 3285 Om dat die stat, wilt mi verstaen,
 Van Mechelen niet en wilde onfaen
 Greve Lodewike, es hi te hant
 Worden der stat viant,
 Ende besette de palen van sinen lande,
- 3290 Dat hen gheenreleide provande
 Toecomen en mochte, ende allet goet,
 Dat die portren, des sijt vroet,
 Van Mechelen hadden in sijn lant,
 Daer sloegh hi alomme op die hant.
- 3295 Alst dier stad dus hardelec stoet
 Van Mechelen, schichte si metter spoet
 Aen hertoghe Janne met clagen groot :
 Om hulpe ende troest te harer noot
 Baden si met herten seere.
- 3300 In sinen rade vant die heere
 Dat hi der stat, te haren vermane,
 Sculdich ware bi te stane,
 Niet alléne, dat wilt verstaen,
 Om den dienst, die si hem hadden ghedaen,
- 3305 Maer datter oec niet int openbare
 Sijn recht inne ghelegen ware,
 Mids dat men die helicht, wilt verstaen,
 Van hem waer sculdich te leene tontfaen.
 Ende aldus en hadde dien coop,
- 3310 Die grave Lodewijc dede, gheen beloop
 Jegen Reinoute, soe ic seide vore,
 Als sijnre dochter mombore;
 Want hi ghesciede, si u bekent,
 Sonder des hertogen consent,
- 3315 Soe was, na recht al ghemeen

Vs. 3290 *Provande toecomen en mochte.* Ik begryp niet hoe de graef, alleen door 't besetten zyner landspalen zulks doen kon; immers, zie vs. 3322-3324.

3295 en 3296. In A :

Alst nu dus hardelic was bewant
 Der stad van Mechelen, schichte sy te hant.

- Tshertogen behoef verbuert dat leen ,
 Ende den anderen coop, die hadde gedaen
 Greve Lodewijc, dat wilt verstaen ,
 Jegen den bisscop, die meinde hi claer
 3320 Te lossen; want hi die naeste waer
 Na den rechte, ghemerct, des sijt ghewes,
 Dat Mechelen uut Brabant comen es,
 Ende al omme gelegen, aen elcken kant,
 Binnen den palen van Brabant,
 3325 Ende overmids, verstaet die worde,
 Dat dander helicht hem toe hoerde,
 Als overheere van der stede.
 Oec meinde die hertoge mede,
 Ende die stat beide ghelijc,
 3330 Den coop, die greve Lodewijc
 Voertijts jegen den bisscop dede,
 En waer van gheenre werdichede;
 Want hi niet gheschiet en waer
 In sulker manieren als daer
 3335 Toe behoefde, met corten worden,
 Metten solempniteiten, die hoerden
 Na den rechte daer toe, verstaet dat.
 Dus es die hertoge ende die stat
 Van Mechelen overcomen des
 3340 Dat si malkandren, sijts ghewes,
 Haer recht selen hulpen houden
 Jegen alle diet weren wouden.
 Als dit vernam grave Lodewijc
 Heeft hi ghecregen den coninc rijc
 3345 Van Beehem tsier hulpen, in goeder trouwe,
 Coelne, Ludicke, Henegouwe,
 Hollant, Zeelant, tsijnre vramen,
 Gelré, Gulicke, Loen, ende Namen,

Vs. 3347 *Tsijnre vramen*, tot zyn hulp.3348 *Loen*, Loon, fr. *Loz*.

- Ende her Janne van Beaumont,
 3350 Brueder van Henegouwe, tier stont,
 Den heere van Valkenborch, dit versta,
 Heynsberghe, Voirne, et cetera.
 Dese heeren, si u bekant,
 Hilden besloten Brabant,
 3355 Metten grave van Vlaendren, sonder wanc,
 Den tijt van neghen maenden lanc.
 Ten utersten bleven sijs samentlic
 In coninc Philips van Vranckerijc,
 Die hem van der saken te hant
 3360 Liet informeren. Na dat hi vant
 Datter veele swaerheiden, tien tiden,
 Inne lagen, te beiden siden,
 Soe heeft hi, mids dien ondersceide,
 Die stat van Mechelen tusscen beide
 3365 In sinen handen genomen, tien stonden,
 Ende heeft enen ridder daer ghesonden,
 Heeren Fredericke van Pickengny
 Die van sconincs wegen, seggie di,
 Die stat verwaerde, dit es waer.
 3370 Uut desen eest bleven dat noch aldaer
 Die ammans knapen, hoert mi ghewagen,
 Al noch die machuwe dragen.

Die soene tusschen hertoghe Janne van Brabant ende grave Lodewicke van Vlaenderen, ende hoe si die heerlicheit van Mechelen onderlinge ghedeilt hebben.

XXIX.

Daerna heeft die coninc saen
 Van Vranckrijc sijn uitsprake gedaen,

Vs. 5552 *Voirne*, A en C *Hoirne*.
 5555 *Sonder want*, zonder wankelen.

5571 *Ammans*. Boven dit woord *Scoutheis*.
 5572 *Machuwe*, fransch: *mussues*.

- 3375 Tusscen den hertoge, ter eenre sien,
 Ende sinen weder partien,
 Van allen ghescillen ende gerochten
 Die tusschen henlieden wesen mochten,
 In eeneger maten, groot ocht cleene,
 3380 Sonder van Mechelen alleene,
 Daer af dat hi die uitsprake helt
 Al noch doe in sier ghewelt,
 Om dat die sake was soe groot.
 Met desen seggen, verstaet dat bloot,
 3385 Des conincs, soe ghi hebt ghehoert,
 Soe was dat verbont geschoert,
 Dat grave Lodewijc daer te voren
 Metten heeren hadde gesworen
 Jegen den hertoge, verstaet die dinc.
 3390 Mids dien dat die coninc
 Mechelen in sinen handen helt,
 Ende sijn uitsprake daeraf hadde ver stelt,
 Sijn beide die heeren, si u bekant,
 Van Brabant ende van Vlaendren lant,
 3395 Met malcanderen overcomen
 Eenre soenen, hebbic vernomen,
 In deser manieren properlijc:
 Dat hertoge Jan greve Lodewijc,
 Ende na hen, in allen dingen,
 3400 Haer oeir ende nacomelingen,
 Hertogen van Brabant tallen tiden,
 Ende graven van Vlaendren, ten ander siden,
 Vortaen, teeweliken dagen,
 Half ende half selen dragen,
 3405 Houden, besitten, onverscheiden,

Vs. 3375 *Sien*, zyden.

3377 *Gerochten*, klachten; anders klaeggeschrei, het *wapengeruchte* by criminele regtsgedingen. De *Sassenspiegel* (uitgave van *HOJKE*,

blad. 58), zegt: « Dat *geruchte* is der klage begyn. »

3382 *Noch doe*, toen nog.

3405 *Onverscheiden*, onafgescheiden.

- Tstat van Mechelen , onder hen beiden ,
 Ghelijc die bisscop van Ludicke dede ,
 Ende tcappittel , ende oec mede
 Joffrouwe Margriete , die dochter was
- 3410 Des greven van Gelre , als ic las ,
 Ende alsoet haer moeder , doe ic ghewach ,
 Vortijts oec te houdene plach ,
 Met vorwaerden overdragen
 Dat die hertoge teewegen dagen
- 3415 Sijn helicht houden sal ende ontfaen
 Van den graven van Vlaendren vort aen ,
 Te leenen , verstaet wel mijn scriven ,
 Entie graven van Vlaendren soudn bliven
 Van der selver helicht tallen stonden
- 3420 Man , ende met eede verbonden
 Der kerken van Ludicke eewelijc ;
 Ende grave Lodewijc der ghelijc ,
 Sijn oer ende nacomelingen ,
 Greven van Vlaendren , in waren dingen ,
- 3425 Souden dat , wilt wel verstaen ,
 Haer helicht oec te leene ontfaen
 Ende sweren hulde den hertoge coene
 Van Brabant. Vort was in der soene
 Besproken , tusscen die heeren vercoren ,
- 3430 Dat met al haren toebehooren ,
 Die stat van Mechelen vore vercleert
 Ewelijc soude sijn gheregeert
 Van beide den heeren , ghenaept hier vore ,
 Van hen ende van haren oeire
- 3435 Ende nacomelingen , verstaet dat ,
 Na de rechte der selver stat ,
 Vriheden ende privilegien claer ;
 Eenen scoutheethe soude men setten daer ,
 Van shertogen ende van sgraven wegen ,
- 3440 Justicie ende recht daer te plegen ,

- Ende eenen rentmeester, die al
 Vervalle renten inheffen sal.
 Deen jaer soude, sonder letten,
 Die greve enen schouthete setten,
 3445 Ende die hertogen dander jaer.
 Als deen den scouthete sette daer,
 Soude die ander dan, mids dat,
 Setten den rentmeester van der stat;
 Ende alsoe van jare te jare.
- 3450 Soe wie van enegen van hen aldare
 In officien worde gheset,
 Die soude sweren, ongelet,
 Op theilege evangelium houde,
 Eer hi hem iet bewinden soude
- 3455 Sier officien, groot ocht smal,
 Dat hi rechtverdichlijc dragen sal
 Sinen dienst, ende profitelijc,
 Voer beide die heeren samentlijc
 Sonder vordeel te doene, in enegen keere,
- 3460 Den enen min, den anderen meere.
 Ocht enich der heeren beduchte dat
 Dat hem die schouthete van der stat,
 Ocht die rentmeester, teenegen dagen,
 Hem in sijn ambacht hadde mesdragen,
- 3465 Soe sal hi daer af, slaet des rueck,
 Mogen doen doen een besueck
 Bi twee personen, hoert mijn verclaren,
 Van den achten, die ghecoren waren.
 In der selver soenen, hoerdic liden,
- 3470 Van den heeren in beiden siden,
 Daer deen soude wesen ave

Vs. 3442 *Inheffen*, *Copheffen*, invorderen.

3443 *Sonder letten*, zonder vertragen.

3453 *Houde*, aenstonds.

3464 *Mesdragen*, slecht gedragen.

3465 *Slaet des rueck*, *C slaet dat rueck*, sla
 daerop acht. *Rueck* is van *roecken*.

3466 *Besueck*, *enquest*, *A versueck*.

3469 *Liden*, verklaren.

- Van den hertoge, dander van den grave,
 Ende die twee selen, sonder breken,
 Daer af sentencie mogen uutspreken,
 3475 Na de waerheit, die si daer af vinden;
 Sijn sijs niet wijs hen tonderwinden
 Bi hen allene, soe mogen sijt stellen,
 Met rade harer sesse medegesellen;
 Ja, ocht in de meeste partie
 3480 Ghelijc vele in elcke sie;
 Ende ocht bevonden worde, dat wet,
 Schouthete, ocht rentmeester met,
 Dat hi ghegeven hadde iet meere
 Den eenen dan den anderen heere,
 3485 Dat sal die ghene, diet heeft ontfaen,
 Den anderen wederkeeren saen;
 Entie beternisse eenpaerlijc
 Selen beide die heeren deilen ghelijc.
 Vort was overdragen, te waren,
 3490 Die ghene die woenachtich waren
 Te Blidenberghe, hoert mijn scriven,
 Souden aen den grave bliven;
 Die van Neckerspoele, ongelogen,
 Souden sijn des hertogen.
 3495 Noch was vorwaerde oec hier ave
 Dat die hertoge, noch die grave,
 Binnen Mechelen der stede,
 Noch binnen der toebehoirten mede,
 Gheen fortretse maken en souden,
 3500 Ten ware dat sijt beiden wouden,
 Ende consenteerdent samentlike,
 Noch haer oeire derghelike,

Vs. 3475 *Breken*, ontbreken.

3480 *Ghelijc vele*, evenveel.

3487 *Eenpaerlijc*, A *Openbaerlijc*.

3491 *Blidenberghe*, een soort van gehucht of
 voorstad, by *Winket*, op den regten oever der
 Dyle (DAVID, in den *Middelaer*, II, bl. 230).

Met vele meer andere pointen claer ,
 Die die heeren besegelden daer ,
 3505 Ende met hen die edle mede
 Haers lants , ende oec die stede
 Van Brabant , van Vlaendren , ter vaert.
 Dit accort ghemaket waert
 Te Denremonde , opten lesten dach
 3510 Die in de maent van merte lach ,
 Int jaer Ons Heeren , sijts ghewesse ,
 Derthien hondert dertich ende sesse.

Hoe hertoge Jan van Brabant allet recht ende ghedeilte , dat die greve in Mechelen hadde , jegen hem cochte , ende hoe die paus die eede quijt schout , ende daarmede dispenseerde.

XXX.

Als dus die heeren vereenicht sijn ,
 Hielden sijt dus , eenen termijn ,
 3515 Onder hem beiden , al te samen ;
 Mer namaels dat si overquamen
 Dat hertoge Jan van Brabant ,
 De helicht , dat si u bekant ,
 Soude mogen lossen sekerlike
 3520 Aen den grave Lodewike ,
 Ende quiten met eenre sommen juist
 Van v^c ende lxxxvj duist
 Gulden penningen , gheheeten riale ,

Vs. 3512 *Sesse*. Zie het *Cod. dipl.*, hier achter.

3522 *V^c ende lxxxvj duist gulden penningen*. Hoeveel is dat? 586,000? neen ; maer 86,500 , hebbende de dichter de honderden vóór de duizenden geplaetst. Zie beneden Vs. 5752. FISEN , in zyne *Hist. eccles. Leod.* , II , p. 106 , stelt : *Quin-*

que et octoginta regalium aureorum millibus , en LINDANUS (*Teneraemonda* , p. 50) , zegt 86,000 realen , zich beroepende op eene vertaling der kronyk van DE DINTER , en hy voegt er by : *Annales Brabantiae huic numero mille detrahunt* , ik weet niet op welken grond.

- Met vorwarden , verstaet dit wale ,
 3525 Dat hertoge Jan te sijre cost
 Werven soude dat worde ghelost ,
 Aen den paus , met besceede ,
 Die greve Lodewijc van den eede
 Die hi wilen , soe ghi hebt verstaen ,
 3530 Der kerken van Ludicke hadde gedaen ,
 Daer hi swoer , met dieren eiden ,
 Mechelen nemmermeer te scheiden
 Van Vlaendren , soe ict hebbe vernomen.
 Als si dus waren overcomen ,
 3535 Ende hertoge Jan , die wise heere ,
 Vore die summe , ghenomet eere ,
 Te sekeren dagen , dat ghijt wet ,
 Ghisele ende borgen hadde gheset
 Den grave van Vlaendren , dede die heere
 3540 Aen den paus arbeiden seere
 Om absolucie , wilt verstaen ,
 Van den eede , die ghedaen
 Greve Lodewijc hadde daer te voren.
 Als die bisscop ende die kerke dat horen
 3545 Van Ludeke , vervolghden si daer jegen ,
 Ende hebben , met someger hulpen , gecregen
 Van cardinalen , hoedic verclaren ,
 Die archediaken te Ludicke waren ,
 Dat die hertoge niet ghewerven en conde
 3550 Die absolutie , te dier stonde.
 Dus viel die hertoge sekerlijc
 Aen den coninc van Vrancrije ,
 Die hem gheloefde , met trouwen fijn ,
 Met allen wegen , die moglijc sijn ,
 3555 Dat hi hem sal verwerven tgone ,

Vs. 3526 *Werven*, verwerven.3529 *Wilen*, voortyds.3531 *Met dieren eiden*, met duren eed.

3552—3581 Desunt in C.

3555 *Tgone*, hetzelfde , namelyk het eedsontslag.

- Dat hi , ocht Heinric sijn sone ,
 Over hebben sullen los ende vri
 Allet recht dat , verre ocht bi ,
 Greve Lodewijc hadde , weder of vort ,
 3560 In Mechelen , metter toehehoert.
 Om dese gheloften te volbringen
 Heeft coninc Philips , verstaet die dingen ,
 Sijn notabel ambassiaet ghesent
 Aen den VI^{sten} paus Clement ,
 3565 Die daer worven , te tien stonden ,
 Dat die paus sijn bullen heeft gesonden
 Aen drie bisscoppen , des sijt wijs ,
 Lauwen , Terwane ende Parijs ,
 Bevelende hen ernstelijc in dien ,
 3570 Dat si , of die twee van hen drien ,
 Den bisscop van Ludicke daden daghen
 Voer hen , dus hoerdic ghewagen ,
 Ende anderen , dien de sake aen ginc ,
 Ende informatie van der dinc ,
 3575 Volcomelije namen , te dien stonden ;
 Ende waert alsoe dat sijt bevonden
 Soe hem ghedaen was te verstance ,
 Van sconincs wegen , dat si vort ane ,
 Van des stoels wegen van Rome
 3580 Met greve Lodewike (dit ghome !)
 Soe verre als hijt versueken dede ,
 Dispenseren souden daer mede ,
 Ende hem orlof gheven slecht ,
 Dat hi die heerlijcheit ende trecht ,
 3585 Dat hi hadde , weder ende vort ,
 Te Mechelen , metter toebehoert ,

Vs. 3559 *Weder ofvort*, overal, hier of daer,
 allerwege. Vergelyk *Brab. Yeesten*, boek I,
 33, II, 2251.

3568 *Lauwen*, Laon, *Terwane*, *Terouan*.

3580 *Dit ghome*, geef daerop acht.

3583 *Slecht*, glad weg, effen; waervan *slechts*.

- Soude mogen opdragen ter vaerde
 Met wat titule hi beghaerde,
 Heinrike, den outsten sone vaillant
 3590 Hertoge Jans van Brabant,
 Om die heerlijkheit ende trecht
 Bi hem ghehouden te wesen echt,
 Voer hem ende sijn nacomelingen,
 Hertogen van Brabant, in allen dingen,
 3595 Die te besitten paisselike,
 Ende te ghebruken eewelike.
 Dese bulle wort ghegeven dus
 Tavenjoen opte vijste ydus
 Van februario, dit was waer,
 3600 In paus Clements iiije jaer
 Int jaer Ons Heeren, soe ic u scrive,
 Dertien hondert veertich ende vive,
 Als men mocht tellen, doe ic gewach,
 In februario den negenden dach.
 3605 Dese iij bisscoppen, voreghenant,
 Hebben doen dagen al te hant
 Bisscop Ingelbrechte, dats waerhede,
 Den deken ende tcapittel mede
 Van Ludicke, dat der ic u orconden,
 3610 Die welke daer hebben gesonden
 Drie canonicke, wilt verstaen,
 Met hen eenen capelaen
 Van der kerken van Ludicke, tswaer :
 Dese quamen, dat was waer,
 3615 Ten daghe, die hem gheteekent was

Vs. 3587 *Ter vaerde*, ter vaert, spoedig.
 3588 *Beghaerde*, begeerde.
 3592 *Echt*, daerna, *achter*.
 3598 *Tavenjoen*, t'Avignon. — *Vijste*, voor
vijste; in A *seste*.
 3602 *Dertien hondert veertich ende vive*; oude

styl; doch, volgens den roomschen styl, 1346.
 3604 *Den negenden dach*. De eerw. heer DA-
 VIN (*Middelaer*, II, bl. 237), stelt den 6 fe-
 bruary; doch de V^o idusdiermaend viel werkelyk
 op den *negenden*. Zie de charter hierachter, in
 het *Codex diplomaticus*.

- In de kerke van Louwen , sijt seker das ,
 Voer die bisscoppen , in trouwen ,
 Van Parijs ende van Louwen ,
 Ende daer heeft heer Jan van Riemen
- 3620 Van sijns heeren wegen sniemen
 Versocht te siene altemale
 Haer bullen , haer brieven principale
 Van commissien , ende die copie
 Daer jegen te collacioneerne , die
- 3625 Sinen heeren overghesonden was.
 Beide die bisscoppe , sijt seker das ,
 Hebbent hem lichtelijc doen ghescien.
 Die selve her Jan versocht na dien
 Te hebbene enen langen termijn ,
- 3630 Te beradene met den heeren sijn.
 Daer jeghen wort , onghecesseert ,
 Van sconincs wegen ghealegeert
 Dat dat niet sculdich te sine en waer ,
 Bi vele scoender redenen claer ;
- 3635 Want int vertrec sunderlinge
 Alsoe grote sorge hinghe
 Van orlogen , van twiste swaer ,
 Die daer risen mochte naer ,
 Soe dat die bisscoppen , soe mi docht ,
- 3640 Van sconincs wegen worden versocht
 Metter informacien , sonder sparen ,
 Na tbegrip der bulle , vort te varen ,
 Die hen die paus hadde ghesandt.
 Dus hebben die bisscoppe te hant
- 3645 Informacien ghedaen rechtvort ,
 Ende vele ghetugen daer ghehoert ,
 Opte punten ende articulen
 Begrepen in harer commissien ,

- Bi den welken si vonden ter waerhede
 3650 Dat darticulen , ende die pointen mede ,
 Die de coninc van desen dingen
 Den paus hadde doen bi bringen ,
 Waerechtich waren , ende dat si
 Den greve van Vlaendren wel daer bi
 3655 Volcomelijc mochten absolveren ,
 Ende metten eede dispenseeren.
 Als dit aldus was ghedaen
 En wilde die greve niet , wilt verstaen ,
 Die dispensacie begheeren ;
 3660 Ende alsoe verhielden die heeren
 Vort te vaerne , tien stonden.
 Dus heeft anderwerf ghesonden
 Die coninc , dat si u bekent ,
 Aen den vorseiden paus Clement ,
 3665 Ende alsoe vele gheworven daer
 Dattie paus screef daer naer
 Aen die bisscoppen , sonder sparen ,
 Dat si souden vort varen
 Metten dispensacien , ter vaerde ,
 3670 Al waert soe dats niet en beghaerde
 Die grave van Vlaendren , noch en versochte ,
 Op dat wettelijc gheproeft sijn mochte
 Bi sgraven lettren , si u bekent ,
 Dat gheweest hadde sijn consent ,
 3675 Dat verwerven was ghedaen
 Der dispensacien , wilt verstaen.
 Ende na dien , sijt seker das ,
 Dat wettelijc dat ghehoent was
 Bi sgraven brieven , ende anders met ,
 3680 Soe hebben si , al onghelet ,
 In den name des stoels van Rome

Vs. 3660 *Verhielden* , onthielden zich.3675 *Dat verwerven* , dat het verkrygen.

- Ghedispenseert, elc hier op ghoeme,
 Niet wederstaende den eeden
 Als van Mechelen niet te scheeden
 3685 Van Vlaenderen, nu noch echt,
 Die heerlijkheit ende allet recht,
 Dat hi hadde, weder ende vort,
 In Mechelen metter toebehoert,
 Met sulken titule als hem goet dochte,
 3690 Dat hi dat over geven mochte
 Heinricke, den oudsten sone vri
 Hertogen Jans, alsoe dat hi,
 Ende alle sijn nacomelingen,
 Mechelen, sonder weder dringen,
 3695 Besitten soude, si u bekant,
 Ende alle hertogen van Brabant,
 Vortaen, teeweliken dagen.
 Dese dispensatie, hoerdic ghewagen,
 Ghesciede te Louwen in de stede,
 3700 Int jaer Ons Heeren, dats waerhede,
 XIIIe XLVI, doe ic ghewach,
 In junio den xxix^{sten} dach.

Goe greve Lodewijc van Vlaenderen doot bleef.

XXXI.

- Int selve jaer, hoert wat ic sage,
 In oeghst xxvj^{sten} daghe,
 3705 Street coninc Philips, si u verclaert,

Vs. 5685 *Echt*, hierna.

3702 *In junio den 29sten dach*. De geestelyk-
 heid van Luik protesteerde; doch de paus bleef
 onverzettelyk, en de luiksche afgevaardigden
 schreven uit Avignon, den VII kal. octobris 1346:
 « *De appellatione nuper facto Mechliniae non in-*

*tendimus extra curiam judices impetrare, quia
 propter potentiam partis adversae, ipsam extra
 curiam prosequi non possemus: unde pro Deo
 laborare dignemini quod ibi remaneat de plenitu-*
dine potestatis. » FISER, II, p. 106.

3705 *Wat ic sage*, wat ik zegge.

- Jegen den coninc Eduwaert
 Van Ingelant, welcken strijt
 Coninc Philips verloes tier tijt,
 Van Vranckerike, die edel heere,
 3710 Dat hi wel mocht clagen seere;
 Want van sier siden bleef daer doot
 Menich edel heere groot.
 Daer bleef verslagen die edel man
 Van Beehem die blinde coninc Jan,
 3715 Die greve van Alensoen jammerlijc,
 Des conincs broeder van Vranckrijc,
 Ende die hertoghe van Lottringen,
 Greve Lodewijc, verstaet die dingen,
 Van Vlaenderen die edel heere,
 3720 Die greve van Bloys, ende veel meere
 Grote andre edele heeren,
 Die daer in den stride weren.

*Hoe hi ordenancien des conincs van Vranckerijcke greve Lodewijc van Vlaendren,
 de jonghe, die stat van Mechelen opghedregen heeft Heinrike van Limborch,
 hertoghe Jans sone van Brabant.*

XXXII.

- Als greve Lodewijc vorscreven
 In den strijt dus doot was bleven,
 3725 Liet hi na hem eenen sone:
 Lodewijc hiet oec die ghone.
 Met desen sone Lodewijc
 Overquam die coninc van Vranckerijc
 Dat hi, om sekere (wilt mi verstaen)
 3730 Recompensacie, die hem ghedaen
 Die coninc heeft, ende bekent,
 Soe dats die grave wel was content,

- Mids welken hi heeft willichlike
 Op ghedragen Heinrike,
- 3735 Hertoge Jans outste sone ,
 Alle trecht dat hadde die ghone
 In de stat van Mechelen te voren ,
 Met allen haren toebehoren ,
 Los, vri ende quijt van al ,
- 3740 Om dat te behouden , groot ende smal ,
 Ende te ghebruken vastelike
 Vort allen dagen eewelike ,
 Voer hem , sijn oeir , in allen dingen ,
 Ende sinen nacomelingen ,
- 3745 Van Brabant sijnde hertoge hoghe ,
 Sonder dat die vorseide hertoghe
 Jan , ocht Heinric sijn sone ,
 Ocht enighe andre persone ,
 Enichsins sullen ghehouden wesen
- 3750 Te betalene , hoert mi lesen ,
 Den grave Lodewijc tenegen male
 Die lxxxvj dusent riale
 Ende vijf hondert , verstaet die dinge ,
 Oft enighe andre penninge ;
- 3755 Ende desghelijcs , verstaet den fijn ,
 Sal Heinric onghhouden sijn
 Manschap te doene (hout u daer an !)
 Den grave , ocht enigen man
 Dan den bisscop van Ludeke , wilt mercken ,
- 3760 In den name van sijnre kercken ,
 In sulker formen ende manieren
 Als die mechelsche princieren
 Van outs dat sijn ghewoen te doene.
 Die coninc gheloefde den hertoge coene
- 3765 Van Brabant , ende Heinrike sinen sone ,
 Haren oeire , ende alle die ghone
 Die na hem heeren souden wesen ,

- Van allen costen , die si van desen
 Crigen mochten , lude oft stille ,
 3770 Om deser translacien wille ,
 Te bescudden , te hueden , eewelijc ,
 Ende quijt te houden paisselijc ,
 Jegen enen yegeliken ,
 Ghelijc dese pointen volcomeliken
 3775 Sijn begrepen in sconincs brieve ,
 Die hi daer af gaf met lieve ,
 Ende besegelde , als heere courtoys ,
 Te sente Quintijns , in Vermendoys
 Ghegeven in Ons Heeren jaer
 3780 XIIIe XLVIIe , dats waer ,
 In de maent van junio
 Ghescieden al dese dinc alsoe.
 Dit achtervolgende eenpaerlijc ,
 Heeft van Vlaendren greve Lodewijc
 3785 Oec selve sijn brieve hier af gegeven ,
 In deser manieren in walsche gescreven ,
 Beghinnende aldus , doe ic u cont :
 « A tous ceaux qui ces présentes lettres verront. »

Hoe Mechelen weder aen den greve van Vlaendren comen es.

XXXIII.

- Dus es Mechelen , soet es voerscreven ,
 3790 Aen Brabant comen , ende daer aen bleven
 Alsoe lange als die hertoge Jan
 Van Brabant leefde , dedel man ,
 Paysselijc ende vredelijc ;
 Oec was te vreden greve Lodewijc ,

Vs. 3776 *Met lieve*, met liefde, gunstelyk. by BUTKENS, *Preuves*, p. 181 en 182, en in het
 3781 *In de maent van junio*. De oorkonden, HS. van A ТИУМО, II, fol. 166, recto en verso.

- 3795 Ende nam te wive , si u bekant ,
 Magrieten , die dochter van Brabant
 Hertogen Jans des vromen heeren.
 Dus bleven in peise ende in eeren
 Beide dese heeren , hout u daer an ,
- 3800 Soe lange als leefde hertoge Jan ;
 Mer na de doot van den heere
 Hertoge Jan , greve Lodewijcs swere ,
 Heeft greve Lodewijc ongecesseert
 Van sijne vrouwen wegen begeert
- 3805 Aen den hertoge Wencelijn ,
 Ende aen Johannes , der vrouwen sijn ,
 Susterghedeilte uut Brabant ,
 Uutnemende groot ; ende want
 Hertoge Wencelijn vorscreven
- 3810 Hem die niet en wilde geven ,
 Sulc alst den greve goet docht wesen ,
 Es een orloge gheresen
 Tusscen die heeren althande ,
 Ende harer beider lande.
- 3815 Ende hoe wel dat hadde ghesworen
 De stat van Mechelen , daer te voren ,
 Trouwe ende hulde , soet es bekant ,
 Vrou Johannes van Brabant ,
 Ende hertoge Wenceline oec meere
- 3820 Ontfaen over vrouwe ende heere ,
 Ghelijc ende alsoe als deden
 Van Brabant alle die ander steden ,
 Sijn si daer na , sonder slach ocht stoot ,

Vs. 3802 *Swere* , schoonvader.

3807 *Susterghedeilte* , haer zusterpaert , haer zusterlyk aendeel in de erfenis.

3825 *Sonder slach ocht stoot* , dus voor het aenvangen van den oorlog, en waerschyndelyk welin april 1356. Op den 13 dier maend doet de graef manschap , als heer van Mechelen , aen den bis-

schop van Luik. Zie SOLLERII *Acta Ste Rumoldi* , p. 185. De heer GACHARD bezigtigde het origineel ter archiven van Mechelen , en stelt het eenen dag vroeger dan SOLLERIUS , 15 april 1356 (*Collection de documents inédits* , II , p. 40). Men vergelyke het hiervanverhaelde met Vs. 954—970 , boven , en met de stukken in ons *Cod. dipl.*

- Sonder beleggen , ocht enegen noot ,
3825 Greve Lodewike in handen gegaen ,
 Ghehult , ghesworen , jonstelijc ontfanen
 Over haren gherechten heere ,
 Sonder middel , in enegen keere ,
 Dan mids den rechte , alsoe mi dochte ,
3830 Dat hi daer toe hebben mochte
 Mids den beleenen des bisscoppen
 Van Ludicke , ende der cappittelen.
 Om des ontfancs wille , vore vercleert ,
 Heeft die greve gheconfermeert
3835 Der stat van Mechelen , ongheheret ,
 Van haveren , vissche , van soute die merct ,
 Ende alderhande vlot , daer met
 Sal bliven te Mechelen ongelet
 Van hem , oft enegen andren heeren ,
3840 Sonder letsel , wie si weeren ,
 (Behoudelec den rechte sijn ,
 Entie porters van Mechelijn)
 In den stroom sullen varen , doe ic ghewach ,
 Voer Antwerpen , sonder opslach .
3845 Noch heeft hi hem belovet wel ,
 Ocht enich heere , of iemant el
 Orloge beriede , ocht dade ghescien
 Scade , uut ocsuine van dien ,
 Dat si hem comen waren in hant ,
3850 Hulde ghesworen , voer heere bekant ,
 Dat hise , met al sier macht voer al

Vs. 3828 *Sonder middel, in enegen keere*,
 zonder daertoe eenig *middel* (voorwendsel van
 regte) te kunnen inroepen dan alleen, enz.
 Het woord staet ook in de charter van den graef
 van den 20 augusty 1356, hierachter.

5851 en 5852 Zonderlinge rymslagen waer-
 lyk: *bisscoppen* en *cappittelen*! Zoo ook hiervoren

Vs. 3646 en 3647. In C leest men:

Van Ludiek der cappittelen daer oppe.

5855 *Ongheheret*, ongevraegd; zonder dat hy
 daertoe verzocht was; van HERCKEN, *inhiare*, *ap-
 petere*.

5848 *Ocsuine*, oorzaak.

- Daer af behoeden , bescermen sal,
 Ende daer af ontheffen , vore ende na ,
 Van allen scaden et cetera ,
- 3855 Ghelijc dit met meer pointen , tswaer ,
 Uten brieven mach bliken claer ,
 Die hem greve Lodewijc vorscreven
 Te Mechelen verleent heeft ende ghegeven
 In de maent van oeghste xx dage ,
- 3860 Int jaer Ons Heeren , soe ic ghewage ,
 Als tjaer Ons Heeren stont besondert
 LVI ende derthien hondert.
 Dus heeft greve Lodewijc , tsier vromen ,
 Mechelen in sier hant ghenomen ,
- 3865 Als tsinen behoef alghemeene ,
 Uten titule van den verleene
 Der kerken van Ludicke , soe ic vermaende ,
 Daer inne niet wederstaende
 Alle des , sijt seker das ,
- 3870 Daer sint toe gheschiet was ,
 Alsoe dat boven es vercleert ,
 Ende hevet aldus te hem weert
 Behouden puerlijc voer hem ,
 Tot dat die hertoge Willem
- 3875 Van Henegouwe , si u bekant ,
 Van Hollant ende van Zeelant ,
 Sijn seggen utsprac , verstaet den fijn ,
 Tusscen den hertoge Wencelijn
 Ende greve Lodewike , soe ghi voren
- 3880 Claerlijc hebt mogen horen ,
 Daer hi Mechelen , groot ende smal ,
 Metter toebehoerten al ,

Vs. 3861 en 3862 in C :

Alst jaer Ons Heeren was gescreven
 Sessen vijftich ende XIIIe daer neven.

3862 LVI *ende derthien hondert*. Zie de oor-
 konde in ons *Codex dipl.*, hierachter.

3865 *Tsier vromen* , tot zyn voordeel.

Den greve toe sprac , lude ende stille ,
 Niet om enichs rechts wille ,
 3885 Dat hire toe hadde , wilt verstaen ,
 Mer voer den cost bi hem gedaen
 In sinen vorseiden orlogen ,
 Alsoe ghi voere hebt hoeren mogen .

Hoe greve Willem van Henegouwe , na dat hi sijn nitsprake gedaen hadde tusschen
 den hertoghe van Brabant ende den greve van Vlaendren , nitsinnich wert .

XXXIV.

Ghi selt weten allegader
 3890 Dat dese greve Willems oudervader
 Den derden Janne van Brabant
 In sier joncheit dede swaren pant ,
 Ende thoende hem , in allen sinne ,
 Onvriesscap ende onminne .
 3895 Dese greve Willem , die ghone ,
 Hadde een dochter ende eenen sone :
 Die sone hiet Willem , si u bekant ,
 Die vrou Johannen van Brabant
 Hadde ghetrouwt tenen wive :
 3900 Dese schiet jonc van den live ,
 Sonder oeir : in ene wighe groot
 Bleef hi voer die Vriesen doot .
 Der dochter gaf hi mogentlike ,
 Van Beyeren coninc Lodewike ,
 3905 Die des hertogen brueder was
 Van Beyeren , alsoe ic las ,
 Ende dese selve Lodewijc ,

Vs. 3885 *Hire*, hy er.

3894 *Onvriesscap*, onvriendschap.

3900 *Live*, leven.

3901 *In ene wighe groot*, in een grooten stryd.

Men leest daervoor in de handschriften A en B :
dats waerheit bloot.

- Na den goeden keiser Heinrijc
 Van den coervorsten ghemeene,
 3910 Sonder den bisscop van Coelne allene,
 Wort hi ghecoren eendrachtelike
 Coninc van Rome. Dese heere rike
 Hadde, dat si u bekant,
 Van der dochter van Hollant
 3915 Drie sonen, Willem, Otte, Aelbrecht,
 Ende doen die doot in hare plecht
 Den ouden greve Willem dede,
 Ende sinen sone oec mede,
 Greve Willeme, daer ic u af screef,
 3920 Die doot vore die Vriesen bleef,
 Doen quam van Henegouwe dlant
 Ende Hollant, ende Zeelant,
 Op Willeme, coninc Lodewijcs sone,
 Den outsten, ende al dat ghone
 3925 Es hem van sijnre moeder verstorven,
 Ende den titel heeft hi verworven
 Van Beyeren, van sijns vader side,
 Ende dlant van Beyeren tien tide
 Bleef op Otten, sinen broeder.
 3930 Dese greve Willem, des sijt vroeder,
 Was dierste greve van Hollant,
 Die hertoge van Beyeren was ghenant.
 Cort na dat hi hadde ghedaen
 Sijn seggen, soe wort hi bestaen,
 3935 Ende metter hant Gods gheslagen,
 Dat hem te swaer was te dragen,
 Ende gheplaeght met swaren twiste,
 Dat hi alle sier sinne miste,

Vs. 3916 *Plecht*, verpleging, *officium*.
 3934 *Wort hi bestaen*, werd hy aengetast. Na
 zyne terugkomst uit Engeland, in augustus 1357, vertoonden zich de blyken van zyne krankzinnigheid (BILDERDYK, *Geschiedenis des Vaderlands*, III, bl. 180.)

- Ende Aelbrecht, sijn jonger broeder,
 3940 Deden vaen, want hi was vroeder,
 Ende hielten ghevaen op den slote
 Te Keinoit, daer hi in riote
 Buten sinnen bleef, al sijn leven;
 Ende Aelbrecht heeft opgheheven
 3945 Den titel van Beyeren, ende tdlant
 Van Vriesen, Hollant ende Zeelant,
 Ende heeften sijn leven lanc ghehouwen,
 Als eenen vogel in der couwen.
 Niet al te wel en der ic sagen
 3950 Welc die sake was deser plagen:
 Ic beveelt der verborghenheit
 Des vader, in der ewicheit;
 Maer die ghemeen fame seght bloot,
 Mids dat donredelicheit was soe groot,
 3955 Die hi hantheerde, int seggen sijn,
 Aen den hertoge Wencelijn,
 Soe sant hem God toe die plage,
 Die hem duerde alle sijn dage.

Dit sijn D punten waerom God die menschen plaeght.

XXXV.

- Op dat si hem niet en souden verheffen,
 3960 Die de gracie Gods beseffen,
 Ende hi sijn gaven heeft ghegeven
 Boven anderen menschen die leven,
 Plaeght hise bi wilen, na sinen eesch,

Vs. 3942 *Keinoit*, Quesnoi. — *In riote*, razend, getier makend; het fransk, *riote*.

3948 *Couwen*, kevie.

3950 *Die sake*, de oorzaak.

2953—3958 Hiervoor leest men in A en B:

Mer die ghemeente fame noch seit

Dat was om die onredelicheit

Des seggens, ende dongelijc der dinc,

Dat hy aen hertoghe Wencelijn beghinc.

- Metter ruergaerden des vleesch,
 3965 Alsoe als gheplaeght was dan
 Sinte Pauwels, die heilige man.
 Die ander sake der plagen behoeft,
 Op dat die mensche worde gheproeft
 Te suverder ten Gods ghebode :
 3970 Aldus was Job gheplaeght van Gode.
 Ten derden mael plaeght God den mensce
 Op dat hi, na sinen wensche,
 Daer bi te bat gheloeft mach werden
 Van den menschen, op der erden.
 3975 Ende plaeght God den mensche in desen
 Als die blent gheboren wesen,
 Des haer ouders, in gheen en weghen,
 Noch si voer Gode scout en cregen ;
 Maer dewangelium spreekt int fijn,
 3980 Om dat God daer af gheloeft wilt sijn
 Van anderen, die haer kinder sagen,
 Ende hen behuedt van sulker plagen.
 Ten vierden mael laet God gheschien
 Die plagen, ende dats mids dien
 3985 Die ontellike quade mesdaet,
 Die dagelics die mensce begaet
 Te dien einde, dat hi voertaen
 Der quaetheit soude afstaen,
 Ende suver worden, ende ghevaeght.
 3990 Alsoe wart Maria geplaeght,
 Moyses suster, ende desghelijc
 Vele andere kerstene op erterijc.
 Ten V^{sten} wort die mensch gheplaeght
 Om dat hi hem jegen Gode mesdraeght,
 3995 Mids sijnre quaetheit versteindelike,

Vs. 3964 *Ruergaerde*, roerstaef, roerstok, tweede oorzaak der plaeg behoeft te bestaen.
spatha, van roeren en gaerde.

3978 *Scout*, schuld.

3967 *Die ander sake der plagen behoeft*, de

3995 Wegens zyne versteende kwaedheid.

- Alsoe dat hi sal eewelike
 Gheplaeght bliven, sonder begeven,
 Beide hier ende na dit leven;
 Ende alsoe was Herodes,
 4000 Datan, Abiron, des sijts ghewes,
 Ende oec die Sodomiten
 Gheplaeght, ende noch vele heriten:
 Die alle plaeghde Ons Heere God,
 Om dat si braken sijn ghebod.
 4005 Maer waerom, ocht om dwelc van desen
 Viven dat gheplaeght mocht wesen
 Van Hollant die vorseide grave,
 Daer canic qualec gheseggen ave;
 Dat weet Ons Heere God allene:
 4010 Hem en es gheen dinc, groot noch cleene,
 Verborgen; hoe dat wort ghedaen,
 Het moet voer hem te rechte staen,
 Eest goet, of quaet, eest licht, of swaer.
 Eest heimelije, ocht openbaer.
 4015 Ende niet allene en es hem cont
 Twerc van buten, maer den gront
 Der meeningen es hem opghedaen,
 Als of ment in een boec sage staen.
 Dus en es voer hem niet verborgen.
 4020 Iegelije wille hem dan besorgen
 Dat hi si op den lesten dach
 Bereet te geldene sijn ghelach.
 Heeft greve Willem welghedaen,
 Soe sal his goeden loen ontfaen,
 4025 Int seggen ende in de handelingen,
 Die hi hadde van desen dingen.

Vs. 4002 *Heriten*, goddeloozen, een fransch
 woord, ook gebruikt in den *Roman de Dolopatos*:
 Cil desloial, cil hérite.

Meestal paste men het woord toe aen persoo-
 nen, die zich met beesten vermengden. Zie CAR-
 PENTIER 's *Gloss. verbo Hæreticus*.

Hier soe latic van hem bliven ,
 Sonder meer van hem te scriven ,
 Ende sal u vort condigen dat ,
 4030 Hoe met Antwerpen , der stat ,
 Grave Lodewijc heeft omghegaen ,
 Na dat dit segghen was ghedaen .

Hoe die tweeste hertoge Jan van Brabant verleende der stat van Mechelen de
 mercten van soute, van vische, ende van haveren.

XXXVI.

Om dat men sal sijn te binnen ,
 Ende den rechten oerspronc kinnen ,
 4035 Soe seldi weten , alghemeen ,
 Dat int jaer XIIIe ende een
 Die bisscop van Ludeke opdroegh ,
 Met wille ende met ghevoech ,
 Van Brabant den anderen hertoge Jan ,
 4040 Alle dat recht dat hi an
 Mechelen hadde alghemeene ,
 Met alle den rechte, groot ende cleene :
 Dus heeft hi Mechelen ontfaen ,
 Ende die stat heeft hem ghedaen
 4045 Hulde ende eet , met groter eere ,
 Ende ontfangen over heere .
 Ten tiden , doen gheschiede dat ,
 Gaf die hertoge der selver stat
 Vele pointen , ende articulen mede ,
 4050 Van rechte , met vorwaerdichede ,
 Met condicien ondersproken claer .
 Onder al ander pointen aldaer
 Heeft hi hen gegeven ende ghesterct
 Van vissche , van haveren , van soute die merct ,

- 4055 Dat die te Mechelen soude sijn gheset,
 Ende alderhande vlot onghelet
 Varen soude, vlieten ende keeren,
 Sonder belet van allen heeren;
 Behoudelic in allen dinghe
- 4060 Sinen rechte sunderlinghe.
 Ende hier af gaf hi der steden
 Seghel ende brieve, ende heeft gebeden
 Sinen magen, groot ende cleine,
 Ende sinen steden, int ghemeine,
- 4065 Loven, Bruessel, Nivele, Thienen,
 Bossche, Leeuwe, die hem dienen,
 Dat si dit, te sijnre bede,
 Met hem besegelen wouden mede,
 Dwelcke die steden, die vorschreven staen,
- 4070 Te sijnre beden hebben ghedaen,
 In oirconde der waerheit claer,
 Als men screef Ons Heeren jaer
 XIIIe ende een, doe ic ghewach,
 Op der goeder sente Lucien dach.

Hoe keiser Henric de vorschreve drie mercten der stad van Antwerpen heeft ghe-
 confirmeert, ende wederroepen tghene dat hertoge Jan daer af der stad van
 Mechelen verleent hadde.

XXXVII.

- 4075 Als die van Antwerpen dat verstaen
 Dat die hertoge dit hadde ghedaen,
 Dat hi die mercten vorseit
 Aldus te Mechelen hadde gheleit,
 Die tot Antwerpen van rechtswegen

Vs. 4074 *Op der goeder sente Lucien dach.* Zie *Codex Dipl.* van het eerste deel, bl. 696.

- 4080 Van ouden tiden hadden ghelegen ,
 Alsoe men die vorseide stat
 Ende dmaregraefschap van Ryen dat ,
 Beide te gader alghemeene ,
 Van den keiser hilt te lene ,
- 4085 Ende dit met wille ware verleit
 Te Mechelen , sonder wetentheit
 Des keisers , daer hi de stat af hilt
 Van Antwerpen , waren si soe ghewilt
 Ende lietent weten notabelijc
- 4090 Den goeden keiser Heinrijc
 Van Lutsenborch , die swager was
 Van hertoge Janne , als ic vore las ,
 Welc keiser Heinric , int eerste jaer
 Sijns rijcs , gheinformeert wert claer
- 4095 Van deser sake , screef al te hant
 Aen hertoge Janne van Brabant ,
 Sinen swager , int openbare ,
 Dat hi des mechtich niet en ware ,
 Sonder consent eenpaerlike
- 4100 Des keisers van den roemschen rike.
 Entie keiser heeft , groot ende smal ,
 Tverleggen wederroepen al ,
 Ende restitueerde die stad
 Van Antwerpen in al dat
- 4105 Si vercort waren , alst es vorseit ,
 Ende van sijnre keiserliker mogentheit
 Den vorschreven hertoge Jan
 Van srijcs wegen van nieuus vortan
 Te lene te houden , alsoe hi dede

Vs. 4088 *Ghewilt*, van wil.

4100 *Roemschen rike*. Hierop volgen deze
 doorgeschrapte regels :

Ende mids dat hi dit hadde gedaen ,
 Sonder consent daer af tontfaen ,

Hadde hi sijn leen gheheelike
 Verboert , tegen troemsche rike.

4101—4116 Desunt in A , B en C.

4105 *Waren*, voor *was*. Zoo ook lager , Vs.

4159 door *stad*, de stadbewooners.

- 4110 Te voren, eer hi te Mechelen lede
 Die mercten; beval ende gheboot
 Den hertoghe, met ernste groot,
 Dat hi die mercten, daer wi af scriven,
 Der stat van Antwerpen liet bliven,
 4115 Ende wedervaren, ongefraudert,
 Soe hijt hadde gerestitueert,
 Ende dat hi, uut ocsuyne van desen,
 Tverleggene der mercten voerghelesen,
 Negheens sins ghedoegen en woude,
 4120 Dat enich goet liden soude
 Vorbi Antwerpen der stede,
 In hinder of in verderflijchede
 Des leens van den roemscen rijk,
 Ende om dat die keiser Heinrijc
 4125 Wilde ende begerde van inde torde,
 Dat dit aldus ghehouden worde
 Vaste, sonder verbreckelijcheit,
 Heeft hi van sijre mogentheit
 Sijn segel ende brieve ghegeven,
 4130 Doen vestegen ende bescreven,
 Int jaer Ons Heeren, doe ic ghewach,
 Als men durent ghescreven sach
 CCC ende IX, int openbare,
 In sijns riken iersten jare,
 4135 In november ter vierder kalenden,
 TAntwerpen soude men die brieve venden.
 Dus bleef van Antwerpen die stat
 In haren rechten, die si voere dat
 Gehouden hadden, ende vort an
 4140 Bi den andren ende derden Jan

Vs. 4120 *Liden*, trekken, varen.

4125 *Van inde torde*. Men zegt nog in Bra-
 band van 't eindeken tot den draed, 't welk de-
 zelfde beduidenis heeft als *van inde t'orde*, van

't een eind tot het ander eind. *Orde* is punt
macro, cuspis.

4135 *Ter vierder kalenden*. De oorkonden by
 BUIKENS, I, *Prewes*, bl. 141 en 142.

Es hen die possessie bleven,
Van den drien mercten vorscreven.

Hoe hertoghe Wencelijn ende vrouwe Johanne de possessien van den vorscreven
mercten der stad van Antwerpen confirmeerden.

XXXVIII.

Ende na die doot, si u bekant,
Des derden Jans van Brabant,
4145 Boven dat hertoge Wencelijn
Ende vrou Johanne, die vrouwe sijn,
In harer blider incomst swoeren
Der stat van Antwerpen te volvoeren
Al haer recht, van doen vort an,
4150 Soe verleenden si nochtan
Int jaer Ons Heeren, doe ic ghewach,
In december den ix^{en} dach,
Als men screef int openbaer
XIIIe ses ende vijftich jaer,
4155 Der stad van Antwerpen met lieve
Haer besegelde open brieven,
Die possessie der mercten stantichlijc
Vort an te ghebruken payselijc,
Si, haer oer, ende nacomelinghen,
4160 In possessien ende hebbingen
Der mercten vorseit, onbrekelijc
Te houden, ende te doen houden eewelijc.

Vs. 4155 *Lieve*, liefde.

4157 *Stantichlijc*, vast.

De stat van Mechelen claeghe den greve van Vlaendren, over die stat
van Antwerpen.

XXXIX.

Daerna des seggens, si u bekant,
Des graven Willems van Hollant,
4165 Mids welken seggen greve Lodewike
Antwerpen aenquam gheheelike,
Hem, ende sijne vrouwen tsamen,
Daer na, als si tAntwerpen quamen,
Ende met alderhande vorwerden
4170 Ontfaen ende ghehuldt werden,
Gheloeffden si ende swoeren dat
Antwerpen der goeder stat
Te houden haer recht in allen dingen,
Costumen, usagien, ende herbringen,
4175 Chartren, privilegen, in trouwen,
Te houdene, ende te doen houwen
Die stat in al haer vrieden,
Soe si, bi tiden voerleden,
Gehouden was, si u bekant,
4180 Bi den hertoghen van Brabant.
Ende nu, als dus die heere rijc,
Van Vlaendren grave Lodewije
Van Antwerpen, van Mechelen was heere,
Vervolchden die van Mechelen seere,
4185 Cronende over die goede stat
Van Antwerpen seere, mids dat
Die mercten hen dus waren ontogen,
Als ghi vore hebt hoeren moghen,

Vs. 4171 *Gheloeffden si*, enz. Zie de stukken
hierachter.

4184 *Vervolchden*, voor *vervolchdenne*.
4185 *Cronende*, kreunende, klagende.

- Thonende hoet hen hertoge Jan
 4190 Verleent hadde, ende vort an
 Hi selve gheloften hadde gedaen,
 Doen hi te Mechelen was ontfaen
 Ende ghehuldt over heere,
 Daer hi gheloefde vortaen meere
 4195 Der stad van Mechelen peiselijc
 Vort te gebruiken eewelijc.
 Als ic voer ruerde in mijn sprake,
 Was dit die principael sake
 Daer omme die van Mecheline
 4200 Afgingen hertoge Wenceline,
 Ende vrou Johannan desghelike,
 Ende vielen aen graven Lodewike.
 Als grave Lodewijc, die heere,
 Van Mechelen wert vervolght dus seere,
 4205 Teghen Antwerpen die stat,
 Dachte hi ende meinde dat
 Hi die van Mechelen soude lonen,
 Dat sijs hen niet en souden becronen
 Der groter vrientschap uut ghelesen,
 4210 Die si hem vortijts bewesen,
 Doen sine hulden ende ontfingen,
 Ende hertoge Wencelijn af gingen,
 Ende oec vrou Johannan mede,
 Ende van Antwerpen die stede
 4215 Meinde hijs te dancken, saghe hi stade,
 Der viantscap, der groter scade,
 Die si in dorloghe voer desen
 Hem hadde ghedaen ende bewesen,
 Die meerder was dan alghemeene
 4220 Die ander scade, groot ende clene,
 Die hem uut Brabant was ghesciet,

Vs. 4196 ^o *Te gebruiken, voor te laten gebruiken.* 4215 *Saghe hi stade, zag hy er gelegenheid toe.*

- Des en hadde hi noch vergeten niet;
 Nochtan sprekic claerlijc,
 Dat hi daer in hadde ongelijc;
 4225 Want dat was hen te prisen seere
 Dat si haren gherechten heere
 Dienden soe ghetrouwelijc,
 In sijn orloghe, dat ganselijc
 Ghepeist was ende gheint.
 4230 Hi soudse billic hebben ghemint
 Boven die andre, herde seere,
 Dies afgingen haren heere.
 Al waest dat hem dat ginc mede
 Men soude billic ghetrouwichede
 4235 Cronen overal, in allen landen,
 Al warent openbaer vianden.
 Des es ghenoech, dit latic staen.
 Ic wille in die materie gaen.

Greve Lodewijc van Vlaendren wort verbolghen op die stad van Antwerpen, om dat si hem der saken van der mercten niet geloeven en wouden.

XL.

- Om dat grave Lodewijc van desen dingen
 4240 Sijn begeren woude volbringhen,
 Soe begherdi van der stat
 Van Antwerpen, dat si dat
 Gheschilt, dat van dese dinc
 Tusschen hem ende Mechelen hinc,
 4245 Als van den mercten vorscreven,
 Dat si des te hemwert bleven
 Ende des te hemwert keeren souden.
 Die van Antwerpen des niet en wouden
 Doen, met allen, groot noch cleene,

- 4250 Seggende dat het hilde te leene
 Die hertoge van den roemscen rike,
 Entie hertoginne des ghelike
 Van Brabant, ende oec vortaen
 Hadde hijt selve te leene ontfaen,
- 4255 Die grave ende oec sijn vrouwe,
 Ende bi desen niet en wouwe,
 Noch en mochte die stat haren keeren,
 Sonder consent ende wille des heeren
 Des keisers van den roemschen rike,
- 4260 Ende des hertogen desghelike,
 Ende der hertoginnen milde,
 Daer ment af te leene hilde;
 Maer, seide die stat openbare,
 Dat die marcten haer recht ware
- 4265 Ende hen toebehoerde; want
 Hise in possessien vant
 Daerof, ende hi hen te voren
 Gheloeft hadde ende ghesworen
 Dat hi hen, in goeden trouwen,
- 4270 In al haren rechtē sal houwen;
 Baden daerom vriendelije,
 Ende versochten oetmoedelije
 Dat hise voert aen, nu ende echt,
 Houden woude in haren recht,
- 4275 Ende uut bevele des keisers rike,
 Ende des hertoghen derghelike
 Van Brabant, die hen dese saken
 Bevalen, als daer af mensie maken
 Haer brieve ende verclaren,
- 4280 Daerom si daer af niet en waren
 Beraden des te blivene iet.

Vs. 4273 *Echt*, hierna (achter).

p. 141 en 142, en de charter van 9 december

4279 *Haer brieve*. Zie BUTKENS, I, *Preuves*, 1356, hierachter in het *Codex diplomaticus*.

Aldus die grave van daer schiet
 Sere gram ende ghestoert.
 Nu salic u vertellen vort
 4285 Hoet namaels tAntwerpen es vergaen,
 Ende wes die grave daer heeft ghedaen.

Hoe greve Lodewijc die van Antwerpen dwonc in hem te blivene, ende van
 sijne ntsprake.

XLI.

Daerna cort, si u bekant,
 Quam die grave ghewapender hant
 Binnen Antwerpen der stede:
 4290 Vele volx soe bracht hi mede,
 Soe dat hi op die selve vaert
 Der stat selve mechtich waert
 Ende nam, ende vinc, cort na dat,
 Vele der portren van der stat,
 4295 Die beste, die rijcste, altemale,
 Tot derde half hondert bi ghetale,
 Die hi in Vlaendren voeren dede,
 Te ghisele, te menegher stede,
 Te Gent, te Brugghe, in swaer verlangen,
 4300 Ende oec tot Ypre leide ghevanghen;
 Welke saken, int waer bedieden,
 Jeghen der stat recht gheschieden,
 Als men met privilegien claer
 Wel toonen soude, int openbaer,
 4305 Die si bebben, si u bekant,
 Van den hertogen van Brabant,
 Dat men die portren tenegher uren
 Van Antwerpen niet en mach vervueren
 Uut der stat, in geenre manieren,

- 4310 In ghevanghenesse enegertiere ;
 Maer men seit , metter waerheit bloot ,
 Als ghewalt comt es recht doot.
 Doen die grave des was volcomen ,
 Ende dus dese ghisele hadde ghenomen ,
- 4315 Liet hi tAntwerpen , in der stat ,
 Sergante soe vele , dat
 Si altoes , int openbaren ,
 Selve der stat mechtich waren ,
 Ende dructense , ende waren hen boven ,
- 4320 Soe dat die stat moeste gheloven
 Den grave van Vlaendren al ,
 Des hi begerde , groot ende smal ,
 Souden die ghisele vore verclert
 Los worden ghedeliverert ;
- 4325 Ende , eer die serianten mede
 Rumen souden die goede stede ,
 Of die ghisele , die voerghenante ,
 Los worden , ende die sergauten
 Uut Antwerpen woudeu riden ,
- 4330 Moeste tierst , binnen dien tiden ,
 Hebben die grave van Vlaenderlant
 Alle die brieve in de hant
 Entie privilegien , die van den saken
 Der vorseide mercten mensie maken ,
- 4335 Die daerof hadde die vorschreve stat ,
 Die gheloefde die grave dat
 Hi hen weder soude senden
 Gheheellec , ende sonder scenden ,
 Soe wanneer hise hadde gesien ,
- 4340 Alsoe die goede liede mids dien
 Van Antwerpen , die thuis bleven waren ,

Vs. 4320 *Gheloven*, beloven.
 4327 en 4328 staen niet in C. Daerentegen
 vindt men aldaer :

Oft die ghisele, die vore vercleert
 Los worden na haer begeert
 Ende uut Antwerpen, enz.

- Sonden hem , der ic verclaren ,
 Die privilegien metter spoet ,
 Met eersamen portren goet ,
 4345 In goeder trouwen , in ghenen erghe ,
 Al tot sinte Wijnocxberghe ,
 Dwelc si bi bedwanghe daden ,
 Souden haer ghisele sijn ontladen ,
 Ofte gheruumt die goede stat
 4350 Van den serganten , die si ghehadt
 Langhe hadden , aen haren danc.
 Mids desen wille ende ghedranc
 Leverden si die brieve aldaer
 Grave Lodewijc , die hen vorwaer
 4355 Noch gheloefde , sonder sneven ,
 Die brieve wederom te geven ,
 Des hi niet soe haest en dede.
 Van tide te tide , van stede te stede ,
 Liet hi altoes volgen naer
 4360 Die van Antwerpen , soe waer
 Hi reet , ter plaetsen enegertiere ;
 Maer in negheenre maniere
 Ten baette bughen , noch oec nighen ,
 Si en mochten der niet weder crighen.
 4365 Aldus moest het wedervaren
 Den ghiselen , die buten waren
 Bedwongen , ende die ghene mede
 Die bleven waren in die stede ,
 Dat si hen moesten submitteren
 4370 Ende hen ten segghen keeren ,
 Ter ordenancien claerlike
 Van den grave Lodewike ;
 Ende vort moesten gheloven mede

Vs. 4351 *Aen* , tegen.4355 *Sonder sneven* , zonder falen.4365 Het baette niet , noch door buigen noch
 door nygen (door zich nederig te toonen).

- Alle die portren van der stede
 4375 Die segle hadden, groot of smal,
 Voer hen ende voer die ander al,
 Te besegelen, groot ende clene,
 Dat si alle gader ghemeene
 TAntwerpen woenende souden bliven,
 4380 Beide met kinderen ende met wiven,
 Ende heimelec, noch openbare,
 Van daer te trecken, het en ware
 Sinen wille, ende sijn consent.
 Dus waren si in regement,
 4385 Die van Antwerpen, dat elc verstaet.
 Ende cortelinghe daer nae,
 Eer die ghiscle vore vercleert
 Oft die stad wordt ghetraieleert,
 Seide hi sijn seggen, ende promiterde
 4390 Soet hem gheliefde ende ordenerde,
 Ende heeft Mechelen ghegeven
 Die twee mercten vorscreven,
 Ende Antwerpen der stat
 Af ghesecht dwelke dat
 4395 Si, van over langhe tiden,
 Hadden ghehouden; si moestent liden,
 Al waest hem te doene onsochte.
 Aldus grave Lodewijc ghedochte
 Van des hem Antwerpen dede
 4400 In dorloghe, als ic voren sede;
 Maer nochtan, doen dit was gheschiet,
 Soe en worden hen haer brieve niet;
 Si en condender niet aen gheraken.

Vs. 4388 *Ghetraieleert*. Zoo ook in A en B; doch C stelt *ghetriveleirt*, en dus waerschynelyk *ghetravailleert*, bezwaerd.

4400 *Als ic voren sede*. Nu volgt in 't HS., doch met de pen doorgehaeld:

Ende heeft hen dus haer recht genomen
 Met wille, alsoe dunct den somen
 Claer wesen ende openbaer,
 Mids vele redenen, die hier naer
 Claerlike staen bescreven,
 Die der waerheit ghetughe gheven.

Die jeeste sal noch mensie maken
 4405 Hier namaels, in die redenen mijn
 Hoe sie daer weder aen comen sijn.

Hoe die ghemeente te Lovene opstont.

XLII.

Cort hier na, si u verclaert,
 Quam een met vissche te Loven waert
 Om der venten daer te pleghen :
 4410 Omtrent der Leeps bleef hi verlegen
 In eenen wech, daer hi en mochte
 Niet uut gheraken, ende hem bedochte
 Dat hi ter venten ten termijn
 Niet te tide en soude sijn,
 4415 Ende dat hem dat vele scaden soude :
 Om dat hi hem selven hulpen woude
 Heeft hi ghenomen, doer dese dinc,
 Een pert, dat in der weyen ginc,
 In eenen bempt, die daer stont bi;
 4420 Ende metten perde soe halp hi
 Hem selven uut; ende daer na saen
 Heeft hijt in de weye ghedaen
 Daer hijt vant, ende voer na dat
 Ter venten te Loven in der stat,
 4425 Met sinen visscen. Al dit gheschien
 Hadde een quaet knecht ghesien,
 Ende heeft dit bi bracht algeheel
 Den meyer van Loven, Peter Coutreel,

Vs. 409 *Om der venten daer te pleghen*, om aldaer
 ter markt te staen. Te Gent noemt men nu nog
ventsterigge een kramerin, en haer stal of kraem
 een *vente*; blykbaer verwant met het fransch
vente.

4410 *Omtrent der Leeps*, eene weide tusschen
 Mechelen en Leuven. Pior, *Histoire de Louvain*,
 I, p. 187.

4417 *Doer*, om, ter oorzake.

- Seggende hem, al onverholen,
 4430 Dat hi t'pert hadde ghestolen
 Uut der weyen, ende hadt vort an
 Daer na ghespannen in sijn ghespan,
 Ende wech ghevoert soude hebben daer;
 Maer dat hi sijns wert ghewaer,
 4435 Soe spien hijt uut, sonder beiden,
 Ende deet weder in der weiden.
 Dese clappaert, daer ic af telle,
 Heeft noch meneghen gheselle
 Achter ghelaten, die met onrechte
 4440 Aenbrenghen daer si sware plechte
 Den armen menschen dick met werven,
 Ende lijfs ende goeds verderven,
 Op dat si mogen te hove een soppe
 Crigen, oft een snickel brocke.
 4445 Des moet gheclaeght sijn jammerlike
 Onsen Heere van hemelrike,
 Dat men soe quaden tongen vint,
 Ende mense niet boven toe en bint,
 Ende dat die heeren alsoe doven
 4450 Dat si hen soe licht gheloven,
 Ende daer af soe groot verdriet
 Te vele stonden es gheschiet;
 Want een quade tonghe, si u verclert,
 Es meer tontsiene dan enich swert.
 4455 Daerom men noch te seggene pliet:
 Quade tonge breect been; si en heiles niet.

Vs. 4455 Soe spien hijt uut, zoo spande hy het peerd uit.

4440 *Sware plechte*, harde bejegening.

4441 *Met werven*, mede doen verwerven, mede berokkenen.

4444 *Een snickel brocke*, 't zelfde als een slikbrok. Zie KILIAEN op het woord.

4448 *Boven*, aen den hals, of aen de galg.

4449 *Doven*, verdwazen, van zin verdooven, *insanire*.

4454 *Swert*. Hier wederom twee doorgeschrapte regels:

Daerom seght men, int ghemcin,
 Quade tonge breect been, maer si en heilt gein.

- Dese clappaert soe vele braste,
 Dat namaels quam te groten laste
 Der stat van Loven, samentliken
 4460 Den ermen ende oec den riken.
 Ic seght in rime, sonder prose :
 Van cleinen dinghe comt dicwijl nose,
 Als ghi selt horen nu hier na
 In mijn redene et cetera.
 4465 Als dit die meyer hadde verstaen,
 Peter Coutereel, dede hi saen
 Sijn dieners, stille, niet overluut,
 Met desen clappaert trecken uut,
 Die hebben ghevanghen dien simplen man,
 4470 Ende van dieften gesproken an ;
 Doch die man begerde slecht
 Dat men hem dade der stat recht.
 Hierom die meyer doen began
 Te dingene jegen desen man.
 4475 Na tale ende na antworde,
 Ende na die waerheit, die men horde,
 Ende tbescheit dat men daer vant,
 Wijsden trecht quijt te hant.
 Al was dit metten recht ghedaen
 4480 Die meyer en wouts niet laten gaen,
 Alsoe dat die vorseide stat
 Van Lovene versochte dat
 Hine daden uut den vangenisse,
 Na uutwisen van den vonnisse,
 4485 Doer al dat aldus was ghedaen
 Met vonnesse en liet hijs niet gaen.
 Die van Loven hieróm en wouden
 Petren niet meer voer meyer houden,

Vs. 4462 *Nose*, nadeel, fr. *noise*.
 4470 *Ghesproken an*, beticht.

4471 *Slecht*, slechts, eenvoudelyk, glad weg.
 4478 *Wijsden*, wysden hem.

- Ende seiden dat hi dade dat
 4490 Jegen trecht van der stat,
 Dwele hi te houden hadde ghesworen,
 Doen hi meyer wert hier voren,
 Der scepen vonnis te exequeren,
 Sonder hem daer af te absenteren.
- 4495 Peter Coutereel trac int fijn
 Bi den hertoge Wencelijn,
 Die doen ter tijd lach te Vuren,
 Ende claeghe hem sijn aventuren,
 Met swaren tichten over die stat,
- 4500 Den hertoge seggende hoe dat
 Hem sinen vordren, al tot desen,
 Die hertogen hadden ghewesen,
 Toebehoerde die voeghdie
 Van rechtswegen die meyerie
- 4505 Van Loven, sonder iemants letten,
 Enen meyer daer te setten,
 Ende tontsetten na sijn ghenueghen,
 Als hem pointen sal ende vuegen,
 Ende want sijnre ghenaden claer
- 4510 Ghelieft hadde hem aldaer
 Meyer te maken, tsijnre vromen,
 Ende hi noch niet en hadde vernomen,
 Heimelike noch openbare,
 Dat hi bi hem ontset ware,
- 4515 Soe waer hi nochtan ontset
 Van sinen ambacht bi der wet
 Van Loven, ende bi der stat,
 Die niet en kenden noch en hilden dat
 Hi meyer ware; het gave hen vri;
- 4520 Maer voer hem selven soe kende hi
 Dat seere weinich daer aen hinghe;

Vs. 4502 Deest in A.

4508 *Als hem pointen sal ende vuegen*, als

hem zulks van pas en voegelyk schynen zal.

4518 *Kenden*, erkenden.

- Maer hi gevoelde sunderlinghe
 Dat die hertoge daer mede
 Sijn recht ende sijn heerlijchede
 4525 Verliesen ende quijt werden soude;
 Ende om dat hi hem quiten woude
 In sinen heere, ende oec mede
 In den eet, die hi hem dede
 Doen hi hem gaf des meyers macht,
 4530 Soe heeft hi dat bi hem ghebracht.
 Als Peter Coutereel hadde op ghedaen
 Die clage, die ghi hebt verstaen,
 Voer den hertoge, die te dier uren
 Was in de zale van der Vuren,
 4535 Daer bi hem was een, ende niet meere,
 Her Reinout, van Scoenvorst heere,
 Die opperste was ende hoeghist ghetogen
 Van den rade des hertoghen :
 Die seide tot den hertoghe : « Heere,
 4540 Ghi en wert mechtich nimmermere
 Noch gheweldich uwer stat
 Van Lovene, het en si dat
 Ghi soe doet in enegher wisen
 Dat die ghemeinte oprisen ,
 4545 Ende die gheslechten onder bringen. »
 O lasen, hoe mochten sulken dingen,
 Ocht sulken worde teneger stont
 Liden doer eneghen edelen mont?

Vs. 4527 *In sinen heer*, jegens zynen heer.

4536 *Van Scoenvorst*. Men zou denken dat het HS. hier *Scoenbarst* heeft; doch dat is geen brabantische naem. A heeft *Scoenvorst*. By Anonymus, p. 91, leest men echter *Scoenbast*.

4545 *Onder bringen*. Ik weet niet waer *Lixsus* gehaald heeft wat hy den heer Van Schoonvorst in den mond legt (*Lovanium*, lib. II, p. 68), namelyk : *Cornua patriciis (verba ejus*

sunt) minuenda, qui nimium iam ferocirent, enz. *Drusus* zegt echter ook : *Schoonvortius multa in hanc sententiam disseruit, nimium eatenus potuisse Patricios, nec Ducem unquam urbis plene dominum fore, nisi eorum cornua obtunderentur : facile id factu esse, plebe efferri permissa (Annales Lovan., p. 22).* Het woord *geslechten* in dit vers beduidt *Patricios*.

4548 *Liden*, gaen.

Voer waer, al droegh hi edelen name,
4550 Dat wort heeft een ander fame,
Ende noit en was sulc wort gheseit
Uut gronde gherechter edelheit.
Die hertoghe, die dat bitter wort
Van sinen rade heeft ghehoert,
4555 Die hi gheloefde ende minde
Boven al andre, die hi kinde,
Meinde wel dat sinen raet
Dat seide tot orbore ende baet,
Ende tot des hertogen proffijt,
4560 Ende naemt in doeghde, te dier tijt;
Maer sijn herte, sijn edel mont
Daer op tantworden niet en stont,
Ende sprac van andren saken,
Die desen dingen niet en raken,
4565 Noch daer toe en dienden iet,
Recht ghelijc als of hi niét
Daer op en hadde willen letten,
Noch die saken vort setten.
Als Peter Coutreel sach dat daer af
4570 Die hertoge hem genen troest en gaf
Anders iet, tot sinen dingen,
Dacht hi dat hi woude volbringen
Tselve, dat die opperste raet
Vort hadde gheset van deser daet,
4575 Meinende bi der hulpen sijn
Bi den hertoghe Wencelijn
Wel der saken doer te comen,
Die hi dus hadde aengenomen;
Want hi was al utermaten
4580 Bi den hertogen doen ende laten.
Dus trac Peter Coutereel ter vaert

Vs. 4560 *Naemt in doeghde*, nam het voor deugdelyk; zag het voor goed gemeend aen.

- Weder omme te Lovene waert,
 Ende vorderde seere suptyllike
 Sijn opset int heimelike ,
 4585 Met twee jongen , sinen neven ,
 Dien hi te kennen heeft ghegeven
 Dopset van desen dingen ,
 Die hi meinde te volbringhen ,
 Ende heeft aldus gheworven vort
 4590 Die ghemeinte aen sijn accort ,
 Met scalken suptilen listen ,
 (Die goede manne des niet en wisten !)
 Dat hi dit aldus impetreerde ,
 Ende die ghemeinte inflammeerde ,
 4595 Ende gaf hen lieden te verstaen
 Des niet ghepeist was noch ghedaen.
 Doen hem dochte dat hi ghenoech
 Die ghemeinte , na sijn ghevoech ,
 Beruert hadde , na sijn acort ,
 4600 Ghevielt , na Ons Heeren gheboert
 Als men screef int openbaer
 MCCC ende LX jaer ,
 Dat hi sijn opset eerst volbracht ,
 Op der Magdelenen nacht.

Hoe Peter Contereel sijn opset maecte metter ghemeinten jeghen die goede manne.

XLIII.

- 4605 In dier nacht sijn op ghestaen
 Die gemeente , die bevaen

Vs. 4592 *Die goede manne*, dat is, de wethouders, de patriciërs der stad. Anonymus vertaelt dit soms door *Nobiles* soms door *Scabini et Nobiles*. Het blykt uit de charter van 19 october 1561 hierachter in het *Codex dipl.*, dat edelen en onedelen toen den naem droegen van *goede*

lieden. Zie ook onze aenhaling op vs. 5044.

4596 'T geen niet gedacht noch gedaen was. Thans zou men zeggen : hy maecte ze wat wys ; hy spelde hun wat op de mouw.

4604 *Op der Magdelenen nacht*, in den nacht tusschen den 21^{en} en 22^{en} july 1560.

- Meinden te hebben der stat huus
 Met Peter Coutreele, nu hoort abuus :
 Eens goedsmans marte was ghesonden
- 4610 Spade om wijn, te selven stonden,
 Die dit opset heeft vernomen,
 Ende es haesteliken comen,
 Ende condeghet al onghet
 Enich der heeren van der yet.
- 4615 Die goede man, die dit verhoert,
 Hevet ghecondicht rechtevort
 Sinen ghesellen, ende vort dat
 Den goeden mannen van der stat.
 Doen si dit dus hadden verstaen
- 4620 Hebben si der stat huus bevaen,
 Eer die ghemeinte samentlijc
 Vergadert waren volcomelijc.
 Ter selver tijt soe was aldaer
 Te Lovene her Gheert van Vorselaer,
- 4625 Een vroem ridder ende een coene,
 Ende wel besocht in allen doene :
 Als hi vernam dit groot riveel
 Reet hi bi Peteren Coutreel,
 Ende sinen hoep, al sonder vieren,
- 4630 Hem sijn opset calangieren,
 Dat groot quaet was dat hi dede
 Sulken beruerte in die stede
 Te maken, ende groote scande,
 Waer mens vermaende in elcken lande.
- 4635 Met al wat hi daer toe sede
 Soe en const hi Petren daermede
 Niet bewegen, noch af ghesetten,

Vs. 4609 *Marte*, dienstmaerte, A, B, C, *maerte*.

4612 Deest in A.

4626 *Wel besocht*, zeer ervaren.4627 *Riveel*, spel, rumoer.4629 *Al sonder vieren*, zonder dralen.4630 *Calangieren*, berispen, afraden.

- Noch sijn opset oec beletten.
 Doen her Geert van Vorsslaer sach
 4640 Dat hem hulpen niet en mach
 Sijn onderwijs, te dier steden ,
 Es hi wederom ghereden
 Aen der stat huus , hoerdic bedieden ,
 Ende presenterde den goeden lieden
 4645 Petren Coutreel met sijnre roten
 Met hen lieden te bestoten ;
 Want de ghemeinte met haren scaren
 Noch al vergadert niet en waren ,
 Ende hi rechtvort , in dier nacht ,
 4650 Oversien hadde al haer macht ,
 Ende waren die ghetogen neder
 Dander soudén keeren weder ,
 Die noch bi Petren niet en quamen :
 Als si die niemare vernamen
 4655 Si soudén vlien van groten gruwe ,
 Als jonghe kixken voer den wuwe.
 Dit soe was die raet aldaer
 Van den heere van Vosselaer ;
 Maer wat hi se troeste oft niet
 4660 Si en dorstens volgen niet.
 Als hi dat sach is hi gescheden
 Van hen , ende es sier strate ghereden.
 Aldus wies seere Peters macht
 Coutereels , binnen diere nacht.
 4665 Bi der hallen , op die groot merct
 Te Loven , heeft hi hem ghesterct ,
 Ende die ghemeinte ghebattailliert.
 Daer bleven si staende , alsoe bestiert ,

Vs. 4645 *Met sijnre roten* , met zyne bende.

4646 *Te bestoten* , gewapenderhand aen te vallen.

4651 Zoodra die zouden weggedreven zyn.

4654 *Niemare* , nieuwmaer , tyding.

4656 *Wuwe* , wouwe , wouwer , kiekendief.

4659 Maer wat hy hun ook zeide om hun vrouwen (*troest*) in te hoezemen.

- Tot smorgens dat die sonne scheen,
 4670 Ende doen trocken si al ghemeen
 (Peter ende al sijn meisniede)
 Voer der stat huus. Die goede liede
 Vraeghden hen met worden sware
 Wes dat haer begeren ware
 4675 Van hen te hebben, dat si soe quamen
 Met sulcker menichte te samen,
 Ende alle met ghewapender hant?
 Doen antworde al te hant
 Peter Coutereel met sijnre scaren :
 4680 Dat si daer om niet uut en waren
 Om iemans erch, groot no cleene,
 Dan si te weten allene
 Begerden sunderlinge die dingen
 Van der stat goede rekeninge,
 4685 Ende, woude men hen die doen gescien,
 Si wouden te vreden sijn van dien :
 Daerom soe waest dat si daer quamen.
 Als dat die goede lieden vernamen
 Soe waren daer enege, die spraken :
 4690 « Mi en gaen niet aen die saken,
 Al ben ic van den gheslechte :
 In was noit in der stat rechten. »
 Die ander seiden : « Na minen wane
 Het en gheet mi oec niet ane ;
 4695 Al hebbic vortijts recht gedragen,
 Ic en was noit van minen dagen
 Rentmeester, noch en hadde in hoede
 Clein noch groot van der stat goede. »
 Die derde seiden openbaer :

Vs. 4671 *Meisniede*, gezin; hier *aenhang*.

4675 *Met worden sware*, met zware woorden,
 met ernstig uitgesprokene woorden.

4680 Maer dat zy slechts wilden weten.

4684 Rekening van de bezittingen der stad.

4692 *In*, ik en.

- 4700 « Over xx of xxv jaer
 Hebbic rentmeester wel gesijn,
 Daer ic die rekeninge mijn
 Af hebbe gedaen, ende besceiden,
 Als dat blijkt. » Die vierde seiden :
- 4705 « Ic hebbe onlancs, dat es claer,
 Rentmeester geweest, ende openbaer
 Hebbic rekeninge gedaen,
 Ende ben wel ghetroest daer aen
 Dat men die noch visentere,
- 4710 Ende ripelec examiniere :
 Hebbic mi daer in ontgaen
 Daer af willic in boeten staen. »
 Die vijfste seiden, met worden snel :
 « Ic ben rentmeester; ic wille wel
- 4715 Dat ic rekenen mocht van dat,
 Na costume van der stat;
 Maer mi waer leet, om minen wille,
 Dat enege onrast of ghescille
 Op verstonde of ghesciede.
- 4720 Ic ben te vreden ende biede
 Dat men mine rekeninge hore,
 Ende wel oversie, ter core. »
 Dus wordt ghesloten, in deser maten,
 Dat mense op soude laten,
- 4725 Ende hen doen met goeden moede
 Bewisinge van der stat goede,
 Bi redene, daer in behouden,
 Dat si toe seggen souden,
 Dat si geen meshandelinge
- 4730 Niemende anders sunderlinge
 Doen en souden, noch belet,

Vs. 4701 *Gesijn*, geweest.
 4715 *Vijste*, voor *vijfste*.

4719 *Op verstonde*, opstond, ontstaen mogt.
 4728 *Toe seggen*, beloven.

- Weder aen lijf, noch aen let.
 Als dese vorwarde was gedaen
 Liet men op thuus comen saen
 4735 Peteren Coutereel, met al
 Sinen briganten, in groot getal.
 Als dus opt huus was, si u cont,
 Peter Coutereel, dede hi ter stont
 Hem over leveren, met corten worden,
 4740 Alle die slotele, die behoerden
 Tot der stat; ende daer na saen
 Heeft hi die goede manne gevaen
 Van den geslechten, ende in besorch
 Dede hise leggen op die borch;
 4745 In vresen jammerlec begangen
 Hilt hise langen tijt gevangen,
 Ende stelde die wet, hoert mijn bedieden,
 Al gader van gemeinen lieden
 Te Lovene, dat si u cont,
 4750 Ende daer naer sciete hi ter stont
 Aen den ghenen, herde sciere,
 Die de grute van desen biere
 Vercocht hadde, die opperste was
 Bi den hertoge, maer niet mids das
 4755 Dat hi de hoeghste was geboren,
 Maer van ghelove verre te voren
 Boven alle die baenritsheren,
 Die tier tijt in Brabant weren.
 Ende dese verwerf alsoe die dinge
 4760 Dat die hertoge penninghe
 Van der gemeinten, in groot getal,
 Heeft genomen, ende liet al
 Dese dingen aldus ghescien,

Vs. 4745 *Begangen*, begaen (met vrees). Anonymus: *ubi in tremore et angustia diu jucuerunt constricti*.

4753 *Die opperste was bi den hertoge*, namelyk de heer van Schoonvorst, die de gruit geleverd had om zulk leuens bier te brouwen.

Ende dore die vingere heeft ghesien.
 4765 Van Petren latic mijn tellen,
 Ende van sinen medegesellen.
 Ic sal u noch vertellen vort
 Van hen, als ghi hebt ghehoert,
 Wes des anders nachts gheschiede
 4770 Te Bruessel, tusscen die goede liede
 Entie ghemeinte, die verstaen
 Hadden hoe dat het was vergaen
 Te Loven, soe hen bi was bracht
 Op der Magdalenen nacht.

Hoe die gemeente te Bruessel op stoet.

XLIV.

4775 Het geviel, dats claer ende waer,
 Te Bruessel, in Ons Heeren jaer
 MCCC en LX mede,
 Een beruerte in die stede,
 Van der gemeinten; si wouden maken
 4780 XII raetslieden, welke saken
 Hen alsoe gheschieden al:
 Om te scuvene tgroot ongeval
 Haers wonderliken opsets swaer,
 Soe worden ghemaect al daer
 4785 Twee comoingimeesteren rechtvort,
 Die cortelinge waren verstoert,
 Ende afgeset cort daer nare,
 Binnen eenen halven jare,
 Mids overbrekeghe dinge

Vs. 4779 *Si wouden maken zij raetslieden.* Voor 4780 Welke zaken zich volgender wyze hebben
maken stelt Anonymus *punirentur*; blykbaer een ben toegedragen.
 drukfeil, voor *ponerentur*. 4789 *Overbrekeghe*, wetverbrekende.

- 4790 Der ghemeinten gederinge ,
 Die si maecten , omme dat
 Si die heeren van der stat
 Vernielen wouden al te samen.
 Sommege dieneren dat vernamen
- 4795 Van der stat, die de saken
 Den heeren gingen cont maken
 Tot haren huuse , sonder beiden ,
 Ende wectense met verdicheiden
 Uut haren slape ; oec was aldaer
- 4800 Her Geert , die heere van Vorselaer ,
 Ende oec sommige ander heeren ,
 Die tier tijt te Bruessel weren ,
 Die welcke bi der wet quamen ,
 Ende hadden raet te samen
- 4805 Dat van der wet die goede lieden
 Dambachten soudent ontbieden
 Bi hen te comene , te weten claer
 Wie die gaderinge maecten daer ;
 Want die heeren vernamen bloot
- 4810 Dat men gaderingen groot
 Ter Capellen heeft ghedaen.
 Oec soe hebben si verstaen
 Der vleeschouwers vergaderinghe.
 Doen si vernamen dese dinghe
- 4815 Ontboden si , al ongelet ,
 Die vleeschouwere bi der wet ,
 Die antworden , openbare ,
 Si soudent comen alst tijt ware.
 Die goede man , die was gesonden
- 4820 Van der wet , hevet daer soe vonden

Vs. 4790 *Gederinge* , gadering , samenkomst ,
 oploop. C *gaderinge*.

4798 *Verdicheiden* , vaerdigheid. A *wardic-*
heiden , C *weerdicheiden*.

4804 En besloten , heraemden te samen.

4807 *Te weten* , om te weten.

4811 *Ter Cappellen* , binnen de stad Brussel ,
 in vs. 4825 hierna de *Cappelstrate*.

- Ghestelt, dat hijt, sonder beiden,
 Met groter haest der stat seide.
 Doen die heeren dese dinge
 Wisten, ende die gaderinge
- 4825 Des volcs van der Cappelstraten,
 Ende hen dochte dat si te baten
 Die Steenport hadden vast besloten,
 Soe wouden si dan ierst bestoten
 Met eenen hope, met fieren gelate,
- 4830 Die van der Vleeschouwerstrate.
 Dus trocken si derwert te samen,
 Ende, als si op die Pensmerct quamen,
 Quamen die andere partien
 Achter beide die beckerien
- 4835 Die vleeschouwers gewápent doe,
 Ende riepen lude: « Toe! toe!
 Si sijn onse; hets al gewonnen. »
 Daer worden si wederonnen
 Met crachte, ende wederstaen;
- 4840 Want den goeden lieden wies aen
 Den hoop, die vore der stat huus
 Blevén was; doen worden confuus
 Die vleeschouwers, herde sciére,
 Doen si sagen die banniere
- 4845 Van tser Huygh Kints gheslechte,
 Daer hem elc goet man onder rechte,
 Die trouwelec bi der wet bleven.
 Dus worden achterwert ghedreven
 Die vleeschouwers ende verjaeght,
- 4850 Gheslagen, gevangen, ende versaeght.
 Elc stelde hem daer om vlien,
 Dien tgeluc mocht ghescien.

Vs. 4831 *Derwert*, derwaerts, A *derwerts*, B 4834 *Beckerien*, B en C. *Backerien*.
darwaert.

- Die heeren trocken doen te hant
 Tot haren husen , daer men vant
 4855 Felle wapenen onghehiere ,
 Ende heet water op den viere ,
 Ende calc daerbi , daer si met wouden
 Theerscap vernielen ende verscouden ,
 Hadden si in haer strate gecomen.
 4860 Dit opset was hen benomen.
 Als dese waren dus confuus
 Quam theerscap voer der stat huus.
 Daer wouden sulcke onghespaert
 Heetelic ter Steenporten waert ;
 4865 Want die van buten met groten sorten
 Waren vore der Steenporten ,
 Daer si op scoten met ernstichede ,
 Ende branden die bladere mede
 Van der porten met pecke , met stroe.
 4870 Doen ghedroegh die raet alsoe
 Dat die van binnen alsoe sciere
 Die porte ontdeden ; als die fiere
 Bleven si daer voren staende.
 Die heere van Vorrseleer vermaende
 4875 Ende seide , int openbaren ,
 Dat si alsoe coene waren ,
 Die de plaetse niet en begeven
 Ende voer der stat huus bleven ,
 Manlec staende , als die boude ,
 4880 Of iement opset maken woude
 Ende ter stat huus wert comen ,
 Dat dit bi hen mocht sijn benomen.

Vs. 4855 *Onghehiere* , schrikbarende ; hoogd.
ungeheure.

4858 *Verscouden* , aenstoken , verbranden ;
 waervan *schouw* , stookpyp. In C *verscouwen*.

4865 *Sulcke* , eenigen.

4864 *Heetelic* , met heeter daed , vol vuer.

4868 *Bladere* , panneelen.

4872 *Ontdeden* , openden.

4879 *Boude* , stoute.

4881 *Wert comen* , C *wert ware comen*.

- Als die vore die Steenport gingen
Doen worden gheordenert die dingen
4885 Van den heeren , wiselike ,
Dat si sonden ij geestelike
Mannen op der Capelstraten ,
Dat si dat volc soud en saten ,
Conden si en te vreden bringen .
4890 Maer noch soe en wisten die dingen
Die van buten , int verclaren ,
Hoe dat binnen was gevaren .
Noch soe hadden die heeren raet
Dat si sonden , sonder verlaet ,
4895 Enen hoep volcx ongelet
Dore der Bogaerden wincket ,
Die welcke , sonder ophouden ,
Die Raemstrate aensteken soud en ;
Want die volders , hoerdic verclaren ,
4900 Alle ter Capellen waren .
Des gelijc , ten selven stonden ,
Die heeren eenen hoop uut sond en
Met haesten dore tRuysbroec winket ,
Die trocken al ongelet
4905 Op den Savel , die alsoe saen
Als si sagen tvier op gaen
In die Raemstrate , sonder letten ,
Steken soud en hare trompetten ,
Op den Savel , ende ter vaert
4910 Trecken ter Steenporten wert ;
Ende die van der Raemstrate
Soud en oec comen te harer bate .
Aldus wort dit al ghedaen .

Vs. 4888 *Saten*, zetten , bevredigen , *ut eos*
ratione sedarent , zegt Anonymus .

4889 *Te vreden*, *A te vresen* .

4894 *Verlaet*, uitstel .

4896 *Wincket*, kleine doorgang in een groote
poort en waer slechts één man door kan , gelyk
men er nog aen vele stadspoorten vindt .

4909 *Ter vaert*, dadelyk .

- Doen den roec op sagen gaen
 4915 Die Cappeloise ende den brant
 Beneden hen, ende al te hant
 Boven hen hoerden die trompetten,
 En dorsten si daer niet langer letten,
 Maer gaven vlucht, ende scieden
 4920 Hier ende daer, als dwase lieden,
 Als volc beraest ende onbestiert.
 Aldus soe wort ghesconfiert
 Die gemeente al te samen.
 Rechtvort die iij hope quamen
 4925 Van binnen, van boven, van beneden;
 Terstont, in dier haesticheden,
 Worden si hier ende daer gheraept,
 Die opsetters, ende betraept,
 Ghevangen, die niet ontvlien en mochten,
 4930 Diet som metten live becochten,
 Daer justicie af was gedaen.
 Dus es haer opset vergaen.
 Dese sconfelture ghesciede daer
 Te Bruessel, in Ons Heeren jaer
 4935 Als men LX gescreven sach
 Ende XIII^c, den anderen dach
 Des nachts na sente Magdalenen.
 Aldus vallet meest alenen,
 Ende nemt quaet finement
 4940 Dat men onredelec begent.

Vs. 4918 *Letten*, blyven.4938 *Alenen*, al t' eenen, teenemael.

- Die heeren trocken doen te hant
 Tot haren husen , daer men vant
 4855 Felle wapenen onghehiere ,
 Ende heet water op den viere ,
 Ende calc daerbi , daer si met wouden
 Theerscap vernielen ende verscouden ,
 Hadden si in haer strate gecomen.
 4860 Dit opset was hen benomen.
 Als dese waren dus confuus
 Quam theerscap voer der stat huus.
 Daer wouden sulcke onghespaert
 Heetelic ter Steenporten waert ;
 4865 Want die van buten met groten sorten
 Waren vore der Steenporten ,
 Daer si op scoten met ernstichede ,
 Ende branden die bladere mede
 Van der porten met pecke , met stroe.
 4870 Doen ghedroegh die raet alsoe
 Dat die van binnen alsoe sciere
 Die porte ontdeden ; als die fiere
 Bleven si daer voren staende.
 Die heere van Vorrseleer vermaende
 4875 Ende seide , int openbaren ,
 Dat si alsoe coene waren ,
 Die de plaetse niet en begeven
 Ende voer der stat huus bleven ,
 Manlec staende , als die boude ,
 4880 Of iement opset maken woude
 Ende ter stat huus wert comen ,
 Dat dit bi hen mocht sijn benomen.

Vs. 4855 *Onghehiere* , schrikbarende ; hoogd.
ungeheure.

4858 *Verscouden* , aenstoken , verbranden ;
 waervan *schouw* , stookpyp. In C *verscouwen*.

4865 *Sulcke* , eenigen.

4864 *Heetelic* , met heeter daed , vol vuer.

4868 *Bladere* , panneelen.

4872 *Ontdeden* , openden.

4879 *Boude* , stoute.

4881 *Wert comen* , C *wert ware comen*.

- Doen den roec op sagen gaen
 4915 Die Cappeloise ende den brant
 Beneden hen, ende al te hant
 Boven hen hoerden die trompetten,
 En dorsten si daer niet langer letten,
 Maer gaven vlucht, ende scieden
 4920 Hier ende daer, als dwase lieden,
 Als volc beraest ende onbestiert.
 Aldus soe wort ghesconfiert
 Die gemeente al te samen.
 Rechtvort die iij hope quamen
 4925 Van binnen, van boven, van beneden;
 Terstont, in dier haesticheden,
 Worden si hier ende daer gheraept,
 Die opsetters, ende betraept,
 Ghevangen, die niet ontvlien en mochten,
 4930 Diet som metten live becochten,
 Daer justicie af was gedaen.
 Dus es haer opset vergaen.
 Dese sconfelture ghesciede daer
 Te Bruessel, in Ons Heeren jaer
 4935 Als men LX gescreven sach
 Ende XIII^c, den anderen dach
 Des nachts na sente Magdalenen.
 Aldus vallet meest alenen,
 Ende nemt quaet finement
 4940 Dat men onredelec begent.

Vs. 4918 *Letten*, blyven.4938 *Alenen*, al t' eenen, teenemael.

- 5025 Vore Lovene liggende eenen termijn
 Met groten ghetale der lieden sijn,
 Ende met hem meest deel al
 Die steden van Brabant, groot ende smal.
 Doen hi een stuc daer hadde gelegen
- 5030 Wordt enen peis daer overdregen,
 Tusscen den hertoge ende die stat
 Van Lovene, met vorwerden dat
 Die goede liede soudén dragen
 Trecht vortaen, alsoe si plagen,
- 5035 Ende hebben tselve regement
 Van der stat ende al thewent,
 Ende haer scade, groot ende smal,
 Die si hadden leden al,
 Ende in den rantsoen hadden ghehadht,
- 5040 Die soude hen van der selver stat
 Gheheel ende al vergoudén sijn.
 Ende doen creegh hertoge Wencelijn,
 In dit tractaet, in sier ghewelde
 Eene groote somme van gelde,
- 5045 Soe dat men seide, int openbare,
 Dat, binnen desen derdalven jare,
 Die hertoge uut Loven heeft ghetogen
 Meer goets, dant hadde gelden mogen,
 Al hadde ment ten hoeghsten brocht,
- 5050 Ende uut den gronden gheheel vercocht.
 Ende metten goede, dat hi creegh doe,
 (Die hertoge) dede hi leggen toe
 Die borch van Vilvorden om ende omme;

Vs. 5029 *Een stuc*, een stuk tyds.

5030 *Enen peis*, namelyk op den 19 october 1561. Zie het stuk hierachter.

5034 *Alsoe si plagen*, en Vs. 5036, *al thewent*. Dit is niet juist. De schepenen, gezworenen en gildedekeus moesten voortaan gekozen

worden *half van haren goeden lieden van der geslechten, ende half van haren goeden lieden van der gemeinten*.

5041 *Vergouden sijn*. Ook al niet juist. Het nog *onbetaelde* rantsoen alleen werd kwyt gescholden.

Hoe Peter Coutereel die goede manne van Loven scatte, ende hoe hertoge Wencelijn
daer na Loven belach.

XLV.

Nu willic u vort verclaren
Hoet te Loven es gevaren.
Als die goede manne sagen,
Die op die borch gevangen lagen
4945 Menegen tijt, in vresen groot,
Ende ghenen troost, clein noch groot,
Van den hertoge en bedochten,
Daer si hen toe verlaten mochten,
Heeft deen vore, die ander naer,
4950 Sijn rantsoen ghemaect aldaer
Jegen Peteren Coutereel tier tijt,
Recht ocht hise in eenen strijt
Gevangen hadde, vechtender hant,
Deen om iij^m, si u bekant,
4955 Dander om dusent ocht om acht hondert
Gulden peters, ende elc besundert
Moest aldus sijns rantsoens plegen,
Na dat sijn staet was gelegen.
Dus en bederf hise niet daer met
4960 Weder aen lijf noch aen let;
Maer die scettinge was soe groot
Dat hise maecte levende doot.
Ende van deser scattingen hoge
Gaf Peter Coutereel den hertoge
4965 Wenceline dat beste deel.
Ende selve hilt hi een groot morseel.
Met dat hi den hertoge gaf

Vs. 4947 Deest in A.
4955 *Acht hondert*; A *seven hondert*.

4961 *Scettinge*, schatting, lastoplegging.
4966 *Morseel*, brok, fr. *morceau*.

- Dit gelt, aldus creegh hi daer af
 Sinen peis van den mesplegen ,
 4970 Ende oec met dat hi heeft gegeven
 Den heere van Scoenvorst sijn sacquoye ,
 Die oec met deilde aen die proye ;
 Ende met dat hem vort es bleven
 Heeft hi te huwelec gegeven
 4975 Heere Otten van Cuycks broeder sone
 Sijnre dochter , ende die ghone
 Hiet her Heynric van Cuyck , dats waer ,
 Een stout ridder ende vorbaer ,
 Als hi thoende te meneger tijt ,
 4980 Ende sunderlinge in den strijt
 Voer Baeswildere , als hier naer
 Die cronike sal doen verclaer ,
 Op dat mi God wil ghehingen
 Dat ic soe verre mag gebringen
 4985 Dese corniken , ende volvueren ,
 Daer vele scoender avontueren
 In selen staen , wilt God , Ons Heere ;
 Daer af en sprekie niet meere.
 Als nu die goede lieden
 4990 Uut der vangenessen scieden ,
 Ende haer rantsoen hadden betaelt ,
 Dat si swaerlec hadden ghehaelt ,
 Behilden die ghemeinten na dat

Vs. 4969 *Mesplegen* , misdaed.

4971 *Sijn sacquoye* , zyn zak vol , fransch
sacquée , *sachée* .

4982 *Sal doen verclaer* . Nu volgen in het HS.
 deze doorschrapte regels :

Her Heinric van Cuyck , dats ware leere,
 Was van Hoeghstraten heere :
 Aen Peter Coutereels dochterkijn
 Soe wan hi een cnapelijn :
 5 Die selve sone die hiet Jan.
 Daer na , als hi was man ,

Wert hi heere van Hoeghstraten ,
 Dat hi besat te sijnre baten
 Ende wasser here af menich jaer ,
 10 Ende leefde langen tijt daer naer.
 Ic sachen selve , doe ic ghewach ,
 Daerna , over menegen dach ,
 Te Loven ende te Bruessel mede ,
 Als hertoge Philips sijn incomst dede
 15 Van Bourgognen ende here wert daer
 In Brabant , in Ons Heren jaer
 XIIIe XX , met twee viven ,
 Als ic u namaels sal bescriven .

- Dat regement van der stat ,
 4995 Met gelde ende met groter haven ,
 Dat si van der stat goede gaven
 Den hertoge Wencelijn ,
 Ende sulken van den rade sijn ;
 Maer al te wee soe dede dat
 5000 Den goeden lieden van der stat ,
 Ende volghden daerom , vroegh ende spade ,
 Den hertoge ende sinen rade ,
 Den baenritsen , ende den edelen al ,
 Ende den steden groot ende smal
 5005 Des lants van Brabant , met ernstichede ,
 Clagende dat men hen dede
 Groot ongelijc in deser saken .
 Soe lange si volghden ende spraken
 Dat , mids groten vervolge daer naer ,
 5010 Als die gemeente derdalf jaer ,
 Luttel min of meer , of daer omtrent ,
 Ghedragen hadden tregement
 Van der stat van Loven allene ,
 Dat der stat baette clene ,
 5015 (Ic meine dat Petren Coutreele
 Meer baette te sinen deele
 Dan het dede der gemeinder stat ,
 Claer eest ende provelijc dat!)
 Doen leden was den termijn
 5020 Trac die hertoge Wencelijn
 Voer Loven , met hercracht daer ,
 Logeren , in Ons Heeren jaer
 Als men XIIIe screef
 Ende LXII , ende bleef

Vs. 5001 *Volghden* , achtervolgden.

5010 *Derdalf jaer*. Neen ; slechts één jaer en
 een paer maenden ; want omtrent den 12^{en} oc-
 tober 1561 (zegt de cancellier *Souza Delle Beze*),

trok hertog Wencelyn voor de stad Leuven.

5324 *Ende LXII*, in A *LXIII*. Het moet zyn
 LXI, blykens de brieven hierachter, in het *Codex*
diplomaticus.

- 5025 Vore Lovene liggende eenen termijn
 Met groten ghetale der lieden sijn,
 Ende met hem meest deel al
 Die steden van Brabant, groot ende smal.
 Doen hi een stuc daer hadde gelegen
- 5030 Wordt enen peis daer overdregen,
 Tusscen den hertoge ende die stat
 Van Lovene, met vorwerden dat
 Die goede liede soudén dragen
 Trecht vortaen, alsoe si plagen,
- 5035 Ende hebben tselve regement
 Van der stat ende al thewent,
 Ende haer scade, groot ende smal,
 Die si hadden leden al,
 Ende in den rantsoen hadden ghehadht,
- 5040 Die soude hen van der selver stat
 Gheheel ende al vergoudén sijn.
 Ende doen creegh hertoge Wencelijn,
 In dit tractaet, in sier ghewelde
 Eene groote somme van gelde,
- 5045 Soe dat men seide, int openbare,
 Dat, binnen desen derdalven jare,
 Die hertoge uut Loven heeft ghetogen
 Meer goets, dant hadde gelden mogen,
 Al hadde ment ten hoeghsten brocht,
- 5050 Ende uut den gronden gheheel vercocht.
 Ende metten goede, dat hi creegh doe,
 (Die hertoge) dede hi leggen toe
 Die borch van Vilvorden om ende omme;

Vs. 5029 *Een stuc*, een stuk tyds.

5030 *Enen peis*, namelyk op den 19 october 1561. Zie het stuk hierachter.

5034 *Alsoe si plagen*, en Vs. 5036, *al thewent*. Dit is niet juist. De schepenen, gezworenen en gildedekeus moesten voortaan gekozen

worden *half van haren goeden lieden van der geslechten, ende half van haren goeden lieden van der gemeinten*.

5041 *Vergouden sijn*. Ook al niet juist. Het nog *onbetaelde* rantsoen alleen werd kwyt gescholden.

- Nochtan behilt hi een grote summe
 5055 Van goede op die vorseide stat,
 Tsjinre manessen, wanneer hem dat
 Boven al desen gelieven soude
 Te heyscen, ende hijt hebben woude;
 Over mids den welcken dat
 5060 Vereygent bleef die selve stat,
 Dwelc hen groot ongevoegh,
 Scade, ende achterdeel ghedroegh
 Dicke, ende te menegher stede,
 Ende voer tgemein lant oec mede.
 5065 Dit hevet dlant wel bedacht
 Van Brabant, ende met al der macht
 Dat si conden, sonder respijt,
 Hebben sijs hen gheholpen quijt,
 Des si billec ghedencken soudent,
 5070 Ende eewelec int lant sijn ghehouden,
 Ende ghedencken deser dinge,
 Ende jegen die stat sunderlinge
 Van Bruessel, die hen bruederlike
 Daer in quijten trouwelike.
 5075 Als aldus die goede liede
 Van Lovene dese grote miede
 Van gelde, entie somme hoge
 Betaelt hadden den hertoghe,
 Ende vort ane noch meere
 5080 Den enen ende den anderen heere,
 Diese hadden, met hare macht,
 In haren iersten staet ghebracht,
 Soe en conden si gheen rechtinge

Vs. 5060 Vereygent, op nieuw geëigend; in A
 Ghereigent.

5062 Ghedroegh, aenbragt.

5064 Deest in A.

5074 Quijten, in 't meervoud; zynde het
 woord stat hier genomen voor de ingezetenen
 der stad; gelyk meermaels.

5076 Miede, afkoop.

- Ghecrigen van harer settinghe
 5085 Ende scaden, die si hadden ghehat,
 Van den goede van der stat,
 Want dië stat seere tachter was;
 Dies wan een iegelec, mids das,
 Lijftocht ende erflichede
 5090 Te quiten op die vorseide stede,
 Iegelijc na die quantiteit
 Van haren verliese vorseit.
 Dus regerden si vort aldaer
 Die stat sesthiendalf jaer,
 5095 Luttel min of meer, of daer omtrent
 Behilden die heeren tregement
 Van Loven. Ic sal u maken vroet
 Hoe weder die ghemeinte op stoet;
 Maer tierst soe sal die reden mijn
 5100 Rueren van hertoghe Wencelijn,
 Hoe hi mechtech ende vermogen
 Al tot Riemen es ghetogen,
 Daer coninc Karle, Jans sone
 Van Vranckrijc ontfinc die crone.

Hoe coninc Karle coninc Jans sone gecroent was te Riemen, ende hoe hertoghe
 Wencelijn daer reet.

XLVI.

- 5105 MCCC int jaer Ons Heeren
 Ende LXIII soe wert met eeren
 Coninc Karle mogentlike
 Ghecroont coninc van Vranckrike,

Vs. 5084—5085 Zoo was het hun niet mogelyk de lastverdeeling (de *settinghe*) behoorlyk in te richten. B *Scattinge*.
 5089 *Lijftocht ende erflichede*, bezetting op lyf- of erfrenten.
 5092 *Riemen*, Rheims.

- Te Riemen , met groter solempniteit ,
 5110 Op den dach van der Drivoldicheit ,
 Den welcken te dier tiden lach
 In mey den xxvij^{en} dach.
 Dese Karle , dese hoge man ,
 Was sone van den coninc Jan
 5115 Dien hi hadde van der vrouwe
 Wencelijns suster ghetrouwe.
 Hertoge Wencelijn , des nemt goem ,
 Was coninc Karles recht oem ,
 Alsoe hier voren (hebdi des
 5120 Onthouden) claer bescreven es.
 Aldus trac hertoge Wencelijn
 Met eeren tot der feeste sijn ,
 Tot Riemen , ende in sijn ghespan
 Menich frisch edel man ,
 5125 Baenrotsen , riddren ende heren ,
 Statelec , met groter eeren ,
 Dat daer luttel uut Vranckrike
 Iement met state quam sijn gelike.
 Lutzenborgers ende Rijnhoyses
 5130 Brabantren , ende Limborgoyse
 Hadde die hertoge Wencelijn
 Aldaer , in der geselschap sijn.
 Die coninc ende die heeren al
 Boden hem eere , groot ende smal ,
 5135 Ende ontgingen met eeren .

Vs. 5111 *Te dier tiden lach* , A die te dien lach.

5112 *In mey den xxvij^{en} dag*. Heilige Drie-
 vuldigheidsdag viel in dat jaer op den 19 mei ,
 en l' *Art de vérifier les dates* stelt ook de krooning
 op den 19^{en}.

5128 *Sijn gelike*. Onder aen de bladzyde staen
 de volgende regels, doch met de pen doorgedaeld:

Statelije, ende met coste groot
 Soe was daer, in sijn conroot,
 Die heere Van Cuyck, die jonge Jan,

Heere vanden Grave, hout u daer an,

5 Een alre frisscen jongelinc;
 Soe costelije was al sijn dinc,
 Dat mennon sach te wonder an.
 Van Cuyck, dese jonge man,
 Was tier tijt, soe ic dat vinde,

10 Vrou Johannen huusghesinde:
 Dese hilt Cuycke ende Grave gemene,
 Van den hertoge beide te lene.

A heeft hier *sijnre gelike*.

5129 *Rijnhoyses*, Rhyndlanders, A *Rynsoise*.

- Tgetal van den groten heeren ,
 Die aldaer vergadert waren ,
 En condic u niet wel verclaren.
 Daer was van Cipers die coninc hoge
 5140 Ende van Anjou die hertoghe ,
 Ende van Burgoingen beide broeder
 Des conincs van vader ende van moeder ,
 Die grave van dEu, een mechtich heere ,
 Die grave van Dampmertijn, ende meere
 5145 Van Tancarville, van Widemont
 Graven beide, ende tier stont
 Vele ander heeren ende prelate ,
 Die alle dach met groten state
 Vergadert waren. Die eerbaerheit ,
 5150 Dien cost, ende die solempnitheit ,
 Die men daer dede, doer sconincs eere ,
 En bescrevic nemmermeere ,
 Ende doer die coninginne mede ,
 Die oec ghecroont was daer ter stede :
 5155 Haer vader was een hoge baroen
 Hertoghe Peter van Bourboen.
 In Onser Vrouwen kercke van Riemen
 Gesciede dit al, ende daer na sniemen
 Trac die coninc, onghespaert ,
 5160 Met eeren tsinen hove waert.
 Aldaer reet, ten selven tide,
 Die coninc van Cipers, ter eender side
 Van den coninc, met groter eere,
 Ende hertoge Wencelijn die heere
 5165 Ter ander siden, des nemt goem.
 Die coninc dede sinen oem
 Eere groot, in allen sinnen.

Vs. 5145 *Widemont*, lees *Vaudemont*, immers
 volgens FROISSART, liv. I, part. 2, chap. 179.

5151 *Doer*, om, voor; in A *voer*.
 5158 *Sniemen*, dadelyk.

- Ter maeltijt ginc men daer beginnen;
 Ende die coninc es geseten
 5170 Ter tafle: bi hem, suldi weten,
 Sat van Cipers die coninc fijn,
 Ende die hertoge Wencelijn.
 Na der maeltijt, seldi verstaen,
 Sach men die heeren, aengedaen,
 5175 Op stercke rosse, met rassen leden,
 Die deen tiegen dander reden
 Grote joesten, ende speren braken.
 Dit en willic niet lange maken.
 Die feeste duerde V dage lanc
 5180 Dat men daer hofde ende spranc;
 Ende als dat ten inde quam,
 Hertoge Wencelijn orlof nam
 Aen den coninc, met verdichede,
 Ende aen die coninginne mede;
 5185 Ende aen al die grote heeren,
 Die aldaer ter feeste weren,
 Soe heeft hi orlof ghenomen,
 Ende es met eeren in Brabant comen.

Hoe hertoge Wencelijn voere Ravenstein trac, ende liet onghewonnen staen.

XLVII.

- Als die hertoge Wencelijn
 5190 Een stuc in Brabant hadde gesijn,
 Bi der hertoginnen Johannen,
 In solace, met sinen mannen,
 Met vrouden herde menegertieren,
 Jagen, vliegghen, ter rivieren,

Vs. 5195 *Vrouden*, vreugden.

- 5195 Tornieren, steken, ende ander spel
 Ghehantert, soe hi dat wel
 In ghenuechten const volbringen,
 Danssen, hoven, reyen, springhen,
 Met vrouwen ende met joncfrouwen,
- 5200 Dede hi menege feeste houwen
 Te Bruessel, in de goede stede,
 Ende bi wilen elder mede.
 Als dus die tijt was omghegaen
 Omtrent een jaer, es op ghestaen
- 5205 Een onminne ende gheworren
 Tusscen van Valkenborch ende van Borne
 Den beere, ende den hertoge
 Wencelijn, die met moede hoghe
 Trac, met riddren ende met cnapen,
- 5210 Voer Ravenstein, daer hi dede maken
 Eenen beer, starc ende groot,
 Daer hi met dede groten noot
 Die waren binnen Ravenstein.
 Der assaulte meer dan ein
- 5215 Die hertoge daer voren dede;
 Maer die van binnen hare leden
 Niet en spaerden, maer hen werden,
 Dat hen dassaute luttel derden,
 Alsoe dat hertoge Wencelijn
- 5220 Dat niet en creegh ten wille sijn,
 Maer brac op, cort daer na saen,
 Ende lietet onghewonnen staen.

Vs. 5204 *Es op ghestaen een onminne*, enz. Volgens BUTKENS (I, 485) zouden de vyandlykheden tusschen den hertog en de heeren van Valkenburg en Borne, midsgaders het beleg van Ravenstein, hebben plaets gehad in 1563, weshalve dit kapittel vóór het 46e zou hebben behooren geplacet te zyn. Het geschil eindigde met de bekrachtiging van den afstand van Valkenburg aen den bra-

bandschen hertog. Zie het diploma van den 16 september 1565, in het achtste deel der *Nouveaux Mémoires de l'académie de Bruxelles, Codex diplomaticus*, p. 279.

5205 *Gheworren*, geworden, volgens de brandsche uitspraek, en om het rym.

5211 *Beer*, stormtuig, *vinea, instrumentum bellicum*, zegt KILIAEN.

Hoe die hertoge in Savoyen trac ende die compaengnie help neder leggen.

XLVIII.

- Cort, binnen den selven jare,
 Quam den hertoge niemare
 5225 Dat regnerde in Savoyen
 Een compaignie, die in vernoye
 Brachten menegen goeden man;
 Want also groot was haer gespan
 Vergadert, uut menegen wike,
 5230 Dat si al om in Vranckrike
 Dlant roefden, dore ende dore,
 Tusscen die Seine entie Lore.
 Al tot Vendomme ende Montargijs,
 Tot Orliens ende tot Parijs
 5235 Soe en bleef op dlant, bi noch nare,
 Niemen, hi en vloe van vare
 Al omme in die vaste steden.
 Soe groten overdaet si deden
 Dat het wonder ware te horen.
 5240 Si hadden onder hen ghecoren
 Enen coninc, des sijt wijs,
 Van Clermont in Beauvoysijs:
 Die quaetste der quadere was hi alomme,
 Ende hiet die coninc *Jacque Bonhomme*.
 5245 Dwonder dat si bedreven
 Dat en waer u nemmermeer bescreven
 Van brande, van rove, van vrouwen crachten.
 Menegen edelen man si brachten

Vs. 5226 *Vernoie*, verdriet.

5256 *Vare*, vervaerdheid, C daer..

5244 Die coninc *Jacque Bonhomme*; geen koning; maer een spotnaem dien men, in een alge-

meenen zin, toen aen den boer gaf, als iemand met wien men doen kon wat men wilde. Zie СИ-МОНДИ, *Histoire des Français*, V^e partie, ch. VIII (édit. de Bruxelles, tom. VII, p. 75 et 76).

- Ter doot, met bitterliker smerten.
 5250 Het mocht eender steinen herten
 Ontfermen, diet hoerde ghewagen,
 Dorrible faite die si plagen,
 Alsoe dat claerlijc mach bliken
 In die vrancsce corniken,
 5255 Die meester Jan Froysart maecte,
 Die hi te poente wel gheraecte.
 Van eenen ridder doet hi cont,
 Die si doodden teenre stont,
 Ende daer na, herde sciere,
 5260 Brieden si dien bi den viere,
 In presencien van sier vrouwe,
 Diet moest aensien met groten rouwe,
 Ende haer kinder des gelike.
 Daer na wouden si fortchelike
 5265 Der vrouwen doen eten van haren man,
 Ende haren kinderen daer na; dan
 Doedden si met bitterhede
 Die vrouwe, ende haer kinder mede.
 Eenen andren ridder met ongemake
 5270 Bonden si aen eenen stake,
 Ende violerden ginder
 Sijn vrouwe, ende sijn kinder
 Haerre een groot getal,
 Dat die heere moest toe sien al.
 5275 Daer na, met pinen groot,
 Brachten si die vrouwe ter doot,
 Die nochtan ginc groot met kinde,
 Ende al haer kinder met elinde
 Doedden si, ende daer naer
 5280 Den ridder met martiellen swaer.
 Dese ondaet, des sijt wijs,

Vs. 5275 Een groot getal van hen.

5280 *Martiellen*, hamers, *marteaux*.

- Stont ierst op in Beauvoysijs
 Ende multiplierde al soe vort,
 Dat si alsoe mechtich wort
 5285 Dat si hadden in haer ghespan
 Bat dan C^m man,
 Ende sprayden hen al omme ende omme,
 Haer ende tare, niet teenre somme.
 Ic soude hier wel meer af scriven ;
 5290 Maer dat latic achter bliven,
 Om dat tot deser corniken
 Niet en hoert, maer om te bliken
 Een deel, dat men sal weten mogen
 Waerom die hertoge es ghetogen
 5295 Tegen dese compaignien,
 Die in Vranckrike tallen siden
 Haer verwoedtheit hadden gedreven.
 Een groot deel datter doot bleven
 Op eenen tijt te Meaus in Brie.
 5300 Die coninc van Navarre die
 Tracker neder een groot conroot,
 Di hi alle sloegh doot,
 Ende Jaque Bonhomme den coninc vinc,
 Die men vilde ende daer na hinc:
 5305 Dus worden si van daer verdreven,
 Maer grote hoope, die ontbleven,
 Trocken ten Duitscen lande waert aen,
 Daer si worden wederstaen
 Van den hertoge Wencelijn :
 5310 Die trac, metten lieden sijn,
 Al tot int graefscap van Savoye,
 Om die te brengen in vernoye,
 Ghewapenderhant, met sinen scaren,

Vs. 5288 *Haer ende tare*, hier en daer.
 5296 *Siden*, spreek uit: siën, C *tiden*.

5301 Trok er een groote hoopin de nederlaeg.
 5302 *Sloegh doot*, B en C *sloech ter doot*.

- Met hem die hertoge van den Baren ,
 5315 Ende die hertoge van Loreine ,
 Ende meer ander capiteine,
 Heeren uut den Duutscen landen.
 Daer soe worden wederstanden
 Die compaignies , ende bracht ter doot.
 5320 Si hadden ghedaen quaet soe groot
 Dats Gode lof moet sijn gheseit ,
 Dat si neder waren gheleit ,
 Ende haer quaetheit bracht ten inde ;
 Want si in groten elinde
 5325 Bracht hadden menegen edelen man ;
 Want haer opset ende haer gespan
 Was om al , klein ende groot ,
 Dedel volc te slane doot.
 Noit en was sulcke jaquerie
 5330 Ghescien , noch sulcke raserie ,
 Sint dat Christus was gheboren ,
 Noch duserent jaer daer te voren.
 Maer God en woude hen niet ghehingen
 Haer quaetheit langer te volbringen :
 5335 Si storven alle quader doot ;
 Haer overdaet die was te groot.
 Als si alle waren onteert
 Es die hertoge wederghekeert
 In Brabant , entie ander heeren
 5340 Elc tot haren lande keeren ,
 Entie hertoge Wencelijn
 Die bleef bi der vrouwen sijn
 Johannan , al dien winter lanc ,
 Tot na Paesschen , dat ontspranc
 5345 Dien somer , met sinen saysoene ,
 Dat alle crude waren groene ,

Ende daerna, noch langen termijn,
Tot dat ripe wert den wijn.

Hoe de hertoge trac voer Heymersbach, ende dat wan, ende te gronde slechte.

XLIX.

Als men Ons Heeren ghebortenesse
5350 Screef XIIIe LX ende sesse
Quam Wenceline van dage te dage
In Brabant alsoe grote claghe
Over die van Heymersbach,
Daer menich ruter doen op lach,
5355 Die welcke roefden ende vingen
Die coepiede, die reden of gingen
Uut Brabant ende uut anderen landen,
Die si verdorven ende maecte tscanden.
Dese clachten quamen alsoe groot
5360 Dat des den hertoge verdroot
Dat dus die straten ontveilicht waren;
Want niement riden en dorst noch varen,
Noch sijn comenscap hanteren.
Ende want het was in sijn regeren
5365 Die straten te veilegen tot den Rine,
Soe docht hertoge Wenceline
Dat hi dat qualijc mochte liden,
Ende ontboot ten selven tiden
Riddren, ende knechten een groot getal,
5370 Die tsinen gebode quamen al.
Dus trac die hertoge in sijn gespan

Vs. 5350 XIIIe LX ende sesse. BUTKENS (*Trophées*, I, p. 486) stelt 1565.

5355 *Heymersbach*, by Kerpen.

5354 *Ruter*, ruiters. Anonymus vertaelt dit

woord door *rutheri*; MATTHAËUS verklaert het voor *genus hominum vagum, latrones, praedones, obsessores viarum*, en SLICHTENHORST (*Geldersche geschied.*, II, bl. 147) voor *nachtegaels vogels*.

- Menich frisch weylje man
 Uut Brabant, tot voer Heymersbach,
 Dat hi al omme vast belach.
- 5375 Heymersbach entie jegenode
 Was doen Sceyfaerts van Merode;
 Maer hi en was noch maer een kint,
 Ende andre haddene in regement,
 Die daer op hilden vremde gasten,
- 5380 Die Brabant aldus aentasten,
 Ende daerop roefden ende vingen.
 Als dus verre dese dingen
 Comen waren, dat die hertoge
 Heymersbach met moede hoge
- 5385 Beleit hadde tallen siden,
 Dede hijt bestormen ende bestriden,
 Met bussen bescieten, ende met bogen,
 Daer die ghescutte soe dichte vlogen,
 Beide van buten ende van binnen;
- 5390 Maer herde quaet waest te winnen.
 Doch hadt die hertoge ingenomen,
 Wat hem scaden mocht ocht vromen,
 Niet te rumen van den velde
 Hi en hadt in sier geweld,
- 5395 Ende gecregen ende gewonnen.
 Ten lesten waest soe opgeronnen
 Met assaute, ende met crachte,
 Dat ment wan ende tonder brachte;
 Ende daerna, in corte stonde,

Vs. 5572 *Weylic*, weidelyk, groot, sterk.
 In A *Weylich*, B *weylic*, C *edel*.

5375 *Jegenode*, de landstreek. Zie *Belgisch Museum*, I, bl. 76. A heeft hier *regenoede*. In Brabant worden de aenpalende eigenaers van een stuk land (door de notarissen, in hunne akten) *regnooten* genoemd, fransch, *aboutissants*. Men schryft aldaer: *een stuk land, regnotende*

ten oosten Jun. . . ., enz. Anonymus vertaelt: *Munitio ista cum suo districtu pertinebat, eo tempore, Fastrado de Merode.*

5388 *Ghescutte*, de afgeschoten voorwerpen, als pylen, ballen, steenen, enz.

5491 *Ingenomen*, voorgenomen, zich in den geest gesteld.

5496 *Opgeronnen*, opgelopen, bestormd.

- Seggende hem, al onverholen,
 4430 Dat hi t'pert hadde ghestolen
 Uut der weyen, ende hadt vort an
 Daer na ghespannen in sijn ghespan,
 Ende wech ghevoert soude hebben daer;
 Maer dat hi sijns wert ghewaer,
 4435 Soe spien hijt uut, sonder beiden,
 Ende deet weder in der weiden.
 Dese clappaert, daer ic af telle,
 Heeft noch meneghen gheselle
 Achter ghelaten, die met onrechte
 4440 Aenbrenghen daer si sware plechte
 Den armen menschen dick met werven,
 Ende lijfs ende goeds verderven,
 Op dat si mogen te hove een soppe
 Crigen, oft een snickel brocke.
 4445 Des moet gheclaeght sijn jammerlike
 Onsen Heere van hemelrike,
 Dat men soe quaden tongen vint,
 Ende mense niet boven toe en bint,
 Ende dat die heeren alsoe doven
 4450 Dat si hen soe licht gheloven,
 Ende daer af soe groot verdriet
 Te vele stonden es gheschiet;
 Want een quade tonghe, si u verclert,
 Es meer tontsiene dan enich swert.
 4455 Daerom men noch te seggene pliet:
 Quade tonge breect been; si en heiles niet.

Vs. 4435 Soe spien hijt uut, zoo spande hy het peerd uit.

4440 *Sware plechte*, harde bejegening.

4441 *Met werven*, mede doen verwerven, mede berokkenen.

4444 *Een snickel brocke*, 't zelfde als een slikbrok. Zie KILIAEN op het woord.

4448 *Boven*, aen den hals, of aen de galg.

4449 *Doven*, verdwazen, van zin verdooven, *insanire*.

4454 *Swert*. Hier wederom twee doorgeschrapte regels:

Daerom seght men, int ghemcin,
 Quade tonge breect been, maer si en heilt gein.

- Meinden te hebben der stat huus
 Met Peter Coutreele, nu hoort abuus :
 Eens goedsmans marte was ghesonden
- 4610 Spade om wijn, te selven stonden,
 Die dit opset heeft vernomen,
 Ende es haesteliken comen,
 Ende condeghet al onghelet
 Enich der heeren van der yet.
- 4615 Die goede man, die dit verhoert,
 Hevet ghecondicht rechtevort
 Sinen ghesellen, ende vort dat
 Den goeden mannen van der stat.
 Doen si dit dus hadden verstaen
- 4620 Hebben si der stat huus bevaen,
 Eer die ghemeinte samentlijke
 Vergadert waren volcomelijc.
 Ter selver tijt soe was aldaer
 Te Lovene her Gheert van Vorselaer,
- 4625 Een vroem ridder ende een coene,
 Ende wel besocht in allen doene :
 Als hi vernam dit groot riveel
 Reet hi bi Peteren Coutreel,
 Ende sinen hoep, al sonder vieren,
- 4630 Hem sijn opset calangieren,
 Dat groot quaet was dat hi dede
 Sulken beruerte in die stede
 Te maken, ende groote scande,
 Waer mens vermaende in elcken lande.
- 4635 Met al wat hi daer toe sede
 Soe en const hi Petren daermede
 Niet bewegen, noch af ghesetten,

Vs. 4609 *Marte*, dienstmaerte, A, B, C, *maerte*.

4612 Deest in A.

4626 *Wel besocht*, zeer ervaren.4627 *Riveel*, spel, rumoer.4629 *Al sonder vieren*, zonder dralen.4630 *Calangieren*, berispen, afraden.

- Tot smorgens dat die sonne scheen,
 4670 Ende doen trocken si al ghemeen
 (Peter ende al sijn meisniede)
 Voer der stat huus. Die goede liede
 Vraeghden hen met worden sware
 Wes dat haer begeren ware
 4675 Van hen te hebben, dat si soe quamen
 Met sulcker menichte te samen,
 Ende alle met ghewapender hant?
 Doen antworde al te hant
 Peter Coutereel met sijnre scaren :
 4680 Dat si daer om niet uut en waren
 Om iemans erch, groot no cleene,
 Dan si te weten allene
 Begerden sunderlinge die dingen
 Van der stat goede rekeninge,
 4685 Ende, woude men hen die doen gescien,
 Si wouden te vreden sijn van dien :
 Daerom soe waest dat si daer quamen.
 Als dat die goede lieden vernamen
 Soe waren daer enege, die spraken :
 4690 « Mi en gaen niet aen die saken,
 Al ben ic van den gheslechte :
 In was noit in der stat rechten. »
 Die ander seiden : « Na minen wane
 Het en gheet mi oec niet ane ;
 4695 Al hebbic vortijts recht gedragen,
 Ic en was noit van minen dagen
 Rentmeester, noch en hadde in hoede
 Clein noch groot van der stat goede. »
 Die derde seiden openbaer :

Vs. 4671 *Meisniede*, gezin; hier *aenhang*.

4675 *Met worden sware*, met zware woorden,
 met ernstig uitgesprokene woorden.

4680 Maer dat zy slechts wilden weten.

4684 Rekening van de bezittingen der stad.

4692 *In*, ik en.

- Die heeren trocken doen te hant
 Tot haren husen , daer men vant
 4855 Felle wapenen onghehiere ,
 Ende heet water op den viere ,
 Ende calc daerbi , daer si met wouden
 Theerscap vernielen ende verscouden ,
 Hadden si in haer strate gecomen.
 4860 Dit opset was hen benomen.
 Als dese waren dus confuus
 Quam theerscap voer der stat huus.
 Daer wouden sulcke onghespaert
 Heetelic ter Steenporten waert ;
 4865 Want die van buten met groten sorten
 Waren vore der Steenporten ,
 Daer si op scoten met ernstichede ,
 Ende branden die bladere mede
 Van der porten met pecke , met stroe.
 4870 Doen ghedroegh die raet alsoe
 Dat die van binnen alsoe sciere
 Die porte ontdeden ; als die fiere
 Blevon si daer voren staende.
 Die heere van Vosselaer vermaende
 4875 Ende seide , int openbaren ,
 Dat si alsoe coene waren ,
 Die de plaetse niet en begeven
 Ende voer der stat huus bleven ,
 Manlec staende , als die boude ,
 4880 Of iement opset maken woude
 Ende ter stat huus wert comen ,
 Dat dit bi hen mocht sijn benomen.

Vs. 4855 *Onghehiere* , schrikbarende ; hoogd.
ungeheure.

4858 *Verscouden* , aenstoken , verbranden ;
 waarvan *schouw* , stookpyp. In C *verscouwen*.

4865 *Sulcke* , eenigen.

4864 *Heetelic* , met heeter daed , vol vuer.

4868 *Bladere* , panneelen.

4872 *Ontdeden* , openden.

4879 *Boude* , stoute.

4881 *Wert comen* , C *wert ware comen*.

- Dit gelt, aldus creegh hi daer af
 Sinen peis van den mesplegen ,
 4970 Ende oec met dat hi heeft gegeven
 Den heere van Scoenvorst sijn sacquoye ,
 Die oec met deilde aen die proye ;
 Ende met dat hem vort es bleven
 Heeft hi te huwelec gegeven
 4975 Heere Otten van Cuycks broeder sone
 Sijnre dochter , ende die ghone
 Hiet her Heynric van Cuyck , dats waer ,
 Een stout ridder ende vorbaer ,
 Als hi thoende te meneger tijt ,
 4980 Ende sunderlinge in den strijt
 Voer Baeswildere , als hier naer
 Die cronike sal doen verclaer ,
 Op dat mi God wil ghehingen
 Dat ic soe verre mag gebringen
 4985 Dese corniken , ende volvueren ,
 Daer vele scoender avontueren
 In selen staen , wilt God , Ons Heere ;
 Daer af en sprekie niet meere.
 Als nu die goede lieden
 4990 Uut der vangenessen scieden ,
 Ende haer rantsoen hadden betaelt ,
 Dat si swaerlec hadden ghehaelt ,
 Behilden die ghemeinten na dat

Vs. 4969 *Mesplegen* , misdaed.

4971 *Sijn sacquoye* , zyn zak vol , fransch
sacquée , *sachée* .

4982 *Sal doen verclaer* . Nu volgen in het HS.
 deze doorschrapte regels :

Her Heinric van Cuyck , dats ware leere,
 Was van Hoeghstraten heere :
 Aen Peter Coutereels dochterkijn
 Soe wan hi een cnapelijn :
 5 Die selve sone die hiet Jan.
 Daer na , als hi was man ,

Wert hi heere van Hoeghstraten ,
 Dat hi besat te sijnre baten
 Ende wasser here af menich jaer ,
 10 Ende leefde langen tijt daer naer.
 Ic sachen selve , doe ic ghewach ,
 Daerna , over menegen dach ,
 Te Loven ende te Bruessel mede ,
 Als hertoge Philips sijn incomst dede
 15 Van Bourgognen ende here wert daer
 In Brabant , in Ons Heren jaer
 XIIIe XX , met twee viven ,
 Als ic u namaels sal bescriven .

- 5025 Vore Lovene liggende eenen termijn
 Met groten ghetale der lieden sijn,
 Ende met hem meest deel al
 Die steden van Brabant, groot ende smal.
 Doen hi een stuc daer hadde gelegen
- 5030 Wordt enen peis daer overdregen,
 Tusscen den hertoge ende die stat
 Van Lovene, met vorwerden dat
 Die goede liede soudén dragen
 Trecht vortaen, alsoe si plagen,
- 5035 Ende hebben tselve regement
 Van der stat ende al thewent,
 Ende haer scade, groot ende smal,
 Die si hadden leden al,
 Ende in den rantsoen hadden ghehadht,
- 5040 Die soude hen van der selver stat
 Gheheel ende al vergoudén sijn.
 Ende doen creegh hertoge Wencelijn,
 In dit tractaet, in sier ghewelde
 Eene groote somme van gelde,
- 5045 Soe dat men seide, int openbare,
 Dat, binnen desen derdalven jare,
 Die hertoge uut Loven heeft ghetogen
 Meer goets, dant hadde gelden mogen,
 Al hadde ment ten hoeghsten brocht,
- 5050 Ende uut den gronden gheheel vercocht.
 Ende metten goede, dat hi creegh doe,
 (Die hertoge) dede hi leggen toe
 Die borch van Vilvorden om ende omme;

Vs. 5029 *Een stuc*, een stuk tyds.

5030 *Enen peis*, namelyk op den 19 october 1561. Zie het stuk hierachter.

5034 *Alsoe si plagen*, en Vs. 5036, *al thewent*. Dit is niet juist. De schepenen, gezworenen en gildedekeus moesten voortaan gekozen

worden *half van haren goeden lieden van der geslechten, ende half van haren goeden lieden van der gemeinten*.

5041 *Vergouden sijn*. Ook al niet juist. Het nog *onbetaelde* rantsoen alleen werd kwyt gescholden.

- Ghecrigen van harer settinghe
 5085 Ende scaden, die si hadden ghehat,
 Van den goede van der stat,
 Want dië stat seere tachter was;
 Dies wan een iegelec, mids das,
 Lijftocht ende erflichede
 5090 Te quiten op die vorseide stede,
 Iegelijc na die quantiteit
 Van haren verliese vorseit.
 Dus regerden si vort aldaer
 Die stat sesthiendalf jaer,
 5095 Luttel min of meer, of daer omtrent
 Behilden die heeren tregement
 Van Loven. Ic sal u maken vroet
 Hoe weder die ghemeinte op stoet;
 Maer tierst soe sal die reden mijn
 5100 Rueren van hertoghe Wencelijn,
 Hoe hi mechtech ende vermogen
 Al tot Riemen es ghetogen,
 Daer coninc Karle, Jans sone
 Van Vranckrijc ontfinc die crone.

Hoe coninc Karle coninc Jans sone gecroent was te Riemen, ende hoe hertoghe
 Wencelijn daer reet.

XLVI.

- 5105 MCCC int jaer Ons Heeren
 Ende LXIII soe wert met eeren
 Coninc Karle mogentlike
 Ghecroont coninc van Vranckrike,

Vs. 5084—5085 Zoo was het hun niet mogelyk de lastverdeeling (de *settinghe*) behoorlyk in te richten. B *Scattinge*.
 5089 *Lijftocht ende erflichede*, bezetting op lyf- of erfrenten.
 5092 *Riemen*, Rheims.

- Tgetal van den groten heeren ,
 Die aldaer vergadert waren,
 En condic u niet wel verclaren.
 Daer was van Cipers die coninc hoge
 5140 Ende van Anjou die hertoghe ,
 Ende van Burgoingen beide broeder
 Des conincs van vader ende van moeder ,
 Die grave van dEu, een mechtich heere ,
 Die grave van Dampmertijn, ende meere
 5145 Van Tancarville, van Widemont
 Graven beide, ende tier stont
 Vele ander heeren ende prelate ,
 Die alle dach met groten state
 Vergadert waren. Die eerbaerheit ,
 5150 Dien cost, ende die solempnitheit ,
 Die men daer dede, doer sconincs eere ,
 En bescrevic nemmermeere ,
 Ende doer die coninginne mede ,
 Die oec ghecroont was daer ter stede :
 5155 Haer vader was een hoge baroen
 Hertoghe Peter van Bourboen.
 In Onser Vrouwen kercke van Riemen
 Gesciede dit al, ende daer na sniemen
 Trac die coninc, onghespaert ,
 5160 Met eeren tsinen hove waert.
 Aldaer reet, ten selven tide,
 Die coninc van Cipers, ter eender side
 Van den coninc, met groter eere,
 Ende hertoge Wencelijn die heere
 5165 Ter ander siden, des nemt goem.
 Die coninc dede sinen oem
 Eere groot, in allen sinnen.

Vs. 5145 *Widemont*, lees *Vaudemont*, immers
 volgens FROISSART, liv. I, part. 2, chap. 179.

5151 *Doer*, om, voor; in A *voer*.
 5158 *Sniemen*, dadelyk.

- 5195 Tornieren, steken, ende ander spel
 Ghehantert, soe hi dat wel
 In ghenuechten const volbringen,
 Danssen, hoven, reyen, springhen,
 Met vrouwen ende met joncfrouwen,
- 5200 Dede hi menege feeste houwen
 Te Bruessel, in de goede stede,
 Ende bi wilen elder mede.
 Als dus die tijt was omghegaen
 Omtrent een jaer, es op ghestaen
- 5205 Een onminne ende gheworren
 Tusschen van Valkenborch ende van Borne
 Den beere, ende den hertoge
 Wencelijn, die met moede hoghe
 Trac, met riddren ende met cnapen,
- 5210 Voer Ravenstein, daer hi dede maken
 Eenen beer, starc ende groot,
 Daer hi met dede groten noot
 Die waren binnen Ravenstein.
 Der assaulte meer dan ein
- 5215 Die hertoge daer voren dede;
 Maer die van binnen hare leden
 Niet en spaerden, maer hen werden,
 Dat hen dassaute luttel derden,
 Alsoe dat hertoge Wencelijn
- 5220 Dat niet en creegh ten wille sijn,
 Maer brac op, cort daer na saen,
 Ende lietet onghewonnen staen.

Vs. 5204 *Es op ghestaen een onminne*, enz. Volgens BUTKENS (I, 485) zouden de vyandlykheden tusschen den hertog en de heeren van Valkenburg en Borne, midsgaders het beleg van Ravenstein, hebben plaets gehad in 1563, weshalve dit kapittel vóór het 46e zou hebben behooren geplacet te zyn. Het geschil eindigde met de bekrachtiging van den afstand van Valkenburg aen den bra-

bandschen hertog. Zie het diploma van den 16 september 1565, in het achtste deel der *Nouveaux Mémoires de l'académie de Bruxelles, Codex diplomaticus*, p. 279.

5205 *Gheworren*, geworden, volgens de brandsche uitspraek, en om het rym.

5211 *Beer*, stormtuig, *vinea, instrumentum bellicum*, zegt KILIAEN.

- Menich frisch weylje man
 Uut Brabant, tot voer Heymersbach,
 Dat hi al omme vast belach.
- 5375 Heymersbach entie jegenode
 Was doen Sceyfaerts van Merode;
 Maer hi en was noch maer een kint,
 Ende andre haddene in regement,
 Die daer op hilden vremde gasten,
- 5380 Die Brabant aldus aentasten,
 Ende daerop roefden ende vingen.
 Als dus verre dese dingen
 Comen waren, dat die hertoge
 Heymersbach met moede hoge
- 5385 Beleit hadde tallen siden,
 Dede hijt bestormen ende bestriden,
 Met bussen bescieten, ende met bogen,
 Daer die ghescutte soe dichte vlogen,
 Beide van buten ende van binnen;
- 5390 Maer herde quaet waest te winnen.
 Doch hadt die hertoge ingenomen,
 Wat hem scaden mocht ocht vromen,
 Niet te rumen van den velde
 Hi en hadt in sier geweld,
- 5395 Ende gecregen ende gewonnen.
 Ten lesten waest soe opgeronnen
 Met assaute, ende met crachte,
 Dat ment wan ende tonder brachte;
 Ende daerna, in corte stonde,

Vs. 5572 *Weylic*, weidelyk, groot, sterk.
 In A *Weylich*, B *weylic*, C *edel*.

5375 *Jegenode*, de landstreek. Zie *Belgisch Museum*, I, bl. 76. A heeft hier *regenoede*. In Brabant worden de aenpalende eigenaers van een stuk land (door de notarissen, in hunne akten) *regnooten* genoemd, fransch, *aboutissants*. Men schryft aldaer: *een stuk land, regnotende*

ten oosten Jun. . . ., enz. Anonymus vertaelt: *Munitio ista cum suo districtu pertinebat, eo tempore, Fastrado de Merode.*

5388 *Ghescutte*, de afgeschoten voorwerpen, als pylen, ballen, steenen, enz.

5491 *Ingenomen*, voorgenomen, zich in den geest gesteld.

5496 *Opgeronnen*, opgelopen, bestormd.

5400 Dede hijt al toten gronde
 Nederwerpen, ende maken slecht.
 Dus was Heymersbach berecht,
 Voer Kersmisse den derden dach,
 Die xxij in december lach.

Hoe Edwart die joncste broeder van Gelre hertoge Reynoute sinen outsten broe-
 der vinc, die vrouwe Marien van Brabant ghetrouwt hadde.

L.

5405 Om dat een yegelijc te bat
 Weten mach hoe ende wat
 Die dingen toequamen ende gescieden,
 Die ic hierna sal bedieden,
 Willic al luttel laten bliven

5410 Van hertoge Wencelijn, ende scriven
 Van Gelre den hertoge Reinout,
 Die ij vrouwen hadde getrouwt :
 Van der iersten ij dochtren bleven :
 Die outste heeft hi te wive gegeven

5415 Van Cleve den edelen grave,
 Daer si geen oer en hadde ave,
 Ende na die doot van haren man
 Si den grave van Bloys ghewan.
 Grave Willem van Gulick creech te wive

5420 Die joncste dochter; aen haren live
 Heeft hi ghewonnen eenen sone :
 Willem soe hiet die ghone.
 Hertoge Reinouts ander vrouwe vaillant
 Was sconincs dochter van Ingelant,

5425 Suster van den derden Eduwaerde,
 Diet conincrike lange bewaerde
 Van Ingelant met groter eere :

- Aen dese vrouwe wan die heere
 Reinout van Gelre sonen twee ,
 5430 Ende andere kinder niet mee :
 Doutste sone hiet Reinout ,
 Na den vader, die hadde ghetrouwt
 Van Brabant vrouwe Marie ,
 Vrou Johannen suster, ende die
 5435 Selve Reinout, na die doot sijns vader,
 Behilt Gelderlant algader ,
 Ende besaet eenen tijt ,
 Met sijne vrouwen, des seker sijt ,
 Die joncste dochter, hout u daer an ,
 5440 Van den derden hertoge Jan ,
 Ende heeft dus Gelderlant behouden ,
 Hoe wel dat enege seggen wouden
 Dat hijt met onrechte besat ,
 Ende dat toebehoerde bat
 5445 Der outster dochter, scoen van live ,
 Van hertoge Reynouts iersten wive ,
 Die hadde te manne den greve van Bloys ;
 Maer dat seggen en creegh gheen voys.
 Recht te desen selven tien
 5450 Waren in Gelderlant ij partien ,
 Bronchorstren ende Heeckerlinge ,
 Machtich ende sterc, die onderlinge
 Malckanderen haetten seere
 Ende hertoge Reinout die heere
 5455 Trac aen hem die Heeckerlinge ,
 Ende verhiefse sunderlinge.
 Als dat die Bronchorstren sagen
 Trocken si met groter clagen
 Aen den joncsten brueder Eduwaerde ,
 5460 Clagende hem die onwerde

- Die hen die Heeckerlinge daden.
 Om succours ende troest si baden,
 Dat si rechtvort aen hem vonden,
 Soe dat hi, in corten stonden,
 5465 Metten Bronchorstren, sijt des vroeder,
 Te velde quam tegen sinen broeder,
 Ende tegen die Heeckerlinghe;
 Ende daer ghevielen soe die dinge
 Dat Eduwaert behielt dat velt,
 5470 Ende der Heeckerlinge gewelt
 Neder leide, dats ware dinc,
 Ende hertoge Reinout sinen brueder vinc,
 Die hi gevangen hilt al sijn leven,
 Ende es selve hertoge van Gelre bleven.
 5475 Vrou Marie claeghe dit te hant
 Harer suster vrou Johannan van Brabant,
 Ende hertoge Wenceline den heere,
 Met bitterliken clagen seere,
 Die grote overdadichede
 5480 Die haer aldus haer swager dede.
 Hertoge Wencelijn sonder beiden
 Eduwaerde daerom ontseide
 Van Gelre, ende die heere stout
 Sant her Lonijse van Bouchout
 5485 Met volcke van wapenen op Eduwaerde,
 Die op hem wan Bommelrewaerde,
 Ende besettet van sier hant,

Vs. 5466 *Tegen sinen broeder*. De omstandigheden van dezen broedertwist zyn voortreffelyk uit elkander gezet door den heer NYHOFF, in het II° deel zynrer *Gedenkwaardigheden van Gelderland*, bl. XLVII en volgg.

5482 *Ontseide*, dat is, ontzeide hem zyne vriendschap en verklaerde hem den oorlog. Dit gebeurde in 1566. (NYHOFF, bl. XCIX).

5484 *Lonijse*, Leonys, Leo.

5486 *Bommelrewaerde*, § niet de Bommelerwaerd, dat eene landstreck is, maer de stad *Zalt-Bommel*, op den 23 february 1566; doch Eduard van Gelder hernam die stad twintig dagen later. Zie NYHOFF, l. c. — J.-J. VAN HASSELT'S *Beschryving der stad Bommel*, Arnhem, 1765, in-8°, bl. 160, en PONTANUS, *Historia Gelriae*, bl. 279.

5487 *Van sier hant*, van zynentwege.

- Ende toegh weder in Brabant.
 Cort na dat dit was volbracht
- 5490 Quam Eduwaert met meerder macht,
 Ende heeft die ghone op geronnen,
 Ende dien daer in lagen af gewonnen
 Bomelrewerde, aen haren danc,
 Ende vincse alle, ende eer iet lanc
- 5495 Dede hi er een deel ontliven:
 Som moesten si ghevangen bliven,
 Die hi scatte ende rantsonerde,
 Soe hi wilde ende begerde.
 Als dit die hertoge vernam
- 5500 Van Brabant was hi herde gram,
 Ende maecte sunderlinge
 Van volcke van wapenen gaderinge,
 Ende es mechtich ende vermogen
 Tegen Eduwaerde getogen,
- 5505 Ende trac uut Brabant, doe ic gewach,
 Op sente Matheus dach
 Te Gelderlant wert, met sinen here,
 Maer enege arbeiten also seere
 Tusscen beide, dat die dingen .
- 5510 Soe verre quamen ende vergingen,
 Dat tusscen den hertoge Wencelijn
 Ende Eduwaerde, dats waerheit fijn,
 Eenen peis wert ghestaect;
 Maer hoe die soene was gemaect
- 5515 Dat wisten die heeren ende ic niet;

Vs. 5495 *Aen*, tegen.

5506 *Op sente Matheus dach*, den 21 september 1568.

5515 *Eenen peis wert ghestaect* (bepaald). Hertog Albrecht van Beyeren deed uitspraak over hunne geschillen, by eenen brief van den 19 oktober 1568, te vinden by NIKOFF, II,

bl. 225, n° 160. Zie ook aldaer de aenteekening bl. CII en CIII, over de verwarring in de verhalen der gebeurtenissen van dezen oorlog.

5515 *Dat wisten die heeren ende ic niet*. Ziet dit op de heeren (VAN DER HEYDEN en anderen) by wien de dichter om naricht ging, of op de heeren die den peis sloten?

- Maer emmer eest alsoe ghesciet
 Dat hertoge Reinout, aen sinen danc,
 Ghevangen bleef alsoe lanc
 Als leefde sijn brueder Eduwaert,
 5520 Die namaels verslagen waert
 Voer Baeswildre in den stride,
 Als ghi sult horen in corten tide.
 Dese Eduwaert met groter eere
 Bleef aldus hertoghe ende heere.
 5525 Desen peis, doe ic ghewach,
 Ghesciede op St-Michiels dach
 Doen men screef XIIIe jaer,
 Ende LXVIII. Cort daer naer
 Trac die hertoge Wencelijn
 5530 In Brabant, metten volcke sijn,
 Ende bleef in vreden eenen tijt
 Tot dat weder hief een nijt,
 Een twist ende een orloge
 Tusscen van Gulcke den greve hoge,
 5535 Alsoe in dese corniken
 Hier namaels claerlijc sal bliken;
 Maer, eer daer meer af wert bescreven
 Van mi, moetic te kennen geven
 Den oerspronc van den saken:
 5540 Soe sal men te bat geraken
 Te weten dat recht bediet,
 Waerom dat dorloge es ghesciet.

Vs. 5526 *Op St-Michiels dach*, den 29 september 1568, te weten, met een compromis op Albrecht van Beyeren, die zyn *zeggen* te Heusden uitbragt den 19 oktober, gelyk wy gezien hebben op Vs. 5515. NYHOFF (II, bl. CII) zegt dat de wapenstilstand op den 27 september gesloten werd.

Van Godeverde des iersten hertogen Jans brueder, ende van sijre bruederdeilinge.

LI.

- Hoe wel dats voren es vergeten,
 Soe duncket mi wel noot te weten
 5545 Dat dit al hier nu si verclaert
 Van den vromen Godevaert,
 Brueder van den hertoge Jan,
 Die den strijt te Woeronc wan;
 Mids dit voren niet en es verclaert,
 5550 Hoe dese vrome Godevaert
 Was ghegoedt van sinen broeder,
 Soe salict u nu maken vroeder,
 Ende wat oeire van hem es comen,
 Soe ict ter waerheit hebbe vernomen.
 5555 Hertoge Jan, die here vermert,
 Gaf sinen brueder Godevert
 Voer sijn ghedeilte bruederleke
 Arschot, Sichenen, Bierbeke,
 Ende Sint Aechtenrode mede,
 5560 Met al der toebehoerlichede,
 Daer in behouden ende bescheiden
 Sinen rechten ende heerlicheiden
 In sinen godshusen, alst behoert,
 Van Eversbode, van Beckevort,
 5565 Ende daertoe van Bierbeke met.
 Dese Godevert hadde na die wet
 Van sijnre vrouwe kinder drie,

Vs. 5555 *Wat oeire van hem es comen.* Hierover en over hetgene volgt kan men nazien BURKENS, *Trophées*, I, 573, en de *Geschichte der grafen von Gülch* in KREMER's *Akademische Beiträge*, passim. Men vindt ook eene charter wegens het toebedeelen der erfgenamen van Godfried, ge-

geven door zyne zuster de koningin van Frankryk, te Parys, *le mardi feste S. Mahy lapostre* 1505, in de *Historia et commentationes academiae Theodoro-Palatinae*, vol. III, p. 517.

5566 *Na die wet... kinder drie*, drie wettige kinderen. Het vers ontbreekt in C.

- Twee dochtren ende enen sone, die
 Selve vrome was ende coen,
 5570 Ende hiet her Jan van Viersoen.
 Dese selve hertoge Jan bleef jammerlike
 Met sinen vader voer Cortrike
 In den strijt, des sijt ghewes,
 Als boven claer bescreven es.
 5575 Sijn outste dochter gaf Godevert
 Van Hercourt den greve vermert,
 Ende gaf daer met te huwelike
 Dlant van Arscot ende van Bierbeke.
 Sine joncste dochter schoon
 5580 Gaf hi te wive den greve van Loen;
 Met hare gaf hi die jegenode
 Sichenen ende Sent Aechtenrode.
 Dese greve van Loen die wan een kint,
 Een dochter, aen sijn vrouwe, die sint
 5585 Ghehielic was, in haers vader leven,
 Ende was den greve van Gulck gegeven,
 Ende met hare, dat ghijt wet,
 Sint Aechtenrode ende Sichenen met.
 Dus hadden een wile te haren gebode
 5590 Sichenen ende Sente Aechtenrode
 Die graven van Gulcke in haer regeren,
 Ende waren der af voeght ende heeren;
 Ende wanneer dat den coeplieden
 Uut Brabant enege scaden gheschieden
 5595 In den lande van Gulcke, sonder bliven
 Plach die hertoge aen hen te scriven,
 Dat si dat in corten stonden
 Verrichten daden, ende als si vonden
 Daer inne waren ghebrekelijc,
 5600 Die greve van Gulck, dede haestelijc

Vs. 5598 *Verrichten*, te regt brengen, redresseren.

- Die hertoghe dat, groot ende smal,
 Aen haer renten nemen al
 Van Sichenen ende van Sint Aechtenrode.
 Dit nam marcgreve Willem node,
 5605 Die doen ter tijt mercgreve was
 Van Gulike, ende midts das
 Vercochte hi, met snellen keere,
 Sichenen, Sent Aechtenrode, den heere
 Van Scoenvorst, ende daer na ghesciede
 5610 Grote scade den coopliden
 Uut Brabant binnen sinen lande.
 Als hertoge Wencelijn dat kande,
 Heeft hi rechtvort aen hem gescreven
 Dat hi dat weder dade geven,
 5615 Ende hi der coopliede scade
 Vergelden ende verrechten dade.
 Hoe wel die hertoge heeft gescreven
 Soe heeft hi daer weinich om gegeven;
 Op hertoge Wencelijns versuec
 5620 Sloech hi herde cleinen ruec,
 Mids dat hi niet in Brabant
 Te verliesen en hadde erve noch lant.
 Te deser tijt, dat seldi hoeren,
 Was ghestedicht ende gesworen,
 5625 Tusscen hertoge Wencelijn ende hem
 Van Gulck, den mercgreve Willem,
 Den lantvrede, met meer ander heeren
 Ende vorsten, diene holpen sweren,
 Den welcken vrede na der hant
 5630 Mergreve Willem brac, alsoe van Brabant
 Hertoge Wencelijn meinde claer;
 Van welcken ende ander scaden swaer

Vs. 1612 *Dat kande*, dit kende, dit vernam.5620 *Ruec*, roec, achtgeving.5624 *Ghestedicht*, vastgesteld.5626 *Mercgreve*. Hy was toen reeds hertog.

Zie onze aenteekening op vs. 5669 hierna.

5631 en 5632 Desunt in C.

Hertoge Wencelijn begerde
 Richtinghe, daer hi hem tegen werde,
 5635 Ende een noch gheen des en dede,
 Daerom die hertoge met mogenthede,
 Met riddren ende knechten vaillant
 Getogen es in Gulkerlant.

Dan den stride te Baeswildere daer hertoghe Wencelijn ghevangen wert.

LII.

Hertoghe Wenceline seere verdroot
 5640 Dese hoverde groot
 Die hem van Gulcke die mercgreve dede :
 Hem dochte, ende het was waerhede,
 Dat hijs hem billic niet en woech,
 Dat hijt soe lange van hem verdroeck,
 5645 Ende heeft een reise op geset,
 Daer menich weilich man toech met,
 Tot vore Baeswildere, in sijn gespan
 Die greve van St-Pol, die vrome man;
 Oec hadde hi daer tsijnre vramen
 5650 Robbrechte, sgraven brueder van Namen,
 Die doen van wapenen was tgrein,
 Ende die vermertste capitein
 Die men in sinen tiden vant,
 Aldaer omtrent in enich lant,
 5655 Die alsoe vele hadde ghedaen
 Vromer daden, ende begaen.
 Oec hadde die hertoge, te dien berechte,
 Baenritsen, riddren, ende knechten

Vs. 5640 *Hoverde*, hoovaerdigheid.

5645 *Reise*, krygslagt.

5647 *Baeswildere*, Basweiler, op een myl af-

stands van de stad *Geilkerken* gelegen.

5651 *Tgrein*, de kern.

5652 *Vermerste*, A *vermeerste*, vermaerdste.

- Uut Brabant ende uut Lutzenborch ,
 5660 Van over Mase , van Limborch ,
 Alsoe dat hi wel sterc mocht wesen
 Van riddren , van knechten , in dier resen ,
 (Hertoge Wencelijn die heere)
 Acht dusent mannen ende meere.
 5665 Aldus lach hi in Gulkerlant ,
 Stichtende roef ende brant ,
 Ende grote scade doende aldare ,
 Te allen kanten harentare ,
 Eer mercgreve Willem , in enegen keere ,
 5670 Hem iet heeft gekeert ter were.
 Binnen dat hi dus lach ghescaert
 Quam die hertoge Eduwaert
 Te hulpen van Gulke den heere ,
 Dat hi diere becochte ende seere
 5675 Metter doot. Nu was verstout
 Die mercgreve van Gulke , die hadde getroudt
 Die joncste suster wide vermaert
 Van den hertoge Eduwaert ,
 Van den voorbedde , soe ict las.
 5680 Te dier tijt noch gevangen was
 Die outste brueder Reinout ,
 Die vrou Marien hadde getrout ,
 Vrou Johannen suster van Brabant ,
 Als ic u voren dede bekant.
 5685 Ende want hertoghe Wencelijn
 Ende Reynout ij geswageren sijn ,
 Eduwaerts brueder , die hi helt
 Aldus gevangen , met ghewelt ,

Vs. 5662 *Resen*, krygstogt.

5669 *Mercgreve*. In A staet boven dit woord *hertoghe*, en te regt; want sedert 1356 was door keizer Karel IV het markgraefschap Gulick tot

een hertogdom verheven. Zie PONTANI *Historia Gelviae*, p. 270.

5676 *Mercgreve*, A *hertoghe*, op de wyze als voren.

- Soe hief hie hertoge Eduwaert
 5690 Te willichliker aen die vaert
 Tegen den hertoge Wencelijn,
 Te hulpen den swager sijn
 Van Gulcke, soe ict hebbe vernomen.
 Oec es hem te hulpen comen
 5695 Vele volcx, dat daer heeft gesant
 Die bisscop van Coelne. Uut tduutsche lant
 Te hulpen dat hem oec comen sijn
 Riddren ende knechten van over Rijn,
 Alsoe dat ten lesten waert
 5700 Tusscen die heeren een dachvaert
 Aldaer ghehouden, ende gestelt,
 Om minlijc te sine bevelt
 Den twist alsoe, tusschen die heeren;
 Maer leider! die sulke, die daer weren,
 5705 Mids groter hoeghmoedicheden,
 Ende hoghe worde, die daer seden
 Enege van der Gulickscer siden,
 Die de Brabantren tien tiden
 Onverantwort niet en lieten;
 5710 Want spitege worde doen genieten
 Vele ongevals, ende breken been;
 Maer leider, si en heilen geen.
 Mids spitege worden belettet waert
 Den orbor van dier dachvaert,
 5715 Ende verstormde in beiden siden
 Die heeren, dat si wouden striden
 Op malc andren opten velde,
 Ende toonen aldaer haer geweld.
 Maer enege heeren ende wise lieden
 5720 Den hertoge dat seere ontrieden,

Vs. 5689 *Hief*, A en B heeft.5705 *Hoeghmoedicheden*, C *hoomoedicheden*.5710 *Doen genieten vele ongevals*, doen veel

ongevals beproeven.

- Dat hi dien dach niet en woude
 Striden; maer dat hi beiden soude
 Na sinen neve den here coen,
 Her Jacoppe van Boerboen,
 5725 Die met menegen ridder lofsam
 Den hertoge te hulpe quam.
 Her Reinout van Steenvorst sprac openbaer,
 Ende sulc ander, dat lachter waer
 Dat hi daer na soude beiden,
 5730 Hi was daer met moghentheiden,
 Ende mechtich ghenoech in der bane
 Sijn viande te wederstane;
 Ende rieden den hertoghe dat
 Te stridene soe eer, soe bat.
 5735 Aldus, met hogen spreken,
 Worden die wise achter ghesteken,
 Ende niets niet na haren rade
 Soe en mocht daer gaen dat te quade;
 Den hertoge verginc, ende den sinen,
 5740 Dat namaels in den strijt mocht scinen.
 Aldus soe was daer ghestelt
 Des andren daegs plaetse ende velt,
 Daer die heeren wilden striden.
 Oec gevielen daer, tien tiden,
 5745 Grote worde met nidicheide
 Tusscen ij riddren, die beide
 Vrome waren, ende wide bekant,
 Ende die selve metter hant
 In wapenen hadden vele besuert :

5724 Boerboen. Anders by BUTKENS: *Plusieurs* (zegt deze schryver) *persuadoient à nostre duc qu'il eust à attendre le secours de quatre cents lances que le sire de Grancey lui menoit de Bourgogne.* De verschillende verhalen van dezen slag zyn door den heer NYHOFF (*Gedenkw. van Gel-*

derland, II, bl. cxij en volg. in overeenstemming gebragt, met opgave der beste bronnen.

5727 Steenvorst, B en C. *Scoonvorst.*

5728 Lachter, schande, blaem.

5737 Niets niet, geenszins. Zie HUYDECOPER op *Melis Stoke*, III, bl. 462.

- 5750 Dese ij worden soe beruert
 Ende verhit, met worden swaer,
 Dat si male andren tekenden daer
 Haer wapenrocke, te dier tijt,
 Om des andren daeghs in den strijt
- 5755 Deen dander tondersueken daer,
 Ende te vergelden die worden swaer,
 Dat si des ander daeghs volbrochten;
 Want si deen den anderen sochten
 Ende vergaderden in den strijt,
- 5760 Daer si deen dander met groter nijt
 Ondersloegen ende ondervochten,
 Ende deen den anderen ter doot brochten;
 Want des anderen daegs daer naer
 Vant mense beide doot aldaer,
- 5765 Deen neven dander op der erde,
 Doersteken met elc anders sverde,
 Dat scade was ende jammer groot
 Van ij soe vromen riddren doot,
 Als si waren, in haren tiden :
- 5770 God wil hare sielen verbliden!
 Harer beider namen mooghdi weten:
 Her Gherart Rolibuc was deen gheheeten;
 Van Bruessel soe was hi geboren.
 Die ander ridder uutvercoren
- 5775 Daer ic voren af verclaerde,
 Hiet her Eustaes van den Bongarde:
 Dese ridder, vrome ende vaillant,
 Was geboren uut Gulkerlant.
 Deen dander brachten si ter doot,
- 5780 Dat toe quam uut worden groot.
 God verblijdse in deewich leven,
 Ende wil hen haer mesdaet vergeven!

Vs. 5772 *Rolibuc*, *Rollebuc*; en niet *Rolbeek*,
 gelyk Des Roches en Dewez opgeven.

5776 *Bongaerde*, A *Bogaerde*; doch eigenlyk
Bungarden of *Bumgarden*.

Hoe hertoge Wencelijn sijn scaren ende bataille ordeneerde hi den stride te Baeswilre.

LIII.

- Als die andren dach was comen,
 Daer op die dachvaert was genomen
 5785 Voer Baeswildere, op den velde,
 Soe ordeneerde ende stelde
 Die hertoge Wencelijn twee scaren,
 Die starc ende vermogen waren :
 Die ierste hadde hi in sijn bestier,
 5790 Ende met hem die degen fier
 Her Gwyot, van Saint Pol grave,
 Met ses dusent manne, daer ave
 Die hertoghe wel was bewaert.
 In dander bataille hielt gescaert
 5795 Van Namen mijn her Robbrecht,
 Met menegen ridder ende knecht,
 Omtrent twee dusent in sijn gespan :
 Dese bataille, hout u daer an,
 Van her Robbrechte was daer opt velt
 5800 In die achterhoede ghestelt,
 Jegen die ghenè, die van besiden
 Den hertoge mochten aen striden,
 Ocht oploep doen van achter,
 Om den hertoge te doene lachter,
 5805 Ende sijn bataille scoren,
 Dat hi die soude weder storen,

Vs. 5790 *Degen*, krygsheld.

5792 *Ses dusent*. NYHOFF zegt : « Op duizend zwaar gewapenden schattede men het guliksche leger (vermoedelyk zonder de Gelderschen?), dat der Brabanders op twee duizend vier hon-

derd lanzen. » De overige waren voetgangers. Van beide kanten telde men ongeveer 8,000 stryders.

5805 *Scoren*, scheuren, breken.

5806 *Dat hi*, op dat hy (Robrecht van Namen).

- Ende met machte wederstaen.
 Als dit aldus was ghedaen ,
 Gheordenert ende bestelt ,
 5810 Die mercgreve van Gulick met sier ghewelt
 Heeft die sine oec wel bestiert ,
 In ij scaren ghebatailliert ,
 Soe hem dat orborlic docht te wesen.
 Al en seggie niet meer van desen ,
 5815 Hi hadde daer , in sijn conroot ,
 Menegen man van moede groot ,
 Van Gulkerlant ende van Gelre ,
 Westveelsche , Rijnsce , ende van elre ,
 Die hem die ertsce bisscop sant
 5820 Te dienste. Vrome ende vaillant
 Was daer menich in beide siden ,
 Ende willich om te striden ;
 Om te bejagen prijs ende eere
 Was daer die sulcke gierich seere ,
 5825 Die cortelinge hadde willen sijn
 C milen over den Rijn ,
 Eer die strijt quam ten inde.
 Alst quam soe verre dat in den winde
 Pinchele , wimpele , ende bannieren
 5830 Begonden blayen , daer menegertieren
 Teeken in stont van wapentueren ,
 Alsoe alst die heeren vueren ,
 Van kelen , van selver , ende van goude ,
 Van lazuerre , van sable , daer menichvoude
 5835 Die tekene af waren van vremder wise ,
 Alsoet elc vuerde na sijn ghise ,

Vs. 5810 *Mercgreve* , A hertoghe.

5825 *Cortelinge* , kort daerna.

5829 *Pinchele* , fransch *pignonciels* , *pennon-
ceaux* , soort van kleine bannieren.

5831 *Wapentueren* , ridders ; eigenlyk *gewa-*

penden , die het *wapen aentrekken* ; van *wapen*
en *tien* , hoogduitsch *ziehen* , trekken , wiens
frequentativum *tieren* is ; verwant met het fr.
tirer.

5836 *Ghise* , fransch *guise*.

- Entie viande met ghewelde
 Nakende waren op den velde,
 Soe bi, dat si deen dander sagen,
 5840 Sach men daer hoge voere dragen,
 Ende toegen ridderlijke gelaet;
 Want menich man van hooger daet
 Was aldaer in beiden siden,
 Die liever, eer si achter tieden
 5845 Ocht erselen soud enen voet,
 Storten wouden daer haer bloet,
 Dan dat men enich quaet gherochte
 Namaels over hen seggen mochte,
 Of enich verwijt van bloetheden.
 5850 Aldus sijn si voirt getreden,
 Die bataillen, voet voir voet,
 Deen den anderen int gemoet,
 Ende hadden met goeder moeten
 Op die lengde van v voeten
 5855 Hair gheleiden af gehouden,
 Om dat si hem behulpen soud en
 Daer met te bat, alst quam te noet;
 Maer in deser porssen groet
 Int eerste, als men vergaderen soude,
 5860 Van Gelre die hertoge boude
 Eduwaert sloech op sijn visiere,
 Ende metten selven, alsoe schiere,

Vs. 5840 *Hoge voere*, hoogmoedig gedrag.

5841 *Toegen*, toogen, toonen.

5844 *Tieden*, trokken.

5845 *Erselen*, aerselen (met den *uers* achteruit-gaen, *reculer*.)

5849 *Bloetheden*, bloeheid.

5850 *Getreden*, A *gestreden*.

5855 *Gheleiden*, gelederen. Nynoff zegt: « De tros, die de krygsbewegingen belemmerde en de gemeenschap tusschen de verschillende af-

deelingen verhinderde, werd verwijderd. » Doch *geleide* kan hier de tros niet beduiden, want dan zou er geen *vyf* maer ten minsten *vyf honderd* voeten afstands moeten tusschen geweest zyn. Des Rocques (*Epitome*, II, p. 235), nam dit woord *geleide* voor *auxiliares milites*.

5857 *Te noet*, B en C *ter noot*.

5858 *Porssen*, samenstooting, gedrang.

5862 En met denzelfden oogenblik kwam schielyk, enz.

- Quam ghevlogen een ghesichte
 Neven dooghe, in sijn aensichte,
 5865 Dat hem die hersenen doerran.
 Terstont gevoelde die edel man
 Dat hi hadde die dootwonde,
 Ende dede hem ter selver stonde
 Ghewont uter battailgien dragen.
 5870 Sint hebbic dicke horen saghen
 Dat die hertoge Wencelijn,
 Noch gheen van den lieden sijn,
 Des en wisten niet een twint,
 Voer dat die strijt was gheint.
 5875 Niet eer en wist oec tgelresche conroot,
 Dat heure heere was bleven doot.
 Als nu hertoghe Eduwaert stont ter bare,
 Ende die scaren quamen soe nare,
 Dat deen dander verreiken mochte,
 5880 Die ierste, die den strijt versochte,
 Was van Relegem die heere,
 Her Jan, die vromelijc ende seere
 Den vianden oploep dede,
 Ende niet en spaerde sine lede;
 5885 Maer met wapenen vele besuerde :
 Vromelijc hi sijn arme ruerde,
 Ridderlijc, daer ter stede.
 Soe dede oec menich ander mede,
 Als si quamen alsoe naer
 5890 Met glayen, met haecsen, met swerden baer,
 Ende iegelijc, in des anders dere,
 Hem behalp met sinen gewere
 Sinen viant te beraden noot.

Vs. 5865 *Ghesichte*, schicht, pyl.
 5879 *Verreiken mochte*, de hand reiken konden.
 5880 *Versochte*, beproefde.

5890 *Glaven*, voor *glavien* (lansen)... *swerden baer*, bloote zwaerden.
 5895 *Te beraden noot*, in den nood te brengen.
Beraden is beschikken, hier *toeschikken*,

- Die persse was daer herde groet,
 5895 Ende dat geroep, ende dat gecry,
 In beiden siden, mettien dat si
 Haer roepen riepen, in weder side.
 Men vacht daer met groten nide,
 Ridderlijk, met hoegen moede.
 5900 Dair mocht men sien die edel bloede
 Die wapen vromelijk hanteren,
 Ende menegen afoeren,
 Ende dringen onder voet,
 Die nemmer weder op en stoet,
 5905 Maer bleef daer doot in der bataille.
 Die Brabantre doorhiewen menege maille
 Van haren vianden, op dien dach.
 Den hertoge Wencelijn men sach
 Toegen ridderlijk gelaet,
 5910 Ende van wapenen hogen daet
 Sach men den hertoge hanteren,
 Dat ment wel mach verrepeteren
 In eeren, waer dats es te doene.
 Daer was oec vromich ende coene
 5915 Van St Pol die edel grave;
 Ende menich ander, daer ic ave
 Alle die namen niet en weet.
 Soe vromelijk men daer street
 In beiden siden een lange wile
 5920 Dat men wel een groote mile
 Gemacklijk hadde mogen gaen,
 Eer men daer iemant sach onder gaen,
 Oft conde geweten, luttel of veele,
 Wie int sienste was van den spele
 5925 Maer menich, in dier scoffelturen

Vs. 5900 *Die edel bloede*, die mannen van edelen bloede.

5921 *Gemacklijk*, A *gheraecklijk*.

5924 *Int sienste was van den spele*, in de beste uitzicht, de beste kans van het spel. Zoo ook *onsienst*, waer men 't minste goed in ziet.

- Moeste daer die doet besueren.
 Doch ten lesten, si u bekant,
 Creech hertoge Wencelijn doyerhant,
 Alsoe, dat si wel v screden
- 5930 Haer vianden verslog en ende ondertreden,
 (Die Brabantre) met geweld.
 Dair bleven verslagen op dat velt
 Ridderen, knechten, een groot getal,
 Ende meest die Westvalinge al,
- 5935 Die hertoge Willeme, hebbic vernomen,
 Aldaer waren te dienste comen.
 Ende oec in dier perssen groot,
 Bleef daer menich Gulicker doot,
 Ende menich edel man gevaen
- 5940 Van den Gulicscen. Ic hebbe verstaen
 Dat heer Jan van Dieghem,
 Van Bruessel geboren, den hertoge Willem
 Van Guulke vinc al in den strijt;
 Ende daerna, in corter tijt,
- 5945 Stelden die Gulicsche hen ter vlochten,
 Die selve die ontvlien mochten,
 Ende somege Brabantsone
 Volghden hen na, als de coene.
 Daer vocht een edel man getrouwe,
- 5950 Van den scilde geboren uut Henegouwen,
 Profoest te Bijns in der stede,
 Daer na provost tot Aedt mede:
 Sinen naem suldi weeten,
 Geert van Obies was hi geheten;

Vs. 5952—5954 staen niet in A.

5941 *Dieghem*, A *Diedegeem*. Ik vind hem by
 BUIKENS niet opgenoemd onder den brusselschen
 adel, bladz. 490; doch wel bladz. 538: *Jean*,
sire de Diedegem. Het dorp *Dieghem* (eertyds
Didenghem of *Diedegeem*), ligt by Brussel.

5950 Van adelyke geboorte, uit Henegouw.
 Dit *van den scilde geboren* komt ook lager voor,
 Vs. 6150. *Byns*, Binche.

5954 *Obies* of *Oby*. Zie LE CARPENTIER, *His-*
toire de Cambray, II, p. 840. *Oby* ligt by Ath.
 DES ROCRES, vertaelt *Obisius*.

- 5955 Hi was die hem niet en scoffierde,
 Maer hem soe vromelijc tierde
 Dat hi aldaer, vechtenderhant,
 Vinc eenen ridder uut Gulkerlant,
 Heer Willem van Rees, die aldan
- 5960 Hem sekerde sijn gevangen man,
 Dair edelheit af wert bescreven
 Hier namaels, alst point sal geven.
 Mijn heer Geraert Rolibuc,
 Die seere pces sijn geluc
- 5965 Dat hi sinen viant sage,
 Dair hi in den anderen dage
 Jegen hadde die grote waerde,
 Her Eustaes van den Bongarde,
 Die en sochten daer ter stede
- 5970 Niet men dan hi hem en dede.
 Ten lesten si deen dander vonden.
 Seer luttel woirde te dier stonden
 Si deen tot den anderen seiden;
 Maer, met groter moedicheiden
- 5975 Gingen si die woirde gelden,
 Met slagen, met steken, sonder scelden,
 Vromelijc, met moede fier,
 Des men haers wel alhier
 In groter eeren mach vermanen,
- 5980 In allen hoven, in allen banen.
 Soe lange si vochten met moede groot
 Dat si deen dander staken doet;
 Want des anderdaegs daer naer

Vs. 5958 *Gulkerlant*. Zoo ook in A; doch een latere hand heeft er boven gesteld *Ghelrelant*, en te regt; want hy was *havemeyster* van den gelderschen hertog (NYHOFF, II, bl. 33. n° 34).
 5960 *Sekerde sijn gevangen man*, dat is, hy deed hem den eed dat hy zich als gevangen had moeten overgeven. *Zekeren* is door eed bevestigen.
 5967 *Waerde*, woorden.
 5970 *Men*, min.
 5976 *Scelden*, spreken (in den ouden zin van het woord).

- Vant mense beide doet aldaer ;
 5985 Deen met des anders sweerde dorsteken.
 Hier af latic nu mijn spreken.
 Qualic mochtic al bescriven
 Die vromheit, die men dair sach driven,
 Iegelijc tot sijnre bate,
 5990 Mair jammer waert dat men vergate
 Die uutmene vromichede,
 Die heer Heinric van Kuyk daer dede,
 Die heere van Hoehstraten was,
 Die getrouwt hadde, als ic las,
 5995 Peter Coutreels dochter te wive :
 Hi doedes xiiij werven vive
 Der viande selve metter hant,
 Soet mi ter waerheit es becant
 Was hi dair die vroemste int striden
 6000 Van allen die ridderen, in beiden siden,
 Ende met sinen vroemen daden
 Waren die Gulicsche soe verladen
 Dat si deiden achterwaert,
 Ende moesten rugge geven ter vaert,
 6005 Ende stelde hen ter vlochten
 Die gene die ontvlien mochten.
 Als aldus die Gulicsche scare
 Vluchtich was, ende hen nare
 Een deel der Brabantre treden.
 6010 Die somege met verdicheden
 Die gingen sien na haer peerde ;
 Die selke vielen op die eerde,
 Of saten neder, daer ter stede,
 Om te rusten haren lede
 6015 Van pinen ende van arbeide,
 Ende van gerechter moetheide.

Vs. 6010 *Verdicheden*, A *waerdicheden*.

6016 Door regtmatige vermoeidheid.

- Sonder ordinancie of bestier
 Scieden si hem daer ende hier,
 Als die den oploep niet en duchten
 6020 Haerre viande, noch en vruchten.
 Met desen soe quam onghespaert
 De ghene, die dachterhoede bewaert
 Van der Gulixscher bataillen ofte scaren,
 Ende die vluchtege, die vergadert waren
 6025 Tsamen aen dat achterste conroet,
 Quamen, met moede groot,
 Op die Brabanteren (die si tien stonden
 Vermoeit ende gesceiden vonden)
 Houden, steken ende slaen.
 6030 Die Brabanteren, also saen
 Als si des gewaer worden
 Sijn si hem int gemoet getorden,
 Ende weerden hem so si best mochten;
 Maer si waren so aenvochten
 6035 Tallen siden haer ende tare
 Van versschen lieden, dat si dare
 Langer gedueren niet en mochten;
 Hoe vromelije dat si vochten
 Si en moesten hem in der noet
 6040 Gevangen geven, oft bliven doet.

Van den nastride ende hoe hertoge Wencelijñ ghevanghen wart.

LIV.

Als dus die Gulicsche met haren scaren
 In den strijt vergadert waren,

Vs. 6020 *Vruchten*, vreesden.
 6029 *Houden*, houwen (klieven).

6052 *Getorden*, getreden.
 6056 *Deest* in A.

DEEL II.

- Soe hadt die hertoge Wencelijn
 Te swaer, ende die lieden sijn
 6045 Worden gedrongen achterwaert,
 Die nochtan met vromer aert
 Hem gerne hadden ter were gestelt;
 Maer haren vianden ghewelt
 Was te groot; si moesten wiken.
- 6050 Maer daer was soe ridderliken
 Ghevochten, met soe groter ghewelt,
 Dat u dat qualijc mocht sijn vertelt
 Hoe manlijc die Brabantre vochten,
 Ende hoe diere si hen vercochten,
- 6055 Ende hoe menich in der noet
 Harer vianden dāer bleef doot,
 Eer si hem lieten sceiden daer;
 Maer die macht was hem te swaer
 Van haren vianden int ghevecht.
- 6060 Dit sach al toe her Robbrecht
 Van Namen, die al stille helt,
 Verre besiden op dat velt,
 Metten sinen wel ghescaert,
 Hoe hertoghe Wenceline waert
- 6065 Achter ghedrongen daer met crachte;
 Ende als men hem die botschap brachte
 Dat die hertoge Wencelijn
 Verlast was, ende die liede sijn
 Ghesceiden ende tonder gingen,
- 6070 Al sach hi dus ghescien die dingen
 Ende den hertoge dus verlast,
 Soe bleef hi stille houden vast,
 Seggende, int openbare,
 Dat menegen strijt verloren ware
- 6075 Mids dat men dordinancie brac.

- Dese worde dat hi sprac
 Ten ghenen, die hem die niemare seden,
 Ende bleef houdende tsijnre steden,
 Ende ter plaetsen daer hi was
 6080 Gheordenert, ende midts das
 En quam hi den hertoge niet te staden,
 Hoe wel dat hine sach verladen,
 Ende tonder gaen die sine.
 Dus moest den hertoghe Wenceline
 6085 Die dachvaert daer gaen contrare,
 Ende moeste hem ghevangen dare
 Uut node geven, of bliven doot;
 Want doer liden, noch doer noot,
 Van des hem daer af mocht ghescien,
 6090 En woude hi rugge geven no vlien,
 Hi en bleef hem liever vele gevangen.
 Dus moeste hi in hant ganghen
 Den mercgreve van Gulke, ende meest al
 Die bi hem waren, groot ende smal,
 6095 Baroenen, riddren, ende knechten,
 Die vromelijc in dien ghevechte
 In dien daghe hadden ghestreden,
 Ende met haerre manlicheden
 Haren vianden beraden noot.
 6100 Daer bleef in dier porssen doot
 Her Heinric van Cuyck, die vrome heere,
 Die ghestreden hadde soe seere,
 Heere van Hoeghstraten, die vrome man;
 Van Dieghem mijn her Jan
 6105 Bleef ghevangen oec aldaer,
 Die quijt moest scelden, seide men'voerwaer,
 Mercgreve Willeme van Gulkerlant

Vs. 6091 *Liever vele*, veel liever.

6092 Dus moest hy overgaen (zich overgeven).

6107 *Mercgreve*, A hertoge. De *Excellente Cro-**nike van Brabant* noemt hem ook altyd *mark-**graef*. Vergelyk onze aenteekening hierhoven op

Vs. 5669.

- Die ghelofte ende die bant ,
 Die hem hadde geloeft die heere ;
 6110 Ende daer toe moest hi geloven meere
 Nemmermeer te doen vermaen
 Dat hi den mercgreve hadde gevaen.
 Alsoe men seide te dier tijt
 Was hi daer met sijns rantsoens quijt.
 6115 Terstont, rechtvort na dit ghevecht,
 Bleef ghevanghen her Robbrecht,
 Ende met hem dat meeste deel
 Sijnre bataillen al gheheel,
 Die ter avontueren niet
 6120 Een noch gheen en ware gheschiet,
 Hadde van Namen her Robbrecht
 Den hertoghe in dat ghevecht
 Ghesorcoerst ende bi ghestaen,
 Als hinen met node sach bevaen.
 6125 Dus was die hertoge Wencelijn,
 Ende almeest die liede sijn,
 Die bloeme van ridderscape ghevangen
 Van al Brabant, des in langen
 Dlant van Brabant en verwan ;
 6130 Maer eer dese vrome man
 Hier aldus ghevangen bleven,
 Moeste die meneghe voer hen sneven
 Ende besueren die bitter doot.
 Die scade was onna alsoe groot
 6135 Van dooden in hertogen Wencelijns side
 Als in sier wederpartie ;
 Want daer bleef hertoghe Edewaert doot
 Van Gelre, ende menich heere groot,
 Ende menich ridder, menich knecht

Vs. 6116 *Robbrecht*, Robrecht van Namen.
 6125 *Ghesorcoerst*, gesecoureerd.

6134 *Onna*, voor *byna*.
 6135 *Side*, lees *sie*, voor het rym.

- 6140 Van wapenen bleef, in dat ghevecht,
 Van tshertogen wedersaken doot.
 Daer bleef verslagen in der noot
 Heer Gherard Rolibuc, ende met hem
 Her Jan, heere van Releghem,
- 6145 Twee riddren, vrome utermaten;
 Oec moeste daer sijn leven laten
 Her Heinric van Cuyck, als ic voerseide,
 Dat scade was ende jammerheide :
 Van vroemheiden was hi uutvercoren,
- 6150 Ende menich van den scilde geboren
 Bleef, over hertoghe Wencelijns side,
 Daer verslaghen in den stride;
 Maer anders van groten heeren twint,
 Daer die name af was bekint,
- 6155 Soe en bleef daer verslagen meere
 Dan van Saint Pol die heere,
 Die vermort was jammerlike,
 Dat Gode ontferme van hemelrike!
 Als die strijt dus was gheëndt,
- 6160 Ende van den velde ghewendt
 Die mercgreve van Gulike, blide ende vro
 Dat hem was vergaen alsoe,
 Ende die hertoge Wencelijn
 Aldus was die ghevangen sijn,
- 6165 Dede hi hem cere ende werdichede,
 Als dat betaemt der edelhede;
 Ende een iegelijke aldare
 Nam tot sinen ghevangen ware,
 Ende toghen met goeden staden
- 6170 Daer si hem ontwapenen daden,
 Ende die ghewonde vermaken,

Vs. 6141 *Wedersaken*, tegenparty.
 6155 *Meere*, lees *meerre*, *meerdere*, voorna-
 mer man.

6168—6170 Nam zulks waer ten aenzien van
 zyn gevangene, dien zy, verder af, zonder
 overhaesting, deden ontwapenen.

- Ende versien van allen saken.
 Nu waert tijt dat ware bescreven
 Hoe jammerlijc dat doot es bleven
- 6175 Vermort die edel grave Gwy
 Van Saint Pol, die heere vri.
 Des anderen daegs, al was ghedaen
 Den strijt, liepen die scumers saen,
 Die boeven, ende die quade knechten,
- 6180 Die de doode ontwapenen ende onthechten,
 Daer si wapenen menichvout
 Vonden, selver oec ende gout,
 Soe iegelijc, in sijns heeren dienste
 Hem ghechiert [had] op sijn sienste,
- 6185 Dat si hebben aen hem gesaect,
 Ende hebben die dode ontleedt al naect.
 Onder die dode lach tier stont
 Die grave van Saint Poel, die gewondt
 Al luttel was, maer niet seere.
- 6190 Ontfarmelike riep die heere :
 Saint Pol! Saint Pol! soe hi best mochte,
 Hopende dat dat gerochte
 Van Saint Pol, dien hoghen cri
 Iemant horen soude, bi dien dat hi
- 6195 Verlost mocht sijn uut sijnre node,
 Daer hi lach, onder die dode,
 Ende hi hem mocht gevangen geven.
 Een boeve, die daer quam beneven,
 Heeft den greve daer ghehoort
- 6200 Saint Pol roepen, ende rechtevort
 Heeft hi sijn machuwe verheven
 Ende heeftse hem int hoot gedreven,

Vs. 6180 *Onthechten*, ontkleeden, van hun *suct*, genomen. Vergelyk DE KLERK, V, Vs. 5997.

6185 Dat zy zich toegeëigend hebben. *Ge-* 6201 *Machuwe*, fransch *massue*.

- Ende heeft dien edelen greve rike
 Aldaer vermort jammerlike ;
 6205 Daer hi ende al sijn maghe
 Bi hadden gheleeft al haer dage
 In weelde, ende in groter eere ,
 Hadde hi gherantsonert den heere ,
 Ende haddene te live ghelaten ;
 6210 Maer die boeven , die altoes haten
 Dat edel bloet , waer dat si wesen !
 Hi meinde te beter sijn van desen ,
 Tedelre , ende te meer gheacht.
 Als hine dus ter doot hadde bracht ,
 6215 Die onnutte boeve (die vuul brigaut !)
 Soe woude hi sijn sijns selfs hyraut ,
 Ende es aldus haesteleken
 Voer mercgreve Willeme ghestreken ,
 Ende seide hem hoe hi , te hant ,
 6220 Eenen alsoe liggende vant ,
 Die altoes riep Saint Poel , Saint Poel !
 Ende vertellet voer een caboel
 Dat hine hadde gheslegen doot ,
 Ende meinde te hebben groot bodebroot ,
 6225 Ende van den mercgreve groten danc ;
 Maer mercgreve Willem , eer iet lanc ,
 Alsoe scier als hi dat hadde verstaen ,

Vs. 6212 Hy meende beter te zyn dan deze.
 6215 *Brigaut*, voor *brigant*. Beter ware ge-
 weest *ribaut*.

6218 *Mercgreve*, A hertoghe.

6222 *Een caboel*, een aerdigheid, iets om
 mede te lachen; van het fransk *gabeler*, *railler*.
 KILIAEN geeft ook het woord, en zegt: *KABOEL*
vetus Fland. Tumultus, turba, turbatio; wat
 echter hier niet van toepassing zyn kan. Ik
 vond het ook in de *Excellente Cronike van*
Vlaenderen, bl. lj verso, eerste kolom, waer

het almede als een *gabberie*, *gabbelage* of *gaboise*
 (wat men in Brabant noemd een *lachmarkt*),
 voorkomt. De plaets luidt aldus: « Daer waren
 vele lieden ghevanghen in den steen, van wie
 dat huerlieder vianden quamen visenteren, ende
 men brochter spijse ende dranck, sy aten ende
 si droncken, si songhen ende speilden, dob-
 belden, ende waren seere blijde totter midder-
 nacht. Ende het gheviel dicwijls dat men sulck
caboel hilt up den steen bi nachte. »

6224 *Bodebroot*, loon voor de boodschap.

- Dede hi de hant aen hem slaen ,
 Ende terstont , des nemt goem ,
 6230 Dede hine hangen aen enen boem ,
 Daer hi Gode lieve aen dede ,
 Ende sijns selfs edelhede.
 Ghelijc alsoe ghi hebt ghehoort
 Bleef die greve Gwy vermort :
 6235 Sijn sonden wille hem God vergeven ,
 Ende hen allen die daer bleven !
 Dit pijnde hem sint te wreken seere
 Her Waelraven , die edel heere ,
 Sijn sone , als ghi sult horen vort ,
 6240 Hier na , ter plaetsen daert behoert.
 Die hertoge Wencelijn wort van daer
 Ghevoert te Nyegghe , dat es waer ,
 Op den slote , entie ander heeren
 Worden gheleight na tbegeren
 6245 Harer meesters , diese hadden ghevaen ,
 Tot dat haer rantsoen was ghedaen.
 Desen strijt gheviel , si u bekant ,
 Voer Baeswildere , in Guulkerlant ,
 Als men screef int openbaer
 6250 XIIIe ende LXXI jaer ,
 Op St Simphoriaens dach ,
 Die xxij in oeght lach.

Op die murmurationen ende woerde , die men op her Robrecht van Namen seide.

LV.

Die niemare quam althant
 Vrou Johannen van Brabant ,

Vs. 6231 *Gode lieve* , wat God lief is.
 6237 *Pijnde* , poogde.

6242 *Nyegghe* , Nideggen , op de Rhoer , in
 Gulickerland.

- 6255 Dat die hertoghe was ghevangen :
 Dies was si jammerlijc begangen ,
 Ende tvolc algemene ,
 Al Brabant dore , groot ende clene ,
 Was seer bedroeft , dat was wel recht ;
- 6260 Ende om dat her Robbrecht
 Hem alsoe tierde in der saken ,
 Die liede seere op hem spraken
 Al overal , in allen steden ,
 Ende seiden : « Hadde hi toegetreden
- 6265 Te hulpe den hertoghe Wencelijn ,
 Het en hadde alsoe niet ghesijn ,
 Noch die saken alsoe vergaen ,
 Daer hi bleef al stille staen
 Ende sach den hertoge in der noot ;
- 6270 Doer al dat ment hem ontboot
 Dat die hertoge was verlast ,
 Soe bleef hi altoes staende vast ,
 Ende liet den hertoghe vanghen ,
 Ende alle dandre , dat hem in langen
- 6275 Die scande hierna en sal ontvallen. »
 Dus murmureerde tvolc met allen ,
 Ende seiden alom , harenthare ,
 Dat die hertoge verraden ware
 Bi her Robbrechte , in desen saken.
- 6280 Someghe dat wederspraken ,
 Seggende dat hi sculdich was
 Sijn plaetse te houden , mids das
 Sijn ordinancie ende sijn bevel
 Al sulc was , ende niet el ;
- 6285 Ende hadde hi dat ghebroken
 Men hadde met rechte op hem gesproken.

Vs. 6256 *Begangen* , begaen , ontsteld.

6261 *Tierde* , handelde , gedroeg.

6270 Ofschoon men het hem al berichtte. *Doer*

al is hier *om reden* , dewyl.

6275 *Ontvallen* , A *Ontgaughen* , ontgaen.

6284 *El* , anders.

- Andre worden betegen , daer bi ,
 Om der saken wille dat si
 Den hertoghe te striden rieden ,
 6290 Sonder te beiden na die lieden ,
 Die hem aldaer , met groter macht ,
 Her Jacop van Bourbon te hulpen bracht ,
 Van riddren ende van knechten vaillant
 Uut Vranckrijcke ; ende want
 6295 Die sulcke gerne hadden ghesien
 Tverbeiden , maer dat mids dien
 Dat si den hertoge maecten vroet
 Dat scande ware ende niet goet ,
 Aldus moest vortgaen haren raet ,
 6300 Dat sint den menegen dochte quaet ,
 Des si namaels vele ghescals
 Ende worden hadden op haren hals ;
 Want eer her Jacop const comen aen ,
 Leider ! was die strijt ghedaen .
 6305 Doen keerde hi weder herde gram
 In Vranckrijc , van daen hi quam .
 Wie recht ocht onrecht hadde van desen ,
 Des willic onbegrepen wesen .

Van Gheerde van Obies ende van her Willem van Rees.

LVI.

- Twee hertogen , dats claer ende waer ,
 6310 Ende een mercgreve waren daer ,
 Met leeuwen verwapent , die van daer scieden
 In drie manieren , hoerdic bedieden :

Vs. 6287 *Betegen* , beschuldigd.

6500 Wat sedert aen menigeen kwaed scheen.

- Deen hertoge gevangen, dander doot,
 Die mercgreve met ghenuchten groot,
 6315 Goetsmoets, vrolijk, ende in hogen,
 Als die neder hadde ghetogen
 Sine viande ende verwonnen,
 Dat hem God des hadde gheonnen
 Ende tgeluc der avontueren ;
 6320 Des mocht hi Gode tallen uren
 Vortaen dancken al sijn leven,
 Die hem den seghe hadde ghegeven
 In dien dage, entie victorie
 Aldus verleent. Die istorie
 6325 Die sal u nu vort verclaren
 Hoet met Geerde es gevaren
 Van Obies, goet ende ghetrouwe,
 Provost te Bijns, in Henegouwe,
 Daer ic u wilen eer af seide,
 6330 Die met sijre vromicheide
 Her Willeme van Rees, dats waer,
 Sekerde ende vinc : daer naer
 Wert hi in der persse groot
 Selve ghevangen in der noot.
 6335 Her Willem van Rees, die des niet
 En wiste, dat alsoe was ghesciet,
 Dat sijn meester bleef ghevaen.
 Na dat dien strijt was ghedaen,
 Cort daerna, soe es hi comen
 6340 Te Bruessele, ende heeft vernomen
 Na sinen meester al dat hij mochte,
 Diene vinc ; maer, wat hi sochte,
 Beide aen riddren ende aen knechten,
 Niemand en cost hem berechten

Vs. 6315 *In hogen*, verheugd.6326 *Geerde*, A *Gherarde*.6329 *Wilen eer*, nu verkort tot *welcer*. Het is hetzelfde als *eertyds*. *Wile is tyd*, b. v. nog in *terwyl*.6337 *Meester*, namelyk die hem overmeesterd

had, die dus zyn meester geworden was.

- 6345 Van sinen meester , noch doen gewach ;
 Want hi tier tijt gevangen lach
 Metten Brabantren in Guulkerlant.
 Als her Willem niet en vant
 Noch en veriesch en gheen niemare ,
- 6350 Bleef hi te Bruessel daer nare
 Liggen , wachtende die heere boude
 Often iemant eischen soude ,
 Alsoe langhe , dats ware tale ,
 Dat die Brabantre altemale
- 6355 Hen selven hadden gheransoneert ,
 Ende waren weder thuis ghekeert.
 Metten anderen es weder komen
 Gheert van Obies , ende heeft vernomen
 Dat sijn ghevangen te Bruessel ware ,
- 6360 Ende sijns meesters wachte daer.
 Gheert thoende hem daer met ghenent
 Sinen wapenroc , daer hi bekent
 Bi heeft dat hi sijn meester was ,
 Diene vinc , ende mids das
- 6365 Dede hi als een man ghetrouwe ;
 Ende volghde hem na in Henegouwe ,
 Des men her Willeme van Rees seere ,
 Waer mens vermaende , sprac groot eere ,
 Dat hi hem alsoe trouwelike
- 6370 Hadde ghequijt ; des arm ende rike
 Doeht ende eere van hem spraken.
 Geert liet hem sijn rantsoen maken ,
 Te voegheliker , hoerdic bedieden ,
 Dat si van een met minnen schieden.

Vs. 6349 *Veriesch*, uitvorschste; van het verbum *vreischen* of *vreeschen*. Zie boven by DE KLERK, boek II, Vs. 2223, en SCHMELLER'S *Baye-risches Wörterbuch*, I, bl. 619, op *Fraischen*. *uitvorschen*. Deze regel kan tweevoudig geduid worden, want *often* (of hem) kan op Willem van Rees zoo goed als op Geert van Obies slaen.

6361 *Ghenent*. Dit woord, dat *stoutelyk* beteekent, staet hier enkel om het rym.

6352 *Eischen*, opeischen: of misschien ook

Dan den verbonde dat die stede van Brabant maecten binnen der tijt, dat die hertoge te Nyegghe lach.

LVII.

- 6375 Die stede van Brabant saghen aen
 Dat die hertoghe lach ghevaen,
 Die welcke maecten onderlinghe
 Tsamen een vergaderinghe
 Te Bruessel, binnen derselver stont,
- 6380 Daer si maecten een nuwe verbont,
 Ende sekerden daer ende swoeren,
 Ende gheloeveden te volvoeren
 Ende te houdene in sijn stede
 Den cartere van Cortenberge ende mede
- 6385 Den carter van den walschen lande,
 Ende yort oec alderhande
 Cartren, privilegien, vrieden,
 Usagen, herbringen der steden,
 Alsoe sise hadden ghecostumeert,
- 6390 Ghehouden, gehandelt, ghewiseert,
 Alsoe si elcken van den steden
 Verleent waren, in tide verleden,
 Van hertogen of van hertoginnen,
 Met pointen, die binnen
- 6395 Den brieven claer begrepen stonden,
 Van den vóorseiden verbonden,
 Mids welken verbonden, ende ander dinghen,
 Die sint ghescieden, cortelinghen,
 Na dat die hertoge Wencelijn
- 6400 Los was der vangenesse sijn,

Vs. 6379 *Stont*, voor *tyd*.

6382 *Gheloeveden*, A *Gheloeftden*.

6384 *Cartere*, charter.

6390 *Ghewiseert*, gewyst, C *Ghevisenteert*.

Dat die hertoghe in evel nam
 Ende te Genepien liggen quam,
 Ende bereet Nivele die stat,
 Als ic na sal seggen bat.

6405 Dit verbond gheschiede, dats waer,
 Te Bruessel, in Ons Heeren jaer
 XIIIe tseventich ende een,
 Dat dus die stede over een
 Droegen, op den achtienden dach
 6410 Die in februario lach.

Hoe keiser Karle hertoge Wencelijn loste sonder rantsoen te geven.

LVIII.

Doe keiser Karle vernam
 Die niemare, was hi herde gram
 Dat dus sijn brueder van Brabant
 Ghevangen lach in Gulkerlant,

6415 Ende maecte rechtvort een processe,
 Op seker mesgripe, met vonnesse
 Tegen hertoge Willeme, des gheloeft,
 Daer met hi hem soude hebben beroeft
 Van alle sijnre heerlicheide,

6420 Met vonnesse der princen, als ic eer seide.
 Als hertoge Willem des wort-gheware
 Ontsach hi hem des vonnes sware,
 Ende dancte Gode van der vrame
 Dat hi in skeisers gracie quame.

6425 Mids desen duchten ende vreesen, soe
 Was mercgreve Willem vro

Vs. 6401 *In evel nam*, euvel nam, namelyk zulk verbond. february 1372. De brief in den *Luyster van Brabant*, I, bl. 144.

6402 *Genepien*, Genappe.

6416 *Met vonnesse*, C van vonnesse.

6410 *Die in februario lach*. Dus den 18 fe-

6425 *Vrame*, voordeel.

- Dat hi den hertoge Wencelijn
 Quijt scout die gheloften sijn ,
 Ende ontsloeghen, los ende vri,
 6430 Sijns vanghenessen, sonder dat hi
 En hiësch hem rantsoen gheenretieren ,
 Noch gheloften in gheenre manieren ;
 Want, al moest hertoghe Wencelijn
 Van hem aldus ghevanghen sijn ,
 6435 Was hi hem in sier vangenissen
 Te swaer , dat mag men wel ghissen ,
 Van machte, van heeren ende van magen ,
 Van vrienden, diene holpen dragen ,
 Van lande, ende van onderseten ,
 6440 Dat mach een yegelijc noch weten ,
 Al bleef hi, mids quader avontuere ,
 Ghevangen in der scoffeltuere.
 Het plecht dicke te ghesciene
 Dingen, die staen herde onsiene.
 6445 Haesticheit is somwijl goet ;
 Maer al dicst eest wederspoet ;
 Dicst wort die sake oec wel gheint
 Die men wijsselec beghint.
 Al was die hertoghe Wencelijn
 6450 Los der vangenessen sijn ,
 Commerloes, sonder te geven iet ,
 Daer bi en waren dander niet ,
 Die bi den hertoge ghevangen bleven ,
 Los, si en moesten haer rantsoen geven ;
 6455 Was hi baenrits, ridder, of knecht ,
 Hi moest hem lossen, na ridder recht ,

Vs. 6431 *Gheenretieren*, A *eenighertieren*.

6437 *Van machte, van heeren*, enz., als
 zynde *van zyn macht, van zyn vriendén*. *Van* is
 hier *verwyderd van*.

6438 *Diene holpen dragen*, die hem zouden

mogen helpen dien last dragen, en hem bystaen.

6441 *Al bleef hi*, hy bleef toch al.

6443 *Plecht*, A *pleegh*, B *pleecht*, C *pleicht*.

6446 *Dicst*, meest.

6454 *Si en moesten*, of zy moesten.

Ende dit rantsoen , groot ende smal ,
 Betaelde hertoge Wencelijn al ,
 Ende heeftse altemael ontladen ,
 6460 Los ende vri van allen scaden ,
 Als u na sal sijn bescreven ,
 Ter plaetse daer dat point sal geven ;
 Maer , eer die hertoge quam van daer ,
 Lach hi daer bat dan een half jaer .

Hoe die Geldersce hertoge Reinout nter vangenesse lieten , ende hulden hem meder .

LIX.

6465 Als hertoghe Eduwaert doet was bleven
 Voer Baeswildere , soet es bescreven ,
 Worden die Geldersche soe beraden
 Dat si uut der vangenesse daden
 Den hertoge Reinout , des sijt vroeder ,
 6470 Die Eduwaert , die joncste broeder ,
 Ghevangen hadde , verstaet die dinc ,
 Tot noch toe , van dat hien vinc
 In eenen stride met gewelde ,
 Ende die Heeckerlinge velde .
 6475 Die Geldersche bekenden te hant
 Den hertoge Reinout van Gelderlant
 Gheweldich hertoge ende heere ,
 Ende huldenen , ende vort meere
 Hebben sine daer voer bekant ,
 6480 Sijn leven lanc ; ende want
 Hertoge Reinout , dat ghijt wet ,
 Int vangenesse was worden vet ,
 Soe hi daer lange in sat , die heere ,

Vs. 6477 *Gheweldich*, magthebbende.

- Vaerde hem die locht soe seere,
 6485 Doen hi uut der vangenesse quam,
 Dat hi corten inde nam,
 Ende starf, ende inde sijn leven.
 Dus es vrou Marie weduwe bleven,
 Vrouwe Johannen suster, als dan,
 6490 Sonder oer van haren man,
 Welcke vrou Marie, si u bekant,
 Dede maken op derde van Brabant,
 Die wile dat si weduwe was,
 Met haers selfs penningen, sijt seker das,
 6495 Tslot van Oyen, ende oec mede
 Die borch te Tuernhout si maken deden.
 Als beide dië bruedre, si u verclaert,
 Reinout ende Eduwaert,
 Sonder oeir dus waren ghestorven,
 6500 Es gheresen ende gheworven
 Een orloghe en een ghescille,
 Om des lants van Gelre wille,
 Want daer noch twee sustren waren,
 Van den voerbedde, hoert mijn verclaren,
 6505 Daer af die outste, als ic u scrive,
 Die grave van Bloys hadde te wive
 Die hi troude, sijt seker das,
 Na dat si weduwe bleven was
 Van den greve van Cleve, haren man;
 6510 Mids deser redenen woude dan
 Her Jan van Bloys, si u bekant,
 Van sijnre vrouwen wegen dlant
 Van Gelre hebben, ende oec mids das,

Vs. 6492 *Derde*, de eerde, den grond.

6495 *Oyen*, op derde van *Brabant*, thans Noordbrabant; doch langen tyd aen Gelderland behoord hebbende. Het ligt over Maesbommel, tusschen Alphen en Megen. Zie *Geo-*

graphische beschryving van Gelderland, bl. 165.

6501 *Ghescille*. Over de geschillen wegens de erfenis van Gelderland, kan men te regt komen by *НѢКОФФ*, *Gedenkwaardigheden van Gelderland*, III, bladz. iv en volgende.

- Dat si die outste suster was.
- 6515 Die meneghe seiden openbare
Dat recht ende redene ware.
Die joncste suster, schoon van live,
Hadde hertoge Willem van Gulick te wive,
Die voer Baeswilder wan den strijt.
- 6520 Dese hertoge Willem hadde tier tijt
Van deser vrouwen sonen twee,
Ende een dochter oec noch mee :
Doutste sone oec Willem hiet
Na den vader, verstaet tbediet ;
- 6525 Dander sone hiet Reinout.
Die heere van Erle hadde getrout
Die joncste dochter tenen wive;
Dus meinde hi dat van rechte blive
Dlant van Gelre op sinen sone
- 6530 Willem van Gulke; want hi die ghone
Naest levende was van mans wegen,
Daer thertoghdom op waer ghedegen,
Al was hi van der joncster comen
Suster, als ghi hebt vernomen ;
- 6535 Want hi claerlijc seggen woude
Dat op gheen wijf versterven en soude.
Mids desen twist, si u bekant,
Orloeghden si om Gelderlant,
Die grave van Bloys ende die ghone
- 6540 Willem, hertoge Willems sone
Van Gulke. Dit ghesciede daer,
Dit orloge, in Ons Heren jaer
Als XIII^c stont ghescreven
Ende LXXII; maer dlant es bleven
- 6545 Willeme van Gulke, des seker sijt.

Vs. 6514 *Suster, C dochter.*
6515—6516 *Desunt in C.*

6526 *Erle, C Arle.*
6528 *Blive voor bleef, verbleef.*

Dus was hi bi sijns vaders tijt,
 Die jonge Willem, hertoge groot
 Van Gelre, ende na die doot
 Van sinen vader hi behelt
 6550 Guulkerlant in sier ghewelt,
 Ende wert daer hertoge af ontfaen.
 Dit was dierste, dat wilt verstaen,
 Dat Gelre ende Gulick tsamen
 Beide die lande te gader quamen.

Van den discorde tusschen hertoge Wenceline ende die stede van Brabant, ende hoe
 dat dat te saten quam.

LX.

6555 Hoewel dat hertoge Wencelijn
 Los was der vangenessen sijn,
 Ten vervolge van sinen broeder,
 Als ic u voren maecte vroeder,
 Soe en waren dander niet ontslagen
 6560 Dies metten hertoge nederlagen,
 Si en bleven gevaen ende ghearesteert
 Swaerlijc ghescat, en gheransoneert;
 Ende want die hertoge, sijt seker das,
 Hare alder hootsheere was
 6565 Moest hise billix, mach men beseffen,
 Alle scadeloes ontheffen.
 Daertoe versocht hi al te hant
 Aen sijn lant van Brabant
 Surcours, hulpe, ende troest
 6570 Van gelde, daer met dat verloest

Vs. 6557 *Ten vervolge*, door bewerking. fransk *suzerain*. Het vers ontbreekt in C.
 6564 *Hootsheere*, A *hootheer*, hoofdheer, in het 6570 *Verloest*, verlost.

- Sijn vrienden mochten sijn met allen ,
 Ende die grote scade vervallen
 Wesen mochte ; mids welken saken
 Die state des lants te gader spraken ,
 6575 Ende hebben hem gheconsenteert ,
 Om die scade te sine gheweert ,
 Ter lossinghen van den rantsoene ,
 IXe duserent Vilvortsce mottoene ;
 Maer daer viel stoot in , eer iet lanc ,
 6580 In de settinghe ende in den ontfanck .
 Vertrec ende werringhe
 Gheviel in die betalinghe ;
 Want die hertoge Wencelijn
 Woude tgelt ter gheneuchten sijn
 6585 Selve doen heffen ende inhalen
 Ende na sijn ghenuecht betalen ,
 Dwelc die stede groot noch smal
 Gedogen en wouden , maer dat ment al
 Ontfangen soude ende bekeeren
 6590 Van slants wegen , om die vremde heeren
 Te betalen ende te vernuegen ,
 Dat si niet toe en souden vuegen
 Commer , ocht last enegerhande ,
 Op die coepliede van den lande ,
 6595 Ende meinden dat men ten iersten sal
 Die vremde ruters vernuegen al ,
 Die metten hertoge gevangen bleven ;
 Want daertoe die bede was gegeven .
 Die stede meinden ende dlant ,
 6600 Quaemt den hertoghe in de hant ,
 Of den sulcken van sinen rade ,
 Men soude betalen met goeder stade

Vs. 6574 *Die state des lants*. Dit is de oudste benaming van *staten* , welke men in de *Yeesten* vindt.

6579 *Stoot* , tegenstoot , hindernis.

6581 *Vertrec* , vertraging.

6584 *Gheneuchten* , A *ghenoechten*.

- Die ruters, ende midts dien
 Mocht wel scade op dlant ghescien ;
 6605 Ende die hertoghe Wencelijn
 Meinde ten soude alsoe niet sijn ;
 Die bede waren hem gheconsenteert ,
 Si souden van hem sijn gheregeert ,
 Ontfangen , ende vort uut ghegeven .
 6610 Aldus es eenen twist gheheven
 Tusschen den hertoge entie steden ,
 Om dontfanc van deser beden ,
 Ende om tverbont dat niewelinghe
 Die steden hadden onderlinghe
 6615 Tsamen ghemaect te Cortenberghe ,
 Dwelc die hertoghe nam in erghe
 Dat si dat hadden alsoe ghedaen ,
 Die wile dat hi was ghevaen ,
 Dwelcke ghedroegh , alsoe hi seide ,
 6620 Tegen sine heerlicheide ,
 Om dwelcke die hertoge was ghestoert ,
 Ende brac op rechtevort
 Van Bruessel uut der goeder stede ,
 Ende vrou Johanne mede ,
 6625 Ende maecte haer legel , dats waer ,
 Te Genepien , ende aldaer
 Maecte die hertoge , wel gheringhe ,
 Van riddren , van knechten gaderinghe ,
 Ende bereet cort daer naer
 6630 Nivele , in Ons Heeren jaer
 XIIIe tseventich ende viere ,
 Negen dagen in april ; maer schiere
 Als dat den bisschop Jan was cont

Vs. 6616 Ontbreekt in C, waervoor deze heeft :

Dwelc die hertoge niet wel en nam
 Ende was dies herde gram.

6625 *Legel*, ligplaets , residentie ; 't zelfde
 als *leger*. Die *excell. cronike* stelt *ligginge*.
 6627 *Gheringhe*, spoedig.

- Van Ludeke , sant hi terstont
 6635 Teapittel van Ludeke , ende die stede
 Van Ludeke , ende van Hoyer mede ,
 Met haren vrienden , die , sonder verlaet ,
 Te Cortenberghe aen den raet
 Dedingden soe verre , soe vort ,
 6640 Dat si den twist ende tdiscort
 Tusschen den hertoge ende sijn steden
 Stelden tacorde ende te vreden.
 Die copie van den accorde
 Volght hier na , van worde te worde ,
 6645 Ende die ghene ghenoeft , bi namen ,
 Die daerom in Brabant quamen ;
 Maer uut der prose , dat ghijt wet ,
 Soe hebbiet in rime gheset ,
 Die selve supstancien ende den sin ;
 6650 Ende niet vele worde meer noch min ,
 Hopic , en sal den rijm uut geven ,
 Dan in de copie staet ghescreven ,
 Dat tot der saken mocht ontrieven .
 Des ghedragic tot den brieven ,
 6655 Die men te Bruessel onder die wet
 Vinden soude , ende elder met .

Wacoort ende eendrachticheit tusschen den hertoge ende die stede van Brabant.

LXI.

- Dits deendrachticheit ende dacort
 Dat bi den heren ghemaket wort ,
 Des bisscops van Ludeke raet ,
 6660 Ende der capittlen , dat verstaet ,

*Vs. 6645 Accorde. Te vinden in den Luyster
 van Brabant, I, bl. 166.*

*6655 Die wet, de wethouders.
 6656 Met, mede.*

- Van Ludeke , ende oec der stede
 Van Ludeke , ende van Hoey bede ,
 Ende des raets van Brabant
 Ende van Cortenberghe , die ghenant
 6665 Alle hier na bescreven staen ,
 Van dén debatte dat op ghegaen ,
 Gheresen es , ende onminne ,
 Tusschen den hertoge ende hertoghinne ,
 Die hogebornen , wide bekant
 6670 Van Lutzenborg ende van Brabant ,
 Tusschen hen , in deen partie ,
 Sijn steden , ende lande , ter ander side
 Van Brabant , hoert dat ic bediede.
 In den yersten selen die goede liede
 6675 Van Loven , dat si u bekant ,
 Tegen minen heere van Brabant ,
 Ende mijnre vrouwen oec ter eere ,
 Als jegen haren gherechten heere
 Uutcomen , ende bidden mede
 6680 Tgeestelec volc van haerre stede ,
 Wanneer mijn heere ende mijn vrouwe
 Daer te comen ghelieven souwe ,
 Te bidden , met oetmoedeger spraken ,
 Hebbensise in enegher saken
 6685 Verbolgen , lude ofte stille ,
 Dat men hem dat vergeven wille ,
 Ende des ghelike soe sal
 Die stat van Bruessel doen , ende al
 Die stede van Brabant met willegen keere
 6690 Daert ghelieven sal minen heere.
 Item , want onse lieve vrou ende heere
 Seggen ende becronen seere
 Dat sijn stede hebben gemaect verbont ,

Vs. 6672 *Side* , lees *sië* , om het rym.6682 *Souwe* , A en C *soude*.

- Die wile hi in vangenessen stont,
 6695 Ghedragende tegen sijn heerlicheit,
 Soe selen die goede steden voorseit
 Die brieven thonen van dien verbonde
 Mijns heeren rade, in corter stonde,
 Ende oec van Cortenberghe den raet :
- 6700 Bevint men dat het jegen gaet
 Mijns heeren rechten, in eneger maten,
 Soe selen die stede aflaten.
 Item, want mijns heeren van Brabant
 Ende mijnre vrouwen renten in hant
- 6705 Eneghen lieden sijn ghesat,
 Voer scade, die si hebben ghehat
 Op hertoghe Janne van Brabant,
 Mier vrouwen vader, ende want
 Mijn heere meint, ende mijn vrouwe voorseit,
- 6710 Dat die scade sal sijn verleit
 Van den iersten gelde ende goet
 Van den besueke, dat men doet
 In Brabant, of cort doen sal,
 Ocht van der beden, ende daer met al
- 6715 Haer renten maken los ende quijt,
 Soe es gheordenert, in corter tijt,
 Dat men voer ogen bringe die brieve
 Daer op ghemaect, ende doen met lieve
 Din hout daer af; ende oft soe ware
- 6720 Dat sijt niet en begrepen clare,
 Soe sal mens gheloven den ghetugenessen
 Die waren over die bewisenesse.
 Item, es gheordeneert
 Dat van den versueke, dat men hantheert

Vs. 6702 *Soe selen die stede aflaten*, dat is, zoo bl. 167, stelt verkeerdelijk: *soe selen wijze aflaten*.
 zullen de steden zulks onuitgevoerd laten. De 6712 *Besueke*, het *enqueste* over geheel Bra-
 gedrukte tekst in den *Luyster van Brabant*, band, achttervolgens de charter van Cortenberg.

- 6725 In Brabant, ochte doen sal,
 Den cost sal nemen, heel ende al,
 Den welcken daer op es ghedaen,
 Of die men daer op sal doen vortaen,
 Ende doverbate van desen
- 6730 Sal mijns heren ende mijnre vrouwen wesen,
 Na dinhout ende tverclaren
 Der brieve, diere op gemaect waren.
 Item, van der hulpe ende goet doene
 Der neghen hondert dusent mottoene,
- 6735 Daer selen die stede ende tplat lant yust
 Af betalen acht hondert duyst,
 Die cloesteren ende religioene
 Selen geven hondert dusent mottoene.
 Item, vort es men daer bi bleven
- 6740 Bi den heeren hierna bescreven,
 Dat die steden, ende tplat lant voorseit,
 Noch om te meerre vriendelicheit
 Minen heere ende mier vrouwen te doene,
 Boven dacht hondert dusent mottoene
- 6745 Noch geven selen, onder hen besondert,
 Der selver mottoene xxv^c,
 Ende die godshuse selen geven
 XV^c mottoene vorscreven;
 Ende dit gelt sal sijn ghegeven
- 6750 Binnen sint Jansmesse naest bescreven,
 In drie jaren, telcken termijn,
 Die daerop geordeneert sijn.
 Item, sal die somme vorscreven
 Ontfaen werden ende uut gegeven
- 6755 Bi den ghenen, si u bekant,
 Die de raet van Cortenberghe ende dlant
 Metten steden, na haer begheren,

Vs. 6755 *Yust*, juist, C *yuyt*.

Daer toe selen deputeren.

Elc sal betalen met goeder mate

6760 Na de ghelande van sinen state ;

Ende bi den betalen sal mijn heere

Scicken twee personen, niet meere,

Om daer bi te wesen ende te besien

Hoe men betaelt desen of dien,

6765 Of yement, heimelijc of openbaer,

Hiesche, die men niet sculdich en waer,

Sonder enighe macht, meer of min,

Die ghone daer te hebben in.

Item, want die scade meer sal dragen

6770 Van den ghenen dies neder lagen

Metten hertoge ende sijn baroene,

Dan ix^e dusedt mottoene,

Wes daer boven meer loopen sal

Dat sal die hertoghe betalen al,

6775 Ende mijn vrouwe van Brabant,

Ende ontheffen daer af haer lant

Commerloes, sonder enich deren ;

Ende daer voer selen si obligeren

Goede bossche; forfeyte, vervallen,

6780 Ende oec hare renten alle,

Ende hare munte in Brabant.

Oft ieman gheschedicht worde in dlant,

Uut ocsune der saken vorscreven,

Dat ment daer af sal weder geven.

6785 Item, es gheordenert dat dlant

Entie stede van Brabant

Minen heere ende mier vrouwen vorseit

Doen selen goede sekerheit,

Ende haren tacx betalen ende geven,

6790 Ten terminen die sijn vorscreven,

Vs. 6760 *Na de ghelande.* Thans zegt men : *naer gelang.*

- Ende sulke sekerheit, daer nare,
 Sullen die cloesters doen voer thare;
 Maer hets besproken ende verclaert,
 Hoe wel te deser dachvaert
- 6795 Loven, Brussel, Thienen mede
 Haer consent, sonder dander stede,
 Allene hier toe hebben ghedaen,
 Soe selen si daer met ghestaen,
 Niet meer daer in ghehouden tsine
- 6800 Dan een iegelijc voer tsine,
 Ende of eneghe stat, haer oft dare,
 In Brabant hier in rebel ware,
 Soe selen die drie steden vorseit
 Minen heere doen behulpelijcheit,
- 6805 Om die ghone te bedwingen
 Haer deel te gelden in desen dingen.
 Item, es gheordineert,
 Bi den personen hier na verclert,
 Dat alle wangost ende aenspraken,
- 6810 Die sijn geporret, mids desen saken,
 Of gheresen, in enegher siden,
 Selen quijt sijn teewegen tiden,
 Ende te nieute, in goeder trouwen;
 Mijns heeren ende mijnre vrouwen
- 6815 Juridictien, ende heerlicheiden,
 In desen saken uutghesceiden.
 Behoudelec oec den goeden steden
 Privilegien, rechten, vrieden,
 Al argelist of bedriechlicheit
- 6820 In desen saken uut gheseit.
 Item, al eest dat sake, dat dlant

Vs. 6804 *Behulpelijcheit*, A *behulpecheit*.

6809 *Wangost*, voor *wancost*, argwaen.

6810 *Geporret*, opgekomen.

6811—6812 In C:

Oft geresen in eeniger manieren,
 Selen quijt sijn tot aller uren.

6816 *Uutghesceiden*, uitgezonderd.

6820 *Uut gheseit*, C *uutgesceden*.

- Ende goede stede van Brabant
 Nu hebben ghewillecoert te doene
 Die neghen hondert duser mottoene ,
 6825 Dese werf te dragen ende te geven ,
 Na der ordenancien vorseven ,
 Es wael verclaert ende ondersceden
 Dat dlant, cloesteren, ende steden,
 Selen bliven, nu vortaen ,
 6830 In ghewoenliker costumen staen ,
 In taxacien, dienst, ende beden,
 Na costume vore gheleden,
 Alsoet in Brabant es ghehanteert,
 Ende ghewoenlijc gheuseert;
 6835 Ende hier af sal met lieve
 Mijn heere, mijn vrouwe gheven brieve,
 In goeder vorme; van allen saken
 Des accords sal men brieven maken,
 Dat ghescreven, besegelt wesen mach
 6840 Des sondaegs na Ascensi dach;
 Ende om te vorderen dat ghone,
 Soe selen comen ij persone
 Uut elke der drie stede voerlesen,
 Die in donderdage sullen wesen,
 6845 Die nu naest comen sal,
 Te Genepien, ende al
 Daer bliven selen bi desen,
 Tot alle die brieven bereet wesen.
 Hier waren van des bisscops wegen
 6850 Van Ludicke, daer dit was overdregen,
 Her Lambrecht van Oppen,
 Her Hubin van Fauchon, met hen
 Twee wise riddren ende coen,
 Ende Corbeaul van Hobengoen,

- 6855 Ende van der cappitlen wegen (sijts wijs)
 Van Ludicke heer Anthonijs
 Van Fiez, tier tijt officiael,
 Ende meester Seger alsoe wael,
 Van den Nuwen Steen, ghericht
- 6860 Canoenic te Ludick, deken te Tricht.
 Van der stat wegen van Ludick quam
 Van Leers mijn her Bertram,
 Ridder ende meester te deser tijt
 Der stat van Ludicke, des seker sijt,
- 6865 Willem van Gras, Gobeert Froyncael,
 Gerart van Puthoy, Lambrecht Cortmeal,
 Ghesworne der selver stede.
 Van Hoy soe waes daer over mede
 Willem Delle Vael, die tier tijt was
- 6870 Meester van Hoey, verstaet das,
 Heinrick Pollaerde, Aernt ende Herman
 Van den Stacke, scepenen alsdan
 Van Hoey der goeder stede.
 Van mijns heeren wegen, ende mede
- 6875 Van mijnre vrouwen wegen daer quamen
 Her Robbrecht, her Lodewijck van Namen;
 Daer was oec over, doe ic gewach,
 Te rade die heere van Rodemach,
 Ende van den Gruuthuse, die heere
- 6880 Van Grymbergen oec ende meere
 Was hi drossate in Brabant;
 Die heere van Bouchout, si u bekant,
 Die heere van Wittham alsoe wael,
 Ende die heere van Bourgnivael,

Vs. 6860 *Tricht*, Maestricht.

6862 *Van Leers*, *A van Beers*, eigenlyk van *Liers*. Zie *Recueil héraldique des bourguemestres de Liége*, p. 86. Die luiksche afgevaardigden

worden in het stuk (*Luyster van Brabant*, 1, bl. 170) niet opgenoemd. Ook zelfs al de brandsche heeren niet.

6878 *Rodemach*, in den *Luyster*, *Rodemaken*.

- 6885 Her Huwaert van Elter, heer Eraert
 Van Fontoys, twee heeren waert.
 Van den rade van Cortenberghe, tier stont,
 Was daer die heere van Agymont
 Ende die heere van Rotselaer.
- 6890 Van der stat wegen van Loven was daer
 Jan Cruuplant, Heinric Pijlyser, tier tijt
 Scepenen beiden, des seker sijt.
 Van buten rade daer comen sijn
 Van der Quaderbruggen Goswijn,
- 6895 Ghesworne, verstaet wel ditte,
 Simoen Minnemoen ende Jan de Witte;
 Van Bruessel was daer, si u verclaert,
 Tserclaes mijn her Everaert,
 Her Jan de Leeu was daer ter stede,
- 6900 Ende her Claes de Zwaef mede.
 Van hen was ridder een iegelijc.
 Met hen was Heinric Hertewijc,
 Seger van Woluwe, Jacop Timmerman,
 Alle scepenen, hout u daer an.
- 6905 Noch was met hen, verstaet al bloot,
 Gielijs de Loze, Gerem van der Noot,
 Ende Claes van Sente Gorix mede,
 Raedsliede der selver stede.
 Met die van Thienen, si u verclaert,
- 6910 Was van den Wyere mijn her Aert,
 Ende her Jan van Kersbeke,
 Ridders beide ghewaerleke,
 Ywain van Meldert, een goet man,
 Ende een die hiet van Halle Jan,
- 6915 Heinric Oliviers, ende met hem
 Reyner Stoute van Houthem.
 Dit accordt dat was ghedaen
 Te Breyn-Aleur, als men sach staen

Vs. 6918 *Breyn-Aleur*, Braine-l'Alleud, in 't vlaemsch *Brakeneygen*.

Ons Heeren jaer , dat es waerhede ,
 6920 XIII^c LXXIII mede ,
 Van der maent den lesten dach
 Die in aprille doen ghelach.

Hoe keiser Karle, hertoge Wencelijs broeder, in Grabant quam.

LXII.

Als aldus was ghestelt te vreden
 Die hertoge, met sinen steden ,
 6925 Toech hi cort te Bruessel inne ,
 Ende mijn vrouwe die hertoginne ,
 Daer die edel hertoge rike
 Ontfaen was herde vriendelike.
 Die hertoge wael gheraect
 6930 Ende vrouw Johanne hebben ghemaect
 Haer legel te Bruessel, in den hove ,
 Daer si met eeren, ende met love ,
 Met vrouden leiden haren tijt,
 Bat dan drie jaer, des seker sijt,
 6935 Dat si onraste gheenderhande
 En hadden, van enghenen lande ,
 Daer men billic af mach spreken ;
 Maer caetsen, danssen, tornyen, steken ,
 Was meest des hertoghen hanteren ,
 6940 Met vrouwen ende joncvrouwen hoveren ,
 In vrouden, ende in melodien ,
 Des hem tvolc wel mocht verblien ,
 Al meestdeel te Bruessel binnen ;
 Want men plecht daeraen te winnen
 6945 In herbergen ende in cabaretten ,

- Ende andre die hem ter neringhe setten ,
 Scilders , lormiers ende goutsmede ,
 Sadelers , helmslaghers mede ,
 Permentiers en cordewaniere ,
 6950 Beckers , brieders , taverniere ,
 Ende al dat hem op neringe paste ,
 Wonnen aen die vremde gaste ,
 Die den hove volghden nare ,
 Dat noch die menighe wert geware
 6955 In sijn burse , op desen dach ,
 Die den hertoghe noit en sach ,
 Maer dat sijn vorders mildelike
 Wonnen aen den hertoghe rike.
 Hier af en sprekic niet meere.
 6960 Hertoghe Wencelijn , die heere ,
 Bleef enen langen termijn ,
 Aldus binnen den lande sijn
 Van Brabant , in rusten ende in vreden ,
 Ridende van stede te steden ,
 6965 Daer hem dat gaedde ende vueghde ,
 Ende tsijnre herten best ghenueghde ,
 Ende die edele hertoginne
 Hilt haer al dicste te Bruessel inne.
 Als dit aldus hadde gheduert
 6970 Omtrent drie jaer , soe wert beruert
 Die vierde keiser , Karle ghenant ,
 Neder te comen in Brabant ,
 Sinen brueder visenteren ,
 Ende dede sijn vaert ordineren
 6975 Heerlijc , alsoet hem betam ;
 Ende in Brabant dat hi quam

Vs. 6947 *Lormiers*, oud fransch, kleinyzer-
 werkmakers; zie by Du CANGE, verbo *Lormarius*.
 6949 *Cordewaniere*, schoenmakers.

6950 *Brieders*, A *brouwers*, wat hetzelfde is.
 6965 *Gaedde*, lustte. Zoo zegt men nog tot
iets gading hebben.

- Met eeren, op St Andries dach,
 Die int jaer Ons Heeren lach
 XIIIe ende daer toe meere
- 6980 LXXVII, daer hi met eere
 Ende met groter werdicheit
 Was ontfaen, voer waer gheseit:
 Van den hertoghe, met groter minne,
 Ende van der edelre hertoginne
- 6985 Was hi seere lieflijk ontfangen,
 Alst recht was: men en sach in langen
 Alsoe blide ontfanclicheide,
 Als men doen den keiser dede
 In Brabant, alsoet wel betaemde.
- 6990 Die edel keiser ende die vernaemde
 Thoende onsteghe bewisinghe
 Sinen brueder; maer sunderlinge
 Sijnre suster der hertoginne
 Bewijsde hi soe grote minne,
- 6995 Dat ict met alle miren ghedochte
 Niet te recht vol scriven en mochte.
 Ende als die keiser lofsam
 Binnen der stat Bruessel quam,
 Soe quam voere den keiser rijc
- 7000 Die stat herde notabelijc,
 Met presenten herde diere.
 Die keiser danctese in der maniere,
 Ende sprac: « God danc u van der minen! »
 Dies bleef die keiser daer, met sinen
- 7005 Brueder den hertoge Wencelijn,
 Ende met vrou Johannen eenen termijn
 In Brabant. Daer na es hi vermogen
 Te Vranckrijc wert opghetogen.
 Die hertoge, met groter werdicheide,

Vs. 6990 *Vernaemde*, wyd vernaemd, beroemd. 6991 *Onsteghe*, gunstige, vriendelyke.

- 7010 Dede sinen brueder uitgeleide ,
 Met vele riddren ende knechten ,
 Alsoe hi sculdich was van rechte.
 Wat die keiser in Vranckrijc dede
 Daer en spreke niet af, hier ter stede ;
- 7015 Maer ic sal u maken cont
 Hoe weder die gemeente opstont
 Te Loven , ende bi wat saken
 Si weder thoot te gader staken.

Hoe die gemeente te Loven weder opstoet jeghen die heeren.

LXIII.

- Ghi hebt hier voren wel verstaen
- 7020 Hoe Peter Coutereel hadde gevaen
 Te Loven alle die goede liede ,
 Daer hi af creech groote miede
 Van rantsoene, alsoe ghi hebt ghehoert,
 Ende hoet ghededinghet was vort
- 7025 Bi den hertoge Wencelijn ,
 Ende bi den rade sijn ,
 Dat die goede manne vortaen
 Weder int recht soudent staen ,
 Ende dat handelen ende dragen
- 7030 Gheheel ende al, alsoe si plagen ,
 Ende soudent haer scade , groot ende smal,
 Op die stat heffen al ,
 Die Peter Coutereel hen hadde ghedaen ,
 Die wile dat hise hilt ghevaen ;

Vs. 7022 *Miede*, belooning, geldelyk voordeel.
 7024 *Ghededinghet*, gedadingd, overeen ge-
 komen.

7030 *Gheheel ende al*. Zie onze aenmerking
 op Vs. 5034.

7052 *Heffen al*. Zie boven op Vs. 5041.

- 7035 Ende want men des niet met allen
 Metten reden goede en const vervallen,
 Soe namen die goede liede vorseit,
 Ieghelijc na sijn quantiteit,
 Der scaden, die hi hadde ghehadt,
- 7040 Renten op die vorseide stat.
 Die goede liede van den gheslechten
 Blevén aldus der stat rechten
 Van Loven regerende aldaer,
 Van dat men screef LXII jaer,
- 7045 Ende sijn int regement dus bleven
 Tot LXXVIII stont ghescreven;
 Ende want den commer hier mede
 Soe seere verswaerde op die stede
 Van Loven, dat men midts dat
- 7050 Metten goede van der stat
 Den commer, buten ende binnen,
 Betalen en conde, noch verwinnen,
 Docht den heeren, in haren moeden,
 Dat si int regement stoeden
- 7055 Alsoe vaste van der stat,
 Ende worden te raden dat
 Si hem selven, gheheel ende al,
 Ende haer mage, groot ende smal,
 Van haren renten daden betalen;
- 7060 Ende doen en wist ment waer halen,
 Om te betalen in geenre wise
 Die vremde pensenarise.
 Ende als die coopliede teneger steden
 Van Loven ghingen ofte reden,
- 7065 Om haer comescap te hanteren,

Vs. 7036 *Reden goede*, gereede goederen.

7053 *Moeden*, gemoederen.

7046 *Tot LXXVIII*, in A *LXXVII*. By But-
 KENS, 1578.

7062 *Pensenarise*, rentheffers, die als schuld-
 eisschers opkwamen tegen de stad.

- Dedense alom rasteren
 Die pensenarise, tallen inden;
 Waer dat sise conden vinden
 Daden sise commeren ende houden,
 7070 Om dat si hem betalen soudent.
 Desen commer ende hachtinge
 Verdroot al te sunderlinghe
 Te Loven den gemeinen man,
 Want si mercten ende sagen an
 7075 Dat si gaen en mochten noch keeren,
 Noch haer comescap hantheren,
 Ende dat si, mids desen dingen,
 Arme worden, ende te nieute gingen,
 Soe dat si, mids desen saken,
 7080 Een heimelijc opset ghingen maken,
 Ende vergaderden onderlinghe,
 Ende daden soe heimelijc die dinghe,
 Dat si haers opsets niet en misten,
 Noch dats die heeren niet en wisten.
 7085 Die opsetters hier af waren
 Die daden tgemein volc vergadren
 Met becken, die si droegen,
 Lancs der straten, daer si op sloegen,
 Ende maecten daer met sulc ghescal
 7090 Dat si tvolc verstormden al,
 Ende maectent al in roere,
 Ende bevingen, met deser voere,
 Der stat huis, in corter stont.
 Eert den heeren iet wert cont,
 7095 Of eer si daer op conden comen,
 Hevet die ghemeente ingenomen.
 Als die goede lude dat

Vs. 7066 *Rasteren*, arresteren.
 7072 *Hachtinge*, in beslagneming.

7086 *Vergadren*; lees, om het rym, *vergaren*.
 7092 *Met deser voere*, met zulk gedrag.

- Vernamen, vloen si uter stat
 Van Loven, in corten stonden,
 7100 Die ghene die gevlien conden.
 Dandre, diere bleven binnen,
 Die en dorsten in ghenen sinnen
 Hen heffen, noch daer jeghen steken,
 Kicken noch micken, noch wort spreken;
 7105 Want si sagen tspel verloren;
 Al hadden sijs int herte toren
 Si en dorsten spreken, luttel no vele.
 Die opsetters van desen spele,
 Ende die daer capitain af waren,
 7110 Die hieten, soe ict hoerde verclaren,
 Molenbeke ende Reepaert.
 Als dit aldus volbracht waert,
 Ende die heeren waren verstecken,
 Noch dandre niet en dorsten spreken,
 7115 Die noch te Loven waren binnen,
 Doe ghinc die ghemeente beginnen
 Over theerscap vaster te welven,
 Ende stelde trecht van hen selven,
 Ende maecten, sonder verlaet,
 7120 Commoengimeesters, scepenen raet,
 Na haer gheneuchte uutgelesen,
 Alsoet her Omnes goet docht wesen,
 Ende trocken, dat was groot scande,
 Metter statsegele van lande te lande,
 7125 Ende vercochten lijftocht overal,
 Sonder mate ende sonder ghetal,
 Ende aldus hielden si tregement
 Vierdalf jaer, ocht daer omtrent,

Vs. 7106 *Toren*, verdriet.

7109—7110 *Desunt in C.*

7117 *Over theerscap vaster te welven*, allengs

de heeren te overwelven, door magt te overmeesteren, boven het hoofd te groeijen.

7122 *Her Omnes*, mynheer Alleman.

Van harer hant, binnen welken termijn
 7130 Si den hertoge Wencelijn,
 Ende sinen rade meest deel al,
 Groot goet gaven sonder ghetal,
 Om dat hem bliven soude tbewent
 Van der stat ende tregement.

Hoe Wouter Van der Leyden te Bruessel doet geslegen was, ende hoe die heeren te
 Loven uitgeworpen waren.

LXIV.

7135 Hierna ghevielt, op eenen termijn,
 Dat die hertoghe Wencelijn
 Te Bruessel hielt een dachvaert,
 Daer dlant al vergadert waert
 Prelate, edle, ende steden,
 7140 Ende tot die dachvaert quam gereden
 Wouter Van der Leyden, mids das
 Dat hi commoengimeester was
 Van der stat van Loven, te dien mael;
 Ende mids dat hi een principael
 7145 Een opsetter van der saken hiet,
 Die te Loven was ghesciet,
 Dedene Van der Kalsteren her Jan,
 Die oec was ghevlouwen man,
 Uut Loven, te Bruessel betrapen,
 7150 Ende doot slaen met sinen cnapen.
 Als die niemare te Loven quam
 Was die ghemeinte herde gram
 Ende maecten, om dese dinge,
 Rechtevort vergaderinghe,

Vs. 7129 *Van haerer hant*, in hunne magt.
 7148 *Ghevlouwen*, gevloten.

7154 *Vergaderinghe*. Dit gebeurde op den zes-
 tienden november 1579.

- 7155 Ende sloten in haren rade boude
 Dat mense alle ontbieden soude,
 Ochte halen met crachten,
 Die goede mannen van der geslachten.
 Die goede manne, wats ghesciet,
 7160 Si en dorstent laten niet
 Si en quamen tot haren ghebode,
 Hoe wel dat sijt daden node;
 Ende als si alle vergadert waren
 Op der stat huis, stonden die scaren
 7165 Op der straten voere der dore,
 Ende maecten groot gheroct daer vore,
 Met roepen, met yoyten, met vulre voere,
 Dië onbesnedenen vul gheboere,
 Ende riepen opwerts overluit:
 7170 « Worpt ons desen ende dien uut! »
 Alsoe sijt riepen waest ghedaen.
 Daer worter uutgheworpen saen
 Goeder manne thiene ende sesse,
 Sonder eneghe ontfermenesse,
 7175 Ter venstren uut jammerliken,
 Die si ontgingen in haer piken,
 Ende vort, met martielen groot,
 Vermorden ende sloeghen doot,
 Soe dat daer menich vuul kalant
 7180 Van den elleboghe tot der hant
 Van den bloede besmorstert wert,
 Als hadde hi enen osse ghehert.
 Onder de xvj, die daer
 Uut waren gheworpen, in pinen swaer,
 7185 Was Die Kersmaker een van den ghoneen,

Vs. 7160 *Si*, de patriciers.

7167 *Yoyten*, juiten, *vociferationes*. — *Met*
vulre voere, met vuil gedoen.

7168 *Vul gheboere*, vuil boeren. Deze twee

laetste regels ontbreken in de andere afschri-
 ten.

7177 *Martielen*, fr. *martels*, *marteaux*.

7182 *Ghehert*, het hert afgestoken.

- Met ij sconen jongen sonen ,
 Daer af die outste , sijn seker das ,
 Gheen xvj jaer out en was ,
 Welke ontfermelicke dade
- 7190 Jammer was , ende onghenade.
 Onder die goede manne twaren ,
 Die op den huse vergadert waren ,
 Was een ridder , vroem ende goet ,
 Gheheten her Jan Platvoet ,
- 7195 Die in desen groten abuse
 Eenen scutter sach op der stat huse ,
 Die voortijts , over menegen dach ,
 Langhe sijn knecht te wesen plach :
 Dien bat hi , met groten wene ,
- 7200 Dat hine borghe tusscen sijn beene ,
 Ende onder een banc hi hem strecte ,
 Ende bat hem dat hine decte
 Voer die onghenadeghe liede ,
 Alsoe hijt bat hem dat gheschiede.
- 7205 Maer cortelinge daer na sint
 Soe stont daer een wevers kint ,
 Die tot deser ongenade ,
 Ende tot desen fellen rade
 Comen was met sinen vader.
- 7210 Dat kint sach die gulden blader
 Blicken van sriders halsbande goet ,
 Buten onder des scutters voet ,
 Onbedect liggen aldare :
 Hi wiset den vader , die daer nare
- 7215 Mijn her Janne Platvoet
 Trac van onder des scutters voet ,
 Ende wert terstont , sonder verdragen ,
 Uutgheworpen ende verslagen ,

Vs. 7204 Gelyk hy 't vroeg zoo geschiede hem , zoo deed de schutter , zyn oude knecht.

- Ende die scutter in der noot
 7220 Bleef opt huus gheslegen doot,
 Om dat hine verbergen woude.
 Als dit ghedaen was, alsoe houde,
 Worden die goede manne ghemeene
 Van den gheslechten, groot ende clene,
 7225 Die binnen Loven waren bleven,
 Alle int vangenesse ghedreven.

Hoe die hertoghe voor Loven trac, ende hoe hi daer inne quam.

LXV.

- Als die hertoghe hadde verstaen
 Die ondaet, die si hadden ghedaen,
 Ende ontellike overdaden,
 7230 Ende vreeselike onghenade,
 Die si vort hadden gekeert,
 Ende die goede manne onteert,
 Ende ontsuldichlijc bracht ter doot,
 Dien commer entie scade groot,
 7235 Daer si met souden in corter stonden
 Die stat verderven toten gronde,
 Soe wert hi alsoe bedacht
 Dat hi toech met heercracht
 Voer Loven, in Ons Heren jaer
 7240 XIII^c LXXXII, daer
 Hi voer toech, doe ic ghewach,
 Op sente Nicolaus dach,

Vs. 7222 *Houde*, spoedig.

7226 *Vangenesse*, A *ghevanghenisse*.

7251 Waertoe die van de gemeente zich vorderd hadden.

7242 *Sente Nicolaus dach*, 6 december 1582.

De heer Pior (*Histoire de Louvain*, I, p. 198), zegt: *Au mois de décembre 1581*; doch daerin is hy mis; want de bevredigingsakte, onmidde-

- Ende lach daer vore , hoert mi spreken ,
 Vier daghe ende seven weken ,
 7245 Soe dat bi middle , si u verclaert ,
 Van dien van Ludecke ghededingt waert
 Dat die hertoge seere vermoghen
 Binnen Loven es ghetogen ,
 Ende met hem , hoerdic verclaren ,
 7250 Alle die verdreven waren ;
 Ende die ghevangenen , ter selver tijt ,
 Worden alle los ende quijt.
 XXII in januario'
 Quam die hertoge in alsoe
 7255 Te Lovene , ende daerna , ter vaert ,
 Wert Molenbeke ende Reepaert ,
 Ende meer andre ghesellen ;
 Die dat opset holpen stellen ,
 Tot xix toe , sonder verdragen ,
 7260 Ghebannen teeweliken dagen
 Uut den crite van Brabant , sonder bliven ,
 Maer niemende en dede hi ontliven
 Dan enen ridder , verstaet tbediet ,
 Die her Jan de Swertere hiet ,
 7265 Die metter ghemeente , sijt seker das ,
 Te Loven binnen bleven was ,
 Ende met henlieden hadde gheplicht.
 Dese her Jan die was ghericht
 Te Lovene voer thuus van der stat.

lyk na het beleg van Leuven gesloten , is ge-
 maekt in *die Conversionis S^ti Pauli 1582* (n. st.,
 25 january 1583) , en de stukken aengehaeld by
 A. МАТТІУС , in eene aenteekening op *ΑΝΟΝΥΜΙ*
Chronicon ducum Brabantiae , p. 103 , bewyzen
 dat men reeds aenstalten tot dat beleg maekte
 omtrent St Michiels dag (29 september) 1582 ;
 immers wy lezen aldaer : « Item uytgegeven
 » ende betaelt by Jan Van Amerongen , als

» rentmeester van Zuyt Hollant , om alrehande
 » provanche te copen tot Dordrecht , ende die
 » te senden te St-Geerdenberghe , om te leveren
 » mijns heeren riddersen ende goede luden , die
 » met hem riden souden toten hertoge van
 » Brabant voor Loven , omtrent St-Michiels
 » dach , anno LXXXII , enz. »
 7256 *Reepaert* , C *Rapaert*.
 7261 *Crite* , kryt , perk , omtrek.

- Si brence alle in haer achte ,
 7325 Die doot , als sijt hen minst bemoeden ,
 Ende dicke als si ten hoochsten stoeden ,
 Ende in haer meeste prosperiteit
 Van deser werelt heerlicheit ,
 Ende al dinghen wel ghepast ,
 7330 Ende stonden , docht hen , alsoe vast
 In voerspoede , na haer begheeren ,
 Dat hen niement en mochte deren ,
 Dan quam die dief slepelinghe ,
 Ende maecte een veranderinghe ,
 7335 Ende leidense van dien hoghen stade
 Onder die worme , in groter smade ,
 Stinckende vuulder dan een prie ,
 Daer niet meer rechts en hebben die
 Dan die onnutste , sijt seker das ,
 7340 Die ye van moeder gheboren was.
 Daer wart dien groten overmoet
 In derde ghetorden onder die voet
 Der gheenre , die si in haren daghen
 Niet eens vriendelijc aen en saghen ,
 7345 Ende verontwerden in haren moet ,
 Dat hi achter hem ginc of stoet.
 Maer , al es die lichaem dus vertreden ,
 Op dat die siele rust in vreden ,
 Ende Gode heeft ghedient te danc ,
 7350 Aen dander al es klein verlanc.
 legelijc , is hi verre oft bi ,
 Dencke daerom , soe wie hi si ,
 Hi en es soe hoghe noch soe groot ,
 Hi en wert becommert metter doet.

Vs. 7324 *Achte*, voor *hachte*, gevangen is. grond *sleept*, en dus in het gaen geen gerucht
 7325 *Bemoeden*, vermoeden, C *vermoeden*. maekt. A en C stellen *slapelinghe*, B *slopelinghe*.
 7335 *Slepelinghe*, onmerkbaer insluipende, 7345 *Verontwerden*, misachtten.
 als een dier dat zich met den buik langs den 7352 *Wie hi si*, A en B *soe si*, *soe wi*.

- 7355 Aldus moest metten hertoghe sijn,
Doen hi ghequelt hadde een termijn,
Ende die siecte, so lanc soe meere
Beswaerde den edelen here;
Ende hi bevoelde, die here groot,
- 7360 Dat hem nakende was die doot,
Nam hi dat Heilighe Sacrement,
Ende ordeneerde sijn testament,
Ende als hi al dat hadde volleest
Soe gaf hi, die hertoghe, sinen gheest
- 7365 Te Lutzenborch al in der stede,
Daer men dreef groote droefhede.
Al was daer meneghen droven sin
In Brabant en was niet te min,
Maer vele groter was daer den rouwe.
- 7370 Als vrou Johanne, die edel vrouwe,
Daer af vernam die waerheit bloot,
Dat haer lieve here was doot,
Want si en minde met rechter trouwe,
Ende hi haer weder; en gheene rouwe,
- 7375 Die men dreef om dese saken,
En mochten weder levende maken;
Ten hulpen ghene droefheiden.
Niet beters dan vore die ziele ghebeden.
Op Onser Liever Vrouwen dach,
- 7380 Die acht daghe in december lach,
Conceptio, verstaet dbediet
Die hertoghe van der werelt schiet,
Int jaer Ons Heren LXXX ende drie
Ende dertien hondert; ende hie
- 7385 Wart buten begraven, verstaet bediet,
Int cloester dat Ormaels hiet,

Vs. 7362 *Testament*, gedrukt by BERTHOLET. t. VII, *Preuves et pièces justificatives*, p. xxxviiij.
Hist. du duché de Luxembourg et comté de Chinny, 7363 *Volleest*, volbragt, A beleest.

- Daer monniken in woenen, lesen wi dus,
 Van der ordenen sinte Benedictus.
 Den godshuise besette die here rijk
 7390 Twee hondert rijnsch gulden erflijc.
 Te Lutsenborch es hi dus bleven :
 God wil hem sijn misdaet vergheven.
 Van der uutlede dat van hem was ghedaen
 Daer latic af mijn redene staen ;
 7395 Maer het was sere rijckelijc ,
 Dats claer, ende proeffelijc ,
 Ende daerna oec, si u bekant,
 Dede vrou Johanne in Brabant
 Sijn uutlede doen, met groter eere,
 7400 Alsoet betaemde alsulken here.

Van hertoghe Wencelijs edelheit ende van sinen seden.

LXVII.

- Die hertoghe Wencelin vercoren
 Was dedelste ende hooght gheboren
 Die voer sijnre tijt, of daer nare,
 Leefde in herde meneghen jare.
 7405 Ende op dat condich si den lieden,
 Salic u hier sijn comst bedieden.
 Van Brabant dierste hertoge Jan,
 Die den strijt te Woeroenc wan,
 Ende grave Heinric van Lutzenborch,
 7410 Die daer doet bleef int bezorch,
 Hertoge Jan, greve Heinric, te gadre,
 Waren sijn ouder ouder vadere ;
 Want greve Heinric liet enen sone

Vs. 7395 *Uutlede*, uitvaert.

7404 *In herde meneghen jare*, in zeer vele
 jaren.

7407 *Deest* in C.

7410 *Int bezorch*, wat groote bezorgdheid
 veroorzaekte.

- Achter hem , ende die ghone
7415 Creech te wive , si u bekant ,
 Hertoge Jans dochter van Brabant ,
 Die selve , dat was ghewarichlijc ,
 Die goede keiser Heinrijc ,
 Die van enen Jacopine
7420 Vergeven was met venine .
 Dese keiser Heinrijc , verstaet tbediet ,
 Enen sone achter hem liet ,
 Die Jan hiet , verstaet wel dat ,
 Ende tconincrijc van Beehem besat ,
7425 Dat hi creech met sinen wive ;
 Ende hi wan aen haren live
 Karlen , die sint keiser was
 Van Rome , daer ic hier vore af las ,
 Ende den hertoghe Wencelijn ,
7430 Ende daer toe een dochterkijn ,
 Die coninc Jan van Vranckrike
 Hadde sint te huwelike ,
 Daer hi enen sone aen wan :
 Karle hiet die selve man .
7435 Aldus was gewarichlijc
 Die goede keiser Heinrijc
 Hertoge Wencelijns ouder vader ,
 Ende coninc Jan van Beehem sijn vader ;
 Die vierde keiser , die Karle hiet ,
7440 Was sijn broeder , dats waer bediet ,
 Ende coninc Jan van Vranckrike
 Was sijn swager ghewarichlike .
 Van coninc Karlen , des neemt goem ,
 Was hertoghe Wencelijn recht oem ,
7445 Ende daertoe , verstaet den sijn ,
 Van den coninc Wencelijn
 Was hi oem , die met eere
 In Behem coninc was ende heere ,

- Die welcke heere, wide vermaert,
 7450 Oec coninc van Almaengien waert.
 Aldus was hertoge Wencelijn
 Van keiseren ende van coningen fijn
 (Dies mach een iegelijc nemen goem)
 Sone, brueder, swager, neve, ende oem.
- 7455 Noch moetic, eer ict late bliven,
 Van sijnre edelheit meer bescriven.
 Hertoge Wencelijn bequame
 Was uut sier moeder lichame
 Ghesneden; nochtan, sijt seker das,
- 7460 Die vrouwe sint daer af genas,
 Des ic noit meer en hoerde verclaer
 Dan van Julius Cesar,
 Die, mids dier saken, Cesar hiet,
 Als doude istorien doen bediet.
- 7465 Dus was die hertoge uutvercoren
 Vri, edel, in al der wijs gheboren.
 Ic en can ghedincken, in geenre wijs,
 Hem te vollen te geven prijs.
 Sijn suet ghelaet, sijn scoen maniere,
- 7470 Stedich in wesen, hoefsch, goedertiere,
 Milde, oetmoedich, ende niet fel.
 Hi caetste gerne: dat cost hi wel;
 Hi stac gerne ende tornierde;
 Sulc spel van wapenen hi hanthierde,
- 7475 Danssen, reyen, ende hoveren,
 Ende metten vrouwen bancketeren,
 Met solace, met melodien;
 Riddren, knechten, tallen tiden,
 Plach hi al te seere te minnen:
- 7480 Van buten lands ende oec van binnen

Vs. 7470 *Stedich*, statig; *hoefsch*, hoofsch chap. 94), noemt hem *le gentil duc Wincelant*
 (nu *heusch*). A heeft *hoesch*. FROISSART (livre III, *de Behaigne, duc de Luxembourg et de Brabant*.

- Hadde hire altijd, tallen tide,
 Herde vele bi sijnre side;
 Tegen hen en conste hi niet sparen;
 Daerom si gerne bi hem waren.
- 7485 Het dunct mi best dat ics begeve;
 Want eer ic thondertste deel ghescreve
 Van sijnre sedegher eerbaerheit,
 Ic verlore minen arbeit;
 Want ic en const soe hoge dingen
- 7490 Nimmermeer te recht volbringen.
 Ic bidde Gods ontfermicheit
 Dat sijn ziele in deewicheit
 Vortaen moet rusten, emmermeere,
 Voer dansijn van Onsen Heere!

Ueghinsel van den orloghe tusschen den lande van Brabant ende van Gelre.

LXVIII.

- 7495 Als hertoghe Wencelijn was doot
 Bleeft vrouw Johanne met rouwe groot,
 Ja also groot, dat si daer nare
 Meer dan in eenen heelen jare
 Uut harer cameren noit en quam;
- 7500 Nochtan dat si dicke vernam
 Swaricheit van allen siden,
 Die haer, binnen dien tiden,
 Toe worden ghevoecht aen elcken kant,
 Ende haren lande van Brabant,
- 7505 Omtrent den Bossce ende eldre,

Vs. 7485 *Tegen*, jegen.

7488 Deest in A.

7498 *Eenen heelen jare*, A *eenen halven jare*;
 Anonymus: *per annum integrum*. Albrecht van

Beyeren, graef van Holland zond haer een gezantschap om haer te troosten, waerover men lezen kan de aenteekening van MATTHEUS op Anonymus, bladzyde 105.

- Ende sunderlinghe van Geldre
 Hertoge Willem, Willems sone
 Van Gulick : sijn vader was die ghone,
 Als voren verclaert die reden mijn,
 7510 Die vinc den hertoge Wencelijn
 Voer Baeswildere; dese hertoge
 Was jonc ende van mode hoge,
 Ende maecte grote aensprake
 Op vrou Johannen, welke sake
 7515 Hi mallicht wel hadde begeven,
 Hadde Wencelijn te live ghebleven;
 Maer, doen aldus weduwe sat
 Vrou Johanne, meinde hi te bat
 Sinen wille te vordren op dlant,
 7520 Ende dreighde te werden viant
 Mijn vrouwen der hertoghinnen,
 Ende tlants : hi gaf te kinnen
 Sijn aensprake ende sijn bileggen
 Om sulken recht ende toeseppen,
 7525 Als hi hem vermat te hant,
 Op die slote ende op dlant
 Van Vueght, van Gangelt ende van Millen.
 Hadde men hem dat laten willen
 Het scen hi hadde gheweest te vreden;
 7530 Doch wert dit met wijsheden
 Onderhouden, dat es waer,

Vs. 7515 *Mallicht*, welligt; A *mallix*. Het eerste schynt my samengesteld uit *mag* en *licht*, dus *mag licht* (verkort *mallicht*), gelyk *maschien* uit *magggeschien* voortgevloeid is. *Mallix* staet gelyk met het vlaemsche *mogelyks*. Men leest ook in FLORIS EN BLANCEFLOER, Vs. 411 :

Mallichte Floris heeft ghemint
 So ghestadelike dat hoofsche kint
 Blancefloer, die scone es,
 Dat ic mi sere ontsie des
 Ende bens in groten vare.

In C staet *nalinc* voor *mallicht*.

7517 *Weduwe*, A *wedue*, C *wedewe*.

7523 *Bileggen*, hetgeen hy tot zyne vordering *by te leggen* (aen te voeren) had.

7524 *Toeseppen*, aenmatiging (de daed van aen zichzelf toe te zeggen).

7527 *Vueght* (Vucht), *Gangelt*, *Millen*. BUCHON, om FROISSART te verbeteren, maekt hiervan *Goch*, *Beeck* en *Megen*! Zie *Chroniques de FROISSART*, édit. du *Panthéon*, II, p. 638.

Met dachvaerden , meer dan een jaer ,
 Eer hi die ontsegge brieve sande
 Mier vrouwen ende den lande.

Dan den aenspraken hertoge Willems van Gulick ende trecht van vrou
 Johannen.

LXIX.

- 7535 Merct allegader die dit lesen
 Wie recht of onrecht hadde in desen.
 Millen, Vucht, Gangelt mede
 Waren wilen erfliche
 Des heren van Heynsberge algader,
 7540 Die nu leeft des heeren vader.
 Die heere van Heynsberge, dats bekant,
 Versette stede, slote ende lant
 Aen den hertoge Eduwaert
 Van Gelre, dat si u verclaert,
 7545 Voer die somme van penningen juist
 Ouder scilde xxiiij duist.
 Hertoge Eduwaert, dats waerhede,
 Versette slote, lant ende stede
 Daerna weder, corteleke,
 7550 Ende daer toe dlant van Criekenbeke
 Aen her Janne van Moirs, sijts vroeder,
 Sgreven van Moirs jonge broeder,
 Voer die somme also hi wilde
 Van xxx duserit ouder scilde.

Vs. 7535 *Ontsegge brieve*, ontzegebrieven, brieven waermede men den vrede ontzeget.

7536 *Wie recht of onrecht hadde*. Over de oorzaken en omstandigheden van dezen oorlog wordt gehandeld by NYPHOFF, *Gedenkwaardigheden*

van Gelderland II, bl. xcviij—cii, en III, bl. xlviii en vgg.; ook by PONTANUS, *Historia Gelriae*, p. 322 sqq., en by SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*, II, bl. 163 en vgg.
 7551 *Van Moirs*, voor van Meurs.

- 7555 Hierna ghevielt dat met ghewelde
 Heer her Jan van den Velde ,
 Een ridder vrome ende vermaert ,
 Her Jans van Moirs viant waert ,
 Ende heeft hem afghewonnen Vught.
- 7560 Daer na heeft hem her Jan beducht ,
 Ende vreesde hem openbare
 Dat hi niet mechtich genoeg en ware
 Dat hi Vucht behouden mocht
 Tegen her Janne , ende vercocht
- 7565 Daeromme den hertoge Wencelijn
 Ende vrou Johannen , om penninge fijn.
 Hierna , over enen tijt ,
 Sterf her Jan , des seker sijt ,
 Van Moers , daer ic af hebbe gescreven.
- 7570 Dus es Millen ende Gangelt bleven
 Op van Moers des greven sone.
 Sijns brueder kint , soe was die gone ;
 Want die vader des kints , sijt seker das ,
 Voer sinen brueder ghestorven was ;
- 7575 Daerom versterf hem , nemt goem ,
 Millen ende Gangelt van sinen oem.
 Dese jonge greve , in corten termijn ,
 Quam bi den hertoge Wencelijn ,
 Ende bi hertoginnen Johannen ,
- 7580 Mids rade van sinen mannen ,
 Ende vercocht , dats ware sake ,
 Sijn recht ende alle sijn aensprake ,
 Die hi hadde , si u bekant ,
 Op slote , steden ende lant
- 7585 Van Vucht , van Gangelt , ende van Millen.
 Daer voer besegelden hem , moets willen ,

Vs. 7564 *Vercocht* , verkocht het.1578. Zie ons *Codez diplomaticus* , hierachter.7585 *Ende van Millen* , by brief van 26 maert7586 *Moets willen* , gemoedwillig.

- Wencelijn ende vrou Johanne,
 Bi rade van vele wiser manne,
 Een seker jaergulde, mids dat,
 7590 Op sijn renten van sier stat
 Van Tricht te heffene ende tontfaen,
 Alsoe si oyt sint hebben ghedaen,
 Hi ende sijn erfghenamen,
 Jaerlics, als die tide quamen
 7595 Dat die renten waren verscenen,
 Ende noch dagelics vast henen
 Sijn sijn oire daer in ghericht
 Op die renten der stat van Tricht,
 Dwelcke si noch int ghemene
 7600 Van den hertoge houden te lene.
 Hertoge Wencelijn dus behilt
 Millen, Gangelt, Vucht in sier ghewelt,
 Sijn leven lanc, in der manieren,
 Sonder iemans calengieren;
 7605 Ende, na hertoge Wencelijns doet,
 Meinde Willem van Gulcke al bloot,
 Die hertoge doen van Gelre was,
 Dat hem toehoren soude, mids das
 Dat die heer van Heynsberge hadde verset
 7610 Aen sinen oem, ende daer met
 Was hem die pantschap aen ghestorven
 Van sinen oem (doen hi verworven

Vs. 7589 *Een seker jaergulde* (jaergoud, jaer-
 geld). Anonymus : *certos redditus*.

7600 *Te lene*. Hierop volgen deze regels :

Van Brabant, op den dach van heden.
 Dese greve, dat si u ondersceden,
 Van Moers, die dit dus vercochte
 Den hertoge, ende aen Brabant brochte,
 5 Dese hadde sonen vive :
 Doutste hiet Vredric, die, na svader live,
 Bleef greve van Moers, seggie u bloot,
 Dander die wert heere groot
 Eerst bisschop van Colne, dats waer bediet :

10 Diederic dat die ghone hiet ;
 Jan, die derde, was ghenant
 Die greve van Zerwaerder [Serwerden], es bekant ;
 Die vierde hiet Waelraven, wet dat ;
 Henric hiet die joncste sone :
 15 Bisscop van Munstre wert die gone :
 Dese waren noch levende licde.
 Dese bruederen leefden in goeden live,
 Als men screef ses werven vive
 Ende Xille Ons Heeren jaer.
 20 Des es genoech ; dat latic daer.

7612 *Doen hi verworven die doot hadde,*

- Die doot hadde, hertoge Eduwaert)
 Hoe wel dat hem ghecondicht waert
- 7615 Hoe dat sijn oem, binnen sinen leven,
 Verset hadde ende overghegeven
 Her Janne van Moirs, sijt seker das;
 Nochtan hi niet daer met en was
 Te vreden te setten, in ghenen sinne,
- 7620 Van der edelre hertoginne
 Vrou Johannen, si u verclaert,
 Nochtan dat meneghen dachvaert
 Daerof gheleist was ende ghehouden;
 Maer, om dat sijt niet en wouden,
- 7625 Vrou Johanne, noch haer lant,
 Hem overgeven, wort hi te hant
 (Doen bat dan een jaer hadde geduert
 Die dachvaerden), wert hi beruert
 Viant te werden vrou Johannen,
- 7630 Haers lants ende harer mannen,
 Ende sant, met hoverdichede,
 Die ontsegge brieve in de stede
 Te Bruessele aen der hertoginnen,
 Die noch in haer camer binnen
- 7635 Ye sint dier tijt hadde ghebleven
 Dat hertoghe Wencelijn hadde begeven
 Die werelt, als ic u dede verclaer,
 Dwelc leden was meer dan een jaer
 Als die ontsegge brieve waren gelesen.
- 7640 In haer camer sprac si met desen:
 « Nu eest tijt, als ic versta,
 Dat ic uut mier cameren ghae. »
 Ende alsoe, in warer dinc,
 Si eerst uut harer cameren ginc,

toen hy (hertog Edewaert) de doot verkregen had.

Vs. 7628 *Beruert*, beroerd, bewogen, aengedreven.

- 7645 Na die doot van haren heere,
 Dat haer was te prisen seere.
 Een dachvaert maecte si te hande,
 Ende nam raet met haren lande,
 Hoe si mochte wederstaen
- 7650 Den hootmoet, die haer was gedaen
 Met onrechte openbare.
 Alst hen allen condich ware,
 Daer soe overdroegh te hant
 Vrou Johanne ende tlant
- 7655 Van Brabant, alsoe ic vernam,
 Dat heere Jan van Witham,
 Drossate van Brabant te dien tiden,
 Ten Bossche soude inne riden,
 Ende hi hem stercken soude te hande
- 7660 Op die palen van den lande,
 Tegen den gelderscen hertoghe.
 Dus hilt men een ridende orloge
 Tusschen beide, dat es waer,
 Bat dan onderhalf jaer,
- 7665 Ende ten utersten, si u verclaert,
 Trac men met gemeinder heervaert,
 Ende porde, op Sente Michiels dach,
 Die xxix in septembre lach,
 Vore den Grave, dat si u cont,
- 7670 Als XIII^c ghescreven stont
 Ende daertoe LXXX ende sesse;
 Maer die rechte bediedenis
 Seldi hier tierst horen mogen,
 Waeromme dat men es ghetogen
- 7675 Voer den Grave; trechte fundament
 Salic u hier doen bekent,

Vs. 7650 *Hootmoet*, ootmoed, vernedering. Brabanders, voor *anderhalf jaer*.
 C *hoemoet*. 7665 *Ten utersten*, ten laetste.
 7664 *Onderhalf jaer*. Zoo spreken nog dé 7667 *Porde*, peurde, ging.

Bi wat redenen ende wat saken
Salic u hier nu cont maken.

Hoe den Grave ierst aen Brabant quam, ende vrou Johannen van recht
toe behoerde.

LXX.

- Op dat u allen si bekent
- 7680 Den oerspronc ende tfondement
Soe gheeft uwen sin hier naer :
Ghi selt hier horen, claer ende waer,
Hoe vrou Johannen, merct die worde,
Den Grave van rechte toe behoerde,
- 7685 Dat die hertoghe van Gelre met ghewelt
Met onrechte hare onthelt.
Die wile dat leefde hertoge Jan,
Vrou Johannen vader, die vrome man,
Leefde heere Otte van Cuyck
- 7690 Die Heverle hadde in ghebruic :
Dlant van Cuyck hilt hi ghemeene,
Heer Otte, van den keiser te lene.
Die stat van den Grave, sijts vroet,
Dat was heeren Ots eigen goet,
- 7695 Van sier vaderliker gheboerten,
Met allen haren toebehoerten.
Hi hadde enen brueder, die was
Heere van Hoeghstraten, sijt seker das.
Heere Otte, nu merct allegader,
- 7700 Vercochte vrou Johannen vader,

Vs. 7690 *Die Heverle hadde in ghebruic*, want *les sires de Kuyk* in de *Nouveaux Mémoires de*
hy was gehuwd met Joanna, vrouwe van Heverlé. *l'Académie de Bruzelles*, tom. VI, p. 17. A stelt
Zie BUTKENS, II, p. 57, 252, en *Mémoires sur Henelre*, en Anonymus, *Hoyerio*.

- Als vore, sijn recht eigen goet,
 De stat van Graven, ende allet goet
 Datter toebehoorde gemene,
 Ende droeght hem op, groot ende clene,
 7705 Voer eigen goet, Graven de stede,
 Metten gronde, rechten ende vrieden,
 Met haren toebehoerten al,
 Ende ontfinse weder, groot ende smal,
 In lene, dat si u bekant,
 7710 Tot den rechten van Brabant,
 Ende ghelovede van desen dingen,
 Voer hem ende sijn nacomelinge,
 Waerschap, hets waer dat ic bediede,
 Te Bruessele dat dit gheschiede,
 7715 Dat vele goeder liede wisten
 Op Sent Jans dach Baptisten
 Int jaer Ons Heeren dit gheschie
 Dusent IIIe twintich ende drie.
 Hier voren geloefde hem te hant
 7720 Hertoghe Jan van Brabant
 Te geven, in corten stonden,
 Die somme van v dusent ponden
 Swerter tornoyse, verstaet die dinge,
 Den ouden groten voer xvj penninge.
 7725 Des gheloeffde her Otte hier ave
 Dat die stat van den Grave
 Sijn open stat bliven soude,
 Wannec dat die hertoghe woude.
 Dus es heeren Otte bleven
 7730 Den Grave, houdende al sijn leven
 Metter toebehoorten, si u bekant,
 Van den hertoge van Brabant

Vs. 7704 *Droeght hem op voor eigen goet* (*Allo-* bl. 90, 105, en BUTKENS, *Trophées*, I, p. 595.
dium). Zie PARINGET, *Memoriaal of Beschryving* 7728 *Dat die hertoghe woude*. De charters
van de stad Grave; Utrecht, 1752, in-4°, I, by BUTKENS, I, *Preuves*, p. 187.

- Te leene ghewarichlike,
 Ende van den keiserrike
 7735 Hilt hi tlant van Cuyck te leene.
 Dit gesciede dus, groot ende cleene,
 Ende, of iemant seggen mochte,
 Al wast dat die hertoge cochte
 Den Grave, met haren toebehoren,
 7740 Dat hi niet en gaf daer voren,
 Soe eest claerlijc bekent
 Dat heer Otte was content
 Van sinen ghelde, gheheel ende al,
 Als ic u hier bewisen sal.

Hoe heer Otte van Cuyck quittance gaf van den v^m ponden swerte tournoise.

LXXI.

- 7745 Die selve heere Otte, dats waerhede,
 Van Cuyck ende van Heverle bede,
 Heeft quittance ghegeven
 Van v dusedent ponden vorscreven
 Swerten tornoyse, in rekeninghe
 7750 Den ouden groten voor xvj penninge,
 Die hertoge Jan van Brabant
 Hem sculdich was, mids dat hi dlant
 Van den Grave ende die stat
 Hem op hadde ghedragen, dat
 7755 Sijn eigen goet was, te voren,
 Ende manscap hem daerof gesworen,
 Ende van hem te lene ontfaen,
 Als ghi voeren hebt verstaen.
 Heer Otte van Cuyck, ghewarichlijc,
 7760 Heeft hem bekent, volcomentlijc,
 Van der somme voer verhaelt

- Ghenoech ghedaen , ende wel betaelt ,
 Ende quitancie daer af gegeven ,
 Onder sinen segel ghescreven
 7765 Te Bruessel , in Ons Heeren jaer
 XIIIe XXVIII , naer
 Die octave , doe ic ghewach ,
 Der heilegher apostelen dach
 Sinte Pieters ende Sinte Pauwels mede.
 7770 Noch sijn die brieven in werdichede ,
 In vaster hoeden , si u bekant ,
 Des hertogen ende tsants van Brabant .

Van heren Ots brueder kinderen , ende van den Grave.

LXXII.

- Doen Heere Otte van ertrijc sciet ,
 Gheen oer hi achter hem en liet ;
 7775 Maer sijn brueder , sijn seker das ,
 Die heere van Hoeghstraten was ,
 Hadde drie sonen , dat was waer ,
 Jan , Heinric , ende Weemaer .
 Als deser drie sonen vader
 7780 Ende her Otte , beide gader ,
 Dese werelt hadde begeben ,
 Soe sijn die heerlicheiden bleven
 Van Cuyck , van Grave , dat ghijt wet ,
 Van Hoeghstraten , Malse , Metren met ,
 7785 Bestorven op dese sonen drie ,

Vs. 7769 *Ende Sinte Pauwels mede*. De kwittancie gedrukt by BUTKENS , I , *Preuves* , p. 157.

7777 *Drie sonen*. Over het bestaen van deze kinderen des heeren van Hoogstraten , wordt gehandeld door P. VAN ALLEN , in zyne aenteekeningen

op PARINER's *Memoriaal of Beschryving van Grave* , I , bl. 97 en volgende , en in de *Nouveaux Mémoires de l'Académie de Bruzelles* , vol. VI. *Mém. sur les sires de Cuyck* , p. 17—19.

7778 *Weemaer* , Wenemaer.

- Jan, Heinric, Weemaer, ende die
 Deilden die goede allegader,
 Hen bleven van oem ende van vader;
 Ende altemael die heerlicheiden
 7790 Hebben si ghedeilt ende ghesceiden.
 Die outste brueder Jan behelt
 Cuyck ende Grave in sier ghewelt;
 Heinric, die middelste, tsijnre baten
 Behilt dlant van Hoeghstraten;
 7795 Weemaer, die joncste, bleef met eere
 Van Malse ende Meeteren heere.
 Hierna, over eenen tijt,
 Vercochte Jan, des seker sijt,
 Die stat van Grave, alsoe hijt gelt,
 7800 Heeren Janne van Blaesvelt,
 Vrou Johannen natuerlijc broeder,
 Van vader, maer niet van moeder.
 Als dus her Jan van Blaesvelt
 Den Grave hadde in sier ghewelt,
 7805 Orloghede hire uut, met moede hooge,
 Van Gheldre den hertoghe;
 Maer doen die dage waren comen
 Van betalingen, hebbic vernomen,
 En hilt her Jan niet, sijt seker das,
 7810 Die vorwaerde, soe si besproken was;
 Daerom vergaderde, in corter stont,
 Her Jan van Cuyck, doe ic u cont,
 Heeren, vrienden ende mage,
 Ende quam tot eenen daghe
 7815 Heimelijc ten Grave binnen :

Vs. 7797 *Over eenen tijt, C eenen corten tijt.* I, p. 569). Margareta Pipenpoy, zyn vrouw,
 7800 *Blaesvelt.... vrou Johannen natuerlijc broeder; niet broeder, maer oom; want hy was een bastaerdzoon van hertog Jan II, beter bekend onder den naem van Wytvliet (BUTKENS,*
 I, p. 569). Margareta Pipenpoy, zyn vrouw, bragt hem Blaesvelt aen, welke heerlykheid vervolgens aen hertoginne Johanna overging. Zie VAN GESTEL, *Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis*, I, p. 88.

- Hi hadde daer vriende, diene minnen,
 Ende liever hadden, soe mi dochte,
 Tgheboren heerscap dan tghecochte.
 Daerna wan hi borch ende grachte
- 7820 Heeren Janne van Blaesvelt aen met machte.
 Heer Jan van Blaesvelt, te dier ure,
 Bleef doot in dier scoffeltuere.
 Aldus her Jan van Cuyck behelt
 Den Grave weder in sier ghewelt.
- 7825 Als hertoge Wencelijn dat vernam
 Ende vrou Johannen, waren si gram
 Op her Janne, ende seere verbolgen;
 Maer heeren ende vriende, diet vervolgen,
 Creech hi, ende ten besten spraken,
- 7830 Ende brachten alsoe verre die saken,
 Dat tusscen den hertoge Wencelijn
 Ende Johannen der vrouwen sijn
 Ghededingt wert, ter eenre side,
 Ende heer Janne van Cuyck was blide
- 7835 Dat hi daer met mocht ghestaen,
 Dat hi behouden soude ende ontfaen
 Den Grave te leene van Brabant;
 Ende voer die doot, si u bekant,
 Heeren Jans van Blaesvelt,
- 7840 Boven die penninghe ende tgelt
 Dat hi gaf den hertoge coen,
 Soude hi te beternessen doen
 Dat hi dlant van Cuyck oec soude ontfaen
 Van Brabant te leene, dat wilt verstaen,
- 7845 Ende eewelijc houden daer ave
 Te leene, beide Cuyck ende Grave;
 Ende aldus, dat wilt verstaen,

Vs. 7820 *Aen*, denkelyk te lezen *ave*, schoon de *borch ende grachte aen heren Janne*, houden.
 andere HSS. ook *aen* hebben. Moeijelyk kan ik 7842 *Te beternessen*, als vergoeding, als
 het voor eene omzetting van *daerna wan hi* boetgifte.

- Heeft dese her Jan te leene ontfaen
 Beide dlant van Cuyck ende van den Grave.
- 7850 Daer met quam hi der veeten ave.
 Daerna, als dese her Jan versciet,
 Enen sone hi achter liet,
 Die Jan oec hiet, ende midt das
 Dat hi noch onmondich was,
- 7855 Soe creech daer af die momborie
 Die heere van Perweys, ende die
 Hadde den Grave inne, die heere,
 Die daer uut orloeghde seere
 Den hertoge van Gelre, als ic vernam.
- 7860 Als dese jonge tsinen dagen quam,
 Dede mannen bi der hertoginne
 Vrou Johannen, ende wert haer huusgesinne,
 Ende toegh daerna seer costelijc
 Metten hertoghe in Vranckrijc
- 7865 Tot Riemen, als ic vore hebbe ghetoeent,
 Daer coninc Karle was ghecroeent.
 Dlant van Cuyck, van Graven gemeene,
 Hilt hi van Brabant oec te leene.
 Cort daerna, seldi verstaen,
- 7870 Soe es een onminne op ghestaen
 Tusschen Janne van Cuyck, ende een ghevronc,
 Ende den jonchere van Cranendonc:
 Daerom toegh hi uut Brabant
 Binnen den Grave, si u bekant,
- 7875 Ende bleef daer in sijn gemac,
 Tot dier tijt toe dat hi trac
 Metten hertoghe van Gelre mogentlic
 Voer een slot, hiet Enghelric,
 Dwelcke steet op die palen

Vs. 7850 *Duer met quam hi der veeten ave*, het huis van Brabant namelyk kon het regt van wraekneming, toen genoemd veete (*faida*), uitoefenen tegen Cuyck, ter oorzaak van *Wytvliets* dood.
 7871 *Ghevronc*, iets dat *wringt*, wrangheid,
 B *ghebronc*, C *gepronc*.

- 7880 Op den kant van Westvalen :
 Voer dit slot, dats scade groot,
 Sterf Jan van Cuyck sijns selfs doot,
 Ende es sonder oer bleven.
 Daer na heeft hem opgegeven
- 7885 Her Jan, van Cuyck her Heinrics sone
 (Heere van Hoeghstraten es die gone,
 Want hi noch was in goeden leven
 Doen dit ghedicht was ende gescreven,
 Her Heinric sijn vader, als ic u screef,
- 7890 Te Baeswildere doot bleef).
 Dese her Jan, ongespaert,
 Die bereidde sine vaert
 Om tlant van Cuyck, des sijt vroet,
 Tontfane, als sijn verstorven goet,
- 7895 Ende dlant van Grave des gelijc,
 Ende meende het ware mogelijc,
 Want doutsten brueder soon, dats claer,
 Sonder oer ghestorven waer.
 Mids dien hi openbaerlic seide
- 7900 Dat hem van recht die heerlicheide
 Toebehoerde, ende mids das
 Hi van den anderen brueder was
 Gherecht oer, alst was bekant.
 Dus trac hi derwaert, omme dlant
- 7905 Inne te nemen, ende tontfaen ;
 Maer het wert hem ondergaen :
 Hi wert verhaest, des nemt goem,
 Van Weemare, sinen oem,
 Die ierst binnen den Grave quam,
- 7910 Ende besette ende inne nam ;
 Seggende, int openbare,
 Dat hem aengestorven ware ;
 Want al was hi die joncste broeder,
 Beide van vader ende van moeder,

- 7915 Ende her Heinric sijn brueder van Cuyck
 Daer af soude hebben ghehad tgebruic,
 Opdat hi noch levende ware,
 Soe ware hijs naerder, openbare,
 Dan her Jan, sijns brueder sone.
- 7920 Heer Jan antworde op tgone,
 Die heere van Hoeghstraten, ende seide
 Dat hem alle die heerlicheide
 Van den Grave toebehoerde,
 Ende proevet met desen worde,
- 7925 Met goeder redenen, seggende dat
 Hi staen soude in sijns vader stat.
 Oec seide men, ghemeenlic,
 Dat recht was ende redelijc;
 Maer wat men seide, dit of dat,
- 7930 Weemaer die possessie besat
 Beide van Cuyck ende van den Grave,
 Ende bleeff heere ende voecht ave,
 Sijn leefdage lanc, wilt mi verstaen,
 Ende heeft die lande te lene ontfaen,
- 7935 Beide van Cuyck ende van den Grave,
 Van vrou Johannen, ende diender ave,
 Als man van lene, na recht behoeren,
 Alsoe sijn vorders daden te voren.
 Dese Weemaer, nu mercket tgone,
- 7940 Die hadde eenen jongen sone,
 Die Jan hiet ghewaerlike:
 Dien sone gaf hi te huwelike
 Hertoge Willem van Gelre sijn
 Natuerlike dochterkijn;
- 7945 Ende binnen des Weemaers tiden
 Rees dorloge op, in beiden siden,

Vs. 7917 *Opdat*, indien.

7936 *Diender ave*, deed er de dienst van.

7942—7944 *Dien sone gaf hi te huwelike* enz.,

dat is, Wennemaer gaf zynen zoon Jan in huwe-
 lyk aen de natuerlyke dochter van Willem, her-
 tog van Gelder.

- Tusscen vrou Johannen van Brabant
 Ende hertoge Willem van Gelderlant ,
 Daer ic u vore af dede vermaen ,
 7950 Ende hadde vast een wijl ghestaen
 Al tuckende , als ic vernam ,
 Ende heer Jan van Witham ,
 Drossate van Brabant , als een degen ,
 Lange ten Bossche hadde ghelegen ,
 7955 Ende daer uut ende in gereden
 Metten sinen , te meneger steden ,
 Den gelderscen gheschedicht sware ,
 Soe ghedroech die raet daer nare
 Dat si voer den Grave reden ,
 7960 Ende begerden met ernsticheden ,
 Van vrou Johannen wegen , met vliete ,
 Dat mense daer in riden liete ;
 Want hare , tallen termine ,
 Sculdich ware open tsine ,
 7965 Wanneer dat sijs behoeftijc waer .
 Daer op beriet hem Weemaer ,
 Heer van Cuyck ende van den Grave ,
 Met magen ende vrienden , dier hi ave
 Wel was vorsien , te dier steden ;
 7970 Want hire vele hadde gebeden
 In groten ghetale , vele goéder lieden ,
 Alsoe dat hem eneghe rieden
 Dat hi niemende , te dien tiden ,
 Daer binnen en soude laten riden ;
 7975 Want sijn sone , dat was claer ,
 Aen tshertogen dochter ghehieliet waer
 Van Gelre , ende hi selve mede
 Hadde grote erffelichede

Vs. 7951 *Al tuckende* , namelyk de oorlog.

Tukken is arietare , stooten als een ram.

7953 *Degen* , held.

7958 *Soe ghedroech die raet* , zoo hielt men het
 by het besluit.

7961 *Vliete* , vlyt.

- Onder den gelderscen hertoghe.
 7980 Andere seiden , met moede hoghe,
 Dat hi sculdich int openbare
 Sijn leenvrouwe in te laten ware.
 Ten slote es Weemaer daer bi bleven
 Dat hi antworde heeft gegeven
 7985 Den drossate , in deser maten :
 Dat hi gerne in woude laten
 XXV glayen , niet meere ,
 Met vorwaerden dat si gheen dere
 Den gelderscen en souden beraden
 7990 Uut den Grave , noch geen scaden
 Die drossate daer uut doen en soude
 Den gelderscen ; maer niet en woude
 Die drossate alsoe daer binnen comen ;
 Maer begerde , tot sijnre vromen ,
 7995 Dat mense hem opende te hant ,
 Tot mier vrouwen behoef van Brabant ,
 Op dat si haer daer uut mochte
 Behulpen , daert haer goet dochte ,
 Tegen haer viande , waert gheboerde ,
 8000 Ende dat van recht also behoerde
 Haer gheopent te wesen , in haer gewelt ;
 Want ment van hare te leene helt.
 Daer op beriet hem wed̄er daer
 Van Cuyck mijn her Weemaer ,
 8005 Ende eneghe vrienden , die hem rieden
 Dat hi mijnre vrouwen lieden
 Van Brabant in en geenre maten
 Binnen den Grave en soude laten ,
 Antworde hi selve daer op rassche :
 8010 « Bi den heileghen Cruce van Assche !

Vs. 7987 *Glaven* voor *glavien*, als boven, Vs. *ceariis*. De afschriften B en C stellen *glavien*.
 8890; door Anonymus vertaald : *cum XXV lan-* 8010 *Bi den Heileghen Cruce van Assche*. Zie

- Ic sal een goet Brabanter sterven!
 Des en sal ic nemmermeer derven. »
 Ende hi woude al te hant
 In laten den drossate van Brabant
- 8015 Metten sinen, si u verclaert.
 Doen namen die Geldersce, ter vaert,
 Die, met sijns soens wive daer ter stede,
 Daer waren, ende sulc andre mede,
 Die van dier partien waren,
- 8020 Ende vingen mijn heer Weemaren
 Den heere van Cuyck, al was hijs erre,
 Ende bondenen vast op een kerre,
 Ende voerdenen alsoe gheraen
 Te Niemeghen, daerne saen
- 8025 Die hertoghe van Gelre helt,
 Sijn leven lanc, in sier ghewelt,
 Vast ghevangen ende done.
 Aldus bleef Jan Weemaers sone
 Heer van Cuyck ende van den Grave,
- 8030 Ende hadder de possessie ave.
 Hertoghe Willem onghespaert
 Trac haestelijc te Graven waert
 Tot sinen behuweden sone,
 Ende daer besette die ghone
- 8035 Den Grave, alsoet hem ghenoeghde,
 Ende tsinen profite gaedde ende voeghde,
 Ende vesteghet al te hant
 Wel ende vast van sijre hant.

VAN GESTEL, l. c., II, p. 152: *In hac ecclesia (Ascae) adservantur Sanctae Crucis lignae; ibidem repertae circa annum 1335.*

Vs. 8012 *Derven*, nalaten.

8023 *Gheraen*, geraden, terstond; hoogd. *gerade*.

8027 *Done*, nauw ingeperkt. Volgens het *Bernsch Glossarium*, in GRAFF's *Diutiska*, is *DONNEN attenuare*, en *DONNINGE attenuatio*. Blykbaer het zelfde als *dun* (mager). A, B en C hebben *doene*.

8936 *Gaedde*, luste, liefdelike. Zie hierboven Vs. 6965.

Hoe here Aert van Hoemen den hertoge Willem sijn leen op seide.

LXXIII.

- Willem van Gulcke, van Gelre hertoge,
 8040 Was jonc ende van moede hoghe,
 Ende lange soe droegh tregement
 Van hem, dat si u bekent,
 Her Aert van Hoemen, heere vorbaer
 Van Amersoyen, van Middelaer,
 8045 Dwelcke dat hi hilt ghemene
 Van hertoge Willeme te leene.
 Daer na ghevielt, si u verclaert,
 Dat her Aert ontset waert
 Tot Utrecht, al in der stat,
 8050 Ende daer aenverde alle dat
 Regement, groot ende clene,
 Die proest van Aldemonster allene
 Van den hertoge Willem.
 Dus wies tusscen her Aerde ende hem
 8055 Een onminne, ende een hatie;
 Maer die proest hadde die voeghdie,
 Tgelove ende tvorespreken,

Vs. 8041 *Droegh*. Dit woord slaet op *her Aert van Hoemen*, twee regels lager.

8045 *Aert van Hoemen*. Anonymus noemt hem *van Hoerne*, doch kwalyk. Hy komt voor by *MIRIS*, *Groot Charterboek*, III, bl. 452 en 453, en was getrouwd met de dochter van Arnoud van Herlaer. Zie ook *НУПОВ*, III, bl. LIII. Zyn zoon, Guyart van Hoemen, burggraef van Odekerken, sloot een verdrag met hertog Antonis, ruwaerd van Braband, wegens de schade,

door zyn vader geleden in den gelderschen oorlog, ten opzichte van een mansleen van 200 oude schilden 's jaers, dat hy, als heer van Amersoyen, van den hertog hield. Zie *VAN SPAEN*, *Inleiding tot de Historie van Gelderland*, III, bl. 267.

8048 *Ontset*, by Anonymus: *Ab officio suo destitutus*.

8052 *Aldemonster*, Oudmunster.

8055 *Hatie*, haet.

Daer met hi achter heeft ghesteken
 Her Aerde van Hoemen , soe dat hi
 8060 Den hertoge niet en mochte comen bi ,
 Die des gram was ende ghestoert.
 Daerom soe screef hi hem rechtvort
 Sijn leen op , al te hant ,
 Ende wort sijn open viant ,
 8065 Ende wert hulpere mier vrouwen
 Van Brabant , die hi met trouwen
 Diende , ende met moede hoege ,
 In desen ridenden oorloge ,
 Tegen die Geldersche , als die stoute ,
 8070 Met sinen sone Reinoute .

Hoe men ierst voer den Grave trac met heercracht.

LXXIV.

Als aldus met moede hoghe
 Willem van Gulick , van Gelre hertoge ,
 Met Weemaers sone , Janne van Cuyck ,
 Den Grave hadde in sijn ghebruic ,
 8075 Ende beset met sinen mannen ,
 Soe docht van node vrou Johannen
 Dat si haer beholpe met machte ;
 Want si claerlijc meinde ende achte
 Die stat van den Grave verboert ,
 8080 Met al haren toebehoert ,
 Mids der redenen vorscreven ;
 Ende daerom heeft si opgheheven
 Ende ghemaect , onghespaert ,
 Ene ghemeine heervaert

Vs. 8077 Beholpe , A behulpe.

- 8085 Van baenrotsen , riddren ende knechten ,
 Die willich waren haer onrechten
 Hulpen te keerne , met vromicheden ,
 Ende desgelijc die goede steden
 Van Brabant , ende tplatte lant ,
- 8090 Die trocken uut al te hant
 Met groten hopen , met mogenthede .
 Die van Bruessel der goeder stede
 Togen ute , doe ic u cont ,
 Op Sinte Michiels avont ,
- 8095 Int jaer Ons Heeren versterffenesse
 XIII^c LXXX ende sesse ,
 Ende vrou Johanne trac selve mede
 Al tot den Bossche in der stede ,
 Daer si bleef , doe ic recort ;
- 8100 Ende theer es ghetogen vort
 Tot voer den Grave , onghespaert ,
 Dat hertoge Willem wel hadde bewaert .
 Daer sijn si vore nedergheslegen ,
 Ende hebben die stat vaste belegen ,
- 8105 Ende lagen aldaer eenen tijt ,
 Sonder te doene groot proffijt ;
 Ende die ghemeinte op die heeren
 Begonden vaste te murmureren ;
 Want der ghemeinten docht claelijc
- 8110 Dat die heeren traechlijc
 Die sake besorghden ende bestelden ;
 Want die ghemeinte die can selden
 Lange stille geliggen op een stat ,
 Si en moeten seggen dit of dat ,
- 8115 Ende elc singht , des sijt ghewes ,
 Soe hem den bec ghewassen es .

Vs. 8094 *Op Sinte Michiels avont*, 28 september. Den 8 october sloeg het leger zich neder voor Grave (NYHOFF, III, bl. LIV).
 8110 *Traechlijc*, C eenpaertic.

- Die selke leiddent al te hant
 Op den drossate van Brabant,
 Her Janne, van Witham heere;
 8120 Someghe andre beteghen seere
 Daer inne den heere van Bouchout,
 Castelein van Brussel; der ander cout
 Ghedroegh op someghe ander heeren.
 Dus begonden si murmureren,
 8125 Int welke dat die goede heeren
 Herde seere bescamet weren.
 Doen ghevielt, op eenen dach,
 Dat ment daer seere wayen sach,
 Ende die wint quam uut den westen
 8130 Ter statwert inne ende ten vesten.
 Doen riep daer een, dat ment mocht hoeren
 (Die van Bruessel was gheboren;
 Danyel Sporwater hi hiet):
 « Nu wonne men die stat voer niet,
 8135 Op dat die heeren stormen wouden;
 Want die van binnen souden
 Van den stubbe soe verblinden,
 Dat mense wercloes soude vinden. »
 Dies waren dander gemeinten vro,
 8140 Ende loefdent alle alsoe.
 Als dat die heere van Bouchout sach,
 Die, voer die stat van Bruessel, lach
 Ghelogert als haer castelein,
 Dat dat volc alghemein
 8145 Alsoe riepen met ghewelde,
 Uut rechter schemden hi hem stelde

- Vs. 8117 *Die selke*, sommigen. C *die sulcke*.
 8135 *Op dat*, indien.
 8137 *Stubbe*, stuifzand.
 8159 *Dander gemeinten vro*, de anderen van
 het gemeen verheugd.
- 8142 *Die voer die stat van Bruessel*, die van
 wege de stad Brussel.
 8143 *Castelein*, C *capitein*.
 8146 *Schemden*, schaemte, in A *scaemten*, B
scaemden, C *schaempte*.

- Tot den storme, met snellen keere,
 Ende een iegelijc ander heere
 Entie goede manne, groot ende cleine,
 8150 Ende desghelijc oec die gemeine.
 Doen wert op die stat ghedaen
 Een groot assaut, sonder waen,
 Ende een oploep herde swaer.
 Die heeren proefden hem aldaer
 8155 In dien storm soe vromelijc,
 Dat vort aen niemant redelijc
 Dencken en dorste, noch spreken meere
 Anders dan lof, prijs ende eere.
 Daer proefde hem seere vromelijc
 8160 Van den Heetvelde her Diederijc,
 Die was gheclommen op den muere,
 Dat hem seere wert te suere;
 Maer die van binnen waren vlugge,
 Ende stietenen achter rugghe,
 8165 Van boven neder, averecht,
 Dat hi tumelde in de grecht,
 Daer si xl ende meere
 Liepen over den vromen heere,
 Metten voeten, te dier stonde,
 8170 Eer men hem op gheheffen conde;
 Doch ten lesten wert hi ghedragen
 Uut der vesten, hoerdic ghewagen.
 Al eest dat ic sijns ghewage
 Hier allene, in dien dage
 8175 Was daer menig ander man,
 Daer grote vromicheit lach an;
 Maer om dat mi van hem best es cont
 Vermaen ic sijns hier ter stont.
 Die van binnen desgelijc

Vs. 8154 *Proefden hem*, toondèn zich.8161 *Op den muere*, A *aen den mure*.8164 *Stietenen*, stieten hem, A *stakenen*.8165 *Averecht*, C *achterwaert*.

- 8180 Weerden hen seere vromelije;
 Maer uutmene op dien dach
 Verdiende daer prijs, doe ic gewach,
 Van binnen, met vromer ghewelde,
 Heere her Jan van den Velde,
 8185 Een vroem ridder ende een coen:
 Hi gaf den onsen ghenoech te doen;
 Maer doch quam die heere van Bouchout,
 Ende die ander heeren stout
 Soe bi der porten, met vromicheden,
 8190 Dat si haer viande bestreden
 Met haren gleyen, vechtender hant,
 Onder die porte, si u bekant,
 Ende hadden hen die porte wel nare
 Al vechtende aengewonnen dare;
 8195 Maer leider, een busse van binnen quam
 Die eenen jongelinc tleven nam
 Edel, frisch, ende hoghe geboren,
 Jan, heere van Heverle, moeghdi horen:
 Dese was neve, dat versint,
 8200 Der andre heeren, ende ghemint
 Van hen allen sunderlinge,
 Soe dat si, mids desen dinge
 Van haers liefs neven doot,
 Worden ghescoffiert al bloot,
 8205 Ende toghen achter met droefheden,
 Onghewonnen van der steden,
 Van welcker storme, te dier stont,
 Die menege seere was gewont.
 Die van binnen, des seker sijt,
 8210 Hebben geleden, sint dier tijt,
 Haddet iet langer moeten dueren

Vs. 8188 *Stout, C seere bout.*

8195 *Wel nare, byna.*

8195 *Een busse, het schot eener busse. Ano-*

nymus: lapis emissus a bombardia.

8208 *Die menege, een menigte.*

8210 *Geleden, beleden.*

- Si en haddens niet meer connen besueren,
 Noch niet langer connen ghehouden,
 Ende waren beraden dat si wouden
 8215 Hem op te geven, in corter uren,
 Hadde tstormen langer moeten dueren.
 Als dus dié Brabantre, des sijt wijs,
 Ghetogen waren in haer logijs,
 Soe hoepten die Geldersche, voer waer,
 8220 Dat die Brabantre van daer
 Scheiden souden, ende wech trecken.
 Doen sise weder sagen gherecken
 Ende stellen, om te bliven daer,
 Beduchten si hen openbaer
 8225 Noch anderwerf bestormt te wesen,
 Ende hebben raet ghesocht tot desen,
 Als ghi horen sult int clare,
 In dit capittel nu hier nare.

Wopnemen van hertoge Aelbrechte tusschen vrou Johannen ende
 hertoge Willem.

LXXV.

- Hertoghe Willem, daer ic af scribe,
 8230 Hadde ghetrouwt tot eenen wive
 Hertoge Aelbrechts dochter, si u verclaert,
 Van Beyerens, die tier tijt was ruwaert
 Van Hollant ende van Zeelant,
 Ende van Henegouwe; want
 8235 Hertoge Willem al noch leefde,
 Sijn brueder, die sier sinne reefde,

Vs. 8212 *Besueren*, uitstaen. Zie hierboven
 Vs. 1558.

8222 *Gherecken*, spannen, tenten spannen.

8236 *Die sier sinne reefde*, die van verstand
reefde (verdwaesde), die niet by zyn zinnen was.

Zie KILIAEN op het woord.

- Die hi hilt te Keynoit in der stede
 Ghevangen , die vortijts duutsprake dede
 Tusschen den hertoge Wencelijn
 8240 Ende grave Lodewijc , den neve sijn ,
 Als dese cronike dede vermaen
 Hier voren , daert behoerde te staen.
 Als die hertoghe Aelbrecht
 Van deser saken wert berecht ,
 8245 Dat sinen sone van Gelderlant
 Aldus campelije was bewant ,
 Dat hi met machte , te dier tijt ,
 Den Brabantren en gheenen strijt
 Leveren en dorste , noch en mochte ,
 8250 Quam hertoge Aelbrecht , ende besochte
 Vrou Johannen , ten Bossce binnen ,
 Om te tracterene met minnen ,
 Tusschen mier vrouwen van Brabant
 Ende sinen sone van Gelderlant ,
 8255 Ende heeft die sake alsoe bedreven
 Dat sijs beide in hem bleven ,
 Ende gaven hem beide , des sijt ghewisse ,
 Hare brieven van compromisse ,
 Onder haren zegel , dats waer ,
 8260 Int selve voerscreven jaer
 Van LXXXVI , doe ic ghewach ,
 Op der xj duseden meegden dach ,
 Ende elc gheloefde , bi sier trouwen ,
 Sijn seggen vast ende stede te houwen ,
 8265 Ende te veldoene , sonder breken ,
 Wes hi daer af soude uitspreken
 Op sulken ghescillen ende orloghen ,

Vs. 8246 *Aldus campelije was bewant*, dus in *Werken der Maatsch. van Leyden*, IV, bl. 266, 297.
 den oorlog gewikkeld was. *Bewant* schynt my 8262 *Op der xj duseden meegden dach*, dat is,
 hier van *bewinden*, en dus *bewonden*. Anders is het den 21sten october. Het diploma by MIERIS, *Groot*
 van *bewinden*, iets ondernemen. Vergel. *Nieuwe Charterboek*, III, bladz. 452.

- Heissche, ghebreke, als si mogen
Deen dander hebben aenghelecht.
- 8270 Hertoge Aelbrecht heeft togheseght
Ende gheloeft beide den partien,
Gheboret, in toecomenden tien,
Dat enich van hen dat seggen brake,
Ende niet en hilde sijn uutsprake,
- 8275 Ende niet en vervulde, noch doen en woude
Tgone dat hi uutspreken soude,
Dat hi den ghonen dan met machte,
Die tseggen hilde ende volbrachte,
Bi vallen soude int openbare,
- 8280 Ende den anderen contrare.
Doen sijs aldus waren bleven,
Ende brieve daer af hadden gegeven
Van submissien, dats claer bediet,
Die hertoghe Aelbrecht van daer sciet,
- 8285 Ende toegh tot Huesdin in der stede.
Des dijnsdaegs daerna hi uut sede
Pais ende soene, in der maniere
Als ghi hierna selt hoeren schiere.

Hertoghe Aelbrechts uutsprake van den peise tusschen Brabant ende Gelderland.

LXXVI.

- Aelbrecht, palesgreve bekant,
8290 Op den Rijn ende in Beyerlant
Hertoghe, dat si u verclaert,
Regeerdere ende ruwaert
Van Henegouwe, van Hollant,
Van Zeelant ende van Vrieslant,

Vs. 8272 *Gheboret*, gebeurde het.

- 8295 Doen cont alle goede manne :
 Want ons lieve moye , vrou Johanne ,
 Hertoginne wide bekant
 Van Lutzenborch ende van Brabant ,
 Si , als van der eender side ,
- 8300 Ende ons lieve sone , te desen tide ,
 Her Willem van Gulick , verstaet den sin ,
 Hertoge van Gelre , greve van Zuytphen ,
 Ter ander side , beide met wille
 Blevén sijn van allen ghescille ;
- 8305 Orloge , heisch , of aenspreken ,
 Ochte enegherhande ghebreken ,
 Die si ghehadt hebben , tot deser stont ,
 Als die compromisbrieve doen cont ,
 Die wi van hen iegelijc
- 8310 Hebben begripen claerlijc ,
 Soe seggen wi voren inne
 Onse lieve moye , die hertoghinne ,
 Van Lutzenborch ende van Brabant ,
 Ende onsen sone , van Gelderlant
- 8315 Hertoghe , ende van Zuytphen heere ,
 Met malc anderen vort meere ,
 Haer hulpers , ende haer onderseten ,
 Ende bi namen es te weten
 Weemaer , van Cuyck heere ,
- 8320 Ende Jan sijn sone , ende meere
 Al haer hulperen , daer met
 Her Aernt van Hoemen , dat ghijt wet ,
 Heer van Amersoyen stout ,
 Ende sijn sone Reynout ,
- 8325 Met haren hulpers , tesen tiden ,
 Van allen veeden in beiden siden ,
 Die ghesciet sijn ocht bedreven ,

Vs. 8311 *Voren inne* , in de voorste (de eerste) plaets.

- Sint dat ons sone van Gelre vorscreven
 Wert onser moyen viant ,
 8330 Ende des lants van Brabant ,
 Ghesoent wel ende wettichlijc ,
 Met voegen hierna claerlijc
 Bescreven ende gheopenbaert :
 In den eersten is verclaert
 8335 Dat ons moye , die hertoginne
 Van Limborch , van Brabant , sal staen inne
 Allen den rechten , sijt seker das ,
 Der stat van den Grave , soe si was
 Voer den orloghe , si u bekant ,
 8340 Tusscen Brabant ende Gelderlant.
 Item , dat een iegelijc
 Sal staen , es hi arm ocht rijc ,
 Op sijn leen ende op sijn goet ,
 Alsoe hi te voren stoet ,
 8345 Ende namelic , mercket tgone ,
 Weemaer van Cuyck ende Jan sijn sone ,
 Her Arnt van Hoemen , ende Reynout
 Sijn sone , in alle der ghewout
 Van haren leenen ende goeden ,
 8350 Alsoe si hier te voren stoeden ,
 Ende dat male weder met lieve
 Over hebben sal die brieve
 Daer si dese leene vortiden
 Hueren heerscape in beiden siden
 8355 Mede hebben opghedregen ,
 Ocht met brieven daer tegen
 Weder verlien in al der manieren
 Alsoe sijt hielden. Vort prononcieren

Vs. 8352 *Met voegen* , in der voegen.

8353 Deest in A.

8351 *Male* , elk.... *lieve* , liefde.8352 *Over hebben sal* , over zich , voor zich
 die brieven hebben zal.8354 *Hueren* , A *horen*.

- Wi ende seggen althant
 8360 Roef jegen roef, brant jegen brant,
 Dode jegen dode, tot deser tijt,
 Al onbetaelt gelt, al ghevangen quijt,
 Van beiden siden, wie si waren,
 Behoudelec daer in ons verclaren
 8365 Van den heisscen ende ghebreken,
 Ocht enegherhande aenspreken,
 Die ons moye, ocht ons sone
 Hebben mochten om tgone,
 Deen op den anderen, des sijt ghewes,
 8370 Om sake die vorleden es;
 Al ergenlist uut ghesceiden.
 In orconde der waerheiden
 Soe hebben wi met lieve
 Onsen zegel ghehangen aen desen brieve,
 8375 Des dijsdaegs tot Huesden, doe ic ghewach,
 Na der xi dusent meeghden dach,
 Int jaer Ons Heeren ghebortenesse
 Dusent IIIe tachtentich ende sesse.

Hertoge Aelbrechts verclaren op den peis vorsecreven.

LXXVII.

- Aelbrecht, bi Gods genaden fijn
 8380 Palensgreve opten Rijn,
 Hertoghe in Beyeren, ende rewaert
 Van Henegauwen, si u verclaert,
 Van Hollant, Vrieslant, Zeelant mede;
 Doen cont allen nu ter stede,

Vs. 8360 *Roef jegen roef*, roof zal tegen roof dezer uitspraek afgedrukt by Nixhoff, *Gedenk-*
 staen, zonder wederzydsche vergoeding. *waardigheden van Gelderland*, III, Oorkonden,
 8378 *Tachtentich ende sesse*. Het origineel bl. 125, n° 119.

- 8385 Dat wi van sulcken orlogen,
 Heisch, gheschille, ghebreke, als mogen
 Onse lieve moye van Brabant
 Ende ons sone van Gelderlant
 Deen ten anderen hebben ghehadt,
- 8390 In beiden siden, twelcke dat
 Si in ons sijn ghebleven,
 Over mids hueren brieven, ons gegeven,
 Van compromisse, die welke si
 Ons over gaven, daer af dat wi
- 8395 Gheloeft hebben, in goeder trouwen,
 Ende gheloven wel te houwen
 Onse seggen te prononchieren,
 Te utene in der manieren,
 Tusscen dit ende sint Jans mes
- 8400 Naest commende, soe verre als wi des
 Goetlijc conden toe ghebringen,
 Al ergelist in desen dingen
 Uut gheceiden, des seker sijt.
 Ende of wijt binnen deser tijt
- 8405 Also niet wel ghedoen en conden,
 Soe gheloven wi, tesen stonden,
 Onse seggen uut te gheven
 Na tenuer der brieve vorseven,
 Van den vorseiden compromisse,
- 8410 Binnen Paesschen naest Sent Jans misse
 Naest comende, dats te weten claer
 Van Paesscen naest comt over een jaer,
 Alle ergelist uut gheseit.
 In orconden der waerheit
- 8415 Desen brief bezegelt ende gegeven,
 Ter plaetsen ende ten date vorseven.

Vs. 8390 *Twelcke*, voor *om twelcke*.

8410 *Naest*, A *nae*.

Vrouwe Johanne van Brabant ende hertoge Willem van Gelre staelden hertoghe
Aelbrechts seggen met haren brieven.

LXXVIII.

- Doen hertoge Aelbrecht hadde ghebroken
Den twist, ende peis uut ghesproken,
Als ghi hier voren hebt ghehoert,
8420 Gaven si brieve rechtvort
Vrou Johannens van Brabant,
Ende Willem van Gulicke, si u bekant,
Hertoghe van Gelre, dats waer,
Op den derden dach daer naer,
8425 Deen den anderen, in beiden siden,
Daer in bekennde tien tiden
Tsegghen dat hertoge Aelbrecht
Uut hadde ghesproken, goet ende recht,
Ende bezegelden, beide ghelijc,
8430 Den peis te houdene stendichlijc,
Voer hen ende oec voer al
Haren hulperen, groot ende smal,
Als in die brieve claerlijc
Begrepen es volcomelijc,
8435 Daer ic af in dese partie
Soude hebben gheset die copie;
Maer het en docht mi genen noot,
Want tseggen den peis verclaert al bloot.

Vs. 8430 *Stendichlijc*, C *standichlijc*.

8438 *Tseggen den peis verclaert al bloot*. De heer NYHOFF, wiens breede aenteekening over de verwarring, welke in de geschiedenis der heeren VAN KUYK zich opdoet, alzins waardig is om gelezen te worden (*Gedenkw.*, III, bl. 126), kan niet zoo ligtelyk geloof slaen aen de kwade trouw van hertog Willem, in het naleven van dit

vredesverdrag. « Van het VERDRAG zelf (zegt hy) is geen bezegeld stuk voor handen. De oorkonden, uitgegeven bij MIENIS, *Charterboek*, deel III, bl. 452, zijn slechts *compromissen*, geen *ratificatien*. » Indien ik my niet bedrieg, heeft de achtingswaardige opzichter van het provinciael archief van Gelderland zich ten dezen niet wel uitgedrukt: drie zaken werden er gevorderd om

- Als dese brieve waren bescreven ,
 8440 Daer die swone met was ghegeven ,
 Trac hertoghe Albrecht in Hollant ,
 Ende vrou Johannen in Brabant
 Van den Bossche daer si lach.
 Theer men oec op breken sach
 8445 Van vore den Grave rechtevort ;
 Ende elc trac daer hi behoert
 In Brabant , soe hi eerst mochte.
 Dus was ghevelt dit gherochte ,
 Desen twist , ende dese onminne.
 8450 Die van Bruessel quamen inne
 (Van der stat die goede lude)
 Op Sint Simoens avont ende Sint Jude ;
 Ende vort een iegelijke stede
 Togen thuus , in haren vrede ,
 8455 Ende meinden wel , na mijn scriven ,
 Dat goeden peis hier met soude bliven ,
 Ende dat si in beiden siden souden
 Hertoge Aelbrechts uitsprake houden ;
 Maer cort gheschieter af tcontrare ,
 8460 Als ghi horen selt hier nare ,
 Bi wat redenen ende saken
 Die Geldersche den peis braken ,
 Ende sunderlinghe om saken drie ,
 Ic sal u seggen hoe ende wie.

eenen peis , als hier bedoeld is , zyn vollen beslag te geven : 1° een *compromis* , van beide partyen , 't zy afzonderlyk 't zy gezamenlyk onderteekend , waerby men verklaerde zich te zullen houden aen het *zeggen* van den gekozen regter ; 2° de uitspraak van laetstgemelden (*arbitrium*) , en 3° de ratificatie van partyen , soms met soms zonder inlassching der voorwaerden , in de uitspraak bedongen. Waer deze drie vereischten samen bestonden , daer droeg de *uitspraak* immer

en alleen den naem van *verdrag* , als bevattende de artikels van vrede. Zoo handelt men nog heden by alle tractaten. Het uittreksel by *MIRAS* , en het stuk door den heer *NYNORF* zelf gedrukt , naer den *origineel bezegelden tekst* (III , n° 119) , zyn dus geen bloote *compromissen*.

Vs. 8440 *Swone* , voor *soene*. Zoo ook 8494.

8452 *Sint Simoens avont ende Sinte Jude* , den 27 october.

8461 *Saken* , oorzaken.

Hoe die hertoge van Gelre niet en hilt de soene also si uut gesproken was.

LXXIX.

- 8465 Int ierste point soe es verclaert,
 Daer hertoge Albrecht openbaert
 Dat vrou Johanne sal staen,
 Also si voertijts heeft ghedaen,
 In alle den rechte ende vriede
- 8470 Des lants van Grave ende der stede
 Van den Grave, alsoe si plach
 Vore dorloge, over meneghen dach.
 Die hertoge van Gelre, sekerlijc,
 Brac dit openbaerlijc;
- 8475 Want hi sijn vrienden binnen der stede
 Van den Grave bliven dede,
 Ende deedse hueden ende wachten
 Ende dagelijcx stercken ende machten,
 Vesteghen, provancheren,
- 8480 Na sinen wille ende begeren,
 Als hi in den orloghe dede;
 Nochtan van rechts wegen die stede,
 Daer toe tslot ende dlant,
 Mijne vrouwen van Brabant
- 8485 Haer billic soude gheopent wesen,
 Ghelije int seggen es ghelesen.
 Mids dien vrou Johannan, dats waer,
 Gheen onderdanicheit aldaer
 Binnen den Grave crigen en mochte,
- 8490 (Al waest dat sijt dic versochte)
 Sonder wille ende bevel
 Van den hertoghe van Gelre, ende niet el.

Vs. 8477 *Hueden*, A en B *hoeden*.

8478 *Machten*, magtig maken.

8490 *Versochte*, beproefde, namelyk om al-
 daer gehoorzaemd te worden. C *aensochte*.

- Dits dierste point, si u vercleert,
Daer met die swoene was ghefraudeert.
- 8495 Ten anderen male overlaut
Sprac die hertoghe Aelbrecht uut
Dat iegelijc, ware hi groot of cleen,
Op sijn goet ende op sijn leen
Staen soude, alsoe hi plach
- 8500 Voer den orloge menegen dach,
Ende sunderlinghe ghenamt die gone
Her Aernt van Hoemen ende sijn sone,
Die in der soenen claerlijc
Ghenaemt es openbaerlijc,
- 8505 Dat hi weder onghelet
In alle sijn goede soude sijn gheset,
Ende die brieve weder gegheven,
Daer dleen op met was geheven,
Ende weder hebben soude met lieve
- 8510 Van den hertoghe ander brieve,
Des hem een niet en ghesciede;
Maer die hertoghe (ende sijn liede
Van Geldre) heeft hem met vernoye
Hoemen ende Amersoye
- 8515 Met crachte beleit ende af ghewonnen;

Vs. 8494 *Swoene*, zoen. 8494 en 8495 ontbreken in B.

8495 *Ten anderen male*, in de tweede plaets.

8511 Van welke punten hem (Arent van Hoemen) niet één is nagekomen.

8514 *Hoemen*, in A *Middelaer*, en het schynt ook *Middeluer* te moeten zyn. Anonymus: *Hoerne*.

8515 *Afgewonnen*. Onze schryver geeft dit als eene infractie van de voorwaarden des vredes op. Zoo zouden dan *Middelaer* en *Amersoye* (althans *Middeluer*), eerst na den vrede, door hertog Willem ingenomen zyn geworden, en niet in augustus en septembre 1386, gelyk *Nybore* gelooft, III,

bl. LIII. Het *Chronicon Tielense*, uitgegeven door J.-D. VAN LEEUWEN, Utrecht, 1789, bladz. 410, stelt het te regt een jaer later: « *Anno Domini millesimo tricentesimo octogesimo septimo, in augusto, Wilhelmus, dux Gelriae, cepit castrum Amersoyen et postea in septembri castrum Middelaer, quæ castra attinebant domino Arnolde de Hoemen militi.* » Wegens *Middelaer* schynt dit zeker; want onze schryver zegt het stellig (Vs. 8879, *sint der soenen*), doch wegens *Amersoye* twyfel ik, dewyl hertog Willem dat slot *behielt* in weerwil van den door hem aengenomen (eersten of tweeden?) vrede. Zie Vs. 8852 en 8853, hierachter.

- Ende her Aernt en heeft niet connen
 Rechte ghecrigen, noch bescheit :
 Al waest int seggen al soe gheseit
 Hi moest sijns onbruikich bliven.
- 8520 Op tderde point willic u scriven,
 Van dat hertoge Aelbrecht sede,
 Daer hi sijn uutsprake dede,
 Dat alle ghevanghen tier tijt
 Los souden sijn ende quijt,
- 8525 Die, sint dat dorloge hadde ghehangen,
 In eenegher siden waren ghevangen,
 Des die hertoge, dats waerhede,
 Een noch gheen alsoe en dede;
 Maer bleven ghevangen en gherasteert,
- 8530 Niet quijt gescouden, no ghetriveleert,
 Des si billic niet en souden,
 Na der swoenen inhouden;
 Maer sijn bleven, boven dat,
 Swaerlijc ghevangen ende ghescat.
- 8535 Al noemic u maer pointe drie,
 Vele meer gheschiedere, die
 Contrarie waren van den swoene.
 Als vrou Johanne van desen doene
 Te binnen was ende wel berecht,
- 8540 Sant si aen hertoge Aelbrecht,
 Ende condeghde hem openbare
 Hoe dat si veronrecht ware,
 Ende bad hem seere uut dien
 Dat hi haer dade ghescien

Vs. 8519 *Sijns onbruikich*, zonder gebruik van zyn eigen goed. A *onghebrukich*, C *onghebruict*.

8550 *Ghetriveleert*, geverst, uitgesteld, van *trive*, *trève*, bestand. By nader inzien schynt my ook dat dit woord, en geenzins *ghetraiveleert*,

moet staen Vs. 4388 hiervoren. De regel ontbreekt in A.

8559 *Te binnen was*, te weten kwam. Ons *van buiten leeren* is niet anders dan iets wat *buiten* den geest was daer *binnen* te brengen. Vgl. Vs. 8828.

- 8545 Rechtinghe van deser sake,
 Na sijns selfs uutsprake.
 Dese saken, dat si u cont,
 Vervolghde si te menegher stont
 Aen den hertoge Aelbrecht;
- 8550 Maer haer en gheschieder af geen recht,
 Noch besceit, in genen sinne.
 Dus moest van node die hertoginne
 Haren heeren, vrienden ende magen
 Te kinnen geven, ende clagen
- 8555 Hoe mense vuerde met ongelike;
 Ende sunderlinghe van Vranckrike
 Haren neve, den edelen heere,
 Claeghde si haer onrecht seere,
 Ende van Bourgongen den hertoghe
- 8560 Philips, die dat namen hoghe
 Dat haer die hertoge was dus fel
 Van Gelre, ende oec rebel
 Der soenen, die die hertoge vorseit
 Aelbrecht hadde uutgheseit.
- 8565 Hoe wel die hertoge van Gelre vorscreven
 Zegel ende brieve hadde gegeven
 Te doene, te houdene, in allen sinne,
 Al dat dat seggen hadde inne
 Van der soenen volcomelijc,
- 8570 Soe was hire in ghebreckelijc,
 Dwelc den coninc seere verdroot,
 Ende van Bourgogne den heere groot.
 Dies screef die coninc van Vranckerike,
 Ende van Bourgognen des ghelike
- 8575 Aen den hertoghe Aelbrecht,
 Dat het haestelec worde verrecht
 Van sinen sone die overdade,

Vs. 8550 *Gheschieder, A schieder.*8576 *Verrecht, te regt gebragt, redressé.*

- Dat hen en gheen noot en dade
 Te dansen op eenen anderen voet ;
 8580 Want hen te lidene niet en stoet
 Dat onrecht , ende dat ghedranc ,
 Si ware hen te na belanc ,
 Van Brabant die edel hertoginne ,
 Dat si in en ghenen sinne
 8585 Liden en wouden sulc onrecht.
 Als die hertoge Aelbrecht
 Van Beyeren , die wijs was ende vroet ,
 Des conincs brieve wel verstoet ,
 Ende hertogen Philips daer met ,
 8590 Soe en heeft hi niet daer op ghelet
 Hi en heeft gheworven , onghespaert ,
 Aen den coninc een dachvaert ,
 Ende aen hertoge Philips mede
 Van Bourgognen , al in der stede
 8595 Van Camerijc te sijn ghehouden ,
 Daer tegenwordich wesen souden
 Des conincs raet , ende daer toe meere
 Van Bourgongnen die heere.
 Soe lange hi hier om procureerde
 8600 Dat die coninc consenteerde ,
 Ende die coninc , in corten stonden ,
 Heeft sinen raet aldaer gesonden ,
 Ende hertoghe Philips opt tgone
 Quam daer in propren persone ,
 8605 Ende die hertoge Aelbrecht
 Quam oec aldaer , soet wel was recht ,
 Ende daer soe onderspraken
 Die heeren hen van allen saken ,
 Ende sunderlinge was die colacie ,
 8610 Dat men vervulde die pronunciacie ,

Vs. 8581 *Ghedranc* , verdringen van regte.8590 *Ghelet* , nagelaten , vertoefd.

- Dat begerde die coninc seere,
 Ende hertoge Philips die wise heere,
 Ende om te bat des tovercomen
 Wert weder een dachvaert genomen,
 8615 Soet hertoge Aelbrecht versochte,
 Die wesen soude, soe mi dochte,
 Tot Antwerpen, doe ic ghewach,
 Des dijnsdaegs voer Palmsondach;
 Ende bi alsoe dat daer ware
 8620 Die hertoge van Gelre, soude oec dare
 Hertoge Philips selve comen
 Tegenwordich, hebbic vernomen;
 Ende of van Gelre die hertoge
 Aldaer ghecomen niet en moge
 8625 Tot Antwerpen, in der stede,
 Soe was met vorwerdichede
 Dien dach verlinght, doe ic ghewach,
 Tot op den Palmsondach,
 Daer wesen soude des conincs raet,
 8630 Ende oec mede, dat verstaet,
 Hertoghen Philips raet des heeren,
 Ende vrou Johannen raet met eeren,
 Ende hertoge Aelbrecht, dat es waer,
 Soude selve comen daer;
 8635 Ende oec mede, si u bekant,
 Des hertogen raet van Gelderlant
 Soude oec daer ghesonden wesen.
 Vervolgher soe was van desen
 Van Beyeren hertoghe Aelbrecht.
 8640 Dese dachvaert was ghelecht
 Sente Geertrudenberge binnen.
 Als quam die dach, wilt mi versinnen,
 Van Palmsondach vorseit,

Vs. 8638 *Vervolgher*, zaekvervolger, *procurator*.

- Soe quamen daer, met werdicheit,
 8645 Des conincs rade van Vranckrijc,
 Ende van Bourgogne desgelijc;
 Oec soe was aldaer, [si u] bekant,
 Mier vrouwen raet van Brabant;
 Oec was ter selver dachvaert
 8650 Hertoge Aelbrecht, si u verclaert.
 Als alle dese heeren waren daer,
 Soe en wert men niet gewaer
 Dat die raet van Gelre quam;
 Maer cortelinghe men vernam
 8655 Eenen bode, die daer sonden
 Die raet van Gelre, te dien stonden,
 Onscout doende met desen
 Dat si daer niet en mochten wesen;
 Wantse die hertoge van Gelrelant
 8660 Bi hem ontboden hadde te hant,
 Dat si bi hem comen souden,
 Ende baden den heeren dat si wouden
 Eene ander dachvaert maken,
 Om te slichtene alle saken,
 8665 Ende daer soude comen, sonder verlaet,
 Die hertoge van Gelre, of sinen raet.
 Als dat die heeren hebben verstaen,
 Soe en wert tier dachvaert niet gedaen,
 Ende hertoge Aelbrecht die heere
 8670 Heeft ghedaen sijn onscout seere
 Aen sconincs raet van Vranckrijc,
 Ende van Bourgognen des ghelijc,
 Ende bat, met vriendeliker beden,
 Dat si sine onscout deden
 8675 Aen den coninc, ende oec meere

Vs. 8657 *Onscout*, verontschuldiging, *excuse*. Zoo staet het ook lager; doch telkens leest men daervoor in A, B en C *ontscout*.
 8665 *Sonder verlaet*, zonder fout.

- Aen van Bourgognen den heere ,
 Thonende int openbare
 Dat hem al te leet ware
 Tgebrec datter in gheschiede ,
 8680 Ende seide , voer al die goede liede ,
 Dat hem van Gelre sijn sone
 Toe hadde doen seggen al tgone ,
 Bi sinen rade in den Haghe ,
 Te sinden tot desen daghe
 8685 Sijn raetslude volcomentlijc ,
 Ghelast soffisantelijc ,
 Mids welcken ghebreken , vore verclaert ,
 Te nieute ginc dese dachvaert.
 Soe vele die hertoghe Aelbrecht
 8690 Onderwijst heeft ende berecht
 Des conincs raet van Vranckrijc ,
 Ende van Bourgognen des ghelijc ,
 Ende ghebeden , dat van desen
 Een ander dachvaert mochte wesen
 8695 Tusschen dat , doe ic ghewach ,
 Ende Sent Jans Baptisten dach ,
 Daer hertoghe Philips soude sijn ,
 Ende Gelre die sone sijn ;
 Ende oft gheviele , met onderscheide ,
 8700 Dat gheen van desen heeren beide
 Aldaer ghecomen niet en conden ,
 Soe souden worden daer ghesonden
 Die raetslude van beide den heeren ,
 Ghefondeert , na mijn vercleren ,
 8705 Met goeden brieven der heeren rade ,
 Om vast te houdene ende ghestade
 Wes daer ghedaen soude wesen ,

Vs. 8679 *Tgebrec* , 't ontbreken , *defaut*.8696 *Sent Jans Baptisten dach* , den 24 juny8698 *Tusschen dat* , nu zegt men *tusschen dit*. 1387.

- Ende overdragen als van desen
 Met voorsieniger deliberacie ,
 8710 Op die vorseide prononciacie ,
 Die hertoge Aelbrecht utseide
 Tusscen die partien beide.
 Tier dachvaert soude oec sijn bekant
 Mier vrouwen raet van Brabant ,
 8715 Vort gheloefde , doe ic u cont ,
 Hertoge Aelbrecht , dat hi terstont
 Senden soude in Gelderlant
 Sinen sone van Oostervant ,
 Aen sinen swager , wel ghelast ,
 8720 Om die dachvaert te maken vast ,
 Ocht ander notable persone
 In absencien van sinen sone ,
 Ende wes men aen den hertoge vonde
 Van Gelre , soude hi binnen den stonde
 8725 Van drie weken , na Paeschdach ,
 Laten weten , doe ic ghewach ,
 Den coninc van Vranckrijc ,
 Ende den hertoge des ghelije
 Van Bourgognen , si u bekant ,
 8730 Ende vrou Johannen van Brabant.
 Last soe namen van deser dinc
 Die raetslude van den coninc ,
 Ende van Bourgognen sunderlinge ,
 Over te dragen dese dinge
 8735 Bi den coninc , ende daer toe meere
 Aen hertoge Philips den heere.
 Als hertoge Aelbrecht vorsecreven
 Die antwerde hadde over ghegeven
 Van den hertoge sinen sone ,

Vs. 8711 *Utseide*, uitsprak ; nu niet meer ge-
 bruikelyk.

8719 *Aen sinen swager*, namelyk aen den zwa-

ger van den graef van Oostervant, den graef van
 Gelder.

8725 *Paeschdach*, van het jaer 1588.

- 8740 Soe soude die coninc op tgone ,
 Ende hertoge Philips vorscreven ,
 Den hertoge Aelbrecht antworde geven.
 Vort was daer ghesproken meere ,
 Want die coninc begerde seere ,
- 8745 Met al sier herten , hoerdic lien ,
 Peis tusscen die partien .
 Om dongeval , dat mochte risen
 Met den orloge , in meneger wisen ,
 Versochte des conincs raet vorscreven
- 8750 Dat hertoge Aelbrecht soude geven ,
 Ofte laten horen die copie
 Van der submissien , ende die
 Prononciacie oec daer bi
 Van der soenen , die welcke hi
- 8755 Uut hadde ghesproken ende gheseit ,
 Om te weten tclaer bescheit ,
 Ende bi den coninc dat te bringen .
 Daer antworde hi , op die dingen ,
 Dat die submissie van sinen sone
- 8760 Van Gelre ghelijc was der ghone
 Die hi hadde , si u bekant ,
 Van vrou Johannen van Brabant ;
 Ende of ter dachvaert , die wesen soude ,
 Die hertoge van Gelre niet en woude
- 8765 Vervullen altemale die sake
 Van hertoge Aelbrechts uitsprake ,
 Soe soude hi , ten selven tiden ,
 Die cheelen van beiden siden
 Thonen daer , int openbare ,
- 8770 Van der submissien ; ende oft soe ware
 Dat die hertoge van Gelre niet
 Die dachvaert en woude houden iet ,

- Soe soude hertoge Aelbrecht dan
 Senden den coninc, den edelen man,
 8775 Die cheele, als ic u vertoghe,
 Van den gelderschen hertoghe,
 Ende sijn onscout openbaer,
 Soe mocht die coninc weten claer
 In wiene dat tgebrec stake.
- 8780 Na alderhanden worde ende spraken
 Versochten die raetslude, sonder bliven,
 Dat hertoge Aelbrecht soude scriven
 Aen den coninc dese besoigne,
 Ende aen den hertoge van Bourgoingne,
- 8785 Dat die raetslude in desen
 Mochten verontsculdicht wesen
 Aen den coninc, mids dat sie
 Niet en hadden die copie
 Van der submissien, ende mede
- 8790 Van der uitsprake, die hi dede,
 Al soet te Camerijc, der ic sagen,
 Bi den heeren was overdragen,
 Dwelc hertoge Aelbrecht na haer begert
 Den heeren heeft geconsentert,
- 8795 Scrivende aen den coninc
 Die onscout van deser dinc,
 Alsoe ghi voren hebt ghehort.
 Hertoch Aelbrecht gheloefde vort
 Alle sijn macht daertoe te doene,
- 8800 Dat binnen der tijt ende saisoene
 Die dachvaert hangende, dat verstaet,
 Ghescien en soude ghenen onraet,
 Op donderseten, hier noch eldre,

Vs. 8785 *Besoigne, A besoeninghe, C soeninghe.*
 8791 *Der ic sagen, darf ik zeggen. C hoerdic*
sagen.

8795 *Begert, A begaren.*
 8801 *Die dachvaert hangende, in afwachting*
van den dag der uitspraek.

In den lande van Brabant noch van Geldre,
 8805 Ende zunderlinghe, soe ic ghevroede,
 Op her Aernts van Hoemen goede,
 Noch op hem selven, si u verclaert.
 Hier op schiet die dachvaert,
 Ende iegelijc, met corten worde,
 8810 Toegh ter plaetsen daer hi behoerde.

Hoe hertoge Aelbrecht sinen sone van Oestervant sant aen den hertoge van Gelre,
 ende ander dinc.

LXXX.

Cort hierna, hertoghe Aelbrecht sant
 Sinen sone in Gelderlant
 Aen sinen swager den hertoghe,
 Die jonc was ende van moede hoghe,
 8815 Ghelast met sunderlinghen laste
 Die welke die saken alsoe paste
 Aen sinen swager, met wijshede,
 Dat hi consent daer toe dede,
 Dat, in der manieren vore ghelesen,
 8820 Die dachvaert soude ghehouden wesen,
 Alsoet sijn sweer aen hem versochte.
 Die boetscap alsoe over brochte
 Grave Willem van Oestervant,
 Aen sinen vader, diet te hant
 8825 Den coninc condichde, ende den heere
 Van Bourgogne, ende daertoe meere

Vs. 8808 *Hier op schiet die dachvaert*, namelyk die van Geertruidenberg. De verbintenis van graef Aelbrecht, waarvan hier gesproken wordt, is dus wel degelyk te Geertruidenberg, en niet op den 2 juny daerna te 's Hertogenbosch, aengegaen,

gelyk de heer *Nyhoff* meende (*Gedenkwaardigheden van Gelderland*, III, bl. xv), welke schryver zich ook acht dagen heeft vergist in het datum. Vgl. vs. 8836.

8821 *Sweer*, schoonvader.

- Van Brabant der hertoginnen.
 Als des die coninc was te binnen,
 Ende hertoge Philips, hebben si gescreven
- 8830 Aen hertoge Aelbrecht, ende ghegeven
 Daer met te kinnen, openbare,
 Wes daeraf haer meininge ware,
 Sonder te maken langhe noten.
 Die dachvaert die wort ghesloten,
- 8835 Bezegelt ende toe gheseit
 Op doctave van der Triniteit,
 Ten Bossche, om aldaer vervult te wesen
 Die pronunciatie voergelesen.
 Ghi hebt voren wel verstaen
- 8840 Hoe hertoge Aelbrecht hadde gedaen
 Gheloften, dat, na sijre macht
 Verhuedt soude sijn ende verwacht,
 Dat gheen scade en soude ghescien
 En gheene van beide den partijen,
- 8845 Noch gheen van den onderseten,
 Ende met namen es te weten
 Her Aernt van Hoemen sunderlinge,
 Soe lange als die dachvaert hinge.
 Al hadde dit hertoghe Aelbrecht
- 8850 Gheloeft ende toe gheseght,
 Soe en liet die hertoge niet ave
 Van Gelre hi en behilt den Grave,
 Hoemen ende Amersoyen,
 Ende die ghevangen, dien tvernoyen
- 8855 Met rechte mochte wel die sake,
 Boven der soenen uitsprake.
 Ende na der soenen dede noch meere
 Onrechts van Gelre die heere.

Vs. 8836 *Op doctave van der Triniteit*, dat is, de heer Nynoff heeft opgegeven.
 op den 9 juni 1587, en dus acht dagen later dan 8842 *Verwacht*, bewaakt.

- Boven dat toeseppen, wilt verstaen,
8860 Tsente Geertrudenberge gedaen,
 Dat scade gescien en soude noch dere
 Tot dat die dachvaert gehouden were
 Die ten Bosche soude wesen,
 Ende, boven alle desen,
8865 Her Willems van Drueten bastaert
 Met meer anderen, si u verclaert,
 Uut den lande van Gelre in Brabant quamen,
 Die een groot deel beesten namen,
 Welcke beesten, hoerdic ghewagen,
8870 Beschut werden. Doen si dat sagen,
 Die Geldersche, met nide groot,
 Staken si vele dier beesten doot.
 Noch quamen die Geldersche als viant,
 Ende hebben ghevanghen ende gebrant
8875 Te Berchem mier vrouwen onderseten,
 Ghestoct, gheschat, dat seldi weten,
 Ende in Gelderlant ghevoert.
 Die hertoge van Gelre, vore gheroert,
 Heeft sint der soenen meer ghewracht,
8880 Ende heeft beleght met hercracht
 Thuis te Middelaer, hoert mi noemen,
 Toehorende heeren Aernde van Hoemen,
 Die welcke, als ic hier voren las,
 In der soenen ghesoent was,
8885 Daer die hertoge van Gelre vorsecreven
 Zegele ende brieve af heeft ghegeven

Vs. **8870** *Beschut werden*. Men zou nu zeggen *in sequester* gesteld. Het aenhouden van vee (*detinere pecus alienum*) gebeurde door openbaer aengestelde *schutters*, en noemde men *scut* of *scot*. RAEPSAET handelt daerover.

8876 *Ghestoct*, gevangen, in den *stok* gedaen. Men stak de beenen der gevangen in een daertoe vervaerdigd houten gestel, in 't latyn

cippus (waervan *cipier*) genoemd. Zooleest men in een oud gendsch privilegie, by DIERICX (*Mémoires sur les lois des Gantois*, I, p. 295): « *Per triduum in aequulo punietur* », waer voor de aloude vertaling van dat stuk heeft: « Men salne setten in den *stoc* drie dagen. » De *cipier* werd *stocwaerder* of *stoker* geheeten.

8879 *Meer ghewracht*, nog meer gedaen.

- (Van der soenen) clærlijc,
 Ende vrou Johanne des ghelijc.
 Dit moest vrou Johanne liden,
 8890 Al waest haer swaer. Van harer siden
 Soe liet si doen, in geenre manieren,
 Den Gelderschen scade enegertieren,
 Alsoe verre dat sijt vernam.
 Den tijt aldus vast omme quam.
 8895 Al waest der hertoginnen leet
 Haer en gesciede gheen bescheet.

Van der dachvaert ten Bossche ende wes daer ghedaen wort.

LXXXI.

- Op doctave van der Triniteit,
 Daer die dachvaert op was gheleit,
 Heeft men ter dachvaert daer vernomen
 8900 Den hertoghe van Bourgognen comen,
 Philips, den edelen wisen heere,
 Ende sconincs raet, met groter eere,
 Over vrou Johann side,
 Die welke, te dien selven tide,
 8905 Buten den Bossche, in dat groene,
 Tenten sloegen, ende pauwelloene,
 Om dat den staet van den heeren
 Niet binnen en conden ghelogeren;
 Maer vrou Johanne ende haer ghesinne
 8910 Die trocken alle ten Bosche inne.
 Die hertoge van Gelre, dat es waer,
 Es oec ter dachvaert comen daer,
 Ende es oec buten ghelogeert,
 Als dander heeren, vore vercleert,

- 8915 Ende hertoge Aelbrecht vorscreven
Die es binnen Hoedin bleven,
Ende heeft ten Bossche ghesonden
Greve Willeme, ten selven stonden,
Van Oestervant, sinen sone :
- 8920 Een chele soe bracht die ghone
Van sinen vader, ten Bossche inne,
Aen die edele hertoginne,
In junio den sestienden dach,
Die int jaer Ons Heeren lach
- 8925 XIIIe thachtentich ende seven.
In dier chelen stonden ghescreven
Vele ghebreke, si u bekant,
Daer de hertoge van Gelderlant
Hem af becroende, wilt versinnen,
- 8930 Over der edelre hertoginnen,
Welcke ghebreke, een noch gheen,
Ter dachvaert en dienden, groot no cleen,
Daerom laeticse achter bliven,
Ende sal u tslot der dachvaert scriven;
- 8935 Want, dat ic screve altemale
Aensprake ende wedertale,
Het souden wesen lange dingen,
Ende luttel orbors inne bringen;
Maer tslot daer af seldi verstaen,
- 8940 In de tente buten den Bosch gedaen,
Mids vele redenen van ghebreke,
Die vrou Johanne claerleke
Den hertoge van Gelre over sede,
Daer hi haer te clein in dede;
- 8945 Want hi niet en hilt te recht
Duutsprake van hertoge Aelbrecht,
Daer hi die soene met corruppeerde.
Die hertoge contrarieerde
Die worde van vrou Johannen.

- 8950 Die heeren ende die wise mannen
 Hebben die saken van der partien
 In beiden siden aenghesien,
 Ende hebben, met wisen sinne geraect,
 Aldaer een uutset ghemaect,
- 8955 Soe dat die hertoge Aelbrecht
 Hem informeren soude te recht,
 Met wiser deliberatie,
 Op die vorseide pronunciatie,
 Soe verre alst daer aen mocht rueren,
- 8960 Dat hi die soude doen volvueren,
 Met rechte ende metter daet,
 Binnen half oeghste, sonder verlaet,
 Alle redenen aenghesien
 Van alle beiden den partien;
- 8965 Ende dit aldus volbracht,
 Voor alle werc, soe bleef die macht
 In den hertoge Aelbrecht vort,
 Alle andre gebreke ende discort
 Te aenhoeren, van elker side,
- 8970 Ende die te slichten binnen den tide
 Van den naesten Paeschdach,
 Van allen ghescillen dat hangen mach
 Tusscen die partien vorseven.
 Hier af hebben brieve ghegeven
- 8975 Van submissien, met ripen sinne,
 Die hertoge ende die hertoginne,
 Dit te houden, stade ende vast,
 Ende binnen dier tijt gheenen last
 Te laten ghesciene, bi haren weten,
- 8980 Op enich van der onderseten
 Van Brabant, of van Gelderlant.
 Dit wert besegelt; daerna, te hant,

- Schiet dat heerscap minlike,
 Ende elc trac tot sinen wike,
 8985 Hopende seker sijn van desen,
 Dat hier met warich peis sal wesen.
 Sint dat die dachvaert aldus schiet
 Hertoge Aelbrecht niet af en liet
 Om te vorderen die dingen,
 8990 Die sinen seggene aengingen;
 Maer, wat hi daer toe ghedede,
 Tusscen half oeght, noch Paesschen mede,
 Soe en conde hi int ghone
 Gheonderwisen sinen sone
 8995 Van Gelre, noch daer toe berueren
 Dat hi sijn seggen wilde volvueren,
 Te betren des hi hadde mesdaen.
 Dus es tbestant uut ghegaen.
 Tusscen beide de lande vorscreven
 9000 Es dorloge weder op gheheven.
 Eer ic dit vorder wil verclaren,
 Soe sal ic u ierst openbaren
 Wes binnen deser tijt gheschiet
 Voer Gaesbeke; dat emmer niet
 9005 En behoert te sine vergheten.
 Dan sal ic u vort doen weten
 Van den orloghe tcovenant
 Tusscen Brabant ende Gelderlant.

Vs. 8986 *Warich*, waerlyk.

8989 *Vorderen*, bevorderen, voortzetten.

8994 *Gheonderwisen*, overreden. B *niet onderwisen*, C *in gheenre wise*.

8998 *Tbestant uut ghegaen*. Een nieuw be-

stand, om te duren *teynt vertenacht na Pinxt-dage naest komende*, werd nogtans gesloten den 24 december 1387, en is gedrukt by NUNOFF, III, bl. 137, n° 123.

9007 *Tcovenant*, fr. *covenans* (convenientia).

Hoe men Gaesbeke belach ende waeromme.

LXXXII.

- Die wile dat aldus hinc die sake
 9010 Dat hertoge Aelbrecht sijn uutsprake
 Metter daet soude doen volvueren ,
 Als ghi mi voren horet rueren ,
 Soe tracteerde , alsoe houde ,
 Mijn her Sweder van Opcoude ,
 9015 Heer van Gaesbeke , van Putte , van Strien
 Met vrou Johannem om die voeghdien
 Bedrijf ende heerlicheden
 Van sommegen dorpen , die onghesceiden
 Horen ter meyerien van Rode ,
 9020 Om die te hebben tsinen gebode ;
 Maer eer hi conde volvueren dat ,
 Quaemt ter kennesse van der stat
 Van Bruessel , die haer maecte partie
 Daer jegen , want die meyerie
 9025 Van Rode gheheel ende al
 Metter toebehoerten , groot ende smal ,
 Light onder dammanrie ,
 Seggende daerom dat die
 Sake niet en mocht gheschien ,
 9030 Noch dat vrou Johannem in dien
 Gheen macht en hadde te geven ;
 Want in haer blide inkomst vorscreven ,
 Hadde si gheloeft al gheheel
 Dlant van Brabant , sonder deel ,

Vs. 9015 *Alsoe houde*, in denzelfden oog-
 blik. *Houde* is *spoedig*, en in een anderen zin ook
minnelyk, *vriendelyk*.

9014 *Van Opcoude*, voor *van Apcoude*.
 9017 *Bedrijf*, A *bedrief*.
 9019 *Rode*, Rhode-St-Genes, by Brussel.

- 9035 Onghesceiden , ende daer af niet
Te verpanden of te vercopen iet ,
Noch te versetten dorp of stede ,
Ocht oec te becommen mede
Land ocht slote enegertiere.
- 9040 Aldus , bi deser manniere ,
Belette die stat van Bruessel vorseit
Dat van dien dorpen die heerlicheit
Die heer van Gaesbeke niet en creegh ,
Dient meshaeghde , hoe wel hi sweech.
- 9045 Als die stat dese redene woech
Van Bruessel , dwordt dat daer af droegh
Her Everaert Tserclaes , mids das
Dat hi tier tijt voerscepen was ,
Soe alst hem was te last ghegeven ;
- 9050 Dies sijn gesellen bi hem bleven ,
Die tier tijt scepenen met hem waren :
Haer namen sal ic u verclaren :
Her Claes de Swaef , dits ware dinc ,
Ende daer na Reinier Cluetinc ,
- 9055 Gielys de Mol , van Bogarden Aert ;
Die ander twee , si u verclaert ,
Gielys de Hertoge , ende met hen
Gielys de Wert , ic seker ben :
Die waren doen die scepenen seven ,
- 9060 Die bi her Everaerts woerden bleven ,
Ende alle den raet der goeder stat
Van Bruessel. Nochtan dat
Sinen last sulc was , wordt hi mids dien

Vs. 9045 *Woech* , waegde ; niet van *wegen* ,
maer van *wagen* , durven.

9048 *Voerscepen* , voorscepen. Brussel, even
als Gent, had toen nog geen *burgemeester* ,
maer wel een schepen , die er de plaets van ver-
vulde , en *voorscepen* genoemd werd. De eerste

burgemeester van Brussel was Jan Swaef, ten
jare 1421.

9050 *Bi hem bleven* , aen zyn gevoelen adhæ-
reerden.

9054 *Cluetinc* , A *Cloetinc*.

9062 *Nochtan* , niet tegenstaende.

- Ghemerct, ende in den mont ghesien,
 9065 Meer dan enich sier ghesellen.
 Hierna ghevielt, hoerdic vertellen,
 Dat die heere van Gaesbeke sat
 Met sier vrouwen ende at
 Over tafel, daer hi vertrac
 9070 Van deser materien, ende sprac
 Dat niement soe seere int gemeene
 Hem tegen en was, als allene
 Her Everaert Tserclaes, des hi
 Tegen hem, verre noch bi,
 9075 Verdient en hadde, soe hi meende.
 Die vrou van Gaesbeke daer op beende,
 Als si hoerde dese dingen:
 (Des greven dochter van Liningen
 Was si, diet verstont gheringhe)
 9080 Ende her Melys Utenenghe,
 Ridder, die te dier tijt was
 Baillieu van Gaesbeke, als ic las,
 Ende des heeren bastaert sone
 Van Gaesbeke (Willem hiet die ghone
 9085 Van Cleve, die noch hadde leven
 Doen dese cronike ierst was bescreven;
 Want, doen dese saken waren,
 Was hi noch seere jonc van jaren)
 Hoewel die heere hier af
 9090 Van Gaesbeke genen last en gaf,
 Noch bevel, tenegher stede,
 Dat men heer Everaerde misdede.

Vs. 9069 *Vertrac*, vertelde.
 9076 *Daer op beende*, schimpte daerop. Zie
 KIL. op *beenen*. Anonymus: « Hunc sermonem
graviter ponderabat conjux ejus. » Misschien be-
 teekent *beende* hier: *Zy kauwde op dat harde*
been.

9078 *Liningen*, Leyningen. Zy was de doch-
 ter van den graef van Leyningen, en hare groot-
 moeder, van de moederlyke zyde, de dochter
 van Godfried van Brabant, heer van Aerschot.

8079 *Gheringhe*, spoedig.

9080 *Melys*, Amelys.

- Soe trac tot hem wel geringhe
 Die her Melys Utenenghe,
 9095 Willem van Cleve den bastaert,
 Die doen noch jonc was bejaert,
 Ende onder hen beide te samen
 Dat si die saken aen namen,
 Her Everaerde, of si conden,
 9100 Te crenckene tierst dat si vonden,
 Hoe wel die heeren nochtan daer af
 Van Gaesbeke ghenen last en gaf,
 Noch bevel, noch beheet,
 Anders dan vorscreven steet;
 9105 Maer, eneghe wouden seggen vast,
 Dat si hadden anderen last,
 Ende ander beheet, en trouwen,
 Heimelike van mier vrouwen
 Van Gaesbeke, maer donderscheet
 9110 Der waerheit daer af ic niet en weet.
 Hier hebdi ghehoert al bloot
 Den oorspronc van her Everaerts doot.

Hoe her Everaert Tserclaes ghesleggen was.

LXXXIII.

- Her Everaert, cort na dien tijt,
 Reet tot Lenneke, des seker sijt,
 9115 Als die hier op niet achte,
 Noch hem nergens voer en wachte
 Dat hem iet soude meschien.

Vs. 9103 *Beheet*, gebod, van *heeten* (bevelen).

9107 *En trouwen*, trouwens.

9114 *Lenneke*, Lennick, onder de meijerie

van Gaesbeek.

- Als hi van Lenneke soude tien
 Ende riden te Bruessel wert ,
 9120 Soe wort hi op den wech aenvert
 Van den baillieu met wreethede ,
 Ende van Willem den bastaert mede,
 Met haren hulperen ende knechten ,
 Diene jammerlijk berechten ,
 9125 Ende hebben hem daer , in dier woet ,
 Afgheslegen sinen voet ,
 Ende sijn tonghe in sinen mont
 Ghecort , ende bitterlijk ghewont ,
 Ende lietenen alsoe liggen daer .
 9130 Int velt , met dier quetsueren swaer ,
 Bloedende seere over doot ;
 Ende niement , clein noch groot ,
 Van al des heeren onderseten
 Van Gaesbeke , doe ic u weten ,
 9135 En dorstens aenverden niet.
 Ende ten lanxsten soe gheschiet
 Dat een priester , her Jan van Stalle ,
 Te dier tijt lantdeken van Halle ,
 Ende Johannes Coreman ,
 9140 Sijn clerc , die welcke ghewan
 Eenen wagen met aerbeide ,
 Daer men her Everaerde op leide ,
 Ende voerdenen te Bruessel waert.
 Hem quamen tegen , onghespaert ,
 9145 Onder wegen , met groter clage ,
 Sine vriende ende sijn maghe ,
 Met groter macht , bedructelike ,
 Daer sine ontvingen droeflike ,
 Ende voerdenen , al onghespaert ,

Vs. 9118 *Tien*, trekken.

9120 *Aenvert*, aengevaren, aengerand.

9125—9124 *Desunt* in C.

9124 *Berechten*, toerichten, behandelden.

9135 En dorsten het bestaen, hem aen te ra-

ken : Anonymus : *nullus audebat contingere*.

- 9150 Rechtevort te Bruessel waert,
 Daer si aen hadden ghenoech te doene,
 Tot tusschen iij ende iij na noene,
 Eer men hem te Bruessel brochte,
 Opte merct, daer groot gherochte
- 9155 Was, ende menegerhande tale;
 Want tvolc, in groten ghetale,
 Was daer vergadert, eer iet lanc,
 Dat met groter porssen dranc
 Omtrent hem, als gramme manne;
- 9160 Ende selve die edle vrou Johanne
 Quam neder ter merct, sonder letten,
 Om tvolc te vreden te setten,
 Ende te saten, want het was erre.
 Mijn vrouwe Johanne lach op die sterre,
- 9165 Ende die gewonde her Everaert
 Sprac haer toe, al onghespaert,
 Van op den wagen, seere ontdaen;
 Maer qualijc conde ment verstaen,
 Soe hem die tonge was ghecort.
- 9170 Dat volc seere in ruere wort.
 Als si alsoe dien goeden man
 Meshandelt sagen, soe en wasser an
 Gheen saten noch bestieren
 Van vrou Johannen, in gheer manieren,
- 9175 Si en trocken uut, sonder dueren,
 Des selfs daeghs, omtrent v uren
 Van den avonde, met groter macht,

Vs. 9165 *Te saten*, te bevredigen, te doen bedaren. — *Erre*, gram.

9164 *Lach op die sterre*. Wat beduidt dit woord *sterre*? Als een voorwerp waerop men liggen kan vind ik het in geen onzer woordenboeken, noch in den *Nomenclator* van JUNIUS. Is het *de sterne* (hoogd. *stirne*) het voorhoofd van

een wagen? of *sternriem*, het *frontale equi*? Wellicht boog vrouw Johanna het hoofd over het hoofd van haer paerd, ten einde toe te luisteren wat *Serclaes* haer zeggen wilde. Het laetste wordt des te aennemelyker, vermits deze haer *dan op den wagen* toesprak.

9169 *Soe*, alzo.

- Ende logerden dien selven nacht
 Van Bruessel ander halve mile,
 9180 Te Vlesenbeke, dan nes gheen ghile.
 Dit gheschiede, doe ic ghewach,
 Op eenen witten donderdach
 Dat her Everaert was gheslagen,
 Dat seker seere was te clagen;
 9185 Want hi was die selve man
 Die tstat van Bruessel weder wan
 Uut den handen ridderlike
 Van den grave Lodewike,
 Ende settese weder in de hant
 9190 Hertoge Wenceline van Brabant,
 Ende vrou Johannen mede,
 Soe dat verclaert es tsijnre stede.
 Desen witten donderdach
 XXVI in merte hi lach,
 9195 Int jaer van Ons Heeren gheboernesse
 XIIIe LXXXII ende sesse;
 Maer na d'Incarnacioen
 Soe waest int jaer Ons Heeren doen
 XIIIe LXXX ende seven;
 9200 Want thof van Brabant oyt heeft ghescreven
 De jare Ons Heeren claerlike,
 Soe achtervolght dese cronike
 Die selve maniere, dat si u cont;
 Op den heiligen Paeschavont
 9205 Verandert si, met den nuwen lichte,
 Die jare Ons Heeren, als ic u dichte,
 Aldus dat her Everaert

Vs. 9180 *Vlesenbeke*. BUTKENS schryft *Vesenbeke*.—*Dan nes gheen ghile*, dat en is geen bedrog (onwaerheid).

9196 XIIIe LXXXII ende sesse, dat is 1388. Het gemeen volk begon het jaer met den 1 january,

maer men schreef d'*Incarnatioen* nog 1387, om dat men, volgens den cancellerystyl, het jaer eerst met Paesschen deed aenvangen, gelyk de dichter nu zelf gaet verklaren. In 1388 viel Paesschen op den 29 maert.

- Int jaer Ons Heeren gheslegen waert
 Van der Incarnacien , dats waer ,
 9210 XIIIe ende LXXXVII jaer ,
 Op den witten donderdach ,
 Die xxvj in merte lach ,
 Ende hi sterf met groter clage
 Des dijnsdaegs in de Paesdage ,
 9215 In merte op den lesten dach ,
 Die int jaer Ons Heeren lach
 XIIIe LXXX ende achte.
 God brenge sijn siele uut allen achte ,
 Ende sette hem die onsculdege doot
 9220 Voer al sijn sonden , cleen of groot.
 Als her Everaert was verscheiden
 Was hi begraven met werdicheiden ,
 Ter Nat , ende voer hem wort gecoren
 Scepene , dat moeghdi hoeren ,
 9225 Jan Tserclaes , die woenende was
 In de Volder strate , sijn seker das ,
 Sijn neve , die sinen eet dede
 Van den scependomme , dats waerhede ,
 Int velt , daer hi voer Gaesbeke lach .
 9230 Her Everaerde men wel clagen mach ;
 Want hi was edel ende ghetrouwe
 Der stat van Bruessel , ende mier vrouwe.
 Van desen faite , warichleke ,
 Was die heere van Gaesbeke
 9235 Selve onsculdich , dat verstaet :
 Hi en gaffer toe raet noch daet ;
 Oec en wist hi niet van dien
 Dat dit fait soude ghescien ;
 Want , doen men hem bracht die niemare ,

Vs. 9218 *Uut allen achte*, uit alle hacht (ge- 9225 *Ter Nat.* Het dorp *Ternath* ligt by
 vangenis), d. i. , uit het vagevuer. Assche.

- 9240 Was hi gheknielt voer den autare
Tontfane dat Heilege Sacrement.
Als hem die sake was bekent
Dat dit fait was gheschiet,
Theilege Sacrement hi liet
- 9245 Tontfane, dat es seker waer,
Ende ontfinc op sijn slot. aldaer
Die baersculdighe van der daet,
Daer hi aen hadde crancken raet,
Ende maecte hem der daet gheweichtich,
- 9250 Baersculdich, ende plechtich.

Hoe Gaesbeke gewonnen was.

LXXXIV.

- Des goets vridaeghs, doe ic u cont,
Smorgens, in der morgenstont,
Trac theer op van Vlesenbeke,
Ende togen voer Gaesbeke,
- 9255 Ende screven al te hant
Aen dander steden van Brabant,
Biddende, seere ernstelijc,
Ende vermanende, eenpaerlijc
Versuekende, op die verbonde,
- 9260 Dat si met heircrachte ter stonde
Bruederlijc daer bi hem quamen,
Dwelc die stede, alle te samen,
Ten versueke van der stat
Van Bruessel daden, sonder dat

Vs. 9249 *Der daet gheweichtich*, het gewigt (den last) der daed op zich nemende. Anonymus: *in quo minus caute fecit; nam per hoc ostendit se ratum habere, quod actum fuerat, et eorum Auctores hujus facinoris in castrum suum recepit, complicem se esse monstravit.*

- 9265 Si eneghe onscout daer af sochten ,
 Sonder den Bossche, die en mochten
 Niet uuttrecken, hoerdic talen ,
 Om te verwaerne die palen
 Jeghen die gheldersche druite ;
- 9270 Want tbestant dat ginc ute ,
 Daer ghi voren af hebt ghehoert ,
 Ende desghelijcs sant rechtevort
 Die edele hertoginne Johanne ,
 Ten versueke der goeder manne
- 9275 Der stat van Bruessel, soe ic vernam ,
 Heeren Janne van Witham ,
 Haren drossate al te hant ,
 Met haren wimpel van Brabant ,
 Voer dat slot haesteleke.
- 9280 Die vorseide heere van Gaesbeke
 Was afghetoghen in dien daghe ,
 Om troest te sueken aen sijn mage ,
 Sijn heeren , ende vrienden , die tsijnre beden
 Hem hier af hulpen mochten te vreden ,
- 9285 Ende liet sijn slot, wel ende siene
 Verwaert van alderhande engiene ,
 Van volcke ende van provanden met.
 Drie capiteine hadde hi gheset :
 Die een was Jan van Lombeke
- 9290 Die ander dat was Jan Helbeke ,
 Ende Jan Storm , sijn seker das ,
 Die een vroem man was.
 Als die steden van Brabant
 Versament waren al te hant ,
- 9295 Ontboden si met verdichede

Vs. 9265 *Onscout*, verontschuldiging, A *ont-* *de geldersche vrienden. Druit of drut* is vriend.
scout. 9285 *Siene verwaert*, aenzienlyk verzekerd.

9266 *Sonder*, uitgezonderd.

wel versterkt.

9269 *Die geldersche druite* (spottenderwys),

9286 *Engiene*, oorlogstuig.

- Mineerders van Ludich der stede,
 Ende daden tslot, sonder cesserem,
 Van Gaesbeke onder mineren.
 Doen dat die van boven saghen,
 9300 Soe wordt ten lanxsten overdragen.
 Ende ghededinght, sijt seker das,
 Dat mijn vrouwe, die selve was
 Op den slote, si met al
 Hare gheselschap, groot ende smal,
 9305 Souden afgaen metter spoet,
 Behouden lijf ende goet,
 Ende geven tslot al te hant
 In handen mier vrouwen van Brabant,
 Ende den steden desgelike,
 9310 Haren wille properlike
 Daer met te doene, alsoe si daden.
 Doen wort die vrouwe soe beraden
 Dat si van den slote quam,
 Met prossiessien, als ic vernam,
 9315 Met haren goeden, ende met al
 Harer gheselschap, groot ende smal,
 Dwers doer theer, si u verclert,
 Den wech te Wouters Braechen wert,
 Ende daer na, in corten stont,
 9320 Werp men tslot af in den gront,
 Ende destrueeret altemale.
 Eer dit gheschiede lach men daer wale
 Den termijn van v weken.
 Theer men van daer op sach breken
 9325 In meyavonde, doe ic ghewach,
 In april den lesten dach.

Vs. 9302 *Mijn vrouwe* van Gaesbeke.in 't fransch Wauthier-Braine. Zoo heet *Braine-*9318 *Wouters Braechen*, A *Wouters Broechen*,*l'Alleud*, in 't vlaemsch *Brakeneygen*.

Hoe men anderwerf trac voer den Grave.

LXXXV.

- Als nu den vrede ende tbestant
 Tusscen Brabant ende Gelderlant
 Te Paesscen uut was ghegaen,
 9330 Want hertoge Aelbrecht niet voldaeln
 Sijn seggen en hadde, noch doen volvueren,
 Die van den Bossche, ende haer ghebueren
 Gheseten in der meyerien,
 Moesten verweren ende bevrien
 9335 Die palen des lants, alsoe si deden,
 Jegen die Geldersche, als dander steden
 Van Brabant voer Gaesbeke lagen;
 Maer doen hen tslot was opgedragen,
 Ende si weder thuus ghetogen,
 9340 Vervolghe vrou Johanne, na haer vermogen,
 Aen dlant van Brabant, dat si met machte
 Trecken woude met heercrachte
 Voer den Grave, dat hare onthelt
 Die hertoge van Gelre met ghewelt,
 9345 Jegen recht ofte bescheit,
 Ende boven tseggen, dat gheseit
 Hadde die hertoge Aelbrecht
 Van Beyeren. Dat onrecht
 Bat si dat men haer holpe keeren.
 9350 Dus trac men weder, int jaer Ons Heeren
 XIII^c LXXX·ende achte,
 Ander werven met heercrachte,
 Voer den Grave, doe ic ghewach,
 In junio den xvj^{en} dach.

Vs. 9340 *Vervolghe*, door onderhandeling.

- 9355 Van deser selver heervaert
 Waren capiteine ende ruwaert
 Die heer van Bornhem, des nemt goem,
 Entie heere van Bergen op den Zoem.
 Als theer van Brabant te Herpen quam
- 9360 Bi Ravenstein, ende doen vernam
 Die hertoge van Gelre sier viande macht,
 Soe wort hi in dien bedacht
 Dat hi sant, al te hant,
 Aen die capiteine van Brabant,
- 9365 Ende boot den Grave onghespaert
 Over te geven, alsoet beghaert
 Voertijts hadde vrou Johanne.
 Hier op namen die wise manne,
 Die capiteine, haer beraet
- 9370 Metten edlen, die tesar daet
 Allegader waren gheneghen;
 Maer daer vielen enege teghen,
 Capiteine van den steden,
 Ende letten dat sijt niet en deden,
- 9375 Maer tot den Grave si hebben wouden
 Altemale den cost vergouden,
 Die dlant van Brabant, wilt verstaen,
 In dier reisen hadde ghedaen.
 Dus trac men vort, sonder beiden,
- 9380 Voer den Grave, dat men beleide,
 Daer die van den Bossche stercke
 Grote, costelike wercke
 Van engiene daden rechten,
 Om die stat daer met te aenvechten.
- 9385 Die maerscalc, dat si u bekant,

Vs. 9357 *Bornhem*. BUTKENS (I, p. 511) noemt tersem, sire de Berges, zegt BUTKENS, en voegt hem *Raynaud de Fauquemont, sire de BORNE*, enz. er nog *Jean de Polanen* by.
 9358 *Van Bergen op den Zoem*, Henri de Bau- 9374 *Letten*, beletten.

- Of die drossate van Brabant,
 Daden dagelicx gheleeden
 Die ter voedingen reden,
 Sonder eens, des ic ghewach,
 9390 Op Sent Jans Baptisten dach
 (Om dies daeghs hoegheide
 En wouden si doen gheen gheleide).
 Die andere en lietens niet gheringhe
 Si en toghen ter voedinghe,
 9395 Sonder gheleide, onberaden,
 Ende sonder bestier, dat hem te scaden
 Verginc ende te quaden spele;
 Want si ghevanghene ende dode vele
 Hadden in dier sconfeltueren.
 9400 Die ghemeinte van dier uren
 Begonden seere te murmureren;
 Ende doen wert bi den heeren
 Den capiteinen herde houde
 Ghesloten, dat men maken soude
 9405 Eene brugge, sonder cessereren,
 Om de Mase te passeren,
 Ende alsoe soude men die stat
 Alom beleggen, ende midts dat
 Soude si teer sijn ghewonnen.
 9410 Die brugge wort rechtvort begonnen
 Ende ghetimmert ende volmaect,
 Ende omtrent half wege ghestaect
 Ende gepijlt in der Mase.
 Doen quamen die Geldersche, niet als dwase,
 9415 Om te beletten dat werc,
 Ende scoten met bussen alsoe sterc,
 Dat men die brugge, te dier stonde,

Vs. 9387 *Gheleeden*, geleiden, convooitogten.9403 *Herde houde*, zeer spoedig.9409 *Teer*, te eer.9412 *Ghestaect*, met staken onderschoord.

- Negheenssins volvrachten en conde.
 Doen wert daer overdragen houde
 9420 Dat eenen hoop trecken soude
 In sekeren ghetale, als ic las,
 Doer die Mase, over eenen pas,
 Ende dien pas, doe ic ghewach,
 Soude men houden al dien dach,
 9425 Sonder roven ofte branden,
 Ocht scade te doene den vianden,
 Ende des anderen daeghs, bi tide,
 Soude men trecken op dander side
 Van der Mase. Met sulcken saken
 9430 Soe mocht men die brugge volmaken.
 Dit opset ende dese daet
 Wordt in den heimeliken raet
 Overdragen, sijn seker das;
 Maer doer welcken pas
 9435 Men trecken soude, dat wordt gestelt
 In der ij capiteine ghewelt,
 Om dat heimelijc bliven soude;
 Nochtan vernam herde houde
 Die hertoghe van Gelre dat opset,
 9440 Ende oec den dach daer met
 Dat men over trecken soude;
 Maer, doer welcken pas men woude
 Over trecken en wist hi niet;
 Maer cort hi hem hier op beriet,
 9445 Ende dede, sonder letten,
 Die passe alle beide besetten.
 Maer, om deswille dat den pas
 Te Mouwijn den naesten was

Vs. 9418 *Volvrachten*, A en B *volmaken*, C *vol-*
rechten.

9419 *Overdragen houde*, spoedig beraemd.

9436 *Ghewelt*, magt, bevel.

9448 *Mouwijn*. Te *Moick*, volgens BUTKENS,
 welk *Moick* of *Moock*, eertyds *Moldonk* hiet, zegt
 PARINGET, in zyne *Beschryving van Grave*, bl. 26.
Mouwijn vinde ik op de kaart niet.

- Ende den suetsten , meinde hi claer
 9450 Dat haer reise soude liggen daer ,
 Ende dede daerom , sonder letten ,
 Dien pas alderstercst besetten.
 Maer die Brabantre , dat segge ic ,
 Coren den pas te Nichtric ,
 9455 Den welcken leght bi Ravenstein ;
 Daer over te trecken was haer mein ;
 Maer doen si daer vore quamen
 Den pas si wel beset vernamen
 Van Gelderschen , in allen keere ,
 9460 Soe dat si langhe ende seere
 Aldaer streden ende vochten ,
 Eer si den pas ghewinnen mochten ;
 Doch cregen sine in haer vermogen ,
 Ende sijn over die Mase ghetogen .
 9465 Maer eer theer daer ghequam
 Van Brabant , alsoe ic vernam
 Soe gingen die quade knechte te hant
 Röef stichten ende brant ,
 Jegen dopset ende overdragen .
 9470 Die Geldersce , die te Mouwije lagen ,
 Op den pas , die sagen saen
 Tvier ende den roec op gaen .
 Daer aen worden si ghewaer
 Dat die Brabantre elswaer
 9475 Die Mase hadden ghepasseert .
 Doen brakense op onghecessert ,
 Ende reden derwert met avise ;
 Vromelike , als die wise ,
 Ronnen si op met ghevechte
 9480 Die brabantse onbestierde knechte ,

Vs. 9454 *Nichtric, Niftric*, by Grave , kanton
Wycken. Anonymus : *Wichtrick*.

9456 *Mein*, meening.

9474 *Elswaer*, elders. B en C *elwaer*.

- Die dopset, te harer onvramen
 Braken. Doen die Geldersce quamen
 Worden si alle ghesconfiert,
 Ende vloen als liede onbestiert.
- 9485 Die eene beidde des anders niet,
 Crijsschende, roepende : *Vliet! vliet!*
 Met dien ghecrijssche, met dien mesbaren
 Scoffierden si alle die over waren
 Comen van der Brabantre side.
- 9490 Die edle heeren riepen tien tide :
Hout stat! hout stat! thoot omme!
 Maer wat si riepen, die meeste somme
 Vloen vast, als blode dwase,
 Ende lieten hen vallen in de Mase,
- 9495 Ende trocken over metter spoot,
 Beide te peerde ende te voet.
 Aldus bleef ghevangen daer
 Die heere van Lintre, dats waer,
 Entie heere van Bourgevaille,
- 9500 Ende menich ander alsoe wale
 Edel man, die doer dien noot
 Voer der geldersche conroot
 Niet vlien en wilde enen voet.
 Hadden hen dandre int gemoet
- 9505 Ghebleven, als die schemel daden,
 Si hadden die Geldersche verladen,
 Ende hen sterc ghenoech ghewesen;
 Want als die hertoghe hadde uitgelesen
 Van Gelre altemael sijn macht,
- 9510 Soe en hadde hi cume te hopen bracht
 IIIe glayen, hoerdic orconden,
 Ende van dien hadde hi gesonden

Vs. 9499 *Bourgevaille*, Borgneval.
 9505 *Als die schemel daden*, die schaemtelyk
 handelden.

9508 *Utgelesen*, uitgekipt.
 9510 *Cume*, nauwelyks.
 9511 *Glaven*, glavien, lausen. C *glavien*.

- LXXX glayen , of daer omtrent ,
 Daer die Brabantre bleven gheschent ,
 9515 Die te Nichtric over waren ,
 Alsoe ghi nu hoert verclaren .
 Doen dus gheschiede dit mesval ,
 Was dopset ghebroken al
 Van der bruggen , daer ic af sprac ,
 9520 Ende cort daer na men opbrac
 Van vore den Grave , herde saen ,
 Ende liet onghewonnen staen ,
 Ende die steden al te samen
 Van Brabant weder inne quamen ,
 9525 Doen si uut hadden ghewesen
 Omtrent v weken ; ende na desen
 Worden die palen wel beset
 Van riddren ende knechten met ,
 Die op die passen waren ghesent ,
 9530 Te Herpen , te Osse , ende daer omtrent ,
 Ende hilden jegen die Geldersche daer
 Een ridende orloghe swaer ,
 Binnen welker tijt die vrome lieden
 Den Gelderschen scade groot berieden ,
 9535 Ende die Geldersche als viant
 Weder int lant van Brabant .

Vs. 9514 *Daer die Brabantre bleven gheschent.* De hertog van Gelder had zeventien bannieren op de Brabanders veroverd, die door hem opgehangen werden boven het altaer van Onze-Lieve-Vrouw, in de kerk van Nymegen (MEYER, *Annales Flandriae*, p. 208, verso). Wegens den slag, zie FROISSART, livre III, chap. 115, en NYHOFF, III, bl. LXI-LXV. Een groot stormtuig, dat van 's Hertogenbosch gezonden was, geraekte ook in de handen van den vyand (VAN HEURN, *Historie van 's Hertogenbosch*, I, bl. 256).

9527 *Die palen wel beset*, niet te wel; want de Gelderschen trokken in Brabant om te rooven

en te branden, en niemand bood hun tegenweer. Zy hadden ook al het *proviand* der Brabanders genomen, *et ce est l'aise des Brabançons*, zegt FROISSART (liv. III, chap. 114), *car où que ils soient et que ils vont, ils veulent être en vins et en viandes, et en délices jusques au cou. ou tantôt ils retourneroient en leurs maisons.*

9534 *Berieden*, toedachten, *projecteerden*.

9536 *Van Brabant*. Nu volgt in B:

Dit gheduerde, ter waerheden,

Tot dat was den winter leden.

En dan komt Vs. 9578, enz., weshalve de regels 9555—9576 aldaer ontbreken.

Hoe de hertoghe van Gelre in Brabant toegh.

LXXXVI.

- Alst den hertoge was bekant
 Van Gelre dat dlant van Brabant
 Aldus thuuswert was ghetogen,
 9540 Dachte hi hoe hi soude moghen
 Den Brabantren beraden toren,
 Soe si hem hadden gedaen te voren,
 Ende trac te Kasteren al te hant
 Over die Mase in Brabant,
 9545 Ende met hem, in sijn ghespan,
 Herde menich vroem edel man,
 Dertsche bisscop van Coelne, dat wet,
 Die bisscop van Munster, ende met
 Die bisscop van Bremen, int berecht,
 9550 Entie bisscop van Utrecht,
 Die greve van Cleve, die namaels waert
 Hertoge; oec was op die vaert
 Die abt van Proem, een mechtich man,
 Entie greve van Moers, in haer ghespan
 9555 Driendertich hondert glavien goet,
 Twee ende twintich hondert man te voet.
 Dus toegh van Gelre die hertoge vri
 Ierst tOosterwije, dat brande hi
 Entie scoen linde, doe ic u cont,
 9560 Op Sente Laureins avont

Vs. 9545 *Kasteren*, by Driel, in de Bommelerwaerd, kwartier Nymegen (*Geographische Beschryving van Gelderland*, bl. 259). Het HS. A stelt *tEescharen*, wat nog aennemelyker is, dewyl *Eescharen* digt by Grave ligt. BUTKENS: *Il passa la Meuse à Grave*. Dit gebeurde in de eerste dagen van augustus. Den 24 dier maend was de

hertog reeds terug in Arnhem (NYHOFF, III, bl. LXV).

9547, 9548 Desunt in D.

9560 *Entie scoen linde*, de schoone lindeboomen rondom Oosterwyk.

9561 *Sente Laureins avont*, dat is, op den negenden augustus van het jaer 1588.

- Int jaer voirscreven , doe ic verclaer ,
 XIIIe achtentachtentich jaer ,
 Op die selve reise moedichleke
 Brande hi Gestel ende Beeke ,
 9565 Ende Bocxstel , buten , maer binnen niet.
 Drie dage , dit es waer bediet ,
 Lach hi aldus in Brabant ,
 Ende stichte roef ende brant ,
 Dat hem niement en ruerde , tien tide ,
 9570 Van der brabantre side.
 Daer thoegh hi weder al te hant
 Te Weert over , in sijn lant.
 Riddren , knechten , leght hier aen merc ,
 Hielden ridende orloge sterc ,
 9575 Deen op dander , met groten nide ,
 Ter eenre ende ter ander side.
 Dus bleeft in deser verwerthede
 Tot dat was dien winter leden.
 Doen vervolgde al te hant
 9580 Vrou Johanne van Brabant
 Aen hertoge Philips , haren neve
 Van Bourgongen , dat hi bleve
 Bi hare met ghetrouwichede ,
 Ende haer hulpe ende troest dede
 9585 Jeghen den hertoge vorseit
 Van Gelre. Dus sant wel gereit
 Die hertoge Philips al te hant
 Vijf honderd glayen in Brabant ,
 Sijnre moyen te hulpen daer.
 9590 Dit was in Ons Heeren jaer
 Als XIIIe stont ghescreven ,
 Ende LXXXIX daer neven.

Vs. 9572 *Weert* , waarschylyk *Heerweert* ,
Heerwaerde , by Rossem.

9586 *Wel gereit* , wel uitgereed , namelyk de
 lansdragers (*glavien*) vermeld in Vs. 9588.

- Twee ridders , vroem ende ghepresen ,
 Waren capiteine van desen
- 9595 Vijf hondert ghelayen , ende hoot van hem
 Van La Trymoille her Willem ,
 Een vroem ridder ende een coen ,
 Ende her Odaert van Chaszeroen ,
 Die hi versoutte , als ghi mocht hoeren ,
- 9600 Van drie maenden tijts te voren.
 Dese heeren , voren ghenareert ,
 Met haren hoepe worden ghelogert
 Te Millen , te Ghangelt ende te Vucht ,
 Den Gelderschen te beraden ducht.
- 9605 Daer soe hadden si bi hem
 Te hulpen den heere van Borhem ;
 Ende die heeren uut Brabant ,
 Die lagen , soe ic u dede bekant ,
 Te Herpe ende te Osse mede.
- 9610 Aldus men veel meer scaden dede
 Den Gelderschen , hebbic verstaen ,
 Dan het te voren hadde ghedaen.
 Doen die drie maende overleden ,
 Wouden die capiteine scheeden ,
- 9615 Ende orlof nemen , cort na dat ,
 Des hen vrou Johannen verbat ,
 Te haren coste , te harer beden
 Haer te dienen , dwelc si deden
 Dien somer lanc , des seker sijt ,
- 9620 Ende wonnen , binnen dier selver tijt ,
 Op den hertoge , verstaet mi wale ,
 Van Gelre , een stat , gheheeten Strale ,

Vs. 9598 *Chaszeroen*. FROISSART noemt *Guillaume de la Trimouille* en *Servais de Méraude* als zynde *de souverains capitaines des gens d'armes* des hertogs van Bourgondie. Zoo ook DIVAEUS, *Rerum Brab.* lib. XVI, p. 199.

9599 *Die hi versoutte*, die hy in zyn soldy (*sout*) nam.

9604 *Te beraden ducht*, schrik aen te jagen.

9606 *Borhem*, A *Borne*.

9622 *Strale*, by Venloo. Zie HALMA, *Tooneel*

- Die si , binnen diere stonde,
 Destrueerden tot den gronde.
- 9625 Cort hier na , des sijt wijs ,
 Trac die hertoge te Parijs
 Van Gelre , bi den hertoge
 Van Orlens , om dit orloge
 Af te leggen , of hi mochte ,
- 9630 Ende hi te graciën gherochte.
 Mids sier hulpen bat hi seere
 Aen van Bourgongen den heere ,
 Dwele tsinen versueke ende tsier bede
 Die hertoge van Orlens dede ,
- 9635 Ende bracht soe verre , hoerdic vercleren ,
 Dat hertog Philips dede abstinieren ,
 Ende maken een scorsinghe
 Van den orloghe ; mids dien dinge
 Meende hertoghe Philips te hant
- 9640 Den Grave gheheel aen Brabant
 Te brenghen , ende dan vort te driven
 Dat sijs in hem soudē bliven ,
 Die hertoghe ende die hertoginne.
 Niet wel soe en was tot desen sinne
- 9645 Die hertoge van Gelre bedacht ;
 Maer , eer hi dorloge hadde verwacht ,
 Hadde hijs hem liever noch te keeren
 In hertoge Philips ; maer sulc der heeren
 Van Brabant die besorghden seere ,
- 9650 Of hém hertoge Philips die heere
 Des onderwonde , ende diep in taste ,
 Ende hem dus hoge laste ,
 Dat het den lande , alsoe hen dochte ,
 Namaels te laste comen mochte

- 9655 Van Brabant, ende te beswaernissen,
 In tiden toecomende, mocht men gissen;
 Ende bi deser redenen claer
 Soe wort in Ons Heeren jaer
 Als XIIIe stont ghescreven
- 9660 Ende negentich, die sake bedreven
 Ten utersten, ende soe verre bracht
 Dat si waren alsoe bedacht,
 Die partie, midswisen rade,
 Ende beide den landen, dat die scade,
- 9665 Die van den orloge mochte comen,
 Goet belet waer ende benomen,
 Ende aldus, doe ic u ghewach,
 Wert op Sente Severijns dach
 Tusschen mier vrouwe Johannan,
- 9670 Haer lande ende haren mannen,
 Ende hertoghe Willem ter ander side,
 Sijns raets, sijns lants (dies menich blide
 Van herten was) ghewarege soene
 Ghemaect, sonder van desen doene
- 9675 Den hertoghe Philips, ic wil ghijt wet,
 Of ander princen te moyen met,
 Sonder allene, dat verstaet,
 Haer lande ende harer beider raet,
 Van welcker soene, hierna beneven
- 9680 Die substantie steet bescreven

Vs. 9680 *Steet bescreven*. Zie hier de diplomatische toedragt der zaken. Op den 8 september 1388, zondkoning Karel van Vrankryk eenen ontzegbrief aen hertog Willem van Gulick, *datum apud Monsayum viij^a die septembris* (gedrukt by NYHOFF, III, bl. 140, n° 151, waarvan eene vertaling in MATTHAEI *Analecta*, III, p. 620, en in het *Charterboek* van MIERIS, III, bl. 464.) — De hertog van Gulick beloofde daerop aen den koning, by eenen brief van den 22 derzelve

maend september (berustende te Parys onder de *MSS. de Brienne*, vol. 34), dat by zynen zoon, den hertog van Gelder, van zyne dwaesheid zou terug brengen en met den koning verzoenen. — Vervolgens beraemde de koning een bestand in eenen brief *datum in exercitu nostro prope Corensic in ducatu Juliacensi xij^a die octobris* 1388, zynde een ontwerp van verzoening tusschen Gelder en Brabant, en deze verzoening werd aangenomen door hertoginne Johanna, by letteren

Van worde te worde , alsoet gevel ,
Den rechten sin ende niet el.

De namen van den heeren die den pays tracteerden.

LXXXVII.

- Hertoginne Johanne van Brabant
Ende hertoghe Willem van Gelderlant
9685 Coren elc, met goeder stade,
Ses edel manne uut haren rade,
Die onder hen xij ghemein
Trecken souden te Ravestein.
In den iersten coes die edel vrouwe
9690 Mijn her Sweder van Opcouwe,
Heer van Gaesbeke, van Putte, van Strien,
Ende daer na den edelen vrien
Heer Thomase, van Diest heere,
Joncheere Willem van Zeyne, ende meere
9695 Willeme, heere van Cranendonck,
Ende her Janne, die niet en was blonc,
Van der Calsteren, een ridder wert,
Ende her Heinrick, si u verclert,

van den 12 october daerna. Eindelyk kwam het definitief verdrag tusschen de partyen tot stand ten jare 1390, op *Sente Severijns dach*, den 25 october. Al deze documenten uitgegeven door NYHOFF, III, n°s 151, 152, 153, 160. Zie ook aldaer bl. LXVIII-LXXIII. Het laetstgemelde vredestractaet staet ook by MATHABUS in *Anonymi Chron. Brab.*, p. 118, en in PARINGER'S *Beschryving van Grave*, I, bl. 109.

Vs. 9690 *Opcouwe*, Abcoude.

9695 *Willeme, heere van Cranendonck*, namelyk *Willem van Millenberg, heer van Cranendonck*.

In het handschrift A leest men *Crayendonck*.

9696 *Blonc*, plomp, en zoo nog eens beneden Vs. 11052. Dit woord lykt aen het zwitterisch *Blunschig*, dat dik en plomp beduidt (STALDER, *Schweizerisches Idiotikon*, I, bl. 191). Ik vinde het in geen nederduitsche woordenboeken verklaerd. De *Woordenlyst van de Mautschappy van Leyden*, in-folio, heeft, bl. 35, *blonkheid*, maer voegt er by: *quid?* EN BILDERDYK zegt, in zyn *Verklarende Geslachtlyst*, op het woord *blok*, dat het *blonk* der ouden, als adjectief, voor *bolronde* gehouden werd.

- Van der Lecke, den wisen vromen.
 9700 Die hertoghe van Gelre heeft ghenomen
 Om peis te makene, sonder erch,
 Gheraerde, heere van Werdenberch,
 Ende voert meer, doe ic ghewach,
 Heer her Willeme van Muysbach.
 9705 Noch nam hi daer, in dat bestel,
 Van Gusten her Wernier Buffel,
 Ende her Herman van Lievendale.
 Dese waren ridders altemale;
 Waelraven van Oyen, vroem ende stout,
 9710 Ende van Rays Reinout.
 In dese xij heren vorscreven
 Sijn ses in beiden siden bleven.

Hoe Wouter van Ouer Rijn ts Hertogenbosse gericht was daer dorloge weder om
 begon, insschen Brabant ende Gelderlant.

LXXXVIII.

- Als vrou Johanne, hoert mi verclaren,
 Ende hertoge Willem een deel jaren
 9715 Gheweest hadden in goeden vreden,
 Beide haer lande, haer volc, haer steden
 Onderlinge hadden ghefrequentert,
 Ende allen comenscap ghehantert
 Alsoe si vortijts hadden gheplogen,
 9720 Voer tbegin deser orlogen,
 Als XIIIe stont ghescreven
 Ende vier werf twintich tien ende seven,

Vs. 9710 *Rays*, Rees. A *Reys*.

9712 *In beiden siden bleven*; doch zeer weinig

van die namen figureren in de verbondsakten.

9722 *Vier werftwintich tien ende seven*, dus 1397.

- Soe ghevielt, op enen sondach,
 Na Sinte Jans Baptisten dach
- 9725 Dat men Ons Vrouwen omme droegh
 TSertoghenbossche, aldaer ghenoech
 Geldersche quamen, sijts ghewes,
 Soe dat jaerlijcs ghewoenlijc es.
 Onder vele andre te dien termijn
- 9730 Quam daer Wouter van Over Rijn
 Die doen scoutheet of amtman was
 Des hertoge van Gelre, sijt seker das,
 Te Bomelerwerde, verstaet den fijn.
 Dese selve Wouter van Over Rijn
- 9735 Met meer Gelderschen te worde quam
 Jeghen eneghe, soe ict vernam,
 Ingheseten portren, op dien dach,
 Daer si teerden in een ghelach,
 Alsoe dat si seere gheringhe
- 9740 Vechtende worden onderlinghe.
 Wouter ende die met hem vochten
 Riepen *Gelre! Gelre!* wat si mochten.
 Als die-andre dat vernamen
 Gelderschen hen te hulpen quamen,
- 9745 Diere ten Bossche een groot conroet
 Vergadert was, ende daer bleef doet
 Gosen van der Diesen, die dienere was
 Vrou Johannen, ende, mids das,
 Haer cleeder aen hadde ter selver stede :
- 9750 Porter ten Bossche was hi oec mede.
 Ende van der Gelderscher siden
 Blevén oec dode, ten selven tiden,

Vs. 9725 *Sondach*, enz., zynde de kermis van den Bosch.

9730 *Wouter van Over Rijn*. Het *Chronicon Tielense*, p. 425, noemt hem *Walterus dictus van Averrijn*.

9735 *Te Bomelerwerde*. Wouter van Overrym was amtman van Zalt-Bommel, Tieler- en Bommelerwaarden en slotvoogd van Amersooi. НУКОФ, III, bl. LXXXIX.

- Ende vele ghevanghene , voer waer ,
Van den Gelderschen bleven daer.
- 9755 Die vorseide Wouter van Over Rijn
Bleef oec ghevangen , ende int fijn
Wort hi van den live gherecht ,
Om dat hi selve int ghevecht
Met sinen swerde , dat hi trac ,
- 9760 Gosene van den Diesen doerstac ,
Ende hootsheere was ende principael
Van der saken altemael ,
Ende *Gelre! Gelre!* ierstwerf riep ,
Daert volc met te gader liep ;
- 9765 Mids welken opsette soe scheen dat
Hi tSertogenbossche die stat
Vrouw Johannen van Brabant
Ontweldeghe woude , ende in hant
Van den Gelderschen aldus bringen .
- 9770 Cort daer na dat dese dingen
Aldus ten Bossche waren bedreven ,
Heeft hertoghe Willem ghescreven
Sijn brieve aen der hertoginnen ,
Hoe si wel wiste ende was te binnen
- 9775 Dat Wouter van Over Rijn , sijn raet ,
Sijn amptman , ende sijn ondersaet ,
Met meer anderen sier dienaren
Binnen harer stat comen waren
Van tSertogenbossche , in trouwen fijn ,
- 9780 Die den vorseiden Wouter van Over Rijn
Ghericht hadden , sonder verdraghen ,
Ende vort sijn dienren doot gheslagen ,
Sijn liede ghevangen , ende ghesmeten ;

Vs. 9756 *Int fijn* , eindelyk , *à la fin* .
9761 *Hootshere* , hoofdaenlegger , *chef* . Anonymus : *Caput et incensor* .

9774 *Was te binnen* , begreep , bevroedde .
9781 *Sonder verdraghen* , als of men zeggen zoude *sans quartier* .

- Mids welcke hi begerde te weten
 9785 Ocht van Brabant die edel vrouwe
 Haer die sake aentrecken wouwe,
 Die dus ten Bossche waer ghedaen,
 Of dat sijs ledich wilde staen;
 Soe begerde hi dat si, sonder verlaet,
 9790 Teenen sekeren dage haren raet
 Te Ravenstein volmechtich sonde,
 Jegen den sinen, om daer ter stonde
 Hem richtinge te doene, ende bescheit
 Te ghesciene van der saken voerseit;
 9795 Ende, of sijs ledich wilde staen,
 Soe begherde hi voert aen
 Dat si hare voerseide stat
 Van den Bossce onder wese, dat
 Si hem dade rechinghe
 9800 Hier af, ende beteringe;
 Ende, ocht hem tien dage niet
 Rechinghe hier af en gheschiet,
 Soe meinde hi daer na te staen
 Dat hem rechinghe worde ghedaen,
 9805 Ende meinde hier met, openbare,
 Hem hebben ghequijt jegen hare.
 Hier af begherde hi van inde torde
 Haer bescreven antworde.
 Vrou Johanne, sonder begheven,
 9810 Heeft hem antworde dus ghescreven:
 Dat si daer gerne schicken woude
 Van haren rade, die hem soude
 Onderwisen ende aenbringen
 Claer bescheit van desen dingen,
 9815 Ende aldus, doe ic ghewach,

Vs. 9795 *Of sijs ledich wilde staen.* Anonymus:
Si vero ipsa ratum non haberet.

9807 *Van inde torde,* van 't een einde tot het
 ander, allendeels.

- Na meer scrivens, soe wort die dach
 Te Rayenstein gheleit alsoe,
 Int jaer vorscreven, drie in augusto;
 Maer want men aldaer die dingen
 9820 Te ghenen ghevuege en cost ghebringen,
 Mids dat van Gelre die hertoghe
 Grote betringe hiesch ende hoghe,
 Die vrou Johanne, sijt seker das,
 Soe si meinde, niet schuldich en was,
 9825 Na der saken ghelegentheit,
 Want het al in haer heerlijkheit
 Ende harer stat rechte, dats claer,
 Van tSertoghenbossce geschiet waer.
 Dus bleef hangende dit gheschilde,
 9830 Ende die sake ginc int wilde.

Hoe hertoge Willem van Gelre ende van Gulick dorloge weder began.

LXXXIX.

- Hier na stercte hem te hant
 Hertoge Willem van Gelderlant,
 Ende quam, mechtich ende vermogen,
 Met machte te Brabant wert ghetogen,
 9835 Ende hadde vergadert, in sijn ghespan,
 Herde menegen edelen man.
 Die hoeghste vorste, dats redelijc,
 Was dertsche bisscop Frederijc
 Van Colne, ende daertoe meere
 9840 Bisscop Frederijc, van Monstre heere;
 Met hem was daer oec mogentlijc
 Van Utrecht bisscop Frederijc.
 Noch ij bisscoppe gaven hem rugghe,

Vs. 9829 *Gheschilde*, geschil.
 9840 *Monstre*, Munster.

9843 *Gaven hem rugghe*, rugsteunden hem,
 hielpen hem.

- Padeborne ende Osenbrugghe ,
 9845 Ende noch vele ander heeren
 Aldaer in sijre hulpen weeren ,
 Alsoe hi , in deser reesen ,
 Drie dusent glayen sterc mocht wesen
 Van goeden riddren , ende van knechten ,
 9850 Die alle met hem wouden vechten.
 Ende vrou Johannen , die dit vernam ,
 Sant heeren Janne van Witham ,
 Haren drossate van Brabant ,
 Binnnen tSertogenbossche te hant ;
 9855 Met hem togen daer ter stede
 Parweys , Diest , ende Schoenvorst mede ,
 Wesemale ende Rotselaer ,
 Bergen ende Lecke , dats waer ,
 Baenrotse , dat si u bekant ,
 9860 Ende tridderscap meest uut Brabant
 Lagen alle ten Bossce in tstat ,
 Ende someghe rieden dat
 Dat men den hertoghe alsoe houde
 Op den pas keeren soude ,
 9865 Tusscen Engelen , seggic di ,
 Ende den Bossce , aldaer hi
 Meinde te lidenen met sinen lieden ;
 Maer dmeeste deel dat wederrieden ;
 Want si en haddens gheen bevel
 9870 Van mijnre vrouwen ; oec seiden si wel
 Dat sorghelijc ware , dat es claer ,
 Soe bi der stat te striden daer ,
 In twee manieren verstaet tbediet ,
 Want vele teer die menege vliet ,

Vs. 9844 *Osenbrugghe* , Osnabruck.
 9847 *Reesen* , oorlogstogt.
 9848 *Glaven* , B en C *glavien*.

9865 *Engelen* , by Waelwyk.
 9867 *Lidenen* , doortrekken.
 9874 *Vele teer* , veel te eerder.

- 9875 Op den troest dat hi hem sal
 In de stat onthouden, daer mesval
 Af es ghesciet te menegher stont.
 Een ander redene doe ic u cont :
 Of men verlore, ende worde verladen ,
- 9880 Soe wert dicke toter ander scaden
 Die stat oec daertoe verloren.
 Ende boven al te voren
 Soe duchten die heeren, onghelogen,
 Hadden si uut den Bossche ghetogen ,
- 9885 Dat si niet wel tot harer vromen
 Weder daer in en hadden ghecomen ;
 Want die hertoghe in der stat
 Vele vriende hadde ; dies rieden si bat
 Dat men den hertoghe liete sijn vaert
- 9890 Nemen inne te Brabant waert,
 Ende hadden liever die scade te kiezen ,
 Tien ocht xij dorpen te verliesen,
 Dan van den Bossche die goede stat ;
 Want men claerlijc seide dat
- 9895 Dat die hertoghe , aldus vermogen,
 Op goeden troest was uutghetogen ,
 Die hem toe was gheseit,
 Den Bossche te crigen in sijn beleit.
 Dus toegh die vorseide hertoghe
- 9900 Met sinen bisscoppen , met moede hoghe,
 Tusscen Engelen , als die fiere,
 Ende den Bossche, doer een riviere ,
 Die Dueterre , daer te dien tiden

Vs. 9875 *Troest*, vertrouwen.

9879 *Verladen*, C beraden.

9888 *Bat*, veeleer.

9905 *Die Dueterre*. Ik vinde dit riviertje tus-
 schen Engelen en den Bosch niet. Het wordt ook

niet genoemd by VAN HEURN, I, bl. 20 en 21 ;
 doch niet verre van den Bosch bestaet (of be-
 stond er eertyds) een schansje, dragende den
 naem van *Deuteren*. In stede van *Die Dueterre*
 heeft C *die nauwe was*.

- Tsamen iij perde cume mochten liden.
 9905 Hier hadde mennē wel weder staen ,
 En hadde de sorghe van den Bossche ghedaen.
 Dus toegh die hertoghe , met sier sorten ,
 Verbi den Bossche , daer buten der porten
 Een bollewerē opgheslagen was ,
 9910 Ende wel verwaert , sijn seker das ,
 Van manne van wapenen , tien tiden.
 Doen die hoep daer bi soude liden ,
 Soe quam een ridder uut gheslagen ,
 Ende meer andre , daer si saghen
 9915 Een wintmolen , die si met viere
 Meinden te verbranden schiere ;
 Maer die lagen opt bollewerē
 Daden die were alsoe sterc ,
 Dat dien wintmolen voerscreven
 9920 Ongheschent es staende bleven ,
 Ende die ridder bleef aldaer
 Doot gheschoten , dat es waer.
 Dus toegh die hertoge te hant
 Verbi den Bossce , ende heeft verbrant
 9925 Een ander wintmolen , die onbehoedt
 Buten een der ander porten stoet.
 Dit was al de scadelijchede
 Die hi voer den Bossche dede ,
 Ende toegh soe vort , eenpaerlijc ,
 9930 Des selfs avonts tot Oesterwijc.
 Des anderdaegs meinde hi ghehadt
 Hebben van Eindoven die stat.
 Dit vernamen , sonder verdragen ,
 Die heeren die ten Bossce lagen ,
 9935 Ende schicte des nachts , sonder verbeyen ,

Vs. 9907 Deest in A.

9950 *Oesterwijc*. Twee regels doorgeschrabt :

Daer hi een linde heeft verbrant ,

Die scoenste die men in Brabant vant.

Den graven van Meghen met iij^e glayen,
 Binnen Eindoven, sonder sparen,
 Om die stat te verwaren.

Des anderen daeghs, doen die hertoge quam
 9940 Voer Eindoven, die stat hi vernam
 Van volcke van wapenen wel verwaert.
 Soe es hi ghetogen achterwaert,
 Sonder der stat te doen aldare
 Schade, die weerde van enen hare.

Hoe vrou Johanne den hertoge van Gelre strijt ontboot, ende hoe hi wederom trac.

XC.

9945 Dese niemare quam te hant
 Der hertoginnen van Brabant,
 Dat hertoghe Willem, dus vermogen,
 Met heercracht in Brabant was ghetogen.
 Daerom heeft si, in corten stonden,
 9950 Haer brieve ende heraude ghesonden
 Aen den hertoghe van Gelre te hant,
 Dat hi den ermen lieden op tplat lant
 Gheen scade en dade nocht verdriet;
 Maer dat hi toghe over die vliet
 9955 Van der Mase, sonder beiden,
 In sinen lande ende haers daer beidde,
 Ende binnen v dagen, dats corten tijt,
 Soude si hem daer leveren strijt;
 Ocht dat hi bleve, als heere vaillant,
 9960 Binnen haren palen van Brabant,

Vs. 9956 *Glayen*, A en B *geleyen*; C *galeyen*.

9944 *Enen hare*, waerna in C:

Ende is also wech ghetoghen
 Van daer, sonder bate ofte vromen.

- Si soude hem op den derden dach
 Strijt leveren, sonder verdrach;
 Ende op dat hi niet en sochte
 Ocsuin, daer met dat hi mochte
- 9965 Achterwert trecken uut haren lande,
 Mids faulte van enegher provande,
 Presentherde si hem boude,
 Die drie dage dat hi haers wachten soude,
 Elcx daegs te leveren, daer ter stede,
- 9970 Hondert voeder wijns ende oec mede
 Drie hondert ossen al te hande,
 Broot, ende alder hande provande
 Na ghelände ghelijc, verstaet tbediet,
 Sonder daer af te gheven iet.
- 9975 Want vrou Johanne wel wiste claer,
 Dat die hertoghe van Gelre waer
 Grootmoedich ende hoverdich seere,
 Soe meinde si dat hi, in geenen keere,
 Dat laten en soude, noch van daer scheiden
- 9980 Hi en soude dien dach van striden verbeiden.
 Daerom vergaderde vrou Johanne
 Haer volc, haer stede, haer goede manne,
 Rechtevort, sonder verdrach,
 Om, op den vorseiden derden dach,
- 9985 Te volcomen dat si den hertoghe
 Ontboden hadde, met moede hoeghe.
 Die hertoghe Willem die sach an
 Dat tsertogen Bossche met menegen man
 Van wapenen, ende met groten heeren,
- 9990 Ende Eindoven beide, beset weren,
 Want hi oec claerlijc vernam
 Dat een groot mechtich hoep uut quam,

Vs. 9975 *Na ghelände*, naer advenant, naer is dien vooraed in te deelen, b. v. voor elken os
gelyke evenredigheid, d. i., zoo als men gewoon zooveel brood.

Soe beduchte hi hem der onyramen ;
 Als die twee hope te gader quamen ,
 9995 Ende sine dan , onder hen allen ,
 Binnen Brabant mochten bevallen ,
 Datten sijn bisscoppe soe haestlijc niet
 Uut sechenen en souden ; daerom soe schiet
 Hi sinen hoep al onghespaert ,
 10000 Ende trac te Gelderlant waert .

Van den bisscoppen een cort capittel.

XCI.

O ghi heeren der geestelijchede ,
 Colen , Monstre , Utrecht mede ,
 Osenbrugge ende Padeborren !
 Hoe seldi voer Gode liden dorren
 10005 Ende ghi bisscope sijt ende prelaten
 Der heileger kerken ? bi wat maten
 Ocht wat mocht u daer toe berueren ,
 Dat ghi een orloghe ghinct vueren
 Op een weduwe , ende in haer lant
 10010 Roef stichtet ende brant ?
 Was si noit , teneghen tien ,
 Gheordeelt van heresien ,
 Ocht van ongelove teneghen stonden
 Van der heileger kerken vonden ?
 10015 Neen. Des ghevic ghetughenesse :
 Si was een kerstelike prinsesse .

Vs. 9995 Zoo was hy bevreesd voor schade. hem daer met het geven van benedictiën niet uit
 — *Onyrame*, onheil: het woord stamt van *vromen*. helpen. C *ontsetten*.
 9995 *Sine*, zy hem. 10004 *Liden dorren*, belyden durven.
 9998 *Uut sechenen*, uitzegenen. Zy zouden 10009 C: *Een weduwe haer land maken tsuere*.

- Ocht heeft si, weder ochte vort,
 De rechten uwer kerken ghestoert?
 Neen; want si, des sijts ghewes,
 10020 Onder uwer gheen gheseten en es.
 Ocht hebdi, ghi heeren, teneger stat
 Gheschille met haer uutstaende ghehad,
 Daer in si u heeft voreghegaen
 Rechts of bescheits, doet mi verstaen?
 10025 Neen si niet, met waerder sprake.
 Welc soe mach dan sijn die sake?
 Om dat si over die ondersaten
 Des hertogen van Gelre heeft ghelaten
 Recht ende vonnesse gheschien,
 10030 In harer stat, eest mids dien
 Dat ghi u dus op haer ginght sterken?
 O ghi heeren der heiliger kerken!
 Ghi sijt met swaren eeden verbonden
 Justicie te sterkenen tallen stonden,
 10035 Ende te verantwerden weduwen, weesen,
 Daer ghise wist bevaen met vreesen.
 Nu sidi op een weduwe comen,
 Ende hebbet dorloge aen ghenomen
 Om der justicien wille, dats waer,
 10040 Die uwer kerken, verre noch naer,
 Nergherincs niet aen en ghinc,
 Ende sijt worden huerlinc
 Tot rove, dootslage ende tot brande,
 Sonder redene enegerhande,
 10045 Jeghen allen rechten mede,
 Ende jeghen uus selfs eede,
 Jegen u professie, voer waer gheseit,
 In groter schemten der geestelicheit.
 Daerom die Paus, ons heilege vader,

Vs. 10022 In C: *Geschille om haren wille gehad.* 10035 *Verantwerden, bystaen.*

10050 Elc van u ende al tegader ,
 Recht doende , soude mogen , sonder letten ,
 Van uwer heerlicheit ontsetten ,
 Op dat hi des vervolget ware
 Van iemende die daer nut toe ware.

~~Hoe die Brabantre trocken int lant van Gulick.~~

XCII.

10055 Als die stede comen waren
 Van Brabant, hoerdic verclaren ,
 Te Herentals, ende daer omtrent ,
 Om vort te trecken met ghenent ,
 Om den hertoghe van Gelderlant
 10060 Strijt te leveren , doen quam te hant
 Int Brabantsche here die niemare
 Dat hi omghetogen ware
 Thuiswaert, ende niet en woude
 Striden. Doen wert, alsoe houde,
 10065 Overdraghen dat men te recht
 Toghe over de Mase te Tricht,
 Ende alsoe vort, sonder ophouden ,
 Int lant van Gulick, daer si wouden
 Meer scaden doen, wilt mi verstaen,
 10070 Dan in Brabant en was ghedaen.
 Dus sijn die Brabantre vermogen
 Rechtvort binnen Tricht ghetogen.
 Die heeren, die edle al te samen
 Alle binnen Tricht quamen,
 10075 Bi den steden, si u verclaert,
 Die den Bossche hadden verwaert,

Vs. 10054 Indien hy daertoe aenzocht ware. 10058 *Ghenent*, stoutheid.

- Ende trocken tsamen, sonder verlingen,
 Over die Mase te Vleytinghen,
 Ende vrou Johanne, dats waerhede,
 10080 Bleef liggende te Tricht in tstede.
 Den ierste nacht, verstaet die dingen,
 Soe bleef theer te Vleytingen :
 Daer ordenerden si, sonder verhouden,
 Hoe dat si vort trecken soudent;
 10085 Des anderen daegs, si u bekant,
 Soe toegh theer in Gulickerlant,
 Ende verbranden, in corten stonden,
 Alle die dorpe die si vonden
 In haren weghe, sijt seker das,
 10090 Tot Audenhoven toe, dwelc was
 Wel ghesterct ende vast begraven.
 Doen theer daer voren quam ghedraven
 Wonnen sijt, met crachte schiere,
 Ende verbrandent metten viere;
 10095 Maer meest haer goet, doer den ducht,
 Hadden si op die kerke ghevlucht,
 Die op dinde van der vesten stoet,
 Buten den husen, des sijt vroet;
 Ende om dat someghe knechte, te waren,
 10100 Op die kerke ghelopen waren,
 Ende lieten aen haer hant hanghen
 Des si daer vonden, si worden ghevangen,
 Entie capiteine, dats waer,
 Dedense aen bomen hangen daer,
 10105 Om dat si onder hen niet en wouden
 Eneghe kercrovers onthouden.
 Doen Audenhoven was verbrant,

Vs. 10078 *Vleytinghen*, by Maestricht. A stelt met goede grachten voorzien.
 verkeerdelijk *Weytinghen*. 10092 *Ghedraven*, C *geslagen*.
 10090 *Audenhoven*, nu *Aldenhoven*. 10095 *Ducht*, vrees.
 10091 *Ende vaste begraven*, sterk omgraven, 10097 *Dinden*, het einde, A *deente*.

- Keerde theer omme te hant
 Te Brabant waert, met snellen keere.
- 10110 Die winter naecte; het reghende seere
 Al meest den tijt, hoerdic verclaren,
 Dat si int lant van Gulick waren.
 Dus toghen si omme, al te samen,
 Eenen anderen wech dan si quamen,
- 10115 Ter sonnenwert op. Al dat si vonden
 Verbranden si in corten stonden.
 Dus keerden si ende haer conroot
 Te Tricht inne, sonder stoot,
 Ende hadden scaden meer ghedaen
- 10120 Twintich werven, wilt verstaen,
 In den lande van Gulicke, si u bekant,
 Dan die hertoghe van Gelhe in Brabant.
 Nochtan overdroegen si daer,
 Dat si weder in tnaeste jaer
- 10125 Trecken souden in Gelderlant,
 Als den somer quame op hant,
 Soe mochten si bat dueren daer.
 Dit ghesciede in Ons Heeren jaer
 Als XIIIe stont gheschreven,
- 10130 Ende XCVII daer neven,
 In september, si u bekant.
 Ende die stede van Brabant
 Waren uut, dan nes gheen saghe,
 Omtrent xxj daghe;
- 10135 Maer int lant van Gulick, verstaet tbediet,
 En duerden si boven x dage niet.

Hoe de verbonden vernumet waren tusschen dlant van Brabant, Ludecke ende van Loen.

XCIII.

- Als theer van Brabant thuis was comen ,
 In der meiningen, hebbic vernomen ,
 Dat si ten naesten termine
- 10140 Den hertoge van Gelre entie sine
 Besueken souden , doe ic u cont ,
 Soe eest waer dat tier tijt stont
 Een groot ghewranc tusschen dlant
 Van Loen ende van Brabant ,
- 10145 Mids dat die stede, hoert mi verclaren,
 Des lants van Loen vele sculdich waren
 Lijfpensien, doe ic u bekant,
 Den inghesetenen van Brabant,
 Die si niet wel betalen en conden;
- 10150 Ende waer die pensinarise vonden
 Enege porteren, met corten worden,
 Die den lande van Loen toehoerden,
 Die soe dadensi tallen inden
 Rasteren, daer sise conden vinden,
- 10155 Soe dat die van Loen, sijts vroet,
 Haer lijf, noch daer toe haer goet,
 Uut haren palen, te gheenre siden,
 Ghegaen en conden noch gheriden,
 Die pensenarise van Brabant
- 10160 En rasterdense al te hant.
 Eneghe bedachten wel, voerwaer,
 Soude men int naeste jaer

Vs. 10143 *Ghewranc*, als boven *gewronc*, wrok. 10154 *Rasteren*, arresteeren.

- Weder trecken in Gulkerlant,
 Over Mase, dat een bestant
- 10165 Goet ware, oft af gheleit
 Tgheschille van der saken vorseit,
 Ende en waer dien twist niet benomen,
 Daer mocht wel hinder groot af comen;
 Want die van Loen op mochten houden
- 10170 Die provanscien, die volgen soudén
 Den heeren van Brabant, wilt verstaen,
 Alsoe si somtijts hadden ghedaen,
 Dat cort onvergouden es bleven,
 Soet vore, daert hoerde, es bescreven.
- 10175 Om te behueden dese ondaet,
 Soe wort ghemaect een tractaet,
 Tusscen die pensenarise vorscreven,
 Hoe mense vort ane soude geven
 Ende betalen, si u bekent,
- 10180 Sonder riguer ocht rastement.
 In dat tractaet, ter selver stont,
 Soe wort vernuwet alsulc verbont
 Als tusscen de lande, in voertiden,
 Van Brabant, ter eenre siden,
- 10185 Ende yan Ludeke, wilt mi horen,
 Ende van Loen plach tsine te voren,
 In sulker vuegen, wet voerwaer,
 Als die copie volght hier naer,
 Alsoe dat tractaet gheschiet,
- 10190 Van worde te worde, ende anders niet.

Vs. 10180 *Rastement*, gevankelyke aenhouding.

De copie van den verbonde tusscen Brabant ende Ludeke.

XCIV.

- Johanne, bi der gracien Ons Heeren,
 Hertoginne, Gode ter eeren,
 Van Lutzenborch ende van Lothrike,
 Van Brabant, van Limborch desghelike,
 10195 Mercgrevinne des heiligen rijcs.
 Wi, meesters, ende scepenen desghelijcs,
 Rade ende universiteit der stede
 Van Loven, Bruessel, ende Bossche mede,
 Thienen, Leeuwe, Nivele, daer na
 10200 Liere, Herenthals, Diest, Breda
 Ende Berghen op den Zoem,
 Voer ons, ende dandre, nemt goem,
 Steden van Brabant, ter eender side,
 Ende wi, meesters ter ander side,
 10205 Ghesworne, gouverneurs, raet, universiteit
 Van Ludeke der goeder citeit,
 Van Huy, van Tongren, elc mercke,
 Sentruiden, Loen, Hasselt, Hercke,
 Blyse ende Eyke mede,
 10210 Voer ons ende dander goede stede
 Des bisdoms van Ludeck gemeinlijc,
 Ende sgraefscaps van Loen desgelijc,
 Ter ander siden, dat verstaet;
 Wi, meesters, gouverneurs, gesworen raet
 10215 Van Tricht ende universiteit,
 Toebehorende der heerlijkheit
 Van onser gheduchter vrouwen rijc,

Vs. 10206 *Citeit*, fr. *cité*.

10209 *Blyse ende Eyke*, tweeluikschegemeen-

ten, die ik niet kenne. BURKENS stelt *Bilsen et*

Eycke, en C heeft ook *Bilse*.

- Ende slants van Ludeck , desgelijc ,
 Gheheellijc van beiden siden ,
 10220 Doen te weten , te desen tiden ,
 Allen den ghenen die desen
 Jeghewordeghe lettren selen lesen ,
 Hoe seker verbonde ende vast bestant
 Tusschen wilen hertoge Janne van Brabant ,
 10225 Vader van ons hertoghinne ,
 Wiens siele dat God bekinne ,
 Ende den goeden steden vorseit ,
 Beide der lande met enicheit
 Ghemaect , besegelt sijn , over lanc ,
 10230 Ewelijc te dueren , sonder verganc ,
 Soe claerlijc in de lettren , sijts ghewes ,
 Daer op ghemaect , begrepen es ,
 Welcke verbonde , voer waer gheseit ,
 Bi onscalcker versuementheit
 10235 Niet en hebben gheusert ghewesen ,
 Ende gheen versuec of clein van desen
 Van enegher siden , wilt verstaen ,
 Tot hier toe en heeft gheweest gedaen ,
 Om dat wi bevoelen dat eenicheit
 10240 Ende acort der lande vorseit
 Van Brabant , van Ludecke , ende van Loen
 Seer profitelijc waer ende scoen ,
 Te vueden ende tonderhouden mede
 Comenscap , ende orborlichede
 10245 Der vorseide lande , met minlicheit ,
 Wi hebben die verbonde vorseit
 Gheexamineert ende oversien ,
 Ende avijs ghehadt van dien

Vs. 10234 *Bi onscalcker versuementheit*, door
 onkwaedwillige nalatigheid.

10236 *Gheen versuec of clein*, geen verzoek

of geen klein verzoek; fr. *et n'en ont esté faictes
 nulles ou petites requeste.*

10239 *Bevoelen*, gevoelen; in den tekst: *sentons.*

- Met riper deliberatien vri ,
 10250 Ende noch soe bliven wi
 Bi den selven verbonden eenpaerlijc ,
 Duerende voert aen eewelijc ,
 Voer ons , ons oer , in der manier
 Als navolgende staet bescreven hier ;
 10255 Dats te wetene , van nu vort aen ,
 Tegen alle die op mochten staen
 Met bannieren ontploken , of met pingnoene ,
 Den lande van Brabant scade te doenē ,
 Den goeden steden , ende gemein lant
 10260 Des bisdoms van Ludick , si u bekant ,
 Des graefscaps van Loen , wilt weten ,
 Die aldernaeste daer gheseten ,
 Daer men die scade wilde beginnen ,
 Sal derwert trecken , ende oprinnen ,
 10265 Entie vianden wederstaen te hant ,
 Bescudden ende stercken Brabant ,
 Ende desghelijc oec mede
 Tplat lant ende die goede stede
 Des bisdoms van Ludeke derghelijc ,
 10270 Tegen enen yegelijc ,
 Die enich der lande vorscreven hier
 Oploep dade eneghertier .
 Die naestghesetene , altijd vort aen ,
 Sal pinen die viande te wederstaen ,
 10275 Ende ocht die sake vorder were
 Versocht , dat met ghebannen here
 Die goede stede van Brabant ,
 Uut togen , soe selen te hant
 Die stede van Ludeke , sonder vertrecken ,
 10280 Ghehouden sijn met uut te trecken
 Tegen yegeliken boude

Vs. 10279 *Vertrecken* , uitstellen.

- Die tdlant van Brabant schadegen woude,
 Binnen viij dagen, sonder sparen,
 Na dat sijs versocht waren;
- 10285 Ende al met deser selver voeghe,
 Ocht iement schade ocht hinder droege
 Den bisdom van Ludeke, ocht eneger stede,
 Des graefscap van Loen mede,
 Selen die steden van Brabant
- 10290 Met hen uuttrecken te hant.
 Item, dat die goede stede forseit
 Des bisdoms ende der graeflijcheit
 Van Loen in engheenre maten
 Eneghen viande in selen laten,
- 10295 Die schadegen wilden den lande
 Van Brabant, eneghe provande
 Ocht ander goede enegertiere
 Laten ghebruken, in gheer manieren,
 Copen noch vercopen mede,
- 10300 Ende desghelijc die goede stede
 Van Brabant en selen emmer niet
 Des oec ghedoegen, wats gheschiet,
 Dat men enegen vianden sal
 Laten ghebruken, groot of smal,
- 10305 Die den lande van Ludicke waer contrare,
 Ocht van Loen eneghe ware,
 Om ghelt, om have noch om miede.
 Item, dat alle coepliede,
 Van beide den landen, wie si weren,
- 10310 Sekerlec selen gaen ende keeren,
 Deen onder dander, met vreden,
 Ende haer comescap besteden
 Over de Mase, ende op desside,
 Van nu vort ane, tallen tide;

Vs. 10313 *Op desside*, dezerzyds de Maes.

- 10315 Ende alsulken recht, si u bekant,
 Als die coepliede van Brabant
 Int bisdom van Ludick, sonder helen,
 Ende int lant van Loen betalen selen,
 Selen die coepliede, sonder verhalen,
- 10320 Van Ludicke in Brabant oec betalen,
 Behouden altijt, nu ende echt,
 Van beide den landen der heeren recht.
 Item, sulken recht ende dienstlijchede
 Alst lant van Ludicke ende van Loen mede
- 10325 Sculdich sijn te doene te hant
 Den goeden steden van Brabant,
 Soe sijn wi schuldich troulijc,
 Wi hertoginne, ende desgelijc
 Die goede stede sunderlinge
- 10330 Van Brabant, ende ons nacomelinge
 Te doene, met ghetrouwicheden,
 Der stat van Ludicke, den anderen steden
 Des lants van Ludick, der graefflicheit
 Des lants van Loen, sonder listicheit.
- 10335 Ende ocht, in toecomenden tiden,
 Gheschil opstonde in eneger siden,
 Der lande vorseit of enich der lede
 Van eneger der goeder stede,
 Soe eest ons mein, van ons allen vorseit,
- 10340 Op dat tgheschille worde afgheleit,
 Dat binnen viij dagen saen,
 Na dat tversuec ware ghedaen,
 Ghecoren worden iij persone,
 Van elcker siden, ende die ghone
- 10345 Werdich wesende te richt,
 Binnen viij dagen binnen Tricht

Vs. 10317 *Helen*, heelen, verzwynen.10321 *Echt*, hierna.10339 *Mein*, meening.10345 Regtwaerdig, fr. *souffisans*.

- Treken selen , sonder beiden ,
 Ende nemmermeer van daer scheiden ,
 Bi harer sekerheit , sine hebben besocht ,
- 10350 De waerheit , ende tacorde brocht
 Die dissencie , daer ghi mi af hoert schriven ,
 Op dat tverbont mach ewich bliven ;
 Altijt behouden die hoecheiden ,
 Juridixcien ende heerlicheiden
- 10355 Van ons hertoginne , wilt mercken ,
 Des bisscops ende der heiliger kercken .
 Ende bi alsoe dat dit accort
 Ende tvorscreven verbont ghehouden wort
 Van pointe te pointe , sonder breken ,
- 10360 Sondér daer jegen iet te steken ,
 Soe eest dat wi ons obligeren ,
 Deen metten anderen , met begheeren ,
 Op hondert dusent ouder schilde ,
 Ocht yement ware die breken wilde
- 10365 Tverbont , alsoet es voerscreven ,
 Dat hi den ghenen sal moeten geven
 De helicht van der sommen voerseit ,
 Ende dander des heeren heerlicheit ,
 Die bi den verbonden bleven ,
- 10370 Al ergelist uut ghescreven .
 In orconde der waerheit
 Wi , hertoginne voerseit ,
 Ende wi steden voerghenant
 Van Ludeke ende van Brabant ,
- 10375 Alsoe si hier voren staen bescreven ,
 Hebben consent hier toe ghegeven ,
 Ende ons zegele met lieve
 Uuthangende ghedruct aen dese brieven ,

Vs. 10349 *Bi harer sekerheit* , op hunnen eed.
 — *Besocht* , onderzocht.

10360 *Steken* , in het handschrift C *spreken* .
 10362 *Met begheeren* , des begeerd zynde .

- Ghemaect, bezegelt ende ghegeven
 10380 In tstat van Diest, als stont ghescreven
 Dusent CCC, dat es waer,
 Ende tachtentich ende achtien jaer,
 Na costume, verstaet den sin,
 Des hofs van Ludeke, maer een jaer min
 10385 Soe screef men ghewarichlijc
 Int bisdom van Camerijc,
 Om dat ghesciede, sijts ghewesse,
 Tusscen Paesschen ende Kerstmesse,
 In sprokille den vjen dach,
 10390 Int jaer voerscreven, doe ic ghewach.

Hoe men weder ten naesten jaere in Gulkerlant trac.

XCV.

- Uut crachte deser verenicheden
 Waest dlant van Ludeke, entie steden,
 Des lants van Loen die goeden mannen,
 Sculdich te dienen vrou Johannen
 10395 Ende haren lande desghelijc,
 Jeghen enen yegelijc
 Alsoe si daden, cort daer naer;
 Want int vorscreven Ons Heeren jaer
 XIIIe negentich ende achte
 10400 Trac theer van Brabant uut met machte,
 Den xvjsten dach in junio,
 Want overdragen was alsoe,

Vs. 10387 *Om dat ghesciede tusschen Paesschen ende Kerstmesse*. Sedert 1353 schreef men te Luik het jaer van Kersmis (*L'ART DE VÉRIFIER LES DATES, Dissertation sur les dates des Churtres*, pag. ix); doch volgens den styl van Kameryk,

die in Brabant gevolgd werd, begon het jaer van Paesschen. De overeenkomst is dus gesloten op den 6 february 1398. Zie den oorspronkelyken tekst hierachter, in het *Codex diplomaticus*.

10401 Deest in A.

- Soe u hier voren roert tgedicht,
 Tot op de Deekere buten Tricht :
- 10405 Daer beiddemen, hebbie vernomen,
 Tot dat die hoep aen was comen
 Van Brabant, ende daer na, te richt,
 Togen si doer de stat van Tricht,
 Daerse vrou Johanne minnentlijke
- 10410 Gode beval van hemelrije.
 Dus toghen si, verstaet die dingen,
 Buten Tricht tot Vleytingen ;
 Daer sloegen si neder te samen,
 Tot die van Ludeke aenquamen,
- 10415 Ende die van Loen, hoert mijn verclaren.
 Doen beide die hope vergadert waren,
 Waest die scoenste hoep, doe ic ghewach,
 Die men in hondert jaren sach
 Hier omtrent, tot eneger steden ;
- 10420 Want uut Brabant, met waerheden,
 Was ghetogen die vijfste man :
 Si hadden wel in haer ghespan
 XL dusedt manne, seide men voerwaer.
 Capiteine daer af waren daer
- 10425 Her Thomaes van Diest, een mechtich heere,
 Ende Reinout van Scoenvorst heere.
 Hertoghe Philips, dat was waer,
 Van Bourgognen hadde daer
 Sijnre moijen te dienst gesonden
- 10430 Grave Waelraven, te dien stonden,
 Van Saint-Pol, met willeger lost,
 Met iijc glayen op sinen cost,

Vs. 10404 *De Deekere*, niet te vinden op de kaart van FERRARIS, doch op de kaart der belegering van Maestricht des jaers 1632, in het *Stedeboek van Blaeu*, zie ik een fort *de Iekere*. B die *Deelere*, C die *Kere*.

10412 *Vleytingen*, nu *Vlytingen*.
 10426 *Ende Reinout*, C *ende Henric*.
 10331 *Lost*, lust, genegenheid.
 10432 *Glayen*, A en B *gheleyen*, C *glavien*.
 TESSCHENMAGER (*Annales Cliviae-Juliae*, etc.),

- Heerlijk ghetout, als daer toe hoert,
Die metten Brabantren togen vort.
- 10435 Den hoep van Ludeke, wats ghesciet,
Was luttel mindre, of niet;
Maer die Brabantre, voerwaer,
Waren bat gewapent daer.
Met dien van Ludeken quam vermogen
- 10440 Hertoge Jan van Beyerens ghetogen,
Als haer voeght ende haer heere.
Her Heinric van Perweis, die seere
Vroem was, des sijt chertein,
Ende een groot capitein,
- 10445 Ende noch meer ander heeren
Mettien van Ludicke comen weren.
Nu hebben hen met wijsheiden
Die twee hope van een gesceiden,
Om dat si te bat, waer sise sochten,
- 10450 Voedinghe crigen mochten.
Theer van Ludeke toegh te hant
Een strate inne in Gulickerlant,
Ende verbranden, in corten stonden,
Al dat si in haren wech vonden.
- 10455 Die brabantse hope, seere vermogen,
Es eenen anderen wech ghetogen,
Al tot voer der Nuwer Stat,
Die sterc ghenoech was, ende besat
Van goeden mannen, dat es claer,
- 10460 Van wapenen. Men seide dat daer
Die hertoghe van Gelre binnen was;
Nochtan en dorsten si, mids das,
Hen daer binnen niet ontdragen,

p. 401) spreekt slechts van 200 *equitibus*.Vs. 10455 *Ghetout*, toegerust.10456 *Mindre*, A *minre*.10452 *Gulickerlant*, B *Gelderlant*.10457 *Nuwer Stat*, Neustadt, tusschen *Sittart*
en *Susteren*.

Doen si die macht van Brabant sagen,
 10465 Si en togen uut, sonder cesseeren,
 Eer theer wel conde ghelogeren,
 Ende staken selve, met hueren handen,
 Die stat aen, ende lietense branden,
 Om dat haer viande daer gheenrehande
 10470 Goet vinden en soudén, noch provande.
 Doen die Brabantre dat vernamen
 In de stat si rechtvort quamen.

Van eenre nuwer dinc, die binnen dier tijt te Brussel gheschiede.

XCVI.

Doen si uut togen, dat es u cont,
 Dat was voer Sent Jans avont,
 10475 Ende daer waren, onghelogen,
 IIII scepenen niet uut ghetogen,
 Ende op Sent Jans avont
 Sant vrou Johanne terstont,
 Alsoe dat ghewoenlijc es,
 10480 Met haren amman, sijts ghewes,
 Seven nieu scepenen, ende van dien
 Mocht men de sesse int theer sien;
 Die sevenste, die die joncste was,
 Eedde damman, sijt seker das,
 10485 Ende dus die joncste scepen reet,
 Doen hi ghedaen hadde sinen eet,
 In theer, tot voer der Nuwer Stat:
 Daer eedde die joncste, verstaet dat,
 Scepenen sijn ander ses ghesellen,

Vs. 10484 Eedde, A sette.

- 10490 Dies men noit eer en hoerde tellen.
 Doen wert verandert, si u bekant,
 Die lage van den scepenen te hant;
 Want iij nuwe scepenen, sonder waen,
 Namen tregement doen aen,
 10495 Metten capiteinen vermogen;
 Die ander drie sijn thuus ghetogen,
 Ende regerden die stat vort aen,
 Die sonder wet hadde ghestaen,
 Ocht sonder enich regement,
 10500 Van Sent Jans avonde oit sent
 Tot harer comst, in weet hoe veel dagen,
 Dan dat die rentmeesters toe sagen.

Hoe die hoep van Brabant ende van Ludeke vergaderden voer der Nuwe Stat.

XCVII.

- Nu sijn die hope, verstaet dat,
 Vergadert voer der Nuwer Stat :
 10505 Van daer trocken si, sonder verdragen,
 Tot voer Ruermonde, dat si belagen.
 Die van Ludeke bevielen met gheroere
 Tusscen die Mase entie Roere,
 Ende theer van Brabant, tien tide,
 10510 Sloegen neder op dander side
 Over de Roere, des seker sijn.
 Doen dit gheduert hadde eenen tijt
 Lieten die van Ludecke, ic seker ben,
 Ende die van Loen met hen,

Vs. 10490 Van welke handelwyze men nooit te voren had hooren spreken (tellen).

10500 *Oit sent*, immer sedert dien tyd.

10506 *Voer Ruermonde*. Dit gebeurde, zegt het *Chronicon Tielense*, p. 426, in *vigilia Petri et Pauli apostolorum* (28 juny).

- 10515 Tusscen den hertoge van Gelre, dats waer,
 Ende hen enen peis maken daer,
 Sonder weten der Brabantren van dien,
 Ocht sonder hen des aen te sien.
 Toten peise, die dus was overdregen,
- 10520 Was hertoge Jan seere geneghen
 Van Beyerē, van Ludick elect,
 Om dat hi gerne hadde vertrect,
 Ende belet hadde, dats claer,
 Dat hertoge Willem niet en waer
- 10525 Altemael verderflijc;
 Want hi hadde te huwelijc
 Sijnre suster, dat was waer.
 Vele ander heeren waren daer,
 Met hertoge Janne den elect,
- 10530 Die gerne hadden dat vertrect;
 Want oneerlijc docht hen den peys,
 Als die heere van Perweys,
 Ende meer andre dient leet was
 Dat die van Ludeke, sijt seker das,
- 10535 Dit aldus op hen selven daden,
 Sonder metten Brabantren te raden;
 Maer sine conden beletten niet;
 Doch worde ghemaect, eer dat sciet,
 Enen brief van bestande ter stede,
- 10540 Ende enen van der peise mede,
 Daer men den heeren, hoert mi scriven,
 Met cose gaf in den pays te bliven,
 Ocht buten te bliven, dits waerheit.
 Daer met docht den elect vorseit
- 10545 Dat hi hem jegen die heeren
 Wel quijtte, die daer met hem weren,

Vs. 10530 *Dat vertrect*, het vertrekken, het
 heengaen.

10531 *Oneerlijc*, C *onredelijc*.
 10542 *Cose*, keus.

- Van den brieven die tenueren
 Moeghdi hier na horen rueren ,
 Die substancie ende tclaer bescheet ,
 10550 Alsoet int walssche bescreven steet ,
 Ende uut der copien , dat ghijt wet ,
 Hebbict in dietsche te rime gheset ,
 Na mijn beste den rechten sin ,
 Dat die substancie hevet in ,
 10555 Ende beghint dus int walsche , hoerter na :
*Nous Guillaume de Juleirs , par le grâce de
 Dieu , duc de Gelre et de Juleirs et conte de
 Zootphenne , et cetera .*

De copie van den bestande in dietsche , die de hertoghe van Gelre bezegelde.

XCVIII.

- Wi Willem van Gulick , bider graciën Ons Heeren
 Hertoghe van Gelre ende van Ludick met eeren ,
 Ende grave van Zootphenne der ghelijc ,
 10560 Doen te weten enen yegelijc ,
 Met desen jegewordegē brieve ,
 Ende bekennen dat wi met lieve
 Voer ons , ons lande , ende ons liede ,
 Ondersetē ende meisniede ,
 10565 Ende voer onse hulperen ,
 Ende hulpers der hulperen ,
 Hebben gegeven ende geven
 Bi desen presenten lettren vorscreven ,
 Den werdegen vader in Gode bekant
 10570 Heer Jan van Beyeren , elect ghenant ,

Vs. 10586 *Et cetera*. Dit rymt op het woord *na* van den voorgaenden regel.

- Sinen capittel, ende sijnre stede
 Van Ludecke, ende sinen bisdom mede,
 Sinen landen, lieden, onderseten,
 Ende hulpers der hulperen, wilt weten,
 10575 Die ons ontseit hebben ende ons lant
 Ende sijn worden ons viant,
 Omme die minne van hen, sijts vroet,
 Een heel bestant, vast ende goet,
 Beginnende op den dach van heden,
 10580 Op date des briefs met enicheden,
 Duerende sonder enich verganc,
 Sonder ergenlist iij jaer lanc,
 Met condicien, hoert mi vercleren,
 Dat heer Heinric van Horne, sijn hulperen
 10585 Heere van Perweys, verstaet den fijn,
 Ende her Baudwijn van Mommaerdijn,
 Her Jan, heer van Argentael,
 Ende oec mede alsoe wael
 Heer Willems sone van Horioen,
 10590 Die ter minne van hem in dit doen,
 Ende oec alle haer hulperen,
 Onse vianden worden weren,
 Int bestant niet en willen wesen,
 Soe en selen si hen na desen
 10595 Niet behulpen mogen, si u bekant,
 Tegen ons, ochte ons lant,
 Ocht onse onderseten mede,
 Uut riden, uut slote, noch uut stede
 Des bisdoms van Ludeke, dats waer,
 10600 Noch weder inne comen daer
 Met volcke, provanchen, of ander goet,
 Ons in contrarien, sijts vroet,

Vs. 10586 *Mommaerdijn*. ВУТКЕНС (I, p. 520) *Monjardin*. Zie lager Vs. 10712.
 noemt hem *Baudewin de Monderdorf, sire de* 10589 *Horioen, Horion*.

- Ende of si hier jegen daden ,
 Ende si van ons worden verladen ,
 10605 Daer en sal hem delect , dat versint ,
 Noch dlant af onderwinden twint.
 Vort es condicie , ocht die van Tricht
 Ende die van Aken , ende Sintruden in deser plicht
 Willen ghebruken , in dit bestant ,
 10610 Soe en selen si van Brabant
 Die hertoginne , hoert mijn bedieden ,
 Dienst doen , noch behulp van lieden ,
 Noch provanche enegherhande ;
 Maer bliven si buten den bestande ,
 10615 Ende wi of die onse , mids dien ,
 Jegen hen iet lieten gheschien ,
 Dat en sal gheen contrarie dragen
 Den bestande ; vort es verdragen
 Of enich onser onderseten ,
 10620 Ocht vrienden vortijts , wilt weten ,
 Viande hebben ghewesen
 Des elects voerghelesen ,
 Sijns bisdoms , of sijnre lande ,
 Ende bliven die buten den bestande ,
 10625 Soe en selen si hen behulpen twint
 Met onsen landen , dat versint ,
 Noch daer uut riden , noch inne ,
 Tegen den elect , in geenen sinne ,
 Tegen sijn lant of sijn liede :
 10630 Ende , of eneghe dinc ghesciede
 Op die ghene , tenegen inden ,
 Des en selen wi ons niet onderwinden.
 Oec sijn condicien , dat die brieve ,
 Die gheordenert sijn met lieve

Vs. 10608 *In deser plicht*, in dit geplogene, in staet aldus in C.: *Ende die van Loen in deser plicht*.
 het hier verrichtte of vastgestelde. Deze regel 10618 Deest in C.

- 10635 Van den peise , nu te hant ,
 Tusscen den elect ende sijn lant ,
 Sijn liede , ende sijn onderseten ,
 Ende ons , ons lande , wilt weten ,
 Ons hulperen in deser daet ,
- 10640 Selen besegelt sijn , sonder verlaet ,
 Metter gheenre segle , verstaet den fijn ,
 Die in tzchele des peis begrepen sijn
 Deen den anderen ghelevert , sonder verdrach ,
 Tusscen dit ende Onser Vrouwen dach
- 10645 Assumptio , die naest volgende es ,
 In den huse van Borne , sijts ghewes ,
 Sonder enich malengien .
 In orconden der waerheit van dien
 Hebben wi , hertoge voerseit ,
- 10650 Met onser rechter wetentheit
 Aen dese lettren voerscreven
 Onsen segel gehangen , ghegeven
 Als djaer Ons Heeren tgetal uut brachte
 XIIIe negentich ende achte ,
- 10655 Des maendaegs , doe ic ghewach ,
 In julio den xv^{en} dach .

De tenuere van den brieve van den peyse , die den hertoge van Gelre gaf.

XCIX.

- Wi Willem van Gulicke , bi den ghedoge
 Van der gracien Gods , hertoghe
 Van Gelre , van Gulick , dat versinne ,
- 10660 Ende greve van Zootphenne ,
 Doen te wetene ende te versinnen

Vs. 10642 *Tzchele*, A *sele*, C *cele*, cedel, cedulle. 10656 *Den xv^{en} dach*, C *den sestienden dach*.

- Eenen iegeliken , ende herkinnen
 Met desen lettren jegenwordichlijc ,
 Dat in deer Gods van hemelrijc ,
 10665 Ende sijnre moeder gebenendijt ,
 Ende om salicheit ende profijt
 Ons lants, ons volcx, ende onderseten
 Die nu onder ons sijn gheseten ,
 Ocht namaels mochten, si u verclert ,
 10670 Hebben ghetraitiert ende gheacordert
 Metten eerwerdighen in Gode bekant
 Her Jan van Beyeren, elect ghenant
 Van Ludecke, onsen brueder hoghe ,
 Enen peys van sulcken orloghe ,
 10675 Gheschille, dissencien, ende ghebreken ,
 Als tusscen ons heeft gesteken ,
 Onsen landen, onsen lieden, mids dat
 Wi tsamen orloge hebben ghehadt ,
 In der manieren blikelijc
 10680 Hier na bescreven : dat iegelijc
 Ghepeist sal sijn, groot of clene ,
 Op sijn erve, ende op sijn leene ,
 Dode voer dode, brant voer brant ,
 Roef voer roef, si u bekant ,
 10685 Ghevanghene voer ghevangene met ,
 Ranchoene, financhen quijt gheset ,
 Die noch onbetaelt sijn bleven ,
 Ranchoene ende gelt uutghescreven
 Daer voer date des briefs, sijts ghewes ,
 10690 Tpayement af ghevalen es ,
 Ende alle gheloften mede ,
 Die men ghemein heet oervrede ,

Vs. 10675 *Dissencien*. Voor dit woord staet in den oorspronklyken tekst der charter, *twyunge*, dat is *twyng*, verdeeldheid.

10688 *Uutghescreven*, uitgezonderd.

10692 *Oervrede*. In de charter leest men *Oervede*, over welk woord men kan nazien HALTAUS's *Glossarium*, col. 2000, MATTHEUS, *De Jure gladii*, p. 646 (waer men eene formule van eed

- Die donderseten, wilt verstaen,
 Ons liefs brueders hebben ghedaen
 10695 Ons, ocht onsen vorseten,
 Hertoge van Gelre, wilt weten,
 Die schelden wi te deser tijt
 Gheheelijc ende al quijt.
 Vort, alle onderseten, sijt vroeder,
 10700 Ende coepliede ons liefs broeder,
 Elect van Ludick, selen te hant
 Paysibelijc in ons lant
 Liden, ende converseeren,
 Incomen ende weder uut keeren,
 10705 Ende, of ghebrec hier in ghesciede,
 Soe willen wi dat ons dienstliede
 (Daer onder die ghebreke ghesciedden),
 Comen surcoersen die coeplieden,
 Met al harer mogentheit,
 10710 Sonder eenighe listicheit.
 Ende vort sal mijn heer Baudwijn
 De jonghe, gheheten van Mommardijn,
 Sijn slot Seyenhoven, weder ende vort,
 Hebben met al sier toebehoert,
 10715 Ende sulker gheloften wesen quijt,
 Als hi ghedaen heeft in ons profijt.
 Vort van allen saken mede,
 Dissentien of ghebreclijchede,
 Mids welken dorloghe es gheheven
 10720 Tusscen onsen brueder vorscreven,

wegens de oeruede aentrest), GRIMM's, *Rechtsalterthümer*, bl. 907, enz. In de *Formulae Bignonianae* (WALTER, *Corpus juris Germanici antiqui*, III, p. 405) wordt het eene *Epistola securitatis* genoemd, en zoodanige brieven van *Urpheda* heb ik in myn *Codex dipl.*, achter de kronyk van VAN HEELU, medegedeeld, n° 97, 98, 99, 100, enz.

Vs. 10705 *Liden*, doortrekken.

10709 Deest in A.

10712 *Mommardijn*, A *Monjaerdijn*. In de charter staet ook *Monyardijn*.

10715 *Seyenhoven*, in de charter leest men *Veyenhaven*. Geen van beide deze benamingen vind ik op de landkaart.

- Soe sijn wi bleven van al der sake ,
 Na antworde ende na aensprake
 Van beiden siden , sijt des vroeder ,
 In ij raetslieden ons liefs broeder ,
 10725 In ij van onsen rade , dat wet ,
 Ende ij van der capittelen met ,
 Ende in ij met voersienichéit
 Rade van Ludeke der chiteit ,
 Ende al dat die rade voerghelesen ,
 10730 Die hier toe selen ghecoren wesen ,
 Utspreken selen , met enicheit ,
 Dat hebben wi hertoge voerseit ,
 Voer ons , ende ons nacomers mede ,
 Voer ons lant , ons volc , bi sekerhede
 10735 Gheloeft , gheloven , in goeder trouwen ,
 Vast en sonder breken te houwen ,
 Al ergenlist uut gheseit .
 Ende of dese rade vorseit
 Niet en verenighden te prononchieren
 10740 Haer uitsprake , in gheer manieren ,
 Met acorde al te gader ,
 Soe sal ons lieve heere ende vader ,
 Hertoghe Aelbrecht , van Beyerens ghenant ,
 Greve van Henegouwe , van Hollant ,
 10745 In den vorseiden saken , dats chertein ,
 Gheloeft sijn te wesen souverain ,
 Sijn uitsprake daer af te verclaren ,
 Binnen den naesten drie jaren ,
 Na date des briefs , met wijshede .
 10750 In desen peis sijn vorwaerde mede
 Dat tbestant , dat es ghemaect
 Tusscen onsen brueder wel geraect ,
 Elect van Ludicke , te desen tide ,

Vs. 10741 *Al te gader , A al teene gader.*

- Ende ons ter ander side ,
 10755 Na inhoud der brieve , ghemaect van desen ,
 Niet en sal daer met ghebroken wesen ,
 Ende alst bestant es ghefineert ,
 Soe sal den peis onghefraudeert
 In virtute bliven , sijts ghewes ,
 10760 Alsoe hier boven voerscreven es.
 Vort selen wi hertoge als boven
 Desen peis doen gheloven
 Ende bezegelen , met enicheden ,
 Onsen iij goeden steden
 10765 Ons lants van Gelre , ter stonde ,
 Als Nijmegen ende Ruermonde ,
 Arnhem , ende Z uutphenne mede.
 In orconde der waerhede
 Hebben wi , met rechter wetentheit ,
 10770 Den segel onser heerlicheit
 Drucken doen aen desen brieve ,
 Int jaer Ons Heeren met rechter lieve ,
 Als XIIIe stont ghescreven
 Ende acht ende negentich daer neven ,
 10775 Ende ghesciede op eenen disendach
 Die sesthiene in julio lach.

hoe theer van Ludeke opbrac ende thuuswert toech.

C.

Alle beide dese brieve vorscreven
 Heeft besegelt ende ghegeven
 Hertoge Willem van Gelderlant

Vs. 10757 *Ghefineert*, geëindigd, fr. *fini*. verdrag is gedrukt by NIKOFF, III, bl. 209,
 10776 *Die sesthiene in julio lach*. Dit vrede- Oorkonden, n° 217.

- 10780 Heer Jan van Beyeren, elect ghenant
Des bisdoms van Ludeke, wilt verstaen;
Tselve heeft die elect ghedaen
Den hertoge van Gelre, sonder sneven,
Van worde te worde, soet es vorscreven;
- 10785 Soe in dese brieve die hertoghe spreect,
Soe sprac in de sine die elect.
Van desen brieven latic bliven,
Ende sal u die ghescienesse scriven.
Als desen peis dus was bereect
- 10790 Tusscen den hertoge ende den elect,
Ende die van Ludeke, sonder scop,
Soe brac theer van Ludeke op,
Ende toghen thuuswert te hant,
Ende lieten theer van Brabant
- 10795 Voer Ruermunde, met waerhede,
Ende onderwegen quam tgeleide
Van Brabant uter stat van Tricht
Met provanden; ende te richt
Als die Ludekeren waren comen,
- 10800 Hebben si die provanche genomen,
Seggende, hoert mi verclaren,
Dat siere nootdorftich waren;
Ende aldus braken si blikelije
Tverbont openbaerlije,
- 10805 Dwelc gi voren hebt hoeren mogen,
Met dat si uten velde togen,
Ende oec (in weet hoe sijt doen dorsten)
Dat si hen haer provanche scorsten,
Daer si in daden vele te cleine.
- 10810 Daer met verbuerden si die peine,

Vs. 10789 *Bereect*, voor *berecht*.

10791 *Sonder scop*, ik zeg 't zonder spot.

KILIAEN : schop, schoppe, *Fland. vet.*, Ludibrium.

10796 *Tgeleide*, convooi. Anonymus : *quadrigae et vecturae*.

10799 In B : *Als die Ludekeren sugen comen*.

10802 Dat zy daer behoefte aen hadden.

Soe die verbonde claer in hilden ,
 Van ij^{em} ouder scilden ,
 Welcke peine , doen dit was ghescreven ,
 Van hen noch onbetaelt es bleven .

- 10815 Nu es comen die niemere
 Hier af , in dat brabantse here ,
 Dat die Ludeckers , onghelogen ,
 Aldus thuuswert sijn ghetogen ,
 Ende in den wege , daer si sijn comen ,
- 10820 Haer provanche hebben genomen ,
 Die toten here van Brabant quam ,
 Dies een yegelijke was gram .
 Dien raet ghedroegh , alsoe houde ,
 Dat theer oec opbreken soude
- 10825 Van Brabant , al sonder chesseren ,
 Ende dlant van Gulick destrueren ,
 Ende verbranden , tallen inden ,
 Al dat si buten steden vinden .
 Des anderen daegs , dat seggic dich ,
- 10830 Trac theer van Brabant voer Lennich ,
 Dat tier tijt , sijt seker das ,
 Een goet vast stedeken was ,
 Met ij goeden vasten graven .
 Doen theer daer voren quam ghedraven ,
- 10835 Ende si dien groten hoep aensagen ,
 En dorsten sier hen niet in ontdragen ,
 Maer vloen uut , alsoe schiere ,
 Ende staken die stat aen met viere .
 Die Brabantre quamen daer in terstont ,
- 10840 Ende slechten die stat in den gront .
 Si vonden daer , na haer ghevoech ,
 Goeden wijn ende des genoech ;
 Maer broots hadden si grote breke .
 Nu was haer opset , sekerleke ,
- 10845 Dat si des anders daegs haer vaert

- Al brandende togen tAken waert.
 Als van Saint-Pol die grave
 Waelraven dopset wist hier ave,
 Bat hi hen, sonder ophouden ,
 10850 Dat si voer Gulick trecken wouden.
 Doer sinen wille , tsijnre beden ,
 Die heeren ende die goede steden
 Sagen ane alegader
 Dat grave Gwide , sijn lieve vader ,
 10855 In den lande aldaer , uut trouwen groot ,
 Bi hertogē Wenceline bleef doot ,
 Voer Baeswildere in den strijt ,
 Ende grave Waelraven te meneger tijt
 Den lande van Brabant , sonder waen ,
 10860 Menegen trouwen dienst hadde gedaen ,
 Ende mids dien al samentlicje
 Consenterden sijt willichlijc.
 Des anderen daegs , des seker sijt ,
 Recht omtrent der vespertijt ,
 10865 Wijsselike gheordonneert ,
 Sijn si voer Gulick ghelogeert.
 Doen die van binnen hoerden tgheruut
 Togen si ter ander siden uut
 Met haren goede , dat si mochten
 10870 Weg brengen , ende niet en dochten ,
 Noch en hoepten , met allen niet ,
 Die stat te behouden yet
 Jeghen alsulken heercracht ;
 Ende in dier selver nacht
 10875 Die greve van Saint-Pol , verstaet dat ,
 Heeft die van Gulick ghebrantscat ,

Vs. 10846 In C: *Al bernde tracken te Brabant waert.*

10851 *Doer sinen wille , om zynentwil.*

10835 *Allegader , A en C. altenegader.*

10867 *Tgheruut , 't gerucht , 't geschreeuw ; van het werkwoord ruten. Zie HELLV, Vs. 1985.*

- Ende creegh van hen , eer hi'er af schiet ,
 XXX^m guldenen , die men hem liet
 Behouden in sijne mogentheit ,
- 10880 Mids der redenen vorseit.
 Des anderen daghs , onghelogen ,
 Es theer van voer Gulick ghetogen ,
 Ende namen hare vaert
 Den rechten wech tAken waert.
- 10885 Die capiteine al te hant
 Hebben tAken inne ghesant ,
 Om te crigene in haer ghewelt
 Provande ghenoech , om haer gelt ,
 Dwelcke hen , alsoe mi dochte ,
- 10890 Van der stat niet werden en mochte.
 Als die capiteine verstonden
 Dat die van Aken niet en sonden
 Provanche in theer , om haer gelt ,
 Wort in den rade alsoe ghestelt ,
- 10895 Dat si van Gulick , onghespaert ,
 Namen den wech tAken waert ,
 Ende hebben alle die dorpen verbrant
 Die si vonden in Gulickerlant ,
 In haeren weghe , des seker sijt ,
- 10900 Ende in deser selver tijt
 Dat sijt int gulijsche dus daden blaken ,
 Soe was die ghenginghe tAken ;
 Ende want die pelgrine ,
 Die tAken waren , beduchten tsine
- 10905 Beroeft van den volcke van wapen ,
 Ginghen si gaderinghe maken ,
 Ende coppelden hen te samen ,
 Soe dat wel uut Aken quamen
 Eenen hope , teenen termine ,

Vs. 10902 *Ghenginghe* , begankenis , bedevaert. C *beganckenisse*.

- 10910 Tusscen iij ende v dusedt pelgrine,
Welcke pelgrine te samen
Den here int gemoet quamen,
Die seere bescaemt waren ende bevrucht:
Meshandelt te sine hadden si ducht.
- 10915 Doen quam int theer die niemare
Dat het die hertoghe van Gelre ware,
Die daer hilde in den velde,
Om te stridene met ghewelde;
Dies de Brabantre al te samen
- 10920 Blide waren doen sijt vernamen,
Ende ghingen hen, met corten worde,
Bataillieren, alsoet behoerde.
Si sonden uut, ende vernamen
Dat pelgrine waren die daer quamen.
- 10925 Als dat wisten die capiteine,
Daden si theer, groot ende cleine,
Al te gader houden stille,
Entie pelgrine, te haren wille,
Veilich voer hen henen liden,
- 10930 Ende verwaerden tallen siden,
Dat hen nergens en messchiede.
Doen leden waren al die liede,
Die Brabantre doen vort traken,
Dies selfs avonts, tot bi Aken.
- 10935 Daer hebben die capiteine, tien stonden,
TAKen binnen weder ghesonden,
Dat hen provande, soe mi dochte,
Om haer gelt noch werden mochte.
Daer heeft de stat, hoerdic orconden,
- 10940 Van Aken buten int heer ghesonden
Ene kerre, met brode geladen,
Die welcke die capiteine daden

Vs. 10913 *Bevrucht*, bevreesd; nog over in *godsvrucht*, d. i., godsvrees.

- Wederom trecken , dats waer bediet ,
 Sonder daer af te nutten iet.
- 10945 Die capiteine saghen an
 Dat daer was soe menich man ,
 Dat soe vele broots , sonder waen ,
 Clein stade soude hebben ghedaen ,
 Ende onrast mochter af sijn gheschiet ,
- 10950 Hadt deen ghehadt ende dander niet.
 Mids desen saken si te hant
 Tbroot wederom hebben ghesant ,
 Ende onboden hen na dien
 Dat hen niet en mochte gheschien
- 10955 Provande te crigen met haren gelde ,
 Eer si scheeden uten velde ,
 Si souden hen , verstaet mijn dichten ,
 Alomme alsoe claer lichten ,
 Dat si des nachts , wilt mi verstaen ,
- 10960 Wel sonder lanterne souden gaen
 Binnen Aken harer steden ;
 Dwelcke dat si alsoe deden.
 Des anderen daeghs si opbraken ,
 Ende togen beneven tstat van Aken ,
- 10965 Ende verbranden , al tien stonden ,
 Die dorpe die omtrent Aken stonden ,
 Daer menegen af gheschiede erch ,
 Tusschen Aken ende Sint Salvatoirs berch.
 Alst theer quam opten berch , mettien ,
- 10970 Mocht men alle die dorpe sien ,
 Die stonden binnen den rike van Aken ,
 In een der schoender layen blaken ,
 Soe dat van den roke van dien
 Deen dander cume en cost ghesien ,
- 10975 Int theer , noch oec onderkinnen.

- Dit mochten die van Aken winnen,
 Om dat si den here, als voer vertelt,
 Gheen provande en sonden om haer gelt.
 Dus trac theer, soe ict vernam,
 10980 Des avonts logeren tot Witham,
 Op die riviere, hoert mi ghewaghen.
 Dit was dierst dat binnen drie dagen
 Tvolc van brode ghespiset waert.
 Van daer namen si hare vaert
 10985 Te Brabant wert, al sonder beiden.
 Si togen uut, als ic vorseide,
 In junio den xvj^{en} dach
 Ende waren uut, doe ic ghewach,
 XXXVIII daghe te samen,
 10990 Tot dat si weder thuis quamen.

Hoe Robbrecht van Heyelsberge, roemsch coninc, tAken quam, om daer sijn ierste croene tontfane, ende hoe den peis tusscen Brabant ende Gelderlant gemaect was.

CI.

- Alst theer van Brabant dus hadde ghewesen
 Voer Aken, soe quam, cort na desen,
 Coninc Robrecht van Heyelsberch, die was
 Roemsch coninc ghecoren, ende mids das
 10995 Quam hi voer Aken die stede,
 Om tontfane, alsoe hi dede,
 Sijn ierste crone, soe ict vernam.
 Hertoghe Willem daer bi hem quam,

Vs. 10993 *Heyelsberch, C Heynsberge*; by Anonymus : *dux Helsbergiae*; in het *Chronicon Tielense*, p. 435, *Heydelberch*. Robrecht, palsgraef van den Rhyne, keizer gekozen den 24 augustus

1400, behoorde tot het geslacht van *Wittelsbach*. Hy wordt hier *van Heidelberg* genoemd, om dat deze stad de residentie der palsgraven van den Rhyne was.

- Thonende, met subtilen rade,
 11000 Die groote schemte ende groote scade
 Die die Brabantre den Roemscen rike
 Ende hem ghedaen hadden desghelike,
 Ende arbeitte in allen dingen
 Om den Roemscen coninc te bringen
- 11005 Ten naesten jare op Brabant,
 Daer men seide dat hi troest aen vant,
 Tegen den naesten somer, sonder waen,
 Want nu den winter seere quam aen,
 Dan men qualic in den velde
- 11010 Meer ligghen mocht met heergewelde.
 Dit vernam, met snellen keere,
 Hertoghe Philips, die wise heere,
 Van Bourgognen, doe ic u cont,
 Ende die maecte, in corter stont,
- 11015 Van ridderscape groot mandement,
 Al doer sijn lant, al omtrent,
 Ende bat vort, alsoe mi dochte,
 Alle die hi verbidden mochte,
 Ende was in dien bedacht
- 11020 Dat hi, met alle sijnre macht,
 Ten naesten somere, als die boude,
 Den hertoge van Gelre besueken woude,
 Ende beraden hem sulken pant,
 Dat hi sier moyen van Brabant
- 11025 Vort meer laten soude met vreden.
 Die Geldersce met suptijheden
 Hebben vernomen dese saken,
 Aen eneghe dat sijn soe bestaken,
 Die bi vrou Johannen wel waren ghehoert,
- 11030 Ende die brachtent soe verre vort,
 Ende hebbent alsoe verre bewaert
 Dat quam tot eenre dachvaert,
 Die wort ghehouden van wisen mannen,

- Tusschen die vriende van vrou Johannen
11035 Ende hertogh Willeme, met enichede,
 Welcke vriende met wijshede
 Die saken alsoe overdachten,
 Dat sijt tot eenen peise brachten
 Tusschen vrou Johannen aldaer
11040 Ende hertoge Willeme, dats waer,
 Ende harer beide lande ghemein.
 Dit ghesciede te Ravenstein
 Int jaer Ons Heeren, dat seggic dich
 XIIIe neghen ende neghentich,
11045 Op Sente Bonifacius dach.
 Der heeren namen men horen mach,
 Die hier af waren dedingsliede
 Dat dese soene dus gheschiede:
 Daer was van vrou Johannen side
11050 Die heere van Gaesbeke tien tide,
 Ende die joncheere van Cranendonck,
 Heer Jan van der Calsteren, die niet en was blonc,
 Ende her Reinier Goetheere
 Proest van Tricht, ende daertoe meere.
11055 Van der gelderscher siden, horet bescheit,
 Was deen die heere van Rijfferscheit,
 Dander die heere van Culenborch,

Vs. 11045 *Op Sente Bonifacius dach*; neen, (ofschoon BUTKENS het ook zegt), maer wel *des maendaichs na Sente Bonifacius dach episcopi*, dat was op den negensten dach der maent van junio (1399). De drie charters over dit zoenverdrag zyn, naer de oorspronkelyke brieven, afgedrukt by NYROFF, III, bladzyde 215—219, n° 222, 223, 224; en hierachter, in ons *Codex diplomaticus*, zal men de overeenkomst aentreffen wegens de stad Grave, van denzelfden dag (9 juny 1399). Ik zal er byvoegen dat Johanna, dochter van Wenemaer, heer van

Cuyck, in het volgende jaer het land van dien naem met de stad Grave heeft afgestaen aen den hertog van Gelder, by brief van den 15 december 1400, en dat die stad, op denzelfden dag, gemelden hertog tot haren erfheer heeft erkend. De brieven zyn gedrukt in VAN HASSELT'S *Geldersch Maandwerk*, I, bl. 420, en by NYROFF, III, bl. 250—253.

11055 *Reinier Goetheere, proest van Tricht*. Hy komt in de brieven niet voor, doch schynt groot aendeel in de onderhandelingen genomen te hebben. Zie Vs. 11076.

- Die heere van Oeye was int besorch ;
 Die iiij^e was die heere van Meere :
- 11060 Dese viij persone met groten ghere
 Waren die ghone wel gheraect
 Die den peys hebben ghemaect.
 Als hertoge Philips dit hoerde
 Van Bourgognen , seer hi hem stoerde
- 11065 Dat desen peys ende dit tractaet
 Sonder sijn weten ochte raet
 Bi den partien dus was volbracht,
 Ende hi ghebeden [had] al sijn macht ,
 Alsoe ghi voren hebt ghehoert ,
- 11070 Soe was hi alsoe seer ghestoert
 Dat die selve goede mannen ,
 Diet hem aenbrachten van vrou Johannen ,
 En mochten in drien dagen niet
 Voer sijn ogen comen iet ;
- 11075 Ende , want hi daer af wort bericht ,
 Dat die vorseide proest van Tricht
 Dit hadde bedreven ende gheindt ,
 Soe en mocht hi daer na nie sint
 Ter graciën comen van dien heere ,
- 11080 Hoe wel hi vortijts heimelec seere
 Metten hertoge plach te sijn.
 Die reden waeromme , verstaet den fijn ,
 Want hi hem hadde des ghetrou
 Met groter ghereetscap toe ghetout ,
- 11085 Om met machte , hebbic vernomen ,
 Op hertoge Willeme te comen ,
 Welc reetscap hem ghecost hadde houde
 Over xij dusent cronen van goude ,
 Ende meinde , na sinen wane ,

Vs. 11038 *Die heere van Oeye* ; in de brieven noemd in de brieven.
 niet vermeld. 11084 *Toe ghetout* , toegerust.
 11059 *Die heere van Meere* , ook al niet opge- 11087 *Reetscap* , uitreeding.

- 11090 Met hertoge Willem soe om te gane
 Dat sijn moye van Brabant ,
 Si , ende haer goede lant ,
 Ghehadt souden hebben beter soene ,
 Ende eerliker dan met desen doene.
- 11095 Niet te min , die brabantsce heeren ,
 Die dedinghsliede hier af weren ,
 Dadent om theste , als wisen mannen ,
 Bi goetdunken van vrou Johannen ,
 Ende haers raets , wilt mi verstaen ;
- 11100 Doch dat gheschiet was bleef ghedaen.

Van vrou Marien van Gelre , vrou Johannen suster.

CII.

- Nu heeft Brabant langen tijt
 Orloghe ghehadt , twist ende strijt
 Jegen die Geldersche , als ghi wet ;
 Maer achter hebben wi lange gheset
- 11105 Ende verswegen , in allen sinne ,
 Van vrou Marien , hertoginne
 Van Gelre , die de joncste was ,
 Vrou Johannen suster , sijt seker das :
 Die hadde ghetrouwt , dats claer bekant ,
- 11110 Hertoge Reinout van Gelderlant ,
 Welke Reinout , dat si u verclaert ,
 Sijn jongher brueder Eduwaert
 Hilt ghevangen , tot dier tijt
 Dat hi selve bleef in den strijt
- 11115 Voer Baeswildere , die Eduwaert.
 Na sijn doot hertoge Reinout waert
 Ghelaten uut der vangenesse ;

- Maer der doot bedrueffenesse
 Beroefde hem cort natuerlic leven.
- 11120 Dies es vrou Marie weduwe bleven.
 Na de doot van hertoge Reinout
 Quam si liggen te Tuernhout
 Metter woene, sijn seker das,
 Dat haer susterghedeilte was,
- 11125 Metten dorpen, metten toebehooren,
 Soet haer bewijst was daer te voren.
 Dese vrou Marie, dits waer ghedichte,
 Een canesie te Turnhout stichte,
 Ter eren Gods ende sijnder moeder,
- 11130 Ende Sente Petren, des sijn vroeder,
 Den heiligen apostel, des ghelijcx,
 Van canoencke, die dagelijcx
 Aldaer singen die seven ghetiden.
 Dese selve vrouwe, in haren tiden,
- 11135 Dede een cloester oec funderen,
 Een godshuus, Gode ter eeren,
 Van canoeneken reguliere
 Buten Turnhout, daer menegertiere
 Den lof Gods in es vermeert,
- 11140 Dwelc Korsendonck heet, si u gheleert.
 In haren wedustoel dede si maken
 Die borch te Turnhout, tsijn ware saken,
 Ende tslot tot Oyen, dat verstaet.
 Sij hilt tameliken staet

Vs. 11128 *Een canesie te Turnhout stichte*. De akte van stichting eens kapittels van kanonikken in St-Pieters kerk, van den 27 december 1398, met de bevestiging van hertoginne Johanna, van 6 juny 1399, zyn gedrukt in M.-L. VAN GORKOM'S *Beschryvinge der stad Turnhout*, Mechelen, 1790, in-8°, bl. 57—77. Zie ook MIRÆUS, *Opera diplomatica*, II, p. 1055.

11140 *Korsendonck*. Zie J. LATONI *Corsen-*

donca, Antv., 1644, p. 5; en MIRÆI *Opera dipl.*, II, p. 895; SANDERI *Chorographia sacra Brabantiae*, II, p. 102.

11141 *Wedustoel*, weduwlyken staet. De *weduwstoel* en de *bruidstoel* (*Belgisch Museum*, I, bl. 250) verdienen, als symbolen, eene plaets nevens de voorbeelden, aengehaeld door GRIMM, in zyne *Deutsche Rechtsalterthümer*, bl. 187, § *Stuhl und Tisch*.

- 11145 Ende si betaelde, sonder sage,
 Elcken wel te sinen dage,
 Alsoe als sijt hem toesede.
 Si woende te Bruessel in de stede,
 Int hof van Brabant, dat es waer,
 11150 Met harer suster lange aldaer,
 Ende sterf aldaer, hoert wat ic scribe,
 Sonder oer te laten van haren live,
 Int jaer Ons Heeren, doe ic ghewach,
 In der maent september den iersten dach
 11155 Als XIIIe stont ghescreven
 Ende XCVIII daer neven.
 Ter Minderbruederen statelijc
 Was si begraven eerbaerlijc.

Hoe hertoge Philips van Bourgognen sijn kinder besorghde ende bestelde.

CIII.

- Als nu vrou Marie, sijt ghewes,
 11160 Sonder oer aldus ghestorven es,
 Noch vrou Johanne, daer af ic scribe,
 En hadde gheen oer van haren live,
 Ende worden was soe out van dagen
 Dat si gheen kint en mochte dragen,
 11165 Docht hertoge Philips te hant
 Te crighene dlant van Brabant,
 Tsier kinder behoef, dits waerheit bloot,

Vs. 11154 *In der maent september den iersten dach, C den xx^{en} dach.* VAN GORCKX (l. c., p. 90), zegt dat zy stierfden 1 maert, en zoo schynt het ook op haer graf gestaen te hebben, volgens het epitaphium, door denzelfden schryver aengehaeld. Blykbaer heeft onze dichter misgere-

kend. De vorstin kan op den 1 september 1598 niet gestorven zyn; want twee maenden later stichtte zy de kanoniksy van Turnhout (boven, Vs. 11128). De eerste maert 1598 viel, naer onze tegenwoordige wyze van rekenen, in het jaer 1599.

- Na vrou Johannen sier moyen doot ;
 Want sijn kindre , hoert mi verclaren ,
 11170 Naest ghebordeghe daer af waren ;
 Want hertoge Jan van Brabant ,
 Vrou Johannen vader , si u bekant ,
 Hadde iij sonen , die jonc storven ,
 Ende sonder oer die doot verworven ,
 11175 Ende nu vrou Marie , sijts ghewes ,
 Oec sonder oer ghestorven es , ,
 Ende vrou Johanne , si u bekant ,
 Oec ghescepen es haer lant
 Sonder oer te laten , si u ghesaeght ,
 11180 Want si te out was ghedaeght ,
 Dus stont Brabant , gheheel ende al ,
 Op vrou Magrieten te bliven al ,
 Die de middelste dochter was
 Van hertoge Janne , als ic las :
 11185 Dese Margriete sekerlike
 Was ghegeven greve Lodewike
 Van Vlaenderen , als u doet recort
 Distorie hier voren , daert behoert ,
 Die welke wan aen haren live
 11190 Een eeneghe dochter , hoert wat ic scrive ,
 Magriete was hare name bescreven ,
 Ende haer wert te manne ghegeven
 Van Bourgognen den hertoge ,
 Welc hertoge sterf , als ic u toghe ,
 11195 Sonder oer te hebben van hare.
 Doen viel thertoghedomme daer nare
 Van Bourgognen ghewarichlijc
 Op die crone van Vranckrijc.
 Die coninc Karle , dat es waer ,
 11200 Dedingde thuwelijc , cort daer naer ,

- Tusscen Philipse, sinen joncsten broeder,
 Ende vrou Margrieten, des sijt vroeder,
 Die des hertogen weduwe was
 Van Bourgognen, ende mids das
- 11205 Heeft hi Philipse vorscreven
 Sinen brueder thertoeghdom ghegeven
 Van Bourgognen, tsinen gheniete.
 Aldus hadde vrou Magriete
 Van Bourgongen ij hertoghen.
- 11210 Dese hertoghe Philips, seer vermogen,
 Die was sone ghewarichlijc
 Coninc Jans van Vranckrije,
 Den welken Philipse dat hi wan
 Aen die dochter van den coninc Jan
- 11215 Van Bechem, dat es waerheit fijn.
 Aldus was hertoge Wencelijn
 Sijn recht oem, in goeder trouwe,
 Ende vrou Johanne was van sier vrouwe
 Gherechte moye, dits waer bediet.
- 11220 Hertoghe Philips, in liege u niet,
 Wan vj kindre met sinen live
 Aen vrou Margrieten, sinen wive :
 Die outste sone die hiet Jan,
 Die ander Anthonis, die sint ghewan
- 11225 Thertoeghdom van Brabant.
 Philips die joncste was ghenant :
 Drie dochtren hadde hi desghelike :
 Die eene hadde te huwelike
 Van Oestrije hertoge Lupolde,
- 11230 Die gheene gheboirte, alsoet God wolde,
 Van hare en creegh, soe ic u toeghe;
 Dander hadde van moede hoghe
 Hertoghe Willeme van Beyerlant,

- Greve van Henegouwe , van Hollant
11235 Ende van Zeelant desghelijc :
 Si hadde een dochter suverlijc ,
 Die Jacoba hiet , dit versinne ,
 Die namaels waert hertoginne
 Van Brabant , daer ic , hebbics gheval ,
11240 Namaels noch af-scriven sal ,
 Gheons God van Hemelrijc.
 Die derde hadde den heere rijc
 Van Savoye , den greve hoghe ,
 Die nu es worden hertoghe :
11245 Amedeus hi bi name hiet ,
 Als ic u voren dede bediet :
 Sijn vader was , verstaet den fijn ,
 Greve van Savoye , die moeder sijn
 Was tsertoghen dochter van Berry :
11250 Aen sijnre vrouwen soe wan hi
 Twee sonen ende twee dochteren , tzwaer ,
 Deen dochter gaf hi , dat es claer ,
 Van Meilanen den hertoge groot ,
 Sijn ander dochter , dats waerheit bloot ,
11255 Dede hi den hertoge ondertrouwen
 Van Heylsberge. Na de doot sier vrouwen
 Gaf hi sinen outsten sone al omme
 Die heerlicheit van den hertoeghdomme
 Van Savoyen , dat seggic di ;
11260 Sinen joncsten sone maecte hi
 Prince van Piemont , sonder sneven ,
 Ende hem selven heeft hi begheven
 Tot geesteliken levene , ic seker ben ,
 Soe dat hi bi der conscilien

Vs. 11234 *Van Hollant*, nu volgt in B :

Die derde hadde enen greve rijc ,
 Enen edelen des ghelijc ,
 Van Savoyen den hoghe ,

Die nu es worden hertoghe ,
 Jan doutste , enz.

En zoo vervolgens vers 11269.

11241 *Gheons God* , *A jons my God*.

- 11265 Van Basele namaels, si u verclaert,
 Paus van Rome ghecoren waert,
 Ende wort bi namen aldus gheheten
 Felix de vijfte, suldi weten.
 Jan doutste sone hadde in plechte
- 11270 Die dochter van hertoge Aelbrechte
 Van Beyeren, sijt seker das,
 Die hertoge Willems suster was.
 Dus hadde Willem ende Jan
 Deen des anderen suster dan.
- 11275 Anthonis, die middelste sone,
 Te wive soe hadde die ghone
 Greve Waelravens dochter des heeren .
 (Die greve van Saint-Pol was met eeren)
 Sijn eeneghe dochter, dats waerheit bloot,
- 11280 Daer hi met hadde, na svader doot,
 Die graefscapen, dat seggie di,
 Van Saint-Pol ende van Liney,
 Ende van Rijssel die castelrie.
 Daer toe hadde hi in sijn voechdie
- 11285 Meer sloten, renten, heerlicheiden,
 Die ic niet al en can besceiden.
 Philips, des hertogen joncste sone
 Van Bourgognen, die ghone,
 Hadde te wive, dat versint,
- 11290 Van dEu des greven kint,
 Ende haer moeder, dat seggie di,
 Was tsertogen dochter van Berry.
 Van deser dochter van den voirscreven
 Sijn twee sonen achter bleven,
- 11295 Die Philips, die edel man,
 Van Bourgoingen aen haer wan,

Vs. 11269 *In plechte*, in voogdy; doch hier over zyne vrouw (in 't fransch *mambour et bail*).
 beteekent het *in huivelyk*, zynde de man *voogd* 11289—11300 Desunt in B.

Die beide noch leven, sijts ghewes :
 Greve van Nyveers die outste es;
 Die ander es greve, dits waer bediet,
 11300 Van Stampes, ic en liege u niet.

Hoe hertoge Philips sijn lande sinen iij sonen deilde, met sinen levenden live ende
 sier vrouwen.

CIV.

Doe hertoge Philips, die wise heere,
 Sijn kinder hadde bestelt ter eere,
 Ende sijn drie dochteren, dat ghijt wet,
 Hadde hi met penningen uutgheset,
 11305 Ende ghegoedt, als heere ende vader,
 Daer met si ende haer manne te gader
 Verteghen op die versterflijcheide
 Van hem, ende van sier vrouwen beide.
 Dus heeft hi, met sinen wive,
 11310 Met harer beider levenden live
 Alle sijn lande ende heerlijkheiden
 Sinen iij sonen onderscheiden,
 Alsoe hi wilde, dats claer ende bloot,
 Dat sise besaten na sijn doot.
 11315 Jan, doutste sone, hoert mijn scriven,
 Sal thertoeghdom van Bourgognen bliven,
 Ende greve van Vlaenderen, dits waerhede,
 Van Artoys ende van Bourgoingen mede;
 Anthonis die middelste, sijts ghewesse,
 11320 Na vrou Johannen versterffenesse,
 Soude hertoghe sijn van Lottrike,

Vs. 11298 *Nyveers*, Nevers.
 11300 *Stampes*, Estampes.

11312 *Onderscheiden*, verdeeld, door het be-
 palen van eene onderlinge scheiding.

- Van Brabant, van Limborch der ghelike,
 Mercgreve des Heilighs Rijcs; na tgone
 Soude hebben Philips, die joncste sone,
- 11325 Die graefscapen ende dlant
 Van Rethiers, si u bekant,
 Van Rethelois, van Nivers beide.
 Dus hertoghe Philips onderscheide,
 Ende sijn vrouwe al dese dinc,
- 11330 Bi consente van den coninc,
 Ende vrou Johannen mede,
 Die daer haer consent toe dede,
 Entie iij sonen, elc sunderlinge,
 Gheloefden die vorseide scheidinge
- 11335 Te houdene, sonder enegen stoot,
 Na vader ende na moeder doot,
 Ende in dier vuegen, dats waer,
 Verteghen deen op dander daer,
 Met vorwaerden daer in vorsien,
- 11340 Storve enich van hen drien
 Sonder mans oeir van sinen live
 Te laten van sinen wettigen wive,
 Soe souden sijn lande, sijt des vroeder,
 Comen op den anderen broeder,
- 11345 Die die outste naest hem waer,
 Ocht op sijn mans oir, dit es claer.

Vs. 11326 *Rethiers*, voor *Rethel*. Zoo ook
 in vele diplomatische stukken:

11327 *Rethelois*, het land waer Rethel de
 hoofdstad van is.

Hoe hertoghe Philips bi vrou Johannen in Brabant quam, ende vergaderden
de iij state.

CV.

- Als hertoghe Philips, wijs ende vroet,
Ghescheiden hadde sijn erflec goet,
Soe bedacht hi altehant
11350 Dat hi dlant van Brabant
Niet en hadde in sinen handen,
Al waest datter bi had ghestanden
Vrou Johanne, si u bekent,
Ende ghegeven haer consent
11355 Tot der scheidinge, verstaet tbediët,
Soe en waest niet bi consente gheschiet
Des lants van Brabant, clein noch groot;
Soe beduchte hi hem, dat, na de doot
Van vrou Johannen, alsoe hem dochte,
11360 Sinen kindren stoot ghevallen mochte,
Om der lande wille, dat wet,
Van Brabant, van over Mase met,
Sunderlinghe om dat men seide, int fijn,
Dat die hertoge Wencelijn,
11365 Ende vrou Johanne mede,
Al tot Tricht in der stede
Keiser Karlen, sonder waen,
Seker gheloften hadden ghedaen
Hertoge Wencelijns brueder goet,
11370 Die daer af hadde in sijn behoet

Vs. 11352 *Bi had ghestunden*, bygestaen, bekrachtigd.

11360 *Stoot ghevallen mochte*, een hinderpael mogten ontmoeten.

11368 *Gheloften hadden ghedaen*, namelyk,

dat, by ontstentenis van hoirs in de regte lyn uit Wencelyn en Johanna Brabant aen het huis van Luxemburg overgaen zoude. Zie boven Vs. 1118—1130.

11370 *In syn behoet*, in zyn bewaring.

- Segel ende brieve, sijts ghewes,
 Als dat voren bescreven es,
 Tot der plaetsen daer dat betam.
 Hier om hertoge Philips nam
- 11375 Die vaert ane, si u bekant,
 Selve te comen in Brabant,
 Tot sijnre moyen, soe hi dede,
 Diene ontfinc met werdichede,
 Te Bruessel, dats seker waer,
- 11380 Ende, tsier begherten, cort daer naer,
 Dede si vergaderen te hande
 Die ij state van den lande,
 Daer hertoge Philips, met minlijcheden,
 Ende vrou Johannen hebben ghebeden
- 11385 Dat si hertoge Philips vrouwe,
 Ende haren kinderen ghetrouwe,
 Bekennen wouden, al te samen,
 Voer dnaest oir ende erfghenamen
 Van Brabant, van Limborch, dat wet,
- 11390 Ende tslants van over Mase met,
 Als vrou Johanne affivich waer,
 Daer op die staten antworden claer,
 Ende spraken int ghemeene:
 Si en kenden heere noch vrouwe enghene
- 11395 Dan vrou Johannen, bi Gods gheniete,
 Soe langhe alse God hen liete;
 Ende na de doot van hare
 Soude dlant hem quiten, alst sculdich ware,
 In den ghenen, met trouwen fijn,
- 11400 Die van rechts wegen waer te sijn
 Sculdich haer gherechte heere.
 Dit was dantworde, ende niet meere.
 Van deser antworde, die si deden,

Vs. 11375 *Betam, voor betaemde.*11375 *Die vaert ane, A diet voertane.*

- En was die hertoge niet te vreden ;
 11405 Maer hi arbeitte, lude ende stille,
 Tsier kinder behoef, tot sinen wille
 Die kinnesse te hebben, hoerdic lien,
 Van der rechter oirrien,
 Ende hadde hem dlant, des seker sijt,
 11410 Die kinnesse ghegeven, tier tijt,
 Soe boet hi hen, al sonder sneven,
 Antwerpen ende Mechelen te gheven,
 Ende ewelicken, hoert mijn scriven,
 Vort meer aen Brabant te bliven.
 11415 Vort, boot hi, ter selver stonde,
 Te settene dlant van Denremonde
 In den handen des lants van Brabant,
 Toter tijt toe, si u bekant,
 Dat hi van den Grave die stat
 11420 Ende oec dlant van Cuyck, met dat
 Daer toe behoert, groot ende smal,
 Ghelevert soude hebben, gheheel ende al
 Op sinen cost, si u bekant,
 Ende vast gheknocht aen Brabant,
 11425 Sonder daer af nemmermeere
 Ghescheiden te sine, in gheenen keere.
 Maer, wat hertoge Philips boot,
 Het en gheschiede clein noch groot :
 Die kinnesse en mocht hem werden niet.
 11430 Aldus hi weder uut Brabant sciet,
 Te Vranckrijc wert, verstaet den fijn.
 Dit vernam die coninc Wencelijn
 Van Beehem, die hem selven helt
 Voer roemsch coninc, si u vertelt.

Vs. 11405 *Arbeitte, A arbeide.*
 11407 *Kinnesse, erkenenis.*

11409—11410 *Desunt in C.*
 11414 *Vort meer, om voortaan.*

Hoe coninc Wencelijn van Behem sijn ambasaet notabelijc tot Loven sant.

CVI.

- 11435 Als coninc Wencelijn die dinghe
 (Van Behem) vernam, sant hi gheringhe
 Notabelijc sijn ambasaet
 Binnen Lovene, sonder verlaet,
 Daer si, van sinen wegen gheladen,
 11440 Den staten van Brabant op daden
 Dinhout van den brieven vorseven,
 Die besegelt waren ende ghegeven
 Tusscen keiser Karlen, dats waerheit fijn,
 Ende sinen brueder Wencelijn,
 11445 Ende vrou Johannem, binnen Tricht,
 Als u voren verclert tghedicht,
 Daer inne bevoorwaert was, int clare,
 Als vrou Johanne affivich ware,
 Sonder wettich oir, si u bekant,
 11450 Dat dan die lande van Brabant,
 Van Limborch, van over Mase, met vromen,
 Opt rechte naest oir soudem comen
 Uten huuse van Lutzenborch gheboren,
 Daer coninc Wencelijn hem hilt voren.
 11455 Mids dier redenen begherden si
 Van sinen wegen, seggic di,
 Dat sine kenden ende hilden
 Voer gherecht oer, ende niet en wilden
 Daer jeghen doen, in ghenen keere;
 11460 Maer voer haren toecomenden heere
 Der lande vorseven, dits waerheit bloot, .

Vs. 11439 *Daer si*, die afgezonden des Roomschen konings. — *Gheladen*, gelast.

11440 *Op daden*, open deden.

11451 *Met vromen*, met al de bate van dien.

- Kenden na vrou Johannen doot,
 Ende dat si, in contrarien van dien,
 Gheen toeseppen en lieten ghescien,
 11465 Noch vorderen en lieten enege saken,
 Die de vorseide gheloften mochten laken;
 In contrarien, des sijt wijs,
 Den besegelden brieven, in eneger wijs.
 Die staten antworden daer op al bloot:
 11470 Dat si, na vrou Johannen doot,
 Met iegeliken soudē plegen
 Als si sculdich waren van rechtswegen.
 Die ambassadeurs, onghelogen,
 Sijn hier met weder in Behem ghetogen.
 11475 Haer antwoorde en was anders niet.
 Hier met te Loven die dachvaert schiet.

Hoe hertoghe Philips weder te Brussels quam, ende aldaer siec wert, ende
 sterft te Halle.

CVII.

- Doen den hertoge dit quam ter oren
 Van Bourgoingen, meer dan te voren
 Nam hi ter herten die kinnesse,
 11480 Tsier kinder behoef, om derffenesse
 Ende oirrye, si u bekant,
 Van Limborch ende van Brabant,
 Ende want hi die kinnesse, soe hem dochte,

Vs. 11466 *Laken*, bevlecken, bezwalken. ook niet; maer revendiqueerde het hertogdom
 11474 *In Behem ghetogen*. Keizer Robrecht, Brabant als een leen van het duitse ryk. Zie
 na de dood van hertoginne Johanna, eerbiedigde dit erfregt van het luxemburgsche huis zynen brief aen de steden *Leuven, Brussel*, enz.,
 in den *Thesaurus* van MARTENE, I, col. 1718.

- Van den staten niet verwerven en mochte,
 11485 Soe dede hi spreken al te hande
 Eneghe baenrotsen van den lande,
 Ende als hi daer af hadde ontfaen
 Goeden troest, soe quam hi saen
 Tot sijnre moyen in Brabant,
 11490 Tot Bruessel toe, daer hise vant,
 Daer si allen, clein ende groot
 Die state des lants te hare ontboot,
 Aen de welke hi verwerf doen tghone
 Dat si sinen middelsten sone,
 11495 Anthonise, verstaet die dingen,
 Tot enen ruwaert des lants ontvingen,
 Alsoe lange, dus waest bedreven,
 Als vrou Johanne soude leven.
 Hertoge Philips gaf midts tgone
 11500 Antwerpen Anthonijs, sinen sone,
 Metter toebehoerten groot ende smal,
 Ende metter bewisenessen al
 Om te bliven in ewicheiden
 Aen Brabant, sonder afscheiden;
 11505 Maer Mechelen en creech men, noch den Grave,
 Noch dlant van Cuyck; des schiet men ave,
 Hoe wel ment voortijts hadde ghecregen,
 Hadde men van ierst sijns willen gheplegen.
 Hets den Brabantschen sede, na mijn verstaen,
 11510 Tware goet hadde ment aldus ghedaen.
 Dat seght Willeken van Schernau :
 « Achter na raet es eers crau. »
 Mi ghedinct wel, tot veel wegen,
 Dat es der Brabantre plegen

Vs. 11509 De Brabanders zyn gewoon te zeggen, na dat zy verkeerd gehandeld hebben : *Tware goet*, enz.

11511 *Willeken van Schernau*, vermoedelyk een nederlandsch dichter; schoon de naem zeer hoogduitsch klinkt.

- 11515 Dat si dicwijl hebben raet ,
 Als ghesciet es die daet.
 Ocht sijs som iet hadden te bat ,
 Dat weten si diet hebben ghehat.
 Hier met willics ave scheden.
- 11520 Hertoge Philips was wel te vreden
 Dat Anthonijs, sijn sone, ter vaert
 Van Brabant werden sal ruwaert.
 Die wile dat die wise man
 Dese sake vorderde, quam hem an
- 11525 Een groot siecte in sijn lede
 Te Bruesele, binnen der goeder stede.
 Doen sijn saken ten einde was comen,
 Heeft hi orlof ghenomen
 Aen sijnre moyen, vrou Johannen,
- 11530 Ende aen die ander goede mannen,
 Ende trac alsoe van daer
 Thuuswert op een rosbaer,
 Ende eer te Halle quam die heere
 Wort hi bestaen alsoe seere
- 11535 Metter siecte, met overvalle,
 Dat men hem cume ghebracht te Halle,
 In sijn herberge, in den Hert.
 Daer wort die siecte hem soe hert,
 Dat hi cort versciet daer naer
- 11540 Van ertrike, in Ons Heeren jaer
 Dusent vier hondert daertoe viere,
 Daer menich maecte droeve chiere,
 Die niet en sagen haren wille.
 Dit ghesciede in aprille
- 11545 Op den xxij^{sten} dach.
 Sijn lichaen wert, sonder verdrach,
 Rechtvort ghevoert, na dit doen,

In Bourgoingen te Digoen :
 Daer wert hi, dwelke cost veel haven ,
 11550 Herde statelic begraven.
 Dus nam ende die heere groot :
 God brenge sijn siele uut al der noot !

Hoe Anthonijs van Bourgongen ruwaert in Brabant wert, ende hoe hi den heere van
 Asscen vangen dede.

CVIII.

Anthonijs van Bourgoingen te hant
 Quam cort daer na in Brabant ,
 11555 Ende wort, al onghespaert,
 In Brabant ontfaen over ruwaert ,
 Int jaer vorseit, doe ic ghewach ,
 In junio den ^{vsten} dach ,
 Ende binnen sinen iersten jare
 11560 Sijns ruwaertscaeps, cort daer nare,
 Soe ghevielt dat een mesdede
 Jeghen trecht van der stede
 Van Bruecele, midts welken daden
 Die wet was alsoe beraden
 11565 Dat si dien mesdadegen man
 Leggen woude in enen ban ,
 Ende dit vernam ter vaert
 Mijn heere Anthonijs, die ruwaert ,
 Die den heere van Assche, den amman ,
 11570 Verboot dat hi bi dien ban

Vs. 11549 *Haven, geld.* « Le lendemain de sa mort, ses deux fils mirent en gage son argenterie, pour suffire aux premiers frais de ses funérailles (BARANTE, *Histoire des Ducs de Bourgogne,*

édition publiée par M. GACHARD, I, p. 199). »

11558 *In junio den vsten dach.* Zie de charter van dien dag in de *Trophées* van BUTKENS, I, *Preuves*, p. 203.

- Niet en stonde, in gheer maniere.
 Die stat van Bruecel versocht schiere
 Haren amman, alsoe houde,
 Van rechtswegen dat hijt doen soude,
 11575 Ocht dat hi, sonder enigh beiden,
 Terstont sijn roede neder leide;
 Want hen alsoe, sijt seker das,
 Met privilegien verleent was;
 Ende aldus, in gheenre maten,
 11580 Soe en dorst die heere van Assche laten.
 Die correctie was ghedaen,
 Ende damman heefter bi ghestaen.
 Die amman beduchte hem houde
 Dats hem die ruwaert storen soude,
 11585 Ende ginc terstont, na desen doene,
 Tot van Fremelles meester Simoene,
 Die raet was, si u verclaert,
 Van minen heere den ruwaert,
 Ende vertelde hem al dit doen.
 11590 Doen riet hem meester Symoen
 Dat hi toghe, al onghespaert,
 Bi minen heere den ruwaert,
 Ende vertelde hem int lange
 Hoe hijt ghedaen hadde bi bedwanghe.
 11595 Om tbeste dat hi hem dit riet.
 Hier met die amman van hem sciet,
 Ende nam te Loven wert die vaert,
 Om minen heere den ruwaert
 Tonderwisene, openbare,
 11600 Hoe die sake gheschiët ware,
 Alsoe ghi voren hebt ghehoert;
 Maer die ruwaert was soe ghestoert,

Vs. 11586 *Fremelles*. DIVXUS noemt hem *Tremillus*.

11589—11592 Desunt in A.

- Als hi die niemare vernam ,
Dat hi met erren moede gram
- 11605 Tusscen Loven ende Bruessel, sonder waen ,
Den heere van Assche dede vaen ,
Ende deden , in dien berueren ,
Int tslot te Genepien vueren.
Des avonts als die niemare quam
- 11610 Te Bruesel, entie wet vernam ,
Vergaderde die wet na dat
Alle den raet van der stat.
Daer daden si, cort na dien doene,
Van Fremelles meester Simoene
- 11615 In sijn herberge halen, dats waer ,
Ende brengen op thuus ghevangen daer ,
Ende waren alle alsoe bedacht
Dat sine hilden alle dien nacht ;
Want si meinden openbare
- 11620 Dat hi sake daer af ware
Dat die amman, dus onghespaert ,
Ghevangen was van den ruwaert ,
Welcke meester Simoen, si u bekant ,
Alsoe vele screef ende sant
- 11625 Aen minen heere den ruwaert ,
Dat die heere van Assche waert
Des anderdaeghs daerna ontslagen.
Ende doen wert, sonder verdragen ,
Meester Simoen los ghelaten.
- 11630 Hierna wert seere utermaten
Die ruwaert vertornt op die stat
Van Bruesele; ende mids dat
Si sinen raet meester Symoene
Ghevangen hadden, mids welken doene
- 11635 Dede hi die borch vast stercken
Van Vilvorde ende bollewerken ,
Ende stelde daer op, als behoedere

- Der borch van Ranst die ghebroedere,
 Met meer andren, die met wreetheden
 11640 Die stat soudē hebben bereden
 Van Bruecel, alsoe men seide claer;
 Maer het wert ghededinght cort daer naer,
 Soe dat die scepenen entie raet
 Der stat van Bruecel, dat verstaet,
 11645 Met processien te voet al te samen
 Jegen den ruwaert uut quamen,
 Tot boven tsiechuus, dat verstaet,
 Daer men te Vilvorden wert gaet,
 Tusscen Bruecel ende Scarenbeke.
 11650 Daer vielen si oetmoedeleke
 Al tenegader op haer knien,
 Ende baden den ruwaert mettien
 Dat hi sijn gramheit van hen sate,
 Ende hadden sine, in eneger mate.
 11655 Vertornt, dat hi hen lieden dat
 Aldaer vergave op die stat;
 Ende mids desen, si u gheseit,
 Wort die sake afgheleit
 Van den gheschille vore verclaert
 11660 Tusscen die stat ende den ruwaert.
 Daer toe gaven si, tsinen behoude,
 Den ruwaert vijm gulde van goude.

Wanneer vrou Margriete van Bourgoingen sterf, Anthonijs moeder.

CIX.

Hier na in Ons Heeren jaer
 XIII^c ende V, dats waer,

Vs. 11650 Deest in A.
 11655 Sate, nederleidde.

11661 Tsinen behoude (A gheboude), dat is,
 niet ter leen, maer gansch te zynen voordeele.

- 11665 In merte xxviiij daghe,
 Schiet van der werelt, met groter clage,
 Van Bourgognen die edel vrouwe,
 Anthonijs moeder, daer groten rouwe
 Haer vrienden om maecten, clein ende groot;
- 11670 Ten baedt geen rouwe jegen die doot;
 Hets iegeliken effen bi,
 Heere, ocht vrouwe, ocht wie hi si,
 Si moeten allen gaen dien ganc;
 Maer hoe cort, of hoe lanc
- 11675 Weder nu, tavont of morgen,
 Dats Gode allene onverborgen.
 Mocht rijcdom ocht grote heerlijkheit,
 Als men van hier doet ghescheidt
 Te baten comen, ocht te staden,
- 11680 Soe waren derme tseere gheladen.
 Het en baet heerlijkheit noch schat;
 Maer die doeght hout in den hemel stat:
 Mach licht die hier meest sijn ghepresen
 Selen dan die snootste wesen,
- 11685 Ende niet allene eenen corten tijt,
 Maer sonder inde, in ewich verwijt.
 Elc huede hem des sunderlinge;
 Want dordeel Gods sal wesen stringe:
 Meu en salre met machte niet voren gaen.
- 11690 Maer elc sal loen naer werc ontfaen.

Vs. 11665 *In merte xxviiij daghe*. Volgens *l'Art de vérifier les Dates* (Chronologie historique des ducs de Bourgogne), en volgens MEYER (*Annales Flandr.*, p. 221), stierf de vorstin den 16 maert 1405, doch volgens GACHARD, in dezens aentekening op BARANTE, I, p. 200, den 21 derzelve maend. Dit laetste staet ook by OUDEGHERST, maer

LESBROUSSART wederspreekt het (*édit. de Gand*, II, p. 615). Vergelyk almede de lyst in GACHARD's *Inventaire des Archives de la Belgique*, I, p. 543.

11680 *Soe waren derme tseere gheladen*, zoo hadden 't de arme menschen al te kwaed.

11685 *Mach licht*, welligt; als boven.

Dan der heimeliker vrientscap die Anthonijs van Bourgoingen, ruwaert van
 Grabant, metter stat van Aken over quam.

CX.

- Onsien wert seere utermaten
 Van alle sinen ommesaten
 Anthonijs, die vrome heere :
 Sijn volc wertten herde seere
 11695 Minnende, ende ontsiende mede,
 Doer sijn grote edelhede.
 Int jaer Ons Heeren, min noch mee,
 XIII^c ende drie werf twee,
 In junio den sesten dach,
 11700 Soe wert ghemaect een overdrach
 Ende een sekere heimelijcheit
 Tusscen den ruwaert vorseit,
 Ende der goeder stat van Aken,
 Die vrientscap met hem wouden maken,
 11705 Ende, onder dandre, wanneer dat hi
 Des hadde te doene, ende si
 Des worden versocht, si u bekant,
 Souden si hem senden te hant,
 In sinen sloten, tsinen ghebode,
 11710 Te Limborch, te Daelhem ende te Rode,
 Vijftich scutteren, met willeger lost,
 Ende die halden op haren cost,
 Waert waer te doene, aen dien cant,
 Wel toeghetouwet ende wel bewant.
 11715 Ende alsoe lange in dien berechte
 Als sijn ridders ende sijn knechten
 Daer bliven souden, dat es waer,

Vs. 11700 *Een overdrach*, een verdrag. Zie hetzelfde hierachter in het *Codex diplomaticus*.

- Souden die scutteren bliven daer ;
 Hertoge Anthonijs, die vrome man,
 11720 Soude die scutteren , af ende an ,
 Veilegen doen , ende gheleiden ,
 Tusschen beide , met mogentheiden .
 Die stat van Aken , des sijt wijs ,
 Soude den hertoge Anthonijs
 11725 Van Limborch , verstaet den fijn ,
 Hem , ochte den vrienden sijn ,
 Provanche leveren uter stat ,
 In sulcken cope , ghelijc als dat
 Deen borgheren den anderen , dits tbediet ,
 11730 Vercopen souden , ende anders niet .
 Hertoge Anthonijs , met waren saken ,
 Soude die borgren van Aken
 Verantworden , in alder maten ,
 Ghelijc sijns selfs ondersaten ,
 11735 Ende doer sijn lande , groot ende smal ,
 Souden si tolvri varen al ,
 Ghelijc als si ghewoenlijc waren
 Van ouds te doene , hoert mi verclaren ;
 Met meer vorwarden , die daer
 11740 Besproken worden , ende daer naer
 Schencten si , met groter vrome ,
 Den hertoghe , tsinen willecome ,
 III^m rinsch gulden , in liege u niet .
 Die ruwaert met minnen sciet
 11745 Van die van Aken , alsoe ghi hoert ,
 Ende bleven goede vriende vort .

Vs. 11725 *Van Limborch*. Antonis noemde zich
 toen slechts hertog van Limburg en ruwaert van
 Braband , dewyl Johanna nog in leven was.

11735 *Verantworden*, bejegenen.
 11745 *In liege*, ik en liege.
 11746 *Vriende*, A ghevriende.

Hoe vrou Johanne haer lant van Brabant regeerde ende wanneer dat si sterf.

CXI.

Int jaer Ons Heren met droeffenese
 M. CCCC ende sesse,
 In december den eersten dach,
 11750 Sterf vrou Johanne, dat menich mach
 In Brabant clagen, groot ende cleine.
 Si wort begraven met groten weine
 Te Brusele toten Carmeliten,
 Daer men den menegen hoerde criten,
 11755 Ende druckelijc mesbaren;
 Want alle die omtrent haer waren,
 Ende over menegen termijn
 Haer dienstliede hadden ghesijn,
 Waren van herten seere bedruet;
 11760 Want hen nu seere was mesluct;
 Averecht was ghekeert haer cansse;
 Beide Rutten, Gheerken, Coensch ende Hansse
 Die riepen leyder! wach! owi!
 Want ander quamen in den bri.
 11765 Die hen voersien hadden voertiden,
 Die mochtens nu te bat gheliden;
 Want het sijn al te snode dingen
 Oude arme hovelingen.
 Ic sach bi vrou Johannen tiden
 11770 Den selken op hoeghe perde riden,
 Die na haer doot, seere cort na dat,
 Metten cledren in de modre sat,
 Ende als een erm snodelinc

Vs. 11752 *Weine*, geweene, droefheid. ders medegebragt. Dit bewyst dat de nieuwe
 11762 *Beiden*, gezamentlyk. hertog de dienstlieden van Johanna aen hun lot
 11764 *In den bri*, in het eten van den brei, heeft overgelaten. Hy bragt Walen en Franschen
 namelyk de hofbedienden door Antonius van el- met zich, die de Brabanders verdrongen.

- Al drupnesende achter straten ginc.
- 11775 Dat waren die, die niet en achten
Hoe sijn doersloegen, ende overbrachten,
Ende hadden meininghe ende berueren
Dat hen eewelijc soude dueren.
Al waest dat dese maecten rouwe,
- 11780 Daer en was noch heere noch vrouwe
Si en maecten alle groot mesbaer;
Maer ten baette niet een haer,
Si en mochter niet met wederkeeren.
Met groten state, met groter eeren,
- 11785 Ende met grooter solempniteit
Wert si in haer tomme gheleit,
In den coer, voer den autaer.
Si was een ende vijftich jaer
Hertoginne, met eeren groot,
- 11790 Na hertoge Jans haers vader doot,
Daer af si dlant besorghde dan,
Met Wenceline haren man,
Omtrent der jaren vier werf seven.
Na hertoge Wencelijns doot vorscreven,
- 11795 In haren wedustoel, daer naer,
Regeerde si xxij jaer
Dlant van Brabant al omtrint,
Binnen welcken tide si seer ghemint
Was van haren volcke ghemeine;
- 11800 Want si dede tvolc, groot ende cleine,
Handlen met vonnesse ende met wette,
Ende stringelijc si daer op lette
Scerp te richten, tallen steden,
Die ghene die fortsche of wille deden
- 11805 Over eneghe vrouwen persone,
Ocht diese ontscaecten; dat was scone.
Si was ontsien aen elcken kant
Van den baenrotsen van Brabant,

- Ende van al den edelen , sijts vroet.
- 11810 Si dede haer lijf ende haer goet
Aentasten , cort daer nare,
Als si iet bruecten jegen hare,
Ende daer na moesten si , hoert mi scriven,
Ewelijc aen haer hangende bliven ;
- 11815 Met haren goede , sonder verlaet ,
Moesten si beteren die mesdaet,
Ende in vrou Johannen eenpaerleken
Blivende in gheloften steken ,
Daer met dat si bedwongen waren
- 11820 Hen vort te hoedene , hoerdic verclaren ,
Van sulcken mesgripe , herde seere ,
Ocht van geliken , vortaen meere.
Alle vorsten , ende alle heeren ,
Hilden allen in groter eeren ,
- 11825 Ende in groter werdicheit
Die edele hertoginne vorseit ,
Ende haddense alsoe uutghelesen ,
Ocht si haer moeder hadde ghewesen ;
Ende voer waer , in rechter eeren ,
- 11830 Si was een moeder van jongen heeren ,
Dier si vele bi hare onthelt ,
Ende ter eeren heeft ghestelt ,
Ende tot doeghden opghetogen ,
Wijsde ende leerde , na haer vermogen ,
- 11835 Den staet der eeren te volgen naer ;
Want haer kinlijc was ende claer ,
Als den jongen van Cleve , dat edel grein ,
Ende Willeme sgreven sone van Zeyn ,
Heynsberch , Namen ende Bourboen :
- 11840 Dese waren alle in haer bandoen ,

Vs. 11812 *Bruecten* , misdeden. Men zegt nog
afbreuk doen.

11840 *In haer bandoen* , in hare plecht , ter
harer beschikking , of onder haer *bannier* ; want

- Ende vele meer andre joncheren,
 Die kindre waren van groten heeren.
 Si besorghde oec die jongelingen
 Om te state van huwelijc te bringen ;
- 11845 Want si bereet selve properlijc
 Ende bededinghde thuwelijc
 Tusscen coninc Karlen vermogen
 Van Vranckrijc ende des hertogen
 Stephens dochter van Beyerens heere ,
- 11850 Daer tAmyens met groter eere
 Die brulocht af ghehouden waert.
 Vrou Johanne was daer wide vermaert.
 Oec soe dedingde vrou Johanne
 Thuwelijc , tusscen den jongen Janne
- 11855 Van Bourgoingen , den joncheere fijn ,
 Ende hertogen Aelbrechts dochterkijn
 Van Henegouwe ende van Hollant heere ,
 Ende van Zeelant ; si maecte meere
 Thuwelijc , dat was goet ende scone ,
- 11860 Tusschen Willeme hertoghe Aelbrechts sone
 Ende Magrieten voersienichlijc
 Van Bourgoingen , dwelc huwelijc
 Van Willeme ende van sier jonger vrouwen
 Te Camerike wert ghehouden.
- 11865 Vrou Johanne , sijt seker das ,
 Selve oec tot deser brulocht was ,
 Daer haer wert ghedaen veel eeren
 Van altemael den groten heeren ,
 Die daer vergadert waren tsamen :
- 11870 Al tenegader si uut quamen
 Een halve mile wegghs , jeghen hare ,
 Ende gheleidense daer nare
 Tot in haer herberghe , dats waer.

het fransch woord *bandon* heeft tweederlei be- Vs. 11847 Deest in A.
 teekenis.

- Dese eere bewesen si haer daer,
 11875 Ende tallen plaetsen, tallen steden,
 Groot eere ende werde si haer deden,
 Ende hildense, sonder onderscheit,
 Voer dedelste vrou van kerstenheit.
 Wat soudic lange hier op bliven?
 11880 In can u nerghent na bescriven
 Den lof, die haer van recht betam.
 Soe wie datse versoeken quam,
 Als vremde heeren van buten lande,
 Riddren, ocht knechte enegerhande,
 11885 Daer eere ochte doecht aen claf,
 Meldelike si hen gaf
 Spanne ende dierbare juweele,
 Dier si vele hadde te haren dele,
 Die coningen, hertogen, ende graven
 11890 Haer jaerlijcs sonden ende gaven,
 Dwelcke van der edelre vrouwen
 Niemende en bleef onvergouden;
 Want si was, in allen keeren,
 Vol doegdlijcheiden ende vol eeren.
 11895 Wanneer dat si hadde vrede
 Van orloghe, dicwijl si dede
 Jaerlijcs houden, te menegen stonde,
 Tornoye ende tafelronde,
 Ende costelike hove,
 11900 Daer ridders, ende knechten van love,
 Vremde ende na gheboere
 Toenden ridderlike voere,
 Ende besuerden haer edel liven
 In deere van den reinen wiven,
 11905 Die der wapenen aert aen sagen,

Vs. 11887 *Spanne*, spanhaken; wat men nu
broches noemt.

11901 *Gheboere*, geburen.

11905 *Besuerden*, pynigden, vermoerden.

- Ende bi der hertoginnen lagen,
 Dat menegen maecte hogen sinne,
 Doer der reinder bloemen minne.
 Na der maeltijt, met groter eeren,
 11910 Sach men daer danssen ende hoveren.
 Diet in der maleyen best hadden gedaen
 Die sach men hogen loen ontfaen.
 Dus hilt die edel vrouwe Johanne
 Wacker alle dien goede manne,
 11915 Die eere begerden ende prijs
 Van wapenen. Int paradijs
 Moet haer siele sijn verheven,
 In vrouden in dat ewech leven!
 Dus bleven die lande, si u bekant,
 11920 Lotrike, Limborch ende Brabant
 Sonder oer, dits openbaer,
 Die over herde menich jaer
 Van oire te oire waren gheresen,
 Soe ghi hier voren vroet moeght wesen,
 11925 In die oude coroniken,
 Die welcke claerlijc doen bliken
 Die gheborte, van grade te grade,
 Ende want nu, bi der Gods ghenade,
 Na der hertoginnen doot,
 11930 Alle die lande, clein ende groot,
 Eenen anderen oeire selen bliven,
 Als ic meininghe hebbe te scriven,
 Na dat vrou Johanne inde nam,
 Hoe Anthonijs aen Brabant quam,
 11935 Van Bourgongen van moede hoghe,
 Ende wort gheweldich hertoghe
 Van Brabant, ende van Lotrike,
 Ende van Limborch der ghelike,

Vs. 11911 *Maleyen*, fransch *mêlée*.

- Daer sal u dandre boec, hier nare,
 11940 Af bescheiden trechte ware,
 Ende die waerheit claer ontbinden.
 Desen vij^{sten} boec willic nu inden
 Op vrou Johannen, het dunct mi tijt.
 Ic dancke den Heere ghebenendijt,
 11945 Die mi verleent heeft die macht,
 Dat ict dus verre hebbe ghebracht,
 Ende der waerheit naghegaen,
 Ten naesten dat ic conde verstaen,
 Ende ondersueken, in allen stonden :
 11950 Des nemic Gode ter orconden ;
 Dat ic, na alle mijn vermogen,
 Die rechte waerheit hebbe vertogen,
 Ende die logene af ghebeten.
 Hebbic iet daer in vergheten,
 11955 Dat es mi leet, in rechter trouwen.
 Ic bidde Onser Liever Vrouwen,
 Dat si haren lieven kinde
 Voer mi bidde, dat ic ten inde
 Den sevenden boec oec mach volbringen,
 11960 Daer men herde notabel dingen
 In horen sal, ende vremde saken,
 Soe u distorie cont sal maken,
 Die hier na volgen sal te richt.
 Dit was ghescreven ende voldicht
 11965 Int wout van Sonyen, doe ic u cont,
 Op Sente Berbelen avont,
 Als men screef, noch min noch mee,
 M. IIII^c XXX ende twee,
 Des nachts omtrent der thiender uren.
 11970 God wille hem geven sulc berueren,

Vs. 11950 *Nemic*, A *meynic*.11968 M. IIII^c XXX ende twee, A *dusent vier**hondert ende twee*. Zie onze *Inleiding*, vóór dit tweede deel der *Yeesten*.

- Diet ghedicht heeft ende bescreven,
Dat hi hier in desen leven
Dragen moet sulc regement,
Dat hi met Gode si bekent,
11975 Ten ordele, in den lesten dage,
Daer elc moet gelden sijn ghelage,
Dat hi die suete worde mach horen :
« Comt, mijn vriende uutvercoren,
In dat eeweghe rike mijns Vader,
11980 Dat u bereit es altegader,
Van der werelt aenbeginne! »
11982 Seght amen alle, ic bids op minne.

AMEN.

BYLAGEN.

APPENDICES.

BYLAGEN.

I.

Ghedinkenesse hoe de zaken ghehandelt ende ghetraïert hebben ghesijn, zindert dat de hertoghe van Brabant quam van live ter doot, tussehen den hertoghe van Bucemburch ende minen here van Vlaenderen, in corten woorden ¹.

Naer de doot van den hertoghe van Brabant, min here van Vlaendren, te menegher dachvaert, zendde in Brabant an den hertoghe, an de hertoghinne, ende an de steden van Brabant, om te verzoukene ende te heesschene sine rechte versterfnesse, naer lants recht, daerup ooc eneghe dachvaerden ghehouden waren tusssen min here ende hemluden, ende specialeke daer min here ter lactster dachvaert was metten hertoghe, metter hertoghinne, ende haren steden, ende waende dat men hem redene ghedaen soude hebben. Daer ne wilde men hem gheene redene doen, noch yet gheven van sire

¹ Opgesteld door SEGER VANDER BEKE (SOHIER DE LE BEKE), kanselier van Vlaenderen, onder Lodewyk van Male. en staende aen het hoofd van een door hem gehouden register, voorheen ter archiven van Ryssel, thans ter archiven van het koningryk, te Brussel.

versterfnesse, dat waert was daernaer te hoorne; maer boot hem ghelt om hem of te losene, ende sine erve sins ondanx te doen vercopene, ende els niet, ende sceen dat men met hem hilt sijn scerne; ende, dat meer es, de hertoghe ende de hertoghinne meenden hem ongebruuc¹ te doene van sire vaderliker erven der stede van Mechline, ende die hem te nemene, also sindert² bleec, naer dat min here manscap ghedaen hadde den bisscop van Ludeke, ende in possessien gheset was ende ontfaen van sire stat van Machline, min here van Vlaendren wesende bin sire vorseider stat. De hertoghe ende hertoghinne vors. camen bin der stat, up³ min here, met ghewapender hant, met vele lieden van wapenen, in groten overmoede, om min here sine stat te nemene met crachten, ende hem der ute te jaghene; ende als min here dat sach, dat hi sijn recht niet ghecrighen mochte met gheenre vriendelicheit, ende dat men hem daertoe sine vaderlike erve, de stat van Mechline, also nemen wilde met crachten, met zulken uplope ende sconfiericheden hem doende bin sire stat vors., so trac hi van danen, te sinen lande waert, ende toghede dit sinen edelen lieden, sinen steden ende lande ghemeenlike, bi rade van sinen maghen ende vrienden. Ende, bi ghemeenen overdraghene ende hulpen van hemlieden, hi trac up thoghe Bochout, voor Affelghem, bin Brabant, om sijn recht te ghecrighene ende sijn erve te behoudene, daer de hertoghe ende dlant van Brabant met groter cracht jeghen camen. Ende min here van Vlaendren also daer wesende eenen tijt, gheluste den hertoghe dat hi zendde te vele stonden an min here van Vlaendren, so verre dat, bi traitiete van eneghen lieden van beeden partijen, een seker accort ghemaect was, ende beloeft bi sekerheden ende beseghelten⁴ te houdene ende te vulcommen, up twelke accort de partijen vorsc. elc met sinen lieden doe scieden, ende trocken thuus waert, min here van Vlaendren hopende ende houdende, in goeder loyalheden ende trauwen, dat beede de heren ende landen in goeden paise daarmede bliven souden, als de ghone die niet begherde dan om, ende metten meesten paise ende rusten, min dan sin recht te hebbene, ende sin vaderlike erve te behoudene. Daernaer gheviel aldus, min here van Vlaendren wanende in goeder trauwen wesen, hem ende sin lant, ende den hertoghe ende sin lant, aldus up dit accort in paise, dat de hertoghe ende hertoghinne vorseid daden vanghen ende in vanghenesse doen de ghone, die van harer partijen ghecoren waren int vors. accort, te sekere stede te commene, ende te sekren daghe, om dat accort ende alle gheschille der of te terminerne, ende te volcomene bin sekere tijt, ende dat beloeft hadden bi haren eede ende trouwen, emmer min here van Vlaendren sine lude, van sire partijen ghecoren, ter vors. stede in tijts zendende om dandere te verbeidene, ende te doene al dat si

¹ *Ongebruuc*, iets wat ongebruikelyk was.

² *Sindert*, sedert.

³ *Up*, tegen.

⁴ *Beseghelten*, bezegeldheden, bezegelde brieven.

sculdech waren te doene; ende aldus, mins heren liede van Vlaendren al haren tijd beidende, de ghene van der partien shertoghen camen daer niet, noch hilden hare belof ende eet, zome ¹ bi fauten dat si ghevanghen waren, also vors. es; ende, die tijt verleiden, ende, vulcomelike ghebeit mins heren liede vors., trocken weder te min here waert. Cort daernaer de hertoghe vors. ende sin lant van Brabant met haren hulpers stichten brant, roofden ende sloughen liede, bin mins heren lande van Vlaendren, dewelke zaken alle min here van Vlaendren toghede ende claghede sinen steden ende lande ghemeenlike, edelen ende onedelen; ende, raet derup ghehat, min here van Vlaendren trac met sire hulpen ende lande van Vlaendren te Brabant waert, om alle dese grote scanden hem ghedaen, omme sin recht ende erve te ghecrighene ende te behoudene, so verre dat de hertoghe ² ende dlant van Brabant met haren hulperen hem jeghen camen voor Breucele, om hem sijn recht te waerne ende sine erve te nemene met crachten, daer so verre gheviel dat cort daernaer de stat van Breucele met alle haren toebehorten up ghaf min here van Vlaendren, ende kenden dat hise daer-toe bracht hadde, bi fauten die hi hadde in sine versterfnesse, ende an sine stat van Machline, met orloghen, dat si hem kenden ende ontfinghen over haren rechten here, ende hem ende sinen naercommers beloefden ende zwoeren hulde, met eeden ende

¹ Zome, som.

² *De hertoghe.* De hertog van Brahand schynt er toch niet by geweest te zyn, daer hy, volgens onzen schryver, en volgens alle waerschyndelykheid, te Maestricht en elders aen het werven van krygsvolk was. Dit verhael echter van SEGER VANDER BEKE komt zeer wel overeen met dat van CORNELIS VAN ZANTVLIET, in dezens *Chronicon*, gedrukt by MARTENE en DURAND, *Veterum scriptorum amplissima collectio*. Zie aldaer tomus V, col. 262, waer men het volgende aentrest, wegens den oorlog der Brabanders en Vlamingen, in het jaer 1556: « Anno Domini MCCCCLVI cum inter Wenceslaum et comitem Flandriae diaeta praefixa foret juxta monasterium Affligemiense ordinis S. Benedicti, ubi de concordia principum tractaretur, aliquanti probi et prudentes viri ordinationem salubrem pacis pro patriae salute honorifice concluderunt: ita quod ambo principes satis rationabiliter fuerunt contentati. Cumque singuli ad sua remeassent, oppidani Bruxellenses ex eisdem tractatoribus pacis quotquot invenire poterant, comprehenderunt, et in carceribus poni fecerunt, asserentes illos patriae proditores fore et indignam ac inhonestam pacis formam protulisse. Quo audito, Flamingi videntes se circumventos, convenerunt armati inter Bruxellam et Affligemium, illicque fixis tentoriis adventum Brabantinorum audacter praestolati sunt. At dux Wenceslaus sociatis sibi comitibus de Los et de Montibus, et communitatibus Lovanii et Bruxellae, confisus in multitudinē suorum, Flamingos numero pauciores invasit, et habito diro conflictu, tandem communitates Brabantiae terga vertentes et perditos se conclamantes aufugerunt; sed et dominus de Scoenvorst [?] signifer ducis, projecto vexillo, similiter fugae se commisit. Quod cernentes caeteri nobiles Alemanni, qui duci suffragium praebuerant, mente consternati loca retraxerunt, et versus Lovanium cum duce festinarunt, non audentes intra Bruxellam propter civium furorem seditiosum amplius remorari. Ducissa Johanna exterrita fugit in Binchium oppidum Hannoniae. At Flamingi de victoria tumefacti circa suburbia Bruxellae castra metati sunt, circumquaque devastantes omnia. Tandem Bruxellenses in arto positi, excluso duce, comitem Flandriae in suum dominium susceperunt, portas suas illi reserantes ac fidelitatis juramentum praestantes eidem; et subsequenter singula oppida Brabantiae comiti se submiserunt, excepto oppido cui vocabulum est Buscum-Ducis, cujus cives a fidelitate, quam duci fecerant, nullis modis aut promissis poterant avelli. Dux autem fugiens a Lovanio pervenit in Diest, et consequenter lacrymose recessit ad Alemaniam fratri suo imperatori Romanorum de infortunato eventu lugubrem texens tragoediam. »

zekerheden , als haren rechten here , ende ghaven hem , om dat wel te houdene , grote quantiteit van ghizelen uter stat van Breucele , zulke als hi zelve kiesen wilde , met vele andren beloften ende zekerheden , die si hem meer beloefden , ende , die ghenomen te hem waert , ende dit aldus ghedaen , min here van Vlaendren voer van danen te sire stat waert van Machline , daer hem de goede liede eerlike ontvinghen , ende wel als haren gherechten here. Ende min here van Vlaendren , aldus in sine stat van Machline wesende , de stat van Lovene , de stat van Andwerpen ende alle de vrye steden ende lande van Brabant zenden te min here waert vors. , hem upghevende min here van Vlaendren vors. , ende kennende haren rechten here wesende , ende daden hem belof , hulden , ende zwoeren , ende ghaven ghisele , elke stat zonderlinghe , ghelijc de stat van Breucele ghedaen hadde , also vors. es , *ute ghescit*¹ sHertoghenbossche , soo verre dat min here van Vlaendren , die altoos met deuchden meende ende waende tsine behouden , eens wart met allen den steden van Brabant , dat hi alle de ghisele van elker stede , groot ende cleene , telivererde , ende quite scalt , mids dat elke stede hem goede lettren ghaf , bezeghelt met haren zeghele , dat si hem ontfaen hadden over haren gherechten here , ghehult , ghezworen , ende ghedaen ghelijc vors. es , de welke letteren min here noch te hem waert heift. Ende hi voer daernaer te Lovene , te Breucele , te Andwerpen , ende in andren steden , daer hem al tcommun ontvinghen als here , hulden , ende zwoeren , ende manne , groot ende cleene , manscap daden van den lande , eene grote quantiteit. Daernaer gheviel dat min here van Vlaendren , wesende teenen parlemente te Andwerpen met den steden ende lande van Brabant , toghede hemlieden hoe dat hi tland hadde moeten ghecrighen ende winnen , bi fauten dat hem de hertoghe ende hertoghinne van Lucembourg niet hadden ghewilt gheven sijn recht ; nochtan hi wilde hem quiten te hemlieden waert , ende , bi rade van sinen lieden van Vlaendren ende van Brabant , den hertoghe ende hertoghinnen vors. gheven alzule goet ende lant als si hem raden zouden , twelke bleef te doene bi fauten van dien van Brabant , ende niet bi min here vors. Noch ghevel , daernaer , ten verzouke ende groter begherten van dien van den steden ende lande van Brabant , mids dat si min here van Vlaendren ghekent hadden , ontfaen , ghehult , ende ghezworen , als haren rechten here , ghelijc vors. es , ende dat si zeiden dat tlant niet staen mochte zonder wet ende berecht van scouteten , van meyers , scepenen , wethouders ende andren officiers , also ghecostumeert es , dat de steden ende land van Brabant wilden , baden ende rieden dat min here van Vlaendren hem scriven soude ende draghen als hertoghe van Brabant , ende officiers ende wet maken alomme , want anders mochte hijt niet doen ; dwelcke min here van Vlaendren dede , ter begherten ende bi rade van hemlieden , also vors. es. Nu es ghevallen dat de steden ende dlant van Brabant , min here van Vlaendren wesende absent , ende heurlieden

¹ *Ute ghescit*, uitgezonderd.

ghaende openbaerlike derde waerf jeghen hare beseghelden beloefden, hulden, eet ende kennessen, gelijk vors. es, si, zonder eneghè faute te toghene min here vorseid, ende zonder consent van hem, noch hem enichsins te assomerne, sijn ofgheghaen min here van Vlaendren, haren here, ende van hem ghtrocken, boven al den redenen vors.; ende [hebben] den hertoghe ende de hertoghinnen van Lucembourch bin den zelven daghe ontfaen te Lovene, bi nachte, dat si daeghs ghescreven hadden an min here Heinrike van Vlaendren, met andren zaken, dat hi niet twifelen zoude si soudren sijn ende bliven min here van Vlaendren goede ghetrauwe liede, als haren rechten here.

Hier zyn eenige bladen onbeschreven gelaten, zynde de kanselier vermoedelyk voornemens geweest om zyn verhael voort te zetten.

 II.

Die redene waerom grave Lodewijc die stat van Antwerpen ongelijc dede ¹.

Deerste redene is, claer ende fijn,
 Want die mercten beide sijn
 (Van vissche ende van soute ghemeene)
 Beide keyserlike leene,
 5 Also dat die keyser Heinrijc
 Tuight, claer ende openbaerlijc,
 In die privilegien sijn;
 Ende oec hertoghe Wencelijn
 Ende vrou Johanne kennen claer,
 10 In haren brieven openbaer,
 Ende ghelijc oec, si u bekant,
 Die grave Willem van Hollant
 In sijn seggen kent claerlijc,
 Soe en was grave Lodewijc

¹ Dit gansche kapittel is in het HS. der *Yesten* met de pen doorgehaeld, en kon, door zyne uitgebreidheid, niet gevoegelyk plaets vinden onder den tekst der kronyk.

- 15 Niet mechtich van alsulken leene
Te veranderen (groot of cleene),
Tseggen, of over te geven dat,
Ende van Antwerpen die stat
Te doene bliven in hem van des ;
- 20 Want costume ende recht es,
Wanneer men veranderinge doet
Van lene, dat het gheschien moet
Bi wille ende consent ghemene
Des heeren, daer ment af hout te lene,
- 25 Ende bi den mannen, als te voren,
Die dien hove toebehoren,
Ende ter plaetsen alsoe gheleghen,
Daer billic die manne te wisen [*sic*]:
Des gheen van allen, des sijt ghewes,
- 30 In desen seggen ghesciet en es.
Oec eest waer, dat elc verstaet,
Dat die gravinne daer bi noch nae
Gheroepen en was tenegher stede,
Daer men dese veranderinge dede,
- 35 In dovergheven van desen leene,
Noch haer consent groot noch cleene
Daer toe en dede, sijt seker das,
Nochtan dat si ervrouwe was,
Rechtghebordeghe, waer bi dat
- 40 Van Antwerpen die goede stat
Des mechtich en was, lude noch stille,
Sonder weten consent ende wille
Van harer ervrouwen, groot no cleene,
In mindernessen van haren leene.
- 45 Een ander reden si u bekant,
Dat een hertoghe, Jan van Brabant,
Dat mercgraefscap al gheheel,
Sonder middel ofte deel
Van den lande van Rijen ghemeene,
- 50 Van den keiser hilt te lene,
Ende die en was des mechtich niet
Dat leen te veranderen iet,

- Sonder skeysers wille, dats waer,
Alsoe sijn brieve tuigen claer.
- 55 Want hijs dan mechtich en was, twint of deel,
Die tleen nochtan hilt al gheheel,
Soe was die grave dan mechtich cleene,
Die maer een deel en hilt te leene
Des marcgraefscaps, si u bekant,
- 60 Van der hertoginnen van Brabant,
Des te veranderen oft te verleggen,
Oft enich seggen daer uut te seggen,
Ocht die stat, der ic wel scriven,
In hem te dwingen daer af te bliven.
- 65 Een ander redene es blikelijc,
Int geestelijc recht ende int werlijc,
Als eneghe saken ghedaen wesen
Bi bedwanghe, ocht uut vreesen,
Dat die saken, alsoe ghedaen,
- 70 Van rechte niet en sullen staen;
Ende wes van desen es gheschiet
Was uut vreesen ende anders niet,
Ende bi bedwanghe, dats wel te gissen,
Uut node van ghevanckenissen.
- 75 Een ander redene mach oec sijn,
Want dic hertoghe Wencelijn,
Ende vrou Johanne mede,
Langhe te voren, eer die stede
Van Antwerpen, alst es vorscreven,
- 80 Int seggen over was gheven,
Hadde besegelt dese dingen,
Voere hen, voer haer nacomelingen,
Ende gheloeft dat si souden
Die stat in haer possessie houden
- 85 Van den leene, daer ic af seide,
Van vischmerct ende soutmerct beide,
Ende hadden oec met ernsticheit
Bevolen den portren vorseit,
Dat si gheen goede en lieten varen
- 90 Te Mechelen wert, de welcke waren

- Toebehorende enegherleide
 Enich van den mercten beide,
 Alsoe hen dat oec claerlijc
 Bevolen hadde keyser Heinrijc ;
 95 Ende want van Vlaendren vrou Margriete
 Ende grave Lodewijc ten gheniete
 Aen Antwerpen aldus sijn comen,
 Als ghi voren hebt vernomen,
 Ende heere ende vrouwe sijn van der stat,
 100 Soe sijn si dan wel sculdich dat
 Van des vore hen es gheschiet
 Te houden ende te breken niet,
 Ende alle die, na desen,
 Heeren oft vrouwen sullen wesen
 105 Sijn dat sculdich sonder breken
 Vort aen te houden eeweleden ;
 Ende want dan grave Lodewijc
 Ghehouden was principaellijc
 In die gheloften, die welcke deden
 110 Hertogen ende hertoginnen vorleden,
 Soe en mocht hi dan, groot noch clene,
 Verleggen noch overgeven die lene.
 Een ander reden es in den seggen
 In den payse ende afleggen,
 115 Tusschen de hertoghe ende hertoginne
 Enten grave enter gravinne,
 Van Brabant ende van Vlaendren beide,
 Dat grave Willem daer tusscen seide,
 Dwelc swoer Lodewijc die heere
 120 Bi sier sekerheit bi sier eere
 Te houden vast, in allen dingen,
 Voer sijn oer ende nacomelingen,
 Alsoet int vorscreve compromis
 Ende bliven claer begrepen is,
 125 Soe was die stat van Antwerpen met al
 Haren rechten, groot ende smal,
 Privilegien ende vriheden,
 Die si hadden lange vorleden,

- Ende in possessien daer af bleven
 150 Gheheel ende al over ghegeven
 Margrieten van Vlaendren, als ic seide voren,
 Ende Lodewijc haren mombore,
 In leene te houdene, si u bekant,
 Van vrou Johannen van Brabant,
 155 In vueghen dat si beide souden
 Sweren, dat si souden houden
 Van Antwerpen die goede stede
 In alle hare vriedede;
 Ende want die stat openbaer
 140 Chartren ende privilegien claer
 Heeft van mercten vorscreven,
 Die hem verleent sijn ende ghegeven
 Vortijts van den hertogen rijc,
 Soe eest dan wel blikelijc
 145 Datsi die greve entie gravinne
 Daer waren sculdich te houden inne,
 Ghelijc sijt selve daer te voren
 Gheloeft hadden ende ghesworen.
 Oec heeft tAntwerpen, oit ende echt [*voor- en namaels*],
 150 Van den mercten gheweest dat recht,
 Ende in possessien paisivelike
 Gheweest, als si wel claerlike
 Thonen souden, si u bekant,
 Metten gemeinen lande van Brabant,
 155 Ende metten den steden samentlijc,
 Met openen lettren autentijc,
 Uuthangende ter waerheden
 Wel met xxxij steden ^t,
 Ende ouden registren, die van der saken
 160 Openbaerlec mensie maken,
 Ende met ghetuighen, goet ende fijn,
 Die in der saken niet en sijn
 Noch winners noch verliesers mede,
 Dan orconde der waerhede.

¹ Al deze verklaringen der steden zyn overgeschreven in de verzameling van А-Тутко.

- 165 Dese redene hebdi wel ghehoert.
 Nu beveliet Gode vort,
 Te doemene [*bestissen*], na sijn mogentheit.
 Ic hebber ghenoech af gheseit.
 Wie recht hadde dat latic daer;
- 170 Maer, Antwerpen! hets u swaer
 Te lidene ende verdrietelijc,
 Alst claer es ende proefelijc.
 Dat ic aldus langhe stae
 In dese redene, dats, want hier nae
- 175 Noch dienen sal ende claerlijc bliken,
 In de na volgende coroniken.
 Hier latic van den grave bliven
 Van Vlaendren, ende sal u scriven
 Van den hertoghe Wencelijn,
- 180 Ende van vrou Johannen der vrouwen sijn.

Hoe de gemeente te Goven opstont.

- Die leste redene, die ic las
 Van hertoghe Wenceline, die was
 Hoe hi ende Lodewijc die grave
 Beide haers scrivens quamen ave,
- 185 Ende bi wat saken dat het bleef
 Dat die grave niet meer en screef
 Den titel van Brabant rijcke,
 Noch hertoghe Wencelijn des ghelike
 Aen den grave « onsen ghetrouwen ».
- 190 Dit hebdi alle wel onthouwen.

Nu volgt het XLII^{te} kapittel der Rymkronyk hierboven, bl. 154.

III.

Van het slaken der antwerpsche Gyselaers, door den graef van Vlaenderen 1.

Het es te wetene, als van der zaken van der delivrancen van den ghiselen van Andwerpen, dat daerup zekere verbinde gheordinert waren ende overghegheven, der stat ende den ghiselen, dat zij daerup raed hebben zouden, ende dat was ghedaen bi den iij steden van Vlaendren, die elc copie derof hadden. So dat de stat ende de ghisele deis weegherden te doene, ende bleven ligghe, so langhe dat zij daden supplyeren, omme Gode, dat men die cedula ende die verbinde middelen ² woude, want zy ghereet waren te doene al dat min here ende de steden met besceide begheren souden ghedaen te sine; van der welker cedula ende verbinde de copie hier naer vollecht, als van der eester die zij wegherden te beseghelne. Ic dese, etc., dat als min gheduchte here, min here van Vlaendren, bi sier ghenaden mi gheslaect heift mijn ghiselsceip, ende gheorlooft weder te trecken in de stat van Andwerpen mits dat ic blive wonende in de stat vorseit, ende weder incommen sal in ghiselscepe te Ruppelmonde, waneer dats mi mijnhere vorseit vermanen zal, of doen vermanen, bi sinen zekeren bode ofte lettren, ende mits dat ic de stat vorseit zal hulpen verwaren te sinen bouf, wel ende ghetrauwelike, als loyal man, ende sijn arechste ³ verweren, met al minen vermoghene; so dat ic, etc., bi goeder vorsienicheden, mijns danx ende willen, zonder enich bedwanc, ghezekert hebbe ende ghezworen, bi mier kersteliker trouwen, dat ic mier gheduchter vrouwen, mier vrouwen van Vlaendren, als erfghename, ende minen here van Vlaendren als haren wettighen mambour, haren hoire ende naercommers, goed ende ghetrauwe wesen sal ende bliven, bi der hulde die ic hem ghedaen hebbe, ende wonen bin der stat van Andwerpen, die houdende ende verwarende te haren bouf ⁴ ende haer arechste verwerende, wel ende ghetrauwelike, als loyal man, met al minen vermoghene, ende dat ic weder in ghiselscepe te Ruppelmonde commen sal, so waneer dat min here vorseit mi vermanen sal, of doen vermanen, bi zinen zekeren bode ofte lettren, ende daer te blivene of eldere te treeckene, waer dat hi wille of ordineren sal. Ende daer ic in ghebreke ware,

¹ Getrokken uit een gelyktydig register op papier, berustende ter archiven van de provincie Oost-Vlaenderen, te Gent, en getiteld: *Decreten van den grave Lodewyc van Vlaendren*, fol. cxvi v^o.

² Middelen, wyzigen, verzachten, *moderari*.

³ *Sijn arechste*, tot op zyn ergste, tot in het uiterste.

⁴ *Bouf*, behoef.

van enighen van den pointen vorseid, of daer jeghen dade, in enegher maniere, so willic dat men mi houde over trauweloos ende eerloos teeweliken daghen, ende over eenen valschen man, ende stelle mijn lijf ende mijn goed in den wille ende ghenaden van minen here vorseid, ofgaende van allen vrijheden ende bescudde, die mij in enegher manieren daer in helpen mochten, of stade doen, zonder fraude of arghelist. In kennessen, etc. Hier naer, ter supplicatie van hemlieden, ende om te vulmetene ende te vuldoene, om dat de zake van den ghiselscepe ende van der slakinghe, also de cedula in hadde, hem ¹ te zwaer dochte, so dede min here, bi rade van sinen steden vorseid, de vorseide cedula middelen, ende gaf over eene andre cedula, die hi begherde beseghelt te hebbene, als wel van dien van bin der stat, als van den ghiselen, ende wie diet niet beseghelen soude, dat hi bliven zoude bi min here in ghiselscepe, de welke cedula van der middelinghe bi copien overghegheven was der stat van Andwerpen, ende den goeden steden van Vlaendren, ende die was so verre verhaelt, dat de steden vorseid daerof bliven wilden bi min here, ende dat ghene mindere verbindende min here met redenen nemen mochte, up dat hi van sier stat versekert wesen soude. Ende voort dede min here segghen der stat van Andwerpen ende der stat van Mechlen, als van haren gheschille van der vischmaerct, zoutmaerct ende havermaerct, dat tusschen hemliede derof was, dat hi de zake derof ende tghescil up hem begherde te hebbene, dwelke de stat van Machline vriendelike accorderde, ende die van Andwerpen begherden dat te verhaelne an hare stat; so, om cortinghe derof te doene, mijn here metgaders sinen rade ende steden gaf over sier stat van Andwerpen de cedula van der middelinghe van den verbinden vorseid, als van den ghiselen, ende begherde uterlike dat zij dat zouden doen ende angaen, daerof de copie hier naer vollecht. Ic, etc., doe te wetene allen lieden, dat, als mijn gheduchte here, min here van Vlaendren, bi sier ghenaden mi verlaten ende quite ghescolderen heift van minen ghiselscepe, daer in ic eenen tijt ghelegghen hebbe van sier stat weghe van Andwerpen, mids dat ic sal bliven wonende in sine stat vorseid, ende die helpen verwaren te sinen bouf, wel ende ghetrauwelike, als loyal man, ende sijn aerchste verweren, met al minen vermoghen; ic, etc., vorseid, bi goeder vorsienicheden, mins danx ende willen, zonder enich bedwanc, hebbe ghesekert ende ghesworen, bi mier kersteliker trauwen, dat ic mier gheduchter vrouwen mier vrouwen van Vlaendren, als erfghenamé, ende minen heren van Vlaendren, als haren wettegghen mamboer, haren hoire ende naercommers, goed ende ghetrauwe wesen sal ende bliven, bi der hulde die ic hem ghedaen ende ghesworen hebbe, ende dat ic sal bliven wonende bin der vorseide stat van Andwerpen, henware bi orlove van mijn here, die houdende ende verwarende te haerlieder bouf, ende te dienne jeghen alle de ghone die hemlieden yet soudon willen deren, ende haer arechste verwerende, wel ende ghetrauwelike, als

¹ Hem, voor hen.

loyal man , met al minen vermoghene , ende daer ic der jeghen dade of ghinghe , in enegher manieren (te goeden verstande , zonder argelist) , so willic dat men mi houde over trauweloos ende eerloos , teeweliken daghe , ende over eenen valschen man , ende wille dat zij met mi doen moghen also men met sulken man sculdech es te doene , ofgaende allen bescudde van vryheden , ende van allen zaken die mi derjeghen helpen mochten of stade doen , zonder fraude ende argelist , in kennessen , etc. Ende voort gaf hi over der vorseide stat van Andwerpen , ende der stat van Mechline , de copie van zulken beseghelte ende verbinde , als hi begherde te hebbene van sinen twee steden vorseid , om voort te gane in sijn segghen , up tvorseide ghescil van der zoutmaerct , vischmaerct ende havermaerct , ende daerof vollecht de copie hier naer , van worde te worde , ghelijc datse hemlieden overghegheven was ende dat sijse overbrochten teerst van Andwerpen aldus. Wij scepenen , raed ende alle de goede liede ghemeenlike van der stat van Andwerpen , doen cont allen lieden dat wij , bi overeendraghene ende consente der ghemeenre stat vorseid , ter begherten van onsen lieven ende gheduchten here mijn here van Vlaendren , bleven sijn int segghen van onsen lieven here vorseid , also verre alst in ons es , van den debate ende ghesille dat ghesijn heift ende es tusschen ons ende der stat van Machline van der vischmaerct , zoutmaerct ende havermaerct , ende beloven , bi onser trauwen ende bi onser eeren , over ons , onse hoir ende naercommers , ende over de ghemeene stat , te houdene goed , vast ende ghestade , teeweliken daghen , wat dat onse lieve here vorseid derof segghen , wijsen , ende ordineren sal ; ende waert so dat enich van onser stat derjeghen dade , in eneghen tide toecommende , dat zoude sijn up den ban van tien jaren uter vorseider stat , ende uter vryheid , up elken diet dade , ende daer de stat de zake ane haer droughe , so soude de stat vorseid verbeuren , jeghen onsen lieven here vorseid , de paine van twee dusentech ouden scilden , als dickent alst gheviele , te goeden verstande , sonder argelist , altoos blivende tsegghen vorseid in sine macht ende virtuuut , ende daerin verbeurden wij de vorseide stat , ons , ende onse naercommers , ende al onse goed ende thare , behouden in allen andren zaken onsen rechte , ende onser vryheit. In orconsepe , etc. so hebben wij onsen groten seighel an dese lettren doen hangen. Ghegheven int jaer M. CCC. LVIII , up den derden dach van september. Ende van Machline Wij commungemeester , scepenen , raed , ende alle de goede lieden ghemeenlike van der stat van Machline , doen cont allen lieden , dat wij , bi overeendraghene ende consente der ghemeenre stat vorseid , ter begherten van onsen lieven ende gheduchten here , mijn here van Vlaendren , bleven sijn int segghen van onsen lieven here vorseid ; van den debate ende ghesille , dat gheweest heift ende es tusschen ons , ende der stat van Andwerpen , van der vischmaerct , zoutmaerct ende havermaerct , ende beloven , bi onser trauwen en bi onser eeren , over ons , onse hoir ende naercommers , ende over de ghemeene stat , te houdene goed , vast ende ghestade , teeweliken daghen , wat dat onse lieve here vorseid daerof segghen , wijsen , ende ordi-

ren sal. Ende waert also dat enich van onser stat daerjeghen dade, in eneghen tiden toecommende, dat soude sijn up den ban van tien jaren uter vorseide stat ende vriheit, up elken diet dade, ende daer de stat de zake ane haer droughe, so soude de stat vorseid verbeuren, jeghen onsen lieven here vorseid, de paine van twee dusedt ouden scilden, also dickent alst gheviele, te goeden verstane, sonder argelist, altoos bli-vende tsegghen vorseid in sine macht ende virtuu; ende daer in verbinden wij de vorseide stat, ons ende onse nacommers, ende al onse goed ende thare, behouden in allen andren zaken onsen rechte ende onser vriheit. In orconsepen, etc. so hebben wij den seighel derghemeenre stat an dese lettren ghehanghen int jaer Ons Heren M. CCC. LVIII, up sinte Jans dach decollatie in den oeghst. Ende de vorseide copie van den verbinde van den ghiselen ende van der stat ende van den zegghene te houdene, waren also ghe-consentert bi den steden van Vlaenderen, ende overghcgheven, ende daerover waren van mins heren rade mer Heinric van Vlaendren, mer Lodewijc van Namen, mer Franke van Hale, de here van Renighersvliete, dontfanghere, here Jan van Bevre, de cancellier, de deken van Brugghe, de proofst van Onser Vrouwen, meester Testard Cadsant, van Ghendt Gillis de Corte, Jan Hornic, meester Jan Blankard, van Brugghe Jacop metten Eyc, Jacop van den Walle, Tobbin, J. van Thoroud, Ghildolf Volkard, J. van Rijsssele, J. Heldebolle, Segher Florens, Wouter Canin, Matheus van den Hille, J. van Ruddervoorde, J. van Male, Jacop Vromoud, Clais Naes, Symoen Cokermoes, van Ypre meester Jan Reubelin. So dat de cedula van den ghiselen weder ghebrocht was an de stat van Andwerpen, ende gheleit voor de ghemeene stat, ende daer bi so sende min here den deken van Brugghe, van Ghendt Jan Hornic, van Brugghe meester Willem Vernaechten, van Ypre meester Jan Reubelin. So dat de cedula van der stat gheaccordert was naer mins heren begherte. Ende voort brochten de steden van Mechline ende van Andwerpen hare verbinde beseghelt, mins heren zegghen te houdene van hare gheschille van der vischmaerct, zoutmaerct, ende havermaerct, naer de tenour boven bescreven, also alst hem gheladen was, ende te desen vij^{en} daghe van september te Brugghe int jaer LVIII, wesende bi minen here mer Heinric van Vlaendren, here Lodewijc van Namen, de here van Dudsele, de here van Coolscamp, here Jan van Rijsssele, dontfanghere, de cancellier, de deken van Brugghe, Jan Faber, Cadsant, de bailliu van Brugghe, van Ghendt Jan Hornic, van Brugghe Jacop van de Walle, Jacop metten Eyc, Jan Blankard, Jan Bonin, meester Willem Tobbin, Willem van Wulfsberghe, Jan van Male, Ghildolf Volkard, Zegher Floreins, Jan van Thoroud, Symoen Cokermoes, Jacop Vromoud, Jan van Belleghem de jonghe, Symoen van Aertrike, Jan Adaems, Jan Zeghers de cordewanier, ende vele andre; van Ypre meester Jan Reubelin. Mijn here was ghereet de ghisele te delivererne up de vorseide verbinde van der cedula, bi rade van sinen steden vorseid; ende was gheseit: wie de verbinde aengaen woude, dat hi ghinghe in de capelle, ende wie niet, dat hi blive staende in de

camere. Daer ghinghen alle de ghisele, die te Brugghe laghen, in de capelle, als ghereet om an te gane de vorseide verbindende, naer de cedula, naer dat de stat van Andwerpen die gheaccordert hadde, zonder alleene mer Gherard f. Hermans, Jan van Wineghem, Jan Spronc, Clais Symaer f. Clais, ende Arnoud van Hoghevorst, hoe dat sijt daer naer anghinghen, ende daerna waren quite ghescolden van ghiselscepe de ghisele te Brugghe liggende, in presentien van mins heren bloede, ende rade, ende van den steden bovenghenoemt, bi den mont van den ontfanghere, daertoe ghecommittert, mits dat zij zeghelen souden de copie van der cedula, elc over hem, ende dat zekeren, bi sier trauwen, ende beseghelen die zeghel hadde, ende die ghenen seghel hadde onder der stat seghel van Andwerpen, ende wie seghel hadde die soude dat beseghelen, eer hi uter stat sciede, ende die ghenen seghel hadden die souden beloven stappans tAndwerpen te treeckene, ende te commene voor scepenen, ende hem te verbindene naer de vorseide cedula, bin den iijⁿ daghe naer dat hi in de stat commen souden sijn, ende de brieve bin der vorseiden tijt oversenden; ende wie dat niet dade, die soude weder incommen te Brugghe in ghiselscepe, ende dat ment dier ghelike ombieden zoude te Ghendt, ende tYpre, dat de ghisele, daer liggende, in der selver manieren deliverert zouden sijn, ende wie dat niet beseghelen woude, dat hi bleve in zijn ghiselsceip. Ende als de dinghen vorseid ten vorseiden parlemente aldus ghedaen waren, om dat de stat van Andwerpen niet overbrocht hadde de beseghelinghe van den ghenen, die in de stat sijn, so was gheordenert, bi minen here, sinen rade ende steden, dat ghene ghisele thuuswaert treecken souden, niet wederstaende enighe quijscedinghe, ghedaen also vorseid es, toter tijt dat de stat van Andwerpen hare beseghelinghen overbrocht hadden, also de ordenance derof in hadde; ende voort was up de zake vorseid, ende upt segghen van minen here, cortinghe te doene, gheordinert ende ghescit, bi minen here, sinen rade ende steden vorseid, dat beede de steden Machline ende Andwerpen commen souden in disendaghe, te Berghen, in de herberghe, dats de xj dach van septembre, al vorsien van allen beseghelinghen van harer stat; want min here, ende sine steden, ten vorseiden daghe, meenen een uterlec hende ende cortinghe derof te doene, ende voort, als van den verbinden van den ghiselen ende van den anderen van der stat van Andwerpen, so versochte de vorseide stat, dat waert so dat min here yemen met minderen verbinden liete ontstaen, dat zij evenghelijc staen zouden, dwelke min here consenterde, ende beloofde daerof der stat brieve te ghevene, daerof de teneur hier naer volleecht. Wij Lodewijc, etc., doen te wetene allen lieden, dat als onse goede liede van onser stat van Andwerpen hem tonswaert verbonden hebben, ons, ende der gravinnen onser gheselnede, ende onser naercommers, goed ende ghetrauwe te sine, ende te blivene bi der hulden, die zij ons ghedaen hebben, ende te bliven wonende in onse stat vorseid, die houdende ende verwarende tonsen bouf, ende onse arechste verwerende naer haren vermoghene, ende te dienne jeghen alle de ghone, die ons in enegher ma-

niere souden willen deren, alse de brieve verclaren, die wij tonswaert derof hebben: Wij hebben beloest ende beloven onsen goeden lieden van onser vorseide stat van Andwerpen, ende elken zonderlinghe, dat onse meeninghe niet en es yemene van onser vorseide stat te verdraghene van den verbinde vorseid, noch ghene mindere verbinde van yemene tontfane, ofte laten genoughen, dan met gheliken verbinden als onse vorseide liede van Andwerpen alnu ghedaen hebben, ende overghegheven, ende daer wij yemen met minderen verbinden lieten ontstaen, dat wijt onsen andren lieden van onser vorseider stat derghelike doen souden, zonder fraude ende argelist. In orconsepe, etc. Ghegheven te Berghen, den xij dach van septembre int jaer LVIII. Bi minen heren in sinen raed, present den rade van sinen goeden steden Ghent, Brugghe ende Yppre, Lamb. [Lambsin Vromoud]. Ende ter vorseide dachvaert van Berghen sijn commen die van Andwerpen, ende hebben overbrocht iij brieve van den ledichganghers, onder hare seighele, ende viij brieve onder der stat seighel, als van allen den neringhen, die ghene seighele hadden; naer de cedula die min here hemlieden overgaf, so dat men screef den baillius van Ghent ende van Yppre dat zij de ghisele delivererde, up de verbinde van der vorseide cedula, daerof de copie van den lettren van den vorseiden baillius hier naer volleecht. Balliu, weet, dat wij bi onsen rade ende bi onse steden overeendroughen te Brugghe de ghisele van Andwerpen te delivererne, mits dat zij die zeghele hadden beseghelt, ende u overgheven zullen lettren, beseghelt onder hare seghele, naer de vorme van der cedula hier in besloten, eer zij ute onser stede schieden, daer zij ligghen; ende die ghene seighele hebben zullen u beloven, bi harer trauwen, te treeckene voor onse wet van Andwerpen, ende u oversenden bin den iij daghe, onder der stat seighel, de vorseide beloften naer de vorseide cedula; ende in dier maniere so hebben hem onse liede van onser vorseide stat verbonden, daerof zij ons hare brieve overbrocht hebben te Berghen, waeromme wij u ombieden ende bevelen dat ghi, zonder letten, ghenomen met ij of iij van onser wet, vergadert de vorseide ghisele, die onder u ligghen, ende hemlieden verlaet van ghiselscepe, ende dan staphants neimt van elken zonderlinghe sine sekerhede ende belofte, naer der vormen van der cedula vorseid, ende elx beseghelt derof die seighel heift, eer zij ute onser stede sceeden, ende die ghene seighel hebben dat zij sekeren ende beloven te treeckene voor onse wet van onser stat van Andwerpen, ende bin den derden daghe u over te sendene, onder der stat seighel, de beloften vorseid, naer de cedula ende in der manieren boven verclaerst. Ende eist datter yemen es die de vorseide verbinde niet zekeren noch doen willen, also vorseid es, die hout ende doet bliven in haer ghiselsceip, toter tijt dat wij anders derof gheordinert hebben, ende scrijft ons claerlike over, zonder letten, wat ghi der toe ghedaen zult hebben, ende wie beseghelt hebben, ende wie niet, ende of yemen daer es, die de vorseide verbinde niet doen wille, ende wie dat es. Dit doet so dat in u ghene faute derof zij; want wij u daerof lasten ende betrauwen. God zij met u. Ghescreven te Berghen, den xj dach van septem-

bre. Item, ghelike an den bailliu van Yppre. Item, eene andre an den bailliu van Brugghe up de verzekethede, die zij daden den ontfanghere, dat hijse late thuswaert treecken, behouden dien dat de ghene die zeghel hebben, dat zijt beseghelen naer de cedula, eer zij ute Brugghe scheeden, ende de lettren den bailliu overghegeven; ende die lettren waren ghelesen voor al tland, ende ooc de vorseide verbinde van dien van Andwerpen, als van dien van binnen, so dat de goede steden ende al tland acçorderden, dat men de vorseide ghisele also delivereren soude, ende de vorseide lettren zenden an de baillius vorseid; dwelke ghedaen was in dabbie te Berghen, den xij dach van septembre int jaer LVIII. Daer waren van mins here rade Ghistele, Pouke, Maldegheem, ontfanghere, cancellier, van Ghent meester Jan Blankard, Gillis de Corte, Jan Beeman, P. van den Bussche, Ghiselbrecht de Grutere, Willem Bette ende vele andere; van Brugghe Jacop metten Eyc, meester Willem Vernacchten, Pieter Bonin, Jacop Scuwine, Jan Bonin, Zegher Honin, Jan Hoste, Ghildolf Volkard, Jacop Vromoud, Pieter vander Haghe, Jan Heldebolle, Jan Blankart, Willem van Bochoute, Pauwels Scouwine, ende vele andre; van Yppre Clais Belle, Jan van Dixmude, Jan Stasin, Matheus de scaerslipere, Andries de Ruusse, meester Jan Reubelin ende andere; van den Vryen mer Ywain van Versenare, de here van Moerkerke, Stevin van Praet, Pieter de Wilde, ende andere, ende al tghemeene lant. Dit ghedaen, mijn here seide sijn segghen, als van der vischmaerct, zoutmaerct ende havermaerct, present alle den personen boven ghenomt, den xij dach van septembre int jaer LVIII, also hier naer vollecht, daerof beede partijen lettren begherden, ende spreken aldus:

Wy Lodewijc, etc., doen te wetene allen lieden, dat als van den ghescille dat ghesijn heeft tusschen onser stat van Mechline an deene zide, ende onser stat van Antwerpen an dandere, als van der vischmaerct, zoutmaerct ende havermaerct, daerof zij an beeden ziden bleven up ons, ende hem verbonden hebben onse segghen ende ordenance te houdene, bi haren openen brieven, die zij ons derof ghegeven hebben, up dwelke wij omboden beede partijen voor ons, te zekeren daghe, om over te hebbene alle privilegien, chartren, lettren, ende munimenten, daer mede hem elc in de vorseide zake ghehelpen wilde, so dat zij voor ons quamen ten daghe vorseid, elc die overbringhende ende ons overghevende, om elken hem te ghehelpene in de zake vorseid, de welke privilegien, chartren, lettren ende munimenten, also overghegeven van partijen vorseid, wel versien, ghelesen, ende gheexaminert, bi den edelen van onsen bloede, ende van onsen rade, ende bi onsen goeden steden Ghent, Brugghe, ende Yppre, die wij daer over riepen, ende met hemlieden raed derup ghehat, ende met vele clerken van rechte, hebben, bi goeder vorsienichede, in presencien van partijen vorseid, ende van onsen ghemeenen lande van Vlaendren, gheseit, ghewijst, ende gheordinert, zegghen, wijsen, ende ordineren, bi desen lettren, dat de vischmaerct, zoutmaerct, havermaerct, ende alrehande vlot, bliven sal onser vorseide stat van Mechline, alsoot hare

privilegien verclaren wel, die zij derof hebben van onsen voorvoerdere den hertoghe van Brabant, ende zullen daerof bliven in hare possessie, alsoos zij waren bin shertoghen Jans tide, ons vaders, daer God de ziele of hebben moete, ende dat onse liede van onser stat van Andwerpen zullen moghen nemen ende hebben daerof, te harer pourvanchen bouf, also vele als onse stat van Andwerpen orborlec es, zonder uitvoeren van hem of van anderen, dat gheldende bi den stale, ende alsoot ghelden sal te Mechline, zonder fraude ende argelist. Ende also segghen wij ende wijsen partijen vorseid, dat zijt houden voortan, teeweliken daghen, zonder in eenegher maniere derjeghen te gane of te doene, up al dat zij houden van ons, ende up de painen ende verbinde, die zij ons derof ghedaen hebben, bi haren lettren also vorseid es. Ende waert so dat hier in eneghe donkerheit ware, of enich ghescil, in eneghen tiden toecommende, dat behouden wij tonser verclaersinghe, ende tonser besceyde, ende tonser naercommers, om dat te verclaerne, ende te bescheidene, wanneer ende als dickent als noot wert; emmer behouden onsen segghene vorseid. In orconsepe, etc. Ghegheven te Berghen te sinte Winnox in dabbie, den xij dach van septembre int jaer LVIII.

Bi minen here in sinen groten raed; present sinen goeden steden Ghent, Brugghe ende Ypre, die van den Vryen, ende alle de smale steden ende castelrien van den ghemenen lande van Vlaendren wesende bi minen here ten parlemente.

LAMB.

Ende dit was ghedaen voor de steden ende al tghemeene land van Vlaendren, also vorseid es, ende daer waren van Machline de prochiaen, Jan Karman, ende Rommoud Vlaminck, ende van Andwerpen Jan Bode, Clais Wilmar, ende Johannes, de clerc van der stat ¹.

¹ *Johannes de clerc van der stat*, zeer waerschylyk *Jan de Klerk*, schryver van de vyf eerste deelen dezer *Yesten*. Zie het eerste deel, *Introduction*, p. XIII en XIV, midsgaders myn *Belgisch Museum*, III, bl. 174, enz.

IV.

TOLREGTEN DER XIV^{de} EEUW, IN BRABAND¹.

Dit es doude tol shertoghen van Brabant ende doude geleide dat ten tollē van Lovene toehoert, dat men sal van elken man nemen, die buten den palen van Brabant geseten sijn.

Primo, van enen wagene, die laken geladen heeft, alse toet xij lakene, hi sal geven van elken lakene enen ouden ingelschen. Ende esser boven xij, soe sal hi geven vij oude grote, dat heet een geleide.

Item, van eenre kerren tot xj van elken lakene enen ouden ingelschen. Ende esser boven, soe sal hi geven iij $\frac{1}{2}$ ouden groten, ende dat heet een geleide.

Item, van enen lakene dat men opten hals draegt, enen ouden ingelschen.

Item, waert dat die vorgenoemde karre of wagen geladen hadde goet van gewichten, of ander goet mit desen lakene, dats te verstane opten wagen min dan xij lakene, ende op die kerre min dan xj, die souden quijt sijn mit haren geleide.

Item, van goede van gewichten, eest greyn, copere, comijn, of merserie, van iij balen ende daer boven, een geleide op wagene of op kerre. Ende esser min dan iij balen, van elker balen enen ouden groten. Ende waer hier mede ander goet geladen, sijn geleide, also also vorscreven es van den anderen goede.

Item, van enen wagene, die vuert vigen, rosinen of daden², vuert hire meer dan xij coppelen, ende een kerre meer dan xj coppelen, dat sal geven haer geleide. Ende esser min van elker coppelen, ende waer hier ander goet mit geladen, alle diere gelike dat vorscreven es van anderen goede.

Item, van enen wagene of kerren mit yserē of mit stale, ofte mit copere, een geleide.

Item, van enen sacker, hi si cleine ochte groot, enen ouden ingelschen.

¹ *Corenboeck der stad Brussel*, HS. van omtrent het jaer 1400, op perkament, in het *Museum der oudheden*, te Gent, n^o clxxiiij.

² *Daden*, dadelen.

Item, van eenre deken hude, dat es te verstane van x huden, enen ouden ingelschen.

Item, van linen lakene op wagen, op kerren, haer geleide.

Item, van linen of van wollen gaerne, in torden¹ beslagen, op wagene of op kerren, haer geleide.

Item, van den selven gaerne in sacke gesteken allene op wagene of op kerren, van den sac enen ouden ingelschen.

Item, van een vate wijns, j ouden ingelschen.

Item, van eenen vate seems of honichs, met ij bodemen, enen ouden ingelschen, ende met een bodeme, een half ouden ingelschen.

Item, van peltrien in corden beslagene, op wagene of op kerren, een geleide, ende in enen sac gesteken, van den sac eenen ouden engelschen.

Item, van cordewane² ende bosaen, in corden beslagen, een geleide.

Item, van eenre kisten met veynsteren gelase, also menege alser es van elken, enen ouden ingelschen.

Item, van enen somer³ met peltrien, of van wat goede hi vuert, iij penninc swarte.

Item, van eenen wagene van Tricht, wat goede hi vuert, ij oude ingelschen; van eenre kerren, een ouden ingelschen.

Item, van botren, smoute, pecke, van elken vate enen oude ingelschen.

Item, die van Tricht sijn sculdich den hertoge van enen wagene, die van buten lands comt, ende te Tricht waert vaert, wat goede hi vuert, een vierdonc⁴ silvers, ende een kerre een half vierdonc. Ende dat salmen van den iersten wagene of kerre, die coemt, nemen na sente Peters dach dat men cronen vernuwet, ende daer mede quite sijn van dien jaer.

Dit sijn die gene die noch ouden tol noch nuwen tol en geven.

Primo, van der stad van Aken. Die van Hagenen. Die van Nuerenberge. Die van Grave alleen. Die van Tiele. Die van Gorichem. Die van Nimegen.

¹ Torden, strengen.

² Cordewane, leder van Cordua; spaensch leder.

³ Somer, lastdier, fr. *bête de somme*.

⁴ Vierdonc, vierling, in 't middeleeuwisch-latyn *Firtone*. Zie DIERICX, *Mém. sur les lois des Gantois*, I, p. 189 et 190, in een tarif der tolregten van Gent, van het jaer 1199.

Dits een nuwe tol.

- In den iersten, van enen lakene dat vaert te Lombardien, vj penninc swerte.
 Item, van enen lakene, dat vaert buten Brabant, waer dat si, iij penninc swerte.
 Item, van eenen sac wollen die vaert in Vlaenderen, ij sc. swerte.
 Item, van eenen wagen was, vj penninc swerte.
 Item, van ij^e vellen mitter wollen, daer ij^e afmaken den sac, sal men geven na die gelande dat hi vaert.
 Item, van enen last leders, daer die ij^e af maken dlast, v sc. swerte.
 Item, van enen torsel cordewaens, xij penninc swerte.
 Item, van c tens of copers, xij penninc swerte.
 Item, camips (?), iij penninc swerte.
 Item, van eenre kerren loots, daer die xij wagen af maken de kerre vi penninc swerte.
 Item, van eenre wagen garens, iij penninc swerte.
 Item, van eenen somer peltrien of lijnwaeds, xij penninc swerte.
 Item, van j c yzers, vj penninc swerte.
 Item, van een hondert bontweres, xij penninc swerte.
 Item, van enen vate weetasschen of pees, ij penninc swerte.
 Item, van eenre balen amandelen, aluyns, commine ende rijs, ij penninc swerte.
 Item, van enen somer mit goede gelaten van gewichten of mit greynen, ij penninc swerte.
 Item, van enen friele¹ vigen of resinen ende daden, j peninc swerte.
 Item, van eenre kerre souts, xij penninc swerte.
 Item, van enen wagene van den selven, ij penninc swerte.
 Item, van enen scepe, die gelande².
 Item, van eenre balen siden of sindaels, ende alrehande suptyl mercerie, iij sc. swerte.
 Item, van eenre balen fusteyns ende alderhande grove mercerie, xij penninc swerte.
 Item, van een m staels, xij penninc swerte.
 Item, van eenre maten quicsilvers, j penninc.

¹ *Friele*, mande, cabas; in 't oud fransch *frayel*.

² *Die gelande*, het rato, naer evenredigheid.

Item, van c gewichten noten musscaten, giroffels nagelen, ende alderhande mercerie van alsulken, xij penninc.

Item, van eenen vate weeds van vj amen, iij sc.

Item, van enen hit ¹ saye van Irlaer, een penninc.

Item, van m harincs, iij penninc.

Item, van enen cordewagene mit noppen, iij penninc.

Item, van enen vate copers, of van enen m copers, vj penninc.

Item, van enen vate sofferaens, iij penninc.

Item, van eenen salme, ij penninc.

Item, van eenen store ², ij sc.

Item, van enen somer vische, vj penninc.

Item, van enen wagene of kerre, na gelande, gelijc van dat si vueren.

Item, van een vate wijns, ij sc. swerte.

Item, van een molenstene, ij sc. swerte.

Item, van eens comans peert, iij sc. swerte.

Item, van een cudde scape, viij penninc swerte.

Item, van een cudde verkene, iiij penninc.

Item, van alderhande comenscapen, die hier niet genoemt en sijn, die selen geven also als die tolnere ende die coeman selen seggen dat redene sijn, in beiden siden.

Dit sijn die vri sijn van den nuwen tolle.

Die van der stad van Coelne, die borgeren sijn. Die van tsgraven lande van Gulicke. Die van tsheren lande van Heynsberge, sonder Blankenberge.

¹ *Hit*, hitsigwagen (stootwagen)? Een penning schynt my te weinig voor zoo veel saei: *Hit* zal dus iet anders beteekenen.

² *Store*, steur.

